

**Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ
Кримінологічна асоціація України**

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

**Збірник матеріалів
III Міжнародної науково-практичної конференції**

3 квітня 2015 року

Харків 2015

УДК 343.2(477)(075.8)
ББК 67.9 (4УКР)305
К 82

*Друкується відповідно
до доручення Харківського національного
університету внутрішніх справ
від 12.02.2015 року, № 10;
рішення правління Кримінологічної асоціації України
від 31.01.2015 року, № 1.*

К82 Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції : Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції [3 квітня 2015 року, м. Харків] / МВС України ; Харківський нац. ун-т внутр. справ ; Кримінологічна асоціація України. – Х. : Золота миля, 2015. – 260 с.

Збірник матеріалів науково-практичної конференції висвітлює широке коло актуальних проблем чинного законодавства у сфері протидії корупції в Україні, а також інших зарубіжних країнах; теорію кримінального права і практику його застосування в частині боротьби з неправомірною вигодою та іншими видами зловживань службовими особами; результати пошуку рішень з актуальних питань протидії корупції та профілактичної роботи з населенням.

Для науковців, працівників правоохоронних органів, правників, аспірантів, ад'юнктів, здобувачів вищих навчальних закладів, а також усіх, хто цікавиться проблемами запобігання та протидії корупції.

Публікації наведено в авторській редакції. Оргкомітет не завжди поділяє погляди авторів публікацій.

**Ministry of Internal Affairs of Ukraine
Kharkiv National University of Internal Affairs
Criminological Association of Ukraine**

CRIMINOLOGICAL, CRIMINAL AND LEGAL PRINCIPLES OF COMBATING CORRUPTION

Collection of materials of the
III International scientific and practical conference

April 3, 2015

Kharkiv 2015

УДК 343.2(477)(075.8)
ББК 67.9 (4УКР)305
К 82

*It is published in accordance with the prescript of
Kharkiv National University of Internal Affairs
dated from February 12, 2015 № 10;
resolution of the Board of Criminological Association of Ukraine
dated from January 31, 2015 № 1.*

Criminological, Criminal and Legal Principles of Combating Corruption: Collection of materials of the III International scientific and practical conference [April 3, 2015, Kharkiv] / Ministry of Internal Affairs of Ukraine; Kharkiv National University of Internal Affairs; Criminological Association of Ukraine. – Kh.: «Zolota Mylia», 2015. – 260 p.

The collection of materials of the scientific and practical conference covers a wide range of urgent issues of the current legislation in the sphere of combating corruption in Ukraine and other foreign countries; theory of criminal law and practice of its use in terms of combating illegal profits and other forms of abuse by officials; results of searching solutions on urgent issues of combating corruption and preventive work with public.

For scholars, law enforcement officers, lawyers, post-graduate students, seekers of the Universities, and all those interested in the issues of preventing and combating corruption.

Publication is presented in author's edition. The Organizing Committee does not always share the views of the authors.

© Ministry of Internal Affairs of Ukraine, 2015
© Kharkiv National University of Internal Affairs, 2015
© Criminological Association of Ukraine, 2015

**Министерство внутренних дел Украины
Харьковский национальный университет внутренних дел
Криминологическая ассоциация Украины**

УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ И КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ МЕРЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ

Сборник материалов
III Международной научно-практической конференции

3 апреля 2015 года

Харьков 2015

УДК 343.2(477)(075.8)
ББК 67.9 (4УКР)305
К 82

*Печатается
по поручению Харьковского национального
университета внутренних дел
от 12.02.2015 года, № 10;
решению правления Криминологической ассоциации Украины
от 31.01.2015 года, № 1.*

**К 82 Уголовно-правовые и криминологические меры
противодействия коррупции :** Сборник материалов III
Международной научно-практической конференции [3 апреля
2015 года, г. Харьков] / МВД Украины ; Харьковский нац. ун-т
внутр. дел ; Криминологическая ассоциация Украины. – Харьков :
Золота миля, 2015. – 260 с.

Сборник материалов научно-практической конференции освещает широкий круг актуальных проблем действующего законодательства в сфере противодействия коррупции в Украине, а также иных зарубежных странах; теорию уголовного права и практику его применения в сфере борьбы с неправомерной выгодой и иными видами злоупотреблений должностными лицами; результаты поиска решений по актуальным вопросам противодействия коррупции и профилактической работы с населением.

Для учёных, работников правоохранительных органов, юристов, аспирантов, адъюнктов, соискателей высших учебных заведений, а также всех, кто интересуется проблемами предупреждения и противодействия коррупции.

Публикации приведены в авторской редакции. Оргкомитет не всегда разделяет взгляды авторов публикаций.

© Министерство внутренних дел Украины, 2015
© Харьковский национальный университет внутренних дел, 2015
© Криминологическая ассоциация Украины, 2015

ЗМІСТ

Гусаров Сергій Миколайович КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ: ДОЦІЛЬНІСТЬ, ЕФЕКТИВНІСТЬ, ДОСКОНАЛІСТЬ.....	12
Бандурка Олександр Маркович, Литвинов Олексій Миколайович КОРУПЦІЯ І ВЛАДА: КОРОЗІЯ ТА СИМБІОЗ.....	17
Алієв Роман Вагіфович ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ВИНИКНЕННЮ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ.....	20
Бабанін Сергій Володимирович ОКРЕМІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	23
Байлов Антон Володимирович НЕВІДВОРОТНІСТЬ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ	25
Батиргареева Владислава Станіславівна ЩОДО ДЕЯКИХ НОВЕЛ В АНТИКОРУПЦІЙНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ.....	27
Беніцький Андрій Сергійович ОЗНАКИ НЕПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ЗЛОЧИН У СЛУЖБОВИХ ЗЛОЧИНАХ	32
Василинчук Віктор Іванович, Сливенко Вадим Роландович КОНФІДЕНЦІЙНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	37
Володавська Олена Сергіївна ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ «НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ»	39
Вязмікін Сергій Анатолійович ІМІТУВАННЯ ОБСТАНОВКИ ЗЛОЧИНУ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНІЙ КОРУПЦІЇ	43
Гладкова Євгенія Олексіївна, Гуренко Дмитро Юрійович ДЖЕРЕЛА ВИНИКНЕННЯ ПРОБЛЕМ, ЩО ПРИВОДЯТЬ ДО КОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	46
Грибовський Олександр Віталійович ДЕЯКІ ШЛЯХИ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ТА СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ.....	50
Гуков Денис Русланович ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ, ЩО ВСТАНОВЛЮЮТЬ КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НЕПРАВОМІРНОЮ ВИГОДОЮ, В ІТАЛІЇ, ДО ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....	53

Дараган Валерій Валерійович ДЕЯКІ ЕЛЕМЕНТИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ	56
Джафарова Олена В'ячеславівна ЩОДО ЗМІСТУ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ	59
Доробальок Олександр Павлович ПРИЧИНИ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ПЕРСОНАЛОМ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ.....	62
Дорохіна Юлія Анатоліївна ДО ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ.....	65
Дудоров Олександр Олексійович ПРО ВІДМЕЖУВАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ ВІД ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ (НА ПРИКЛАДІ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЙ «КОЛЯДНИКА» І. ЗВАРИЧА).....	68
Житний Олександр Олександрович КОРУПЦІЯ ЯК УНІВЕРСАЛЬНА КРИМІНАЛЬНА ЗАГРОЗА	79
Калюк Сергій Миколайович ДЕЯКІ ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	82
Книженко Світлана Олександрівна ДЕТЕРМІНАНТИ КОРУПЦІЇ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ.....	85
Крайник Григорій Сергійович ПРЕДМЕТИ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ.....	88
Кревсун Олег Миколайович КОРУПЦІЯ – БЕЗВІДМОВНІ ГАЛЬМА ПРОГРЕСИВНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ: ЖИТТЯ ЧИ ІСНУВАННЯ?.....	92
Круглова Анна Євгеніївна ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ НОРМ У ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	94
Лагода Катерина Олександрівна КОРУПЦІЯ ТА НЕДОВІРА ДО СУДОВОЇ ВЛАДИ ЯК ФАКТОРИ НЕВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ.....	98
Лантінов Ярослав Олександрович СПРІЯННЯ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА – ЄДИНИЙ ШЛЯХ ДО ЗВЕДЕННЯ КОРУПЦІЇ З РІВНЯ СИСТЕМНОГО ЯВИЩА В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ ДО РІВНЯ СУКУПНОСТІ ОКРЕМИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	101

Мамчій Олексій Іванович

СТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО
УКРАЇНИ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ..... 104

Markovska Anna

BITTER AND EXPENSIVE: THE DEVELOPMENT OF CORRUPTION IN
UKRAINE..... 107

Матюшкова Тетяна Петрівна

ХАРАКТЕРНІ РИСИ ПОЛІТИЧНОЇ КОРУПЦІЇ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ В
УКРАЇНІ 113

Машиякевич Дмитро Станіславович

ЩОДО ЗОВНІШНІХ КОРУПЦІЙНИХ ЗАГРОЗ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ..... 117

Мисливий Володимир Андрійович

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 121

Михайленко Дмитро Григорович

ФУНКЦІЇ НОРМИ ПРО НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ В УКРАЇНІ 125

Музичук Олександр Миколайович

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОМУ МЕХАНІЗМІ
ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ 129

Нерсесян Армен Сабірович

НЕЗАКОННИЙ ОБШУК РОБОЧОГО МІСЦЯ АДВОКАТА: КОРУПЦІЙНИЙ
АСПЕКТ 132

Nin Tsziantzsiun, Olha V. Shevchenko, Stanislav O. Osyatinskiy

IS IT NECESSARY TO ESTABLISH SEVERE PUNISHMENTS FOR
CORRUPTION? 135

Олішевський Олександр Володимирович

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ НЕПРИЙНЯТТЯ КОРУПЦІЇ..... 141

Орлов Юрій Володимирович

ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ: ПОНЯТТЯ ТА ФОРМИ ПРОЯВУ 141

Остапенко Яна Сергіївна

СЛУЖБОВЕ ПІДРОБЛЕННЯ ЯК КОРУПЦІЙНИЙ ЗЛОЧИН: АНАЛІЗ
СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИХ ОЗНАК ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ..... 146

Острогляд Олександр Васильович

НЕДОЛІКИ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕХНІКИ ПРИ ПОБУДОВІ ОКРЕМИХ
НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ У СФЕРІ
ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ 149

Палій Максим Валерійович

ПУБЛІЧНІСТЬ ТА ПЕРСОНІФІКАЦІЯ ЯК БІБЛІЙНІ ПРИНЦИПИ
ПРОТИДІЇ ТОТАЛЬНІЙ КОРУПЦІЇ..... 152

Пекарський Сергій Петрович, Мосяженко Вікторія Юрївна

СУСПІЛЬНА МОРАЛЬ ТА КОРУПЦІЯ: СПІВВІДНОШЕННЯ НА
ПРИКЛАДАХ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ..... 156

Петрова Ольга Валентиновна СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ БОРЬБЫ С КОРРУПЦИЕЙ В БЕЛАРУСИ.....	160
Petrus C. van Duynе SERBIAN ANTI-CORRUPTION POLICY	164
Письменський Євген Олександрович ДО ПИТАННЯ ПРО ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЮ ПРОВОКАЦІЇ ПІДКУПУ	169
Підлісний Михайло Миколайович, Южека Роман Сергійович КОРУПЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ АНАЛІЗУ	173
Політова Анна Сергіївна КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА НОВИМ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ «ПРО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ»	175
Пономарьова Тетяна Ігорівна ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ ДОВІРОЮ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ	180
Пчеліна Оксана Василівна ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ВЧИНЕНИХ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	183
Реш Август (August Resch) МЮНХЕНСКАЯ ПРОГРАММА ПОЛИЦИИ «ЛИЧНОСТНО- ОРИЕНТИРОВАННЫЕ РАССЛЕДОВАНИЯ И ДОЗНАНИЯ» (PROPER) ...	186
Саинчин Сергей Александрович НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ МЕЖДУНАРОДНОГО ОПЫТА ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ	193
Сайнчин Сергій Олександрович, Сайнчин Олександр Сергійович НАУКОВЕ ТА ПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ КОРУПЦІЇ.....	197
Северин Оксана Олександрівна ДО ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ЗАХОДУ ПРОТИДІЇ ЗЛОВЖИВАННЯМ З БОКУ АДМІНІСТРАЦІЇ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ	202
Синявська Олена Юхимівна, Сердюк Олексій Олександрович ДИНАМІКА ПРОЯВІВ КОРУПЦІЇ СЕРЕД МІШКАНЦІВ МІСТА ХАРКОВА: РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ 2013-2014 РОКІВ.....	206
Соболь Оксана Іванівна, Южека Роман Сергійович ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ	210
Триньова Яна Олегівна ЧИ ВІДПОВІДАЮТЬ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ДЕЯКІ ЗМІНИ ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ ЩОДО ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ?	214

Узунова Ганна Юріївна КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ПРАЦІВНИКАМИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ	217
Фіалка Михайло Ігорович НЕЗАКОННА ВИДАЧА РЕЦЕПТА НА ПРАВО ПРИДБАННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ АБО ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН: КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЯК КОРУПЦІЙНОГО ЗЛОЧИНУ	220
Цвіркун Наталія Юріївна МЕХАНІЗМ КОРУПЦІЙНИХ ВІДНОСИН	224
Черевко Кирило Олександрович ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ІНСТИТУТОМ ГРОМАДСЬКОСТІ (ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ) ..	228
Шатрава Сергій Олександрович ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ	230
Шведова Ганна Леонідівна ПРАВОВА КУЛЬТУРА ГРОМАДЯН ТА СИСТЕМА КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	233
Шевелев Костянтин Євгенович ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ.....	237
Шеремет Олег Семенович КОРРУПЦИЯ И ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ ЕЙ ОРГАНАМИ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ	240
Шульга Андрій Михайлович АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ	243
Юртаєва Ксенія Володимирівна ВТІЛЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В НОРМАХ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	247
Яковець Ірина Станіславівна ПРОЦЕДУРНІ ПИТАННЯ УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ І ЗАМІНИ НЕВІДБУТОЇ ЧАСТИНИ ПОКАРАННЯ БІЛЬШ М'ЯКИМ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРОЯВАМ.....	250

УДК 343.8:343.35

Гусаров Сергій Миколайович –*доктор юридичних наук, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений юрист України, ректор Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна***КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ:
ДОЦІЛЬНІСТЬ, ЕФЕКТИВНІСТЬ, ДОСКОНАЛІСТЬ**

Серед глобальних проблем сучасності, від вирішення яких залежить розвиток світового співтовариства у ХХІ столітті, корупція є однією з найбільш актуальних. Вона деформує всі клітини суспільного життя, у тому числі політику, економіку, судочинство, здатна зруйнувати будь-які прогресивні реформи.

Для сучасної України корупція, внаслідок надзвичайної її поширеності, набула характеру реальної загрози національній безпеці, яка перешкоджає проведенню соціально-економічних перетворень, дискредитує публічні інститути в очах населення України. Особливо небезпечний високий ступінь враження суспільства корупцією виявився в період настійливих прагнень України прискорити євроінтеграційні процеси: як з'ясувалося, кризові явища, зумовлені руйнівним впливом корупційного фактора, спотворили всі системи соціального управління не лише в публічній, але й у недержавній сфері, що знижує авторитет держави у міжнародних відносинах та вимагає більш ніж значних зусиль для реального приведення її до рівня сучасної, демократичної й правової.

У таких умовах велике значення в Україні надається масованому й жорсткому впливу на корупцію. Серед знарядь, які при цьому використовуються, найбільш суворими за ступенем інтенсивності та репресивності є заходи кримінально-правового впливу. Загалом такими заходами визнаються передбачені вітчизняним кримінальним законом (Загальною й Особливою частинами) засоби впливу на поведінку особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, з метою реалізації цілей кримінальної відповідальності й покарання, а також з метою відновлення порушеного права, надання медичної допомоги, перевиховання та ін. [1, с. 242].

Вимоги доцільного, раціонального й гуманного застосування кримінально-правового впливу означають, що відповідні заходи завжди мають два аспекти: ретроспективний та перспективний. Перший аспект вказує на те, що той чи інший захід держава (а саме вона і лише вона оперує цим «інструментом», оскільки кримінальне право є галуззю публічною) здійснює, реагуючи таким чином на певну суспільно

небезпечну поведінку суб'єкта соціальних відносин. Тому для застосування кримінально-правового впливу має бути достатня підстава, якою може бути, зокрема, й наявність в поведінці особи ознак кримінального корупційного правопорушення. У зв'язку із цим кримінально-правовий вплив в сфері корупційної злочинності може здійснюватись лише після криміналізації, заборони на рівні Кримінального кодексу (далі – КК) того чи іншого корупційного правопорушення. І, як свідчать результати законотворчої діяльності Верховної Ради України, сьогодні криміналізація корупції здійснюється в національній кримінально-правовій системі більш ніж інтенсивно.

Другий аспект визначає цілі, які мають бути досягнуті безпосередньо внаслідок здійснення заходів кримінально-правового впливу. Якими є ці цілі? Відповідь на це питання залежить від вирішення одного з традиційних питань кримінологічної науки: чи можлива перемога у «війні» зі злочинністю, у тому числі корупційною, чи держава може лише протидіяти їй? Очевидно, поки що немає підстав вважати, що кінцевою метою кримінально-правового впливу на корупціонерів є повна ліквідація корупції як явища. Світовий досвід свідчить, що «нульового» рівня корупції не було досягнуто поки що в жодній державі, незалежно від рівня її економічного розвитку, досконалості правової системи й ефективності роботи органів охорони правопорядку. Відрізняється лише ступінь ураження корупцією конкретних держав. Тому поки що найбільш реальна мета заходів кримінально-правового впливу – утримувати корупційні явища на низькому рівні, забезпечувати запобігання і протидію корупції в публічній і приватній сферах суспільних відносин, забезпечувати відшкодування завданої внаслідок вчинення корупційних правопорушень збитків, шкоди, поновлення порушених прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав чи інтересів юридичних осіб, інтересів держави, тобто сприяти забезпеченню реалізації завдань, проголошених Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 р. № 3206-VI.

Залежно від характеру впливу на особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, в сучасному кримінальному праві виділяються певні групи заходів кримінально-правового впливу: 1) примусові; 2) заохочувальні; 3) квазізаходи. Перші охоплюють звільнення від кримінальної відповідальності; відсутність вимоги потерпілого; інші заходи. Примусовими заходами є покарання; пробація та її аналоги; судимість; примусові заходи виховного характеру; примусові заходи медичного характеру [2, с. 290]. Залишимо в цьому випадку поза увагою примусові заходи медичного та виховного характеру в силу специфічності суб'єктів, до яких вони застосовуються (адже неповнолітні не можуть бути суб'єктами кримінально караних корупційних правопорушень, а особи, які мають психічні вади, підлягають

примусовому лікуванню не у зв'язку із характером вчиненого діяння (хай навіть і такого, що має ознаки корупційного), а у зв'язку із тяжкістю й соціальною небезпечністю захворювання). Навіть за цих винятків слід відзначити значну кількість «антикорупційних» кримінально-правових заходів у національному законодавстві.

Найбільший розрахунок в сфері протидії засобами кримінального права корупції держава покладає на примус, на примусові заходи впливу, регламентовані цією галуззю. І це не випадково, зважаючи на історично зумовлені функції кримінального права та традиційні «інструменти» їх реалізації, найдавнішим з яких є покарання. Покарання як засіб кримінально-правової протидії корупції – це ті обмеження прав і свобод особи, які передбачені санкціями норм КК за корупційні злочини і можуть бути покладені на винних осіб від імені держави обвинувальним вироком суду.

Тривалий час вітчизняне законодавство про кримінальну відповідальність передбачало лише один, так би мовити, традиційний прояв корупції – хабарництво (одержання й давання хабара) та «супутні» щодо нього злочини (провокацію хабара, посередництво в хабарництві). Сьогодні ж корупційних злочинів у чинному КК можна виділити декілька груп [3, с. 20–22].

Перша група – це злочини, пов'язані із підкупом особи, відповідальність за які передбачено в ст.ст. 354, 368, 369, 368-3, 368-4 КК. Загалом ці норми містять 23 основні й кваліфіковані склади корупційних злочинів. За всі ці посягання найчастіше український законодавець передбачає покарання у вигляді позбавлення волі (воно міститься у всіх санкціях вказаних статей). На другому місці – штраф (його передбачено в 13-ти із 23-х санкцій), обмеження волі (його передбачено в 12-ти санкціях). Найбільш суворим покаранням за корупцію є позбавлення волі на строк від 8 до 12-ти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3-х років, з конфіскацією майна та зі спеціальною конфіскацією. Його передбачено ч. 4 ст. 368 КК за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, якщо предметом злочину була неправомірна вигода в особливо великому розмірі, або злочин вчинено службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище.

Друга група – кримінальні корупційні діяння за відсутності підкупу, зумовлені впливом неправомірної винагороди (ст. 368-2 КК «Незаконне збагачення»). У санкціях за це посягання передбачено штраф, обмеження волі, позбавлення волі.

Третя – це корупційні діяння, які є предметом корупційної угоди (наприклад, зловживання владою, службове підроблення)

До примусових заходів кримінально-правового впливу належить пробація, яка в Україні використовується у вигляді звільнення від

відбування покарання з випробуванням (ст.ст. 75–79 КК). Слід підкреслити, що з жовтня 2014 року пробацію вилучено з переліку заходів, що можуть бути застосовані до корупціонерів. У ч. 1 ст. 75 КК прямо зазначено про неможливість звільнення від відбування покарання з випробуванням осіб, засуджених за корупційний злочин. Таким чином, вітчизняний законодавець продемонстрував суспільству наміри до суворої боротьби із корупцією.

Серед примусових заходів кримінально-правового впливу, що застосовуються за корупцію, представлено й такий, як спеціальна конфіскація – примусове безоплатне вилучення за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна за умови вчинення злочину у випадках, передбачених в Особливій частині КК України (ст. 96-1 КК України). Для кримінального права України спеціальна конфіскація є поки що новелою. Водночас у боротьбі з корупцією цей захід міжнародне співтовариство застосовує досить давно. Це впливає з Конвенції ООН проти корупції 2003 р. [4]. Крім того, ФАТФ (міжнародна група по боротьбі з фінансовими зловживаннями) досить давно рекомендувала Україні внести поправки у КК, які забезпечують застосування режиму «конфіскації доходів» до всіх корупційних злочинів і злочинів, пов'язаних із корупцією; забезпечити, щоб режим конфіскації передбачав конфіскацію доходів, отриманих у результаті корупції, або майна, вартість якого відповідає цим доходам, або співрозмірні їй грошові штрафи; проаналізувати проміжні заходи з метою підвищення ефективності та дієвості процедури ідентифікації і арешту доходів, отриманих в результаті корупції, на етапах кримінального розслідування і переслідування [5, с. 27]. Спеціальна конфіскація повертає економічне становище корупціонера у дозлочинний стан. Таким чином забезпечено примусову ліквідацію вигоди, отриманої внаслідок корупційного злочину.

Крім індивідуальних (адресованих фізичним особам), вітчизняне законодавство передбачає й колективні примусові заходи кримінально-правового впливу, тобто такі, що можуть застосовуватись до юридичних осіб. У чинному КК їх регламентує окремий розділ Загальної частини, положення якого набули чинності з 1 вересня 2014 року. Звернемо увагу на те, що серед підстав для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру кримінальний закон називає й такі, як учинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи корупційного злочину, передбаченого у ч.ч. 1 та 2 ст. 368-3, ч.ч. 1 та 2 ст. 368-4 КК, ст.ст. 369 і 369-2 КК, а також незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення будь-якого із злочинів, передбачених у ст.ст. 209 і 306, ч. 1 і 2 ст. 368-3, ч. 1 і 2 ст. 368-4, ст.ст. 369 і 369-2 КК.

Заохочення як антикорупційний захід кримінально-правового впливу забезпечує інститут спеціального звільнення від кримінальної відповідальності. Так, згідно з ч. 5 ст. 368-3 КК особа, яка пропонувала або надала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї були вчинені дії щодо вимагання неправомірної вигоди, і після пропозиції чи надання неправомірної вигоди вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні нею злочину добровільно заявила про те, що сталося, органу, службова особа якого згідно із законом має право повідомляти про підозру. Подібні заохочувальні положення містять також ч. 5 ст. 354, ч. 5 ст. 368-4, ч. 5 ст. 369 КК. Доцільність і обґрунтованість їх використання не викликає сумнівів, адже вони містять позитивні стимули до посткримінальної поведінки, гарантуючи особі, яка скоїла менш небезпечний злочин, застосування до неї максимально сприятливого правового наслідку – звільнення від кримінальної відповідальності. Таким чином, вказані приписи мотивують особу, яка вчинила корупційний злочин, до досить цінного з точки зору вирішення завдань антикорупційної політики результату – повідомити про латентний злочин (пропозицію або надання неправомірної вигоди службовій особі або підкуп особи, яка надає публічні послуги, підкуп працівника підприємства, установи, організації, який не є службовою особою). Оскільки ж корупційні злочини, пов'язані з підкупамі, є актами «двосторонніми», в яких бере участь той, хто надає неправомірну вигоду, і той, хто її отримує, то завдяки такому кримінально-правовому заохоченню створюються умови для виявлення й інших, більш небезпечних посягань, що пов'язані з прийняттям неправомірної вигоди й вчиненням різноманітних правопорушень, які вчиняються службовими особами за незаконні винагороди.

Звичайно, не слід покладати сподівання лише на кримінально-правовий вплив у ході подолання корупції. Пріоритетом для держави, яка проголосила боротьбу з нею, має стати формування антикорупційної суспільно-політичної культури, без якої жодні заборонні, репресивні, каральні заходи не здатні забезпечити поступ суспільства. Тому актуальним питанням залишається удосконалення антикорупційної стратегії, яка вміщує, окрім кримінально-правової репресії, комплекс інших заходів із протидії корупції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козаченко О. В. Теоретичне визначення поняття та меж застосування кримінально-правових заходів / О. В. Козаченко // Університетські наукові записки. – 2005. – № 3 (15). – С. 238–242.
2. Кримінальне право : навчальний посібник / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк ; за заг. ред. М. І. Хавронюка. – К. : Ваїте, 2014. – 944 с.
3. Киричко В. М. Кримінальна відповідальність за корупцію / В. М. Киричко. – Х. : Право, 2013. – 424 с.

4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 49. – Ст. 2048.

5. Мельник О. М. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання і протидію корупції» / О. М. Мельник, Ю. І. Руснак, О. В. Шамрай; за ред. Шамрая В. О. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2012. – 464 с.

Одержано 06.03.2015

УДК 328.185

Бандурка Олександр Маркович –

доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, заслужений юрист України, радник ректора Харківського національного університету внутрішніх справ, президент Кримінологічної асоціації України, Харків, Україна;

Литвинов Олексій Миколайович –

доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, відповідальний секретар Кримінологічної асоціації України, Харків, Україна

КОРУПЦІЯ І ВЛАДА: КОРОЗІЯ ТА СИМБІОЗ

Корупція є невід'ємною складовою будь-якого суспільства, а рівень її поширеності залежить від ступеня розвитку суспільних відносин та цінностей, яке дане суспільство сповідує. Політична влада, намагаючись боротися з корупцією, сама піддається її впливу, виступаючи прикриттям корупції та основою для її поширення в інших сферах суспільного життя.

При цьому корупція, маючи соціально-економічну сутність, спричиняє деформуючий вплив на існуючу систему суспільних цінностей, в основі якої лежить позитивне чи нейтральне психологічне ставлення особи до корупційних діянь, поступово отримуючи визнання та сприйняття суспільством як звичайного явища, проявляючись у формі аморальних поступків чи протиправної поведінки (деліктів або злочинів), погіршує становище переважної частини суспільства на фоні покращення меншої (корумпованої) його частини.

Корупція справляє руйнівний вплив на функціонування державної влади, використовуючи її в приватних інтересах, створюючи негативний економічний ефект для суспільства та держави через деформування

структурної побудови економіки. Водночас корупція може приносити економічну користь підприємцям і підприємницьким структурам та постійно видозмінюється разом із суспільними відносинами, сприяючи утворенню двох соціальних підсистем – офіційної та неофіційної у вигляді тіньового сектора влади та економіки. Як наслідок – перехід влади від народу до корумпованої групи суспільства, наділеної політичною владою.

Політичний аспект корупції полягає у відсутності реального представництва інтересів народу політиками, який замінюється псевдопредставництвом, за яким криється простий інтерес осіб, уповноважених представляти державу, до матеріального збагачення чи задоволення інших інтересів.

У ряді випадків влада виступає предметом специфічного торгу, в результаті якого суб'єкт корупції одержує чи прагне одержати відповідні дивіденди. В такому контексті корупцію можна розглядати як торгівлю публічною владою. Корупційні відносини складаються з приводу виконання (реалізації) особою, офіційно наділеною владою чи службовими повноваженнями, владних (службових) повноважень. Владні повноваження виступають предметом таких відносин, вони одночасно є засобом досягнення мети корупційних діянь.

Тому політичний аспект корупції є її неодмінною складовою. Корупція наділена виразним політичним забарвленням і безпосередньо пов'язана із здійсненням публічної влади у всіх сферах соціального життя, впливаючи на підготовку і реалізацію політичних рішень. У свою чергу політика, яку проводить держава як у сфері протидії корупції, так і в інших сферах, впливає на рівень, структуру і динаміку корупції. Корупція не може існувати поза межами влади.

Корупція і влада є одночасно і вічними супутниками, і антагоністами: влада породжує корупцію, без неї корупція як явище неможлива в принципі; корупція як соціальна корозія постійно «роз'їдає» державні структури; державна влада, у свою чергу, весь час прагне знищити корупцію. У такій взаємодії, у такому двобої і відбувається співіснування зазначених явищ, кожне з яких періодично то отримує певну перемогу, то зазнає відповідної поразки. Водночас жодна з них не може здобути повної перемоги, як і зазнати повної поразки, оскільки повне корумпування суспільних відносин у сфері публічної влади означало б крах держави, а повне викорінення корумпованих зв'язків є неможливим, виходячи із соціальної сутності як корупції, так і влади [1, с.29]. Тобто саме існування владних інституцій породжує корупцію, разом з тим, метою цих самих інституцій є боротьба з корупцією. Замкнене коло.

Політична сутність корупції проявляється також у тому, що вона може бути засобом боротьби за владу (збереження влади): з одного боку, владні структури можуть використовувати гасла протидії корупції для

досягнення політичних цілей, у тому числі для розправи з політичними опонентами (з використанням репресивних засобів, дискредитації опозиційних політиків). З іншого боку, опозиція може звинувачувати владу в її корумпованості також з метою досягнення своїх політичних цілей. При цьому опозиція, як це не дивно, може бути зацікавлена у корумпованості владних структур (окремих державних діячів), оскільки викриття фактів корупції та їх оприлюднення у засобах масової інформації підвищує шанси опозиції прийти до влади.

Очевидно, що в основі корупції, як і інших видів злочинної (і не лише злочинної) поведінки, лежить корисливий інтерес індивіда. Питання полягає в тому, якою мірою суспільству вдається спрямувати цей інтерес у продуктивне русло. Діапазон вираження цього інтересу може розтягуватися досить широко: від продуктивної діяльності в рамках конкурентного ринку, що забезпечує ефективне використання ресурсів, до руйнівної війни, яка завершується знищенням тієї ресурсної бази, оволодіння якою було причиною конфлікту. Слід відзначити, що, незважаючи на той надзвичайно великий вплив, який мають на людську поведінку культурні традиції, хабарництво демонструє інваріантність стосовно культурних традицій, економічних умов і політичного устрою.

Корупція в будь-якій системі управління охоплює дві істотно різні складові:

а) корупція в апараті – класична проблема забезпечення надійності всіх ланок управлінської системи; стосовно корпоративного управління основні рецепти давно відомі, не ідеальні, але практичні рішення знайдено, і проблема полягає лише в бажанні їх здійснити;

б) корупція у верхівці управлінської системи, як правило, замовчується і розчиняється у першій проблемі. Саме вона є ключовою проблемою розвитку сучасного українського суспільства.

Отже, системний характер корупції в Україні проявляється в наступному:

1. Державна політика диктується приватними інтересами осіб, що перебувають при владі і здатні впливати на владу у масштабах, які перевершують діяльність влади з реалізації суспільних інтересів. Ключові рішення, що максимально впливають на життя суспільства, ухвалюються на корупційній основі або для прикриття корупції.

2. Додаткові і тіньові доходи складають основну частину доходу чиновництва.

3. Держава активно використовує тіньові форми стимулювання і мобілізації доходів. Це означає, що корупція стала необхідним елементом функціонування тієї суспільної системи, яка склалася в Україні.

4. Формування суспільної свідомості за допомогою державної політики в галузі засобів масової інформації здійснюється більшою мірою, виходячи з корупційних інтересів. Достатньо вказати, що все

частіше доводиться чути про принципове нерозкриття корупційних злочинів, з чого можна зробити висновок про непотрібність або неможливість боротьби з ними.

5. Прямі втрати від корупції призводять до зменшення доходів державного бюджету, непрямі - зменшують обсяг валового національного продукту, що виробляється.

Зв'язок між корупцією і проблемами, що її породжують, є двостороннім. З одного боку, ці проблеми посилюють корупцію, а їх вирішення може сприяти зменшенню корумпованості. З іншого боку, масштабна корупція консервує і загострює проблеми перехідного періоду, заважає їх вирішенню. Звідси випливає, що, по-перше, зменшити й обмежити корупцію можна тільки одночасно вирішуючи проблеми, що її породжують, і, по-друге, вирішенню цих проблем сприятиме протидія корупції з усією рішучістю і в усіх напрямках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія / М. І. Мельник. – К.: Юридична думка, 2004.

Одержано 03.03.2015

УДК [343:8343:353] (477)

Алієв Роман Вагіфович –

кандидат юридичних наук, доцент, викладач кафедри правознавства Енергодарського інституту державного та муніципального управління імені Р. Г. Хеноха Класичного приватного університету, Енергодар, Україна

ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ВИНИКНЕННЮ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У ДЕРЖАВНІЙ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

Як відомо, корупція є однією із найбільших загроз правам людини, демократії, правопорядку, чесності та соціальній справедливості, вона перешкоджає економічному розвитку та загрожує належному і справедливому функціонуванню країн, має негативні фінансові наслідки для громадян, компаній і держав, а також для міжнародних установ. На сьогодні в Україні здійснюється ряд заходів у сфері протидії корупції, більша частина з яких спрямована саме на запобігання цьому явищу. Одним із основних заходів є виявлення корупційних ризиків, що можуть виникнути в діяльності державних службовців, а також усунення умов і причин їх виникнення [1].

Не залишається осторонь цих процесів і Державна кримінально-виконавча служба України, діяльність якої спрямована на дотримання прав і свобод людини в процесі виконання кримінальних покарань, приведення умов тримання засуджених та осіб, узятих під варту, у відповідність з європейськими стандартами, створення умов для виправлення та ресоціалізації засуджених, здобуття ними освіти і набуття професії [2].

Відповідно до ст. 14 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23.06.05 р. служба в Державній кримінально-виконавчій службі України є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України. Час проходження служби в Державній кримінально-виконавчій службі України зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби відповідно до закону [3].

У теорії та практиці кримінального права відомі два види втягнення службових осіб правоохоронних органів у протиправну (злочинну) діяльність: перший – неконкретизований, коли дії іншої особи являють собою пропаганду злочинного способу життя, вербування нових прихильників злочинного світу, що забезпечує свідоме поповнення злочинних рядів, формування самостійного мотиву, умислу службової особи щодо вчинення певного протиправного (злочинного) діяння; другий – конкретизований, що полягає у примушуванні (активному схилинні) до участі в замисленому злочині як співвиконавця чи посібника внаслідок наявності правової некомпетентності, необізнаності, малого життєвого досвіду, а також ряду психологічних характеристик, що не дають змоги в повному обсязі оцінити всю небезпеку майбутніх протиправних дій або впевнено протистояти негативному зовнішньому впливу. Такий потенційний правопорушник (злочинець) належить до типу випадкових, а його дії суперечать загальній спрямованості його особистості [4].

У першому випадку втягнення правоохоронця у неправомірну, злочинну діяльність, мотивування його на порушення норм законодавчих та розпорядчих актів об'єктами стороннього впливу, якими, як правило, виступають службові особи з явними ознаками професійної деформації, внаслідок якої притуплюються ситуативні реакції працівника, що призводить до переоцінки (недооцінки) власних можливостей і, як результат, – до неоптимальних, навіть помилкових дій і рішень. Важливим є те, що, виникаючи непомітно, такі негативні зміни у цілому мають тенденційно-стійкий характер. При цьому працівник всіляко заперечує необхідність внесення будь-яких коректив у структуру власної особистості, яка вже на етапі розвитку середнього рівня професійної деформації характеризується суттєвими кількісно-якісними змінами:

гіпертрофованими акцентуйованими рисами, зупинкою в особистісному розвитку, швидким просуванням шляхом деградації.

Користуючись знаннями про головні таємниці професійної діяльності, працівник починає у корисливих цілях нехтувати службовими нормами та обов'язками, підміняти їх власним тлумаченням, не лякаючись понести за це дисциплінарну чи навіть кримінальну відповідальність [5].

Стосовно осіб, які претендують на службу в Державній кримінально-виконавчій службі України, за їх письмовою згодою проводиться спеціальна перевірка в порядку, встановленому Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції» [6]. Особи, які претендують на службу в Державній кримінально-виконавчій службі України, до призначення на відповідну посаду подають за місцем майбутньої служби декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за формою і в порядку, що встановлені Законом, та зобов'язані повідомити керівництву органу чи підрозділу, на посаду в якому вони претендують, про працюючих у цьому органі чи підрозділі близьких їм осіб [3].

На службу до Державної кримінально-виконавчої служби України приймаються на конкурсній, добровільній, контрактній основі громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки. Кваліфікаційні вимоги до професійної придатності визначаються нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України. При прийнятті на службу може бути встановлений термін випробування до шести місяців. Не може бути прийнята на службу особа, яка має непогашену або незняту судимість за вчинення злочину, крім реабілітованої, або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення.

Виходячи з поняття корупції, під корупційними ризиками пропонується розуміти правові, організаційні та інші фактори та причини, які породжують, заохочують (стимулюють) корупцію у сферах надання адміністративних послуг та контрольно-наглядової діяльності держави.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що усунення корупційних ризиків у діяльності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України виключить можливість порушення ними антикорупційного законодавства України, позитивно вплине на покращення роботи, сприятиме підвищенню їх авторитету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корупційні ризики в діяльності державних службовців. Роз'яснення Міністерства юстиції України від 12.04.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/noo26323-11>.

2. Концепція державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/631/2012>.

3. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.05 р. № 2713-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2713-15/page2>.

4. Медведєв В.С. Кримінальна психологія : підручник / В.С. Медведєв. – К. : Атіка, 2004. – 368 с.

5. Сахнік О. В. Професійно-психологічна підготовка персоналу Державної пенітенціарної служби України як засіб забезпечення його особистої безпеки та надійності / О. В. Сахнік // Юридична психологія та педагогіка. – 2014. – №1. – С. 106–114.

6. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 07.04.11 р. №3206-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>.

Одержано 27.02.2015

УДК [343.35:340.134] (477)

Бабанін Сергій Володимирович –

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Дніпропетровськ, Україна

ОКРЕМІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

З моменту прийняття КК України 2001 р. і до сьогоднішнього дня до розділу XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» Особливої частини, одним з призначень якого є протидія корупції, внесено кілька десятків змін та доповнень [1]. Проте, включення окремих з них не є, на наш погляд, достатньо теоретично та практично обґрунтованими.

Так, викликає сумніви доцільність обмеження кола суб'єктів перевищення влади або службових повноважень лише працівниками правоохоронних органів (ст. 365 КК). Таке обмеження суперечить, на наш погляд, логіці встановлення кримінальної відповідальності у розділі XVII Особливої частини КК України. Так, за зловживання владою або службовим становищем передбачена відповідальність всіх службових осіб (ст.ст. 364, 364¹ КК) і не тільки (ст. 365² КК), а за перевищення – лише певної категорії таких осіб. Вважаємо, що за таке діяння повинна передбачатись відповідальність всіх службових осіб, а вчинення його

працівником правоохоронного органу слід визнавати обтяжуючою (кваліфікуючою) ознакою.

Також, на нашу думку, викликає сумніви доцільність встановлення кримінальної відповідальності за прийняття службовою особою пропозиції, обіцянки неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища (ч. 1 ст. 368 КК). Схожі за об'єктивними та суб'єктивними ознаками склади злочинів містяться і у ст.ст. 368³, 368⁴, 369, 369² КК.

Існування цих складів злочинів не лише, на наш погляд, не сприяє викоріненню корупції і такого її прояву, як так зване хабарництво, а й навпаки - створює небезпечний прецедент законодавчого закріплення караності виявлення умислу, що може призвести до певного свавілля у кримінальному судочинстві, адже, як відомо, між помислами людини та її реальними діями часто існує величезна прірва, яка у процесі кримінального судочинства повинна заповнюватися не довільними судженнями про існування злочинної волі, а конкретними злочинними діями, що підтверджують її рішучість реалізації.

На складність виявлення та документування таких злочинів вказують і практичні працівники органів внутрішніх справ, зокрема працівники підрозділів ДСБЕЗ, які не мають достатнього правового підґрунтя для проведення необхідних оперативно-розшукових заходів, що, у свою чергу, ускладнює, а найчастіше унеможлиблює проведення гласних та негласних слідчих дій у цій категорії кримінальних проваджень.

Отже поодинокі випадки притягнення до кримінальної відповідальності за такі діяння з урахуванням їх широкої поширеності суперечить принципу невідворотності відповідальності та покарання, а тому не сприяє зміцненню принципу законності в цілому у державі.

Крім того, на наш погляд, не є виправданим формальне визначення істотної шкоди та тяжких наслідків у примітці до ст. 364 КК лише як матеріальної шкоди (залежно від кількості неоподатковуваних мінімумів доходів громадян). Такий підхід виключає можливість визнання істотною шкодою або тяжкими наслідками випадки спричинення шкоди здоров'ю, життю людини, нематеріальним правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.

Тому вважаємо за доцільне повернення понять істотної шкоди та тяжких наслідків у примітці до ст. 364 КК до попередньої редакції, в якій відповідна кількість неоподатковуваних мінімумів доходів громадян враховувалась лише у випадках завдання матеріальних збитків [2, с. 170]. Нематеріальна шкода була оціночним поняттям і встановлювалась

у кожному випадку вирішення питання притягнення до кримінальної відповідальності тієї чи іншої службової особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page11>.
2. Кримінальний кодекс України (із змінами та доповненнями станом на 1 серпня 2012 року). – Х. : Одисей, 2012. – 232 с.

Одержано 03.03.2015

УДК 343.35 (477)

Байлов Антон Володимирович –

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

НЕВІДВОРОТНІСТЬ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ

У час євроінтеграційних змін ми прагнемо до формування принципово нового підходу до реалізації та виконання законодавчих приписів по боротьбі та протидії корупції як суспільством, з одного боку, так і державними службовцями – з іншого. Реформаційні процеси завжди сприймаються болісно, адже вони докорінно змінюють усталені погляди та принципи функціонування правової системи та державного апарату. Крім цього, зміни дестабілізують законодавство, чим спричиняють підвищення рівня злочинності, її латентність. Щоб мінімізувати негативні наслідки, доцільно спрямовувати діяльність на вдосконалення вже існуючих норм, щоб підвищити відсоток реально діючих правових норм.

Фундамент боротьби із корупційними проявами складають міжнародні правові акти, які були імплементовані у національне законодавство і в подальшому визначили пріоритет формування вітчизняних аналогів, зокрема положення Конвенції ООН проти корупції (31.10.2003 р.), Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (27.01.1999 р. № ETS 173), Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією (04.11.1999 р.) тощо. Наразі в Україні прийнятий новий Закон, що набрав чинності з 15 жовтня 2014, «Про запобігання корупції», який відповідно до прикінцевих положень вводиться в дію

через шість місяців. Тобто до 26 квітня 2015 року застосуванню підлягають Закони «Про засади запобігання і протидії корупції» та «Про правила етичної поведінки».

Протидія та боротьба із корупційними проявами здійснюється за принципами: верховенства права; законності; комплексного здійснення правових, політичних, соціально-економічних, інформаційних та інших заходів; пріоритетності запобіжних заходів; невідворотності відповідальності за вчинення корупційних правопорушень; відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування; участі громадськості у заходах щодо запобігання і протидії корупції, державного захисту осіб, які надають допомогу у здійсненні таких заходів; забезпечення відновлення порушених прав і законних інтересів, відшкодування збитків, шкоди, завданої корупційним правопорушенням [1]. Відповідно до статті 21 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» за вчинення корупційних правопорушень особи притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності. Кримінально-правова відповідальність спрямована на нейтралізацію найбільш небезпечних, злочинних проявів корупції. У цьому контексті ми можемо розглядати і невідворотність кримінальної відповідальності. Її зміст полягає в тому, що особа, яка вчинила злочин, підлягає покаранню в кримінально-правовому порядку. Під останнім слід розуміти і своєчасне притягнення злочинця до відповідальності, і відсутність привілеїв перед кримінальним законом у будь-кого [2, с. 32-34]. За грудень-січень 2014 року було обліковано 600 кримінальних проваджень, внесених до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ознаками злочину, передбаченого ст. 368 Кримінального кодексу України. З них у 319 провадженнях особам пред'явлено повідомлення про підозру і 248 – з обвинувальним актом [3]. За січень-лютий 2015 року обліковано 230 кримінальних проваджень, повідомлено про підозру 68 осіб, а обвинувальний акт – лише у 27 кримінальних провадженнях [4]. Відсоток закритих кримінальних проваджень по відношенню до облікованих за 2014 рік складає 78%, а за січень-лютий 2015 року – 6,5%. Крім цього, великим залишається і відсоток справ, у яких не прийнято рішення. Оскільки суб'єктами корупційних злочинів переважно є службові особи, які займають відповідний соціальний статус, створюються умови для зведення принципу невідворотності кримінального покарання та індивідуалізації покарання нанівець. Тобто виникають корупційні способи вирішення «корупційної проблеми», виникає проблема реалізації положень антикорупційного законодавства та кримінального закону. Проте, вся увага законодавця зосереджується на докорінних змінах закону, а не на удосконаленні вже наявного.

На сучасному етапі оновлення державного апарату, реорганізації правоохоронних органів, зміни законодавства необхідно звертати увагу

на неухильне та неупереджене виконання встановлених принципів, на засадах яких здійснюються антикорупційна політика держави. Кримінальний закон є репресивним інструментом, адже встановлює кримінальну відповідальність – найжорсткіший вид юридичної відповідальності. З огляду на це принцип невідворотності кримінальної відповідальності є складовою частиною принципу невідворотності відповідальності за вчинення корупційних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» // Відомості Верховної Ради України від 07.10.2011 – 2011 р. – № 40. – стор. 1750, стаття 404.

2. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 456 с.

3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-грудень 2014 року. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Генеральної прокуратури України – режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112173&libid=100820&c=edit&_c=fo – Заголовок з екрану.

4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-лютий 2015 року. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Генеральної прокуратури України – режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820&c=edit&_c=fo – Заголовок з екрану.

Одержано 03.03.2015

УДК 343.352.4

Батиргареева Владислава Станіславівна –

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, заступник директора з наукової роботи Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, Харків, Україна

ЩОДО ДЕЯКИХ НОВЕЛ В АНТИКОРУПЦІЙНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

У теперішній час перед нашою державою стоять величезні виклики, одним з яких є корупція. Як зазначено на засіданні парламентських слухань за темою «Про шляхи стабілізації банківської системи України», що відбулися 18 лютого 2015 р., *корупція надзвичайно гальмує наш розвиток* [1]. Вона не лише підриває авторитет державного апарату, дискредитує його діяльність, а й порушує принципи, на яких має базуватися сучасна демократична

держава. Тим самим і державі, і соціуму завдається велика економічна та політична шкода, практично зводиться нанівець потенційна ефективність будь-яких зусиль з боку Уряду. Отже, неодмінною умовою забезпечення поступового розвитку України має стати убезпечення безпеки держави від корупції як негативного явища, що фактично становить загрозу її національній безпеці, підвалинам морального здоров'я суспільства, основам економічного розвитку держави.

Для України наявність високих корупційних ризиків є вельми серйозною перешкодою на шляху її входження до Європейського Союзу. Навіть на міжнародному рівні Україна має репутацію надзвичайно корумпованої країни. Як зазначено на засіданні парламентських слухань за темою «Про шляхи стабілізації банківської системи України», підтвердженням цього є незмінно низький рейтинг нашої держави в авторитетних міжнародних дослідженнях рівня доброчесності протягом останніх років [1].

Безперечно, найбільш ефективний шлях протидії корупції – це усунення причин, що її породжують. А для усунення причин корупції необхідні економічні, політичні та інші реформи, а також застосування правових, зокрема адміністративних (вольових) засобів та кримінальної відповідальності. Тому не випадково, що зараз так звана антикорупційна реформа набуває реальних обертів: Парламент сформулював принципи формування та діяльності Національного антикорупційного бюро, законодавчо визначив процедуру контролю за публічними коштами, посилив кримінальну відповідальність, прийнявши 14 жовтня 2014 р. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України», а 12 лютого 2015 р. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро та Національного агентства з питань запобігання корупції», а так само Закон України «Про відкритість використання публічних коштів» від 11 лютого 2015 р. Крім того, стартував конкурсний процес обрання директора Національного антикорупційного бюро України.

Кілька слів слід сказати насамперед про згаданий вище Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України». Цей Закон був розроблений за європейськими стандартами з урахуванням досвіду грузинських прокурорів, котрі започаткували антикорупційну реформу в Грузії за часів президентства М. Саакашвілі. Цей Закон став компромісом на базі кількох альтернативних законопроектів та предметом домовленостей і поступок між представленими у Парламенті політичними силами та фракціями [2, с. 5]. У відповідності до прийнятого Закону Національне антикорупційне бюро, яке має запрацювати у країні за три місяці, буде державним правоохоронним органом, що протидіятиме корупційним правопорушенням, учиненим

найвищими посадовими особами, та таким, що є серйозною загрозою національній безпеці.

Зупинимось на деяких аспектах антикорупційного законодавства. Під час доопрацювання згаданого законопроекту основні дискусії виникали з приводу процедури обрання та звільнення директора Національного антикорупційного бюро: чи його призначатиме виключно Президент України за поданням конкурсної комісії, чи Парламент теж має обов'язково впливати на цей процес? Зрештою, дійшли компромісу, згідно з яким конкурсна комісія представляє трьох кандидатів на пост директора Національного антикорупційного бюро; із числа трьох кандидатів Президент України обирає одного, призначаючи його директором. При цьому посаду директора Бюро може обійняти іноземець, у разі прийняття громадянства України. Що стосується звільнення директора з посади, то на підставі негативного висновку міжнародного аудиту Президент України або парламентська коаліція більшістю у 275 голосів можуть прийняти рішення про відставку керівника Бюро. Таким чином, Президент України призначає директора, а звільнити останнього можуть Парламент і Президент. Як пояснив один з авторів законопроекту, лідер фракції «Блок Петра Порошенка» та координатор парламентської коаліції Ю. Луценко, «це забезпечить баланс гілок влади в питанні впливу на роботу органу: міжнародні аудиторські компанії вивчатимуть ефективність роботи керівника – ефективність використання коштів, проведення розслідування. Отже, їх висновок стане підставою для зняття керівника або Президентом, або парламентською більшістю у 275 голосів» [2].

Водночас виникає чимало запитань щодо діяльності Національного антикорупційного бюро. Діяльність будь-якої створеної структури в ідеалі не повинна дублювати функції інших державних та правоохоронних органів. Але аналіз положень Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» свідчить, що деякі функції Бюро виписано недостатньо чітко. Означимо деякі з них. Наприклад, у структурі цього Бюро впроваджується посада детективів, яка фактично передбачає об'єднання посад слідчого та оперативно-розшукового співробітника. Як зауважив заступник Голови Комітету Верховної Ради України з питань запобігання та протидії корупції В. Чумак, «це скоріше за все перспективна посада, яка буде передбачалася і в органах МВС України, і в Державному бюро розслідувань, і в інших правоохоронних органах» [3].

Крім того, за законодавчими положеннями створюється спеціалізована антикорупційна прокуратура, яка має здійснювати нагляд за додержанням законів про діяльність Національного антикорупційного бюро (цікаво, що прокурори проходитимуть конкурсний відбір при влаштуванні на роботу із застосуванням

детектора брехні). Створена структура так само може привести до відомого дублювання функцій з органами «загальної» прокуратури.

Ще одне. На службу до Бюро не може бути прийнята особа, якщо у неї в декларації виявлять недостовірні дані, що розходяться з реальними даними більш як на 50 реальних зарплат. Сьогодні це значна сума. Як можна стверджувати про доброчесність людини, якщо у її фінансових документах є взагалі будь-які розходження?

Головною метою проведення антикорупційних реформ в Україні є не лише покарати корупціонерів, а й конфіскувати незаконно придбане ними майно. У відповідності до прийнятого Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро та Національного агентства з питань запобігання корупції» передбачається дві різні процедури конфіскації майна, нажитого незаконним шляхом, – для фізичних і юридичних осіб. Тобто якщо у суді буде доведено, що посадова особа отримує неправомірну вигоду, але вона мешкає у будинку, наприклад, тещі, брата чи водія, які є фіктивними власниками, таке майно може бути конфісковане. Щодо фізичних осіб, пов'язаних із отримувачем неправомірної вигоди (хабарником, за термінологією минулого часу), у цьому разі застосовуватимуться положення кримінального законодавства. Що стосується майна, яке пов'язане з отримувачем неправомірної вигоди, але числиться за юридичними особами (наприклад, за офшорною фірмою), застосовується інша процедура, що передбачена нормами цивільного права [2]. Конфісковане майно відходить у дохід держави, після чого починають діяти передбачені законом механізми реалізації через аукціони. До речі, ця процедура апробована в європейських країнах і показала свою ефективність.

Одинадцятого лютого 2015 р. Парламентом України схвалено ще один антикорупційний документ – Закон України «Про відкритість використання публічних коштів». Необхідність прийняття цього законопроекту викликана загальносуспільною потребою забезпечення публічного доступу та інформаційної відкритості щодо використання публічних коштів-коштів платників податків України, які витрачаються розпорядниками коштів державного і місцевого бюджетів, суб'єктами господарювання державної і комунальної власності, фондами загальнообов'язкового державного страхування і органами пенсійного фонду. Справа в тому, що існуючі норми щодо публічного доступу та інформаційної відкритості з питань використання публічних коштів до цього часу мали фрагментарний, розмитий і несистемний характер, що суттєво звужувало права громадян на публічний доступ до інформації про використання їх коштів як платників податків [4]. Отже, за відсутності ефективної технічної та організаційно-правової систем публічного доступу та інформаційної відкритості щодо використання

публічних коштів постійно виникатимуть ризики спотворення конституційних прав громадян на інформацію, а так само ризики приховування корупційних діянь та уникнення винними відповідальності за їх вчинення, що в цілому знижуватиме ефективність використання обмежених суспільних фінансових ресурсів та не сприятиме довірі громадян до інститутів держави і місцевого самоврядування. Таким чином, основними проблемами, на розв'язання яких спрямований зазначений акт, є відсутність єдиного підходу до забезпечення публічного доступу та інформаційної відкритості щодо використання публічних коштів і неналежна прозорість їх використання.

Прийнятий Закон дозволить стежити за всіма витратами коштів державних та комунальних підприємств у режимі онлайн на спеціально-створеному веб-порталі, який має запрацювати до кінця року. На цьому сайті щоквартально публікуватиметься інформація про заплановане і фактичне використання коштів державного та усіх місцевих бюджетів, бюджетів комунальних підприємств, державних фондів тощо. Зокрема, публікуватиметься інформація стосовно обсягів фінансування, договорів, службових відряджень тощо. Це дозволить громадянам знати, як використовуються державні кошти. Водночас під дію цього Закону потрапляють всі підприємства, в яких частка державної власності перевищує 50 %.

І нарешті. 12 лютого 2015 р. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро та Національного агентства з питань запобігання корупції» внесено зміни до Кримінального кодексу України. Зокрема, до Примітки до ст. 364¹ Кримінального кодексу України внесено зміни, згідно з якими у злочинах у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, *нематеріальні* активи, будь-які інші вигоди *нематеріального* чи *негрошового* характеру, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав. Тим самим ми приєдналися до визначення змісту корупції (хабарництва – за термінологією Кримінальної конвенції) у широкому смислі слова, що впливає з так званих антикорупційних конвенцій РЄ. У відповідності до положень Кримінальної та Цивільної конвенцій про боротьбу з корупцією під неправомірними перевагами (термін, узятий із Кримінальної конвенції) розуміються будь-які переваги як матеріального, так і *нематеріального* характеру. Саме таке широке розуміння корупційних діянь сьогодні закладено у положення вітчизняного кримінального законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Парламентські слухання «Про шляхи стабілізації банківської системи України» від 18 лютого 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://static.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/SL180215.htm. – Заголовок з екрана.

2. Шевчук Ю. Чи можна подолати живучого корупційного монстра? // Голос України. – 2015. – № 29 (6033).

3. Рада хоче ввести процедуру цивільної конфіскації незаконно нажитого майна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rbc.ua/ukr/news/rada-hochet-vvesti-protseduru-grazhdanskoj-konfiskatsii-nezakonno-03022015134500>. – Заголовок з екрана.

4. Таран В. В. Щодо проекту Закону про відкритість використання публічних коштів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://civil-rada.in.ua/?p=1504>. – Заголовок з екрана.

Одержано 06.03.2015

УДК 343.353

Беніцький Андрій Сергійович –

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри професійних та спеціальних дисциплін Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ, Херсон, Україна

**ОЗНАКИ НЕПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ЗЛОЧИН
У СЛУЖБОВИХ ЗЛОЧИНАХ**

Обов'язок повідомити про злочин може впливати з посадових інструкцій або інших правових документів. Так, може виникнути питання щодо кваліфікації діянь службової особи за неповідомлення про злочин. Наприклад, слідчий або прокурор у ході досудового розслідування справи можуть виявити ознаки будь-якого злочину. Відповідно до положень ч. 1 ст. 214 КПК зазначені службові особи повинні невідкладно, але не пізніше 24 годин після самостійного виявлення ними з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язані внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. У випадку, коли слідчий, прокурор не вносять відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, вони не виконують свого службового обов'язку. Крім того, Наказом Генерального прокурора України «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян» від

12 квітня 2013 року № 7-гн регламентовано обов'язок прокурора повідомляти про виявлений злочин вищого за посадою прокурора.

Службова особа, на яку покладено обов'язок повідомити про вчинюваний або вчинений злочин вище керівництво або зареєструвати його, у випадку невиконання свого обов'язку повинна нести відповідальність за службовий злочин. Так, у разі невиконання слідчим або прокурором свого службового обов'язку щодо порядку реєстрації виявлених злочинів або порядку інформування вищого прокурора спеціальним повідомленням про виявлені злочини в їх бездіяльності може міститися склад невиконання або неналежного виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб (службова недбалість) (ст. 367 КК). Неповідомлення про тяжкий або особливо тяжкий злочин у цьому випадку буде поглинатися нормою, яка передбачає відповідальність за службову недбалість. Такий підхід слід застосовувати до кваліфікації діянь також інших осіб, які за родом своєї службової діяльності повинні виявляти злочини та запобігати їм.

В окремих випадках невиконання службовою особою своїх службових обов'язків щодо повідомлення про злочин може містити ознаки зловживання владою або службовим становищем (ст. 365 КК). Так, якщо службова особа з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах, або в інтересах третіх осіб використовує владу чи службове становище для неповідомлення про предикатний тяжкий або особливо тяжкий злочин всупереч інтересам служби і якщо він завдасть істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, то її діяння будуть містити ознаки зловживання владою або службовим становищем.

Між тим, в окремих випадках правозастосовники припускаються помилок у кваліфікації діянь службових осіб, які не виконали свого службового обов'язку щодо повідомлення про злочин. Так, становить інтерес ухвала колегії судової палати в кримінальних справах апеляційного суду Житомирської області, у якій зазначалося, що органами досудового слідства було пред'явлено обвинувачення А. у зловживанні службовим становищем (ст. 365 КК) за неповідомлення про факт вчинення насильницьких дій щодо малолітнього Б. у Приворітській загальноосвітній школі. Так, 20 жовтня 2008 року А. стали відомі обставини вчинення тяжкого злочину учнями 10-го класу Приворітської загальноосвітньої школи, які, застосовуючи фізичне насильство, вчинили насильницькі дії щодо учня 5-го класу тієї ж школи у вигляді задоволення статевої пристрасті неприродним способом. Директор А., маючи на меті приховати зазначений тяжкий злочин,

навмисно письмово не повідомила про нього службу в справах дітей Брусилівської районної державної адміністрації та правоохоронні органи, що завдало істотної шкоди інтересам органів державної влади [1].

Органами досудового слідства було встановлено, що А., будучи директором Приворітської загальноосвітньої школи, порушила вимоги п. 3.4.2 «Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення», затвердженого наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, МВС України, МОН України та Міністерства охорони здоров'я України від 16 січня 2004 року № 5/34/24/11 (далі – Порядок розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення). Зазначеним пунктом документа регламентовано обов'язок для представників органів та закладів освіти терміново (протягом однієї доби) передавати повідомлення в письмовій формі до служби у справах неповнолітніх, органів внутрішніх справ про випадок жорстокого поводження з дитиною чи реальну загрозу його вчинення [2].

Проте, органи досудового слідства неправильно кваліфікували бездіяльність директора школи як зловживання службовим становищем, оскільки правоохоронними органами не було встановлено використання директором школи свого службового становища з метою приховування факту злочину щодо малолітньої дитини. Порушення вимог п. 3.4.2 Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення з боку директора школи, що виявилось у неповідомленні компетентних органів про факт вчинення злочину, необхідно було кваліфікувати як службову недбалість, тобто за ст. 367 КК.

У юридичній літературі висловлюються інші погляди щодо кваліфікації діянь службових осіб. Так, наприклад, І. А. Бушуєв уважав, що обов'язок повідомляти про злочин є універсальним, який однаково поширюється на всіх громадян незалежно від їхнього правового становища в суспільстві. Тому, на думку автора, неповідомлення службовою особою про злочин містить склад злочину, передбаченого ст. 88-1 (недонесення про державні злочини) або ст. 190 (недонесення про злочин) КК РРФСР; якщо неповідомлення про злочин не включено до зазначених норм, то може бути поставлено питання про відповідальність за службовий злочин [3, с. 49–50]. На думку М. Х. Хабібуліна, неповідомлення про злочин, яке вчинено службовою особою, підлягає кваліфікації за сукупністю норм, які передбачають відповідальність за неповідомлення про злочин (ст. 190 КК РРФСР), а також за зловживання владою або службовим становищем (ст. 170 КК РРФСР), або халатність (ст. 172 КК РРФСР) [4, с. 88].

Але з такими підходами слід не погодитись, оскільки повідомлення про злочин є частиною юридичного обов'язку, який впливає з посадової

інструкції або іншого правового документа, що регламентує діяльність відповідної службової особи. Якщо службова особа не виконає такий правовий обов'язок, то її бездіяльність міститиме склад службового злочину. Тому при кваліфікації бездіяльності службових осіб необхідно застосовувати ст. 367 КК. Невиконання службовою особою своїх обов'язків щодо повідомлення про злочин, якщо вона повинна була перешкодити злочину, є потуранням злочину, яке розглядається в теорії кримінального права як різновид причетності до злочину.

Посада суб'єкта має значення при кваліфікації неповідомлення до належних установ про небезпечний для життя особи стан, який виник у результаті вчинення злочину. Згідно з положенням ч. 3 ст. 3 Закону України «Про екстрену медичну допомогу» від 5 липня 2012 року кожна особа в разі виявлення людини в невідкладному стані, яка не може особисто звернутися за наданням екстреної медичної допомоги, та за відсутності медичних працівників на місці події зобов'язана негайно здійснити виклик екстреної медичної допомоги або повідомити про виявлену людину в невідкладному стані та про місце події працівників найближчого закладу охорони здоров'я чи будь-яку особу, яка зобов'язана надавати домедичну допомогу та перебуває поблизу місця події. За невиконання цього обов'язку будь-яка особа несе відповідальність згідно зі ст. 136 КК. Якщо ж обов'язок повідомляти про небезпечний для життя стан людини входить, наприклад, до службових обов'язків особи, то відповідальність повинна наставати за спеціальною кримінально-правовою нормою.

Так, наприклад, відповідно до п. 3.1.2 Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України, затвердженого наказом Міністра оборони України від 16 липня 1997 року № 300 (далі – Положення від 16 липня 1997 року), командири (начальники) військових частин (корабля) повинні піклуватися про збереження та зміцнення здоров'я підлеглих, вникати в їхній побут і потреби, контролювати своєчасність, комплектність і якість належного їм постачання. Якщо зазначені службові особи не повідомлять про небезпечний для життя стан підлеглого військовослужбовця відповідну медичну установу за можливості виконати свій службовий обов'язок, то в разі настання істотної шкоди для здоров'я військовослужбовця в їх бездіяльності міститимуться ознаки умисного невиконання військовою службовою особою дій, які вона за своїми службовими обов'язками повинна була виконати, якщо це заподіяло істотну шкоду (ч. 1 ст. 426 КК). Якщо невиконання такого обов'язку було вчинено в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, то відповідальність повинна наставати за ч. 3 ст. 426 КК. Стаття 136 КК в цьому випадку не повинна застосовуватись, оскільки ст. 426 КК є спеціальною відносно цієї норми.

Такого підходу дотримуються суди України. Наприклад, органи досудового слідства прокуратури Київського гарнізону притягли до

відповідальності за ч. 3 ст. 136 та ч. 2 ст. 426 КК командира військової частини А. за те, що він не повідомив медичну установу про небезпечний для життя стан військовослужбовця В., якому Б. заподіяв тяжкі тілесні ушкодження, від яких потерпілий через кілька днів помер. Військовим місцевим судом Київського гарнізону було зазначено, що органи досудового слідства неправильно кваліфікували бездіяльність А. Суд зазначив, що А. відповідно до своїх обов'язків повинен був вжити заходів для надання кваліфікованої допомоги потерпілому В., а також повідомити медичні установи та їх працівників про перебування В. в небезпечному стані, однак цього не зробив, хоча мав таку можливість, що спричинило смерть потерпілого. Суд цілком справедливо вказав, що бездіяльність А. повністю охоплюється ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 426 КК, та додаткової кваліфікації за ч. 3 ст. 136 КК не потребує [5].

Слід зазначити, що в ст. 426 КК передбачено відповідальність за умисне ненаправлення військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне правопорушення. Обов'язок для таких осіб повідомити компетентні органи про особу, яка вчинила злочин, випливає з п. 67 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, який затверджено Законом України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» від 24 березня 1999 року, п. 3.5.5, п. 3.9.4. та ін. Положення від 16 липня 1997 року, а також із інших нормативно-правових документів, які регулюють відносини у сфері військової служби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архів апеляційного суду Житомирської області. Ухвала колегії судової палати в кримінальних справах апеляційного суду Житомирської області від 15 червня 2009 р. по кримінальній справі № 11а-430.
2. Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, МВС України, МОН України та Міністерства охорони здоров'я України від 16 січня 2004 р. № 5/34/24/11 «Про порядок розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення» // Офіційний вісник України. – 2004. – 13 лютого. – № 4. – Т. 2. – С. 580. – Ст. 202, код акту 27580/2004.
3. Бушуев І. А. Ответственность за укрывательство преступлений и недоносительство / И. А. Бушуев. – М. : Юрид. лит., 1965. – 139 с.
4. Хабибулин М. Х. Ответственность за укрывательство преступлений и недоносительство по советскому уголовному праву / М. Х. Хабибулин. – Казань : Издательство Казанского университета, 1984. – 136 с.
5. Архів Військового місцевого суду Київського гарнізону. Вирок від 7 лютого 2008 року по кримінальній справі № 1-4/2008.

Одержано 18.02.2015

УДК 343.85:343.35

Василинчук Віктор Іванович –*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна;***Сливенко Вадим Роландович** –*кандидат юридичних наук, перший заступник начальника Департаменту Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України, Київ, Україна*

КОНФІДЕНЦІЙНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Відповідно до п. 13 – 15 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності оперативним підрозділам органів внутрішніх справ надано право мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників, використовувати конфіденційне співробітництво [1].

Ст. 275 КПК України під конфіденційним співробітництвом тлумачить як негласні відносини, що встановлюються уповноваженими органами з повнолітньою дієздатною особою (громадянином України, іноземцем або особою без громадянства) і на засадах добровільності та конспіративності використовуються для вирішення завдань кримінального провадження. Слідчий має право використовувати інформацію, отриману від осіб, з якими встановлено конфіденційне співробітництво під час проведення НСРД, або залучати їх до проведення таких дій. [2, с.694].

Підрозділи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, наділені відповідними правами та обов'язками щодо здійснення конфіденційного співробітництва у протидії корупції. Для оперативних працівників це правовідносини, в які вони вступають під час виконання функціональних обов'язків, передбачених законами України та іншими нормативними актами.

Відповідно до вимог ст. 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та ст. 275 КПК України забороняється залучати до виконання оперативно-розшукових завдань осіб, професійна діяльність яких пов'язана зі збереженням професійної таємниці, а саме: адвокатів; нотаріусів; медичних працівників; священнослужителів; журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру.

Недотримання такої заборони під час проведення негласних

слідчих (розшукових) дій є підставою для визнання отриманих за їх результатами фактичних даних недопустимими доказами.

Одним із фундаментальних положень діяльності органів внутрішніх справ України як правоохоронних органів України, що визначені законами «Про оперативно-розшукову діяльність», є соціальний і правовий захист осіб, які залучені до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності.

Соціально-правовий захист зазначених об'єктів за суттю належать до сфери діяльності держави із забезпечення прав і свобод людини, про що йдеться в ст. 3 Конституції України [3].

Виходячи із міжнародної практики захисту, для осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, в українському законодавстві своїми нормами також передбачено соціальний та правовий захист даної категорії осіб. Так, відповідно до вимог ст. 13 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» «.... Особа, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, перебуває під захистом держави. Якщо у зв'язку з виконанням такою особою завдань оперативно-розшукової діяльності настала її інвалідність або смерть, на неї поширюються пільги, передбачені у таких випадках для працівників оперативних підрозділів» [1].

Ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції» передбачає, що особа, яка надає допомогу в запобіганні і протидії корупції (викривач), перебуває під захистом держави, а члени її сім'ї не можуть бути звільнені чи примушені до звільнення, притягнуті до дисциплінарної відповідальності чи піддані з боку керівника або роботодавця іншим негативним заходам впливу (переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду, скорочення заробітної плати тощо) або загрози таких заходів впливу у зв'язку з повідомленням про порушення вимог цього Закону іншою особою, а інформація про викривача може бути розголошена лише за його згодою, крім випадків, встановлених законом [4].

Отже, захист осіб, які викривають корупціонерів, включає: захист від переслідування; збереження конфіденційності; тягар надання доказу лягає на працедавця; завідомо неправдива інформація не захищається; відмова від вимог про відповідальність; анонімність; система заохочень.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що існують деякі відмінності конфіденційного співробітництва під час проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій у протидії корупції, зокрема за правовим статусом, суб'єктним складом та процесуальним оформленням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України від 18 лютого 1992 року N 2135-XII Про оперативно-розшукову діяльність (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 22, ст. 303)

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.

3. Конституція України від 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР) України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

4. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700–VII

Одержано 03.03.2015

УДК 343.35.001.11

Володавська Олена Сергіївна –

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ «НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ»

Корупція в Україні є однією з найважливіших проблем, яка впливає, зокрема, на економіку, політику, управління, соціальну і правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини. Кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення є обов'язковою умовою переходу до стандартів правової держави.

Законодавець враховує потреби сучасного суспільства та доволі часто вносить зміни до Розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України, який на сьогоднішній день має назву «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». Тому питання кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення залишаються актуальними.

Однією з кримінально-правових норм, у яку доволі часто вносяться зміни, є ст. 368 КК України, що на сьогоднішній день має назву «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою».

На момент набрання чинності Кримінальним кодексом України (01.09.2001 року) ст. 368 КК України мала назву «одержання хабара», під яким розуміли одержання службовою особою в будь-якому вигляді хабара за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабар, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища [1, с. 765-767].

Хабар як предмет цього злочину - це незаконна винагорода матеріального характеру, яка може являти собою майно, в тому числі

вилучене з вільного обігу (гроші, в тому числі в іноземній валюті, цінні папери, матеріальні цінності), право на майно (документи, що дають право на одержання майна або право вимагати виконання майнових зобов'язань тощо), будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод, відмова від них або від права на майно, безкоштовне надання послуг майнового характеру тощо). Об'єктивна сторона злочину вичерпувалась самим фактом одержання хабара.

До кваліфікуючих ознак злочину відносились:

- одержання хабара у великому розмірі або службовою особою, яка займає відповідальне становище, або за попередньою змовою групою осіб, або повторно, або поєднане з вимаганням хабара (ч. 2 ст. 368 КК України).

- одержання хабара в особливо великому розмірі або службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище (ч. 3 ст. 368 КК України).

Вперше з поняттям «неправомірна вигода» ми зустрічаємось у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» № 1508-VI від 11.06.2009 року [2], який втратив чинність на підставі Закону України «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції» № 2808-VI від 21.12.2010 року [3].

Згідно з цим Законом пропонувалось доповнити КК України Розділом VII-A «Злочини у сфері службової діяльності в юридичних особах приватного права та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». Саме у цьому розділі було надано поняття «неправомірна вигода», під якою у статтях 235-1 (Зловживання повноваженнями), 235-3 (Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги), ст. 235-4 (Комерційний підкуп), 235-5 (Підкуп особи, яка надає публічні послуги), 368-1 (Незаконне збагачення), 369-1 (Зловживання впливом) цього Кодексу слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги матеріального або нематеріального характеру, що їх обіцяють, пропонують, надають або отримують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, без законних на те підстав.

Але зазначений Закон так і не набрав чинності.

Згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» № 3207-VI від 07.04.2011 року у статтях 364-1 КК України (Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), 365-2 КК України (Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги), 368-2 КК України (Незаконне збагачення), 368-3 КК України (Комерційний підкуп службової особи юридичної особи

приватного права незалежно від організаційно-правової форми), 368-4 КК України (Підкуп особи, яка надає публічні послуги), 369-2 КК України (Зловживання впливом) Кримінального кодексу під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову [4].

Мінімальний розмір неправомірної вигоди встановлювався у розмірі, що перевищує п'ять неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Диспозиція ст. 368 КК України (Одержання хабара) не зазнала змін, але як кваліфікуюча ознака було передбачено одержання хабара у значному розмірі (ч. 2 ст. 368 КК України). Хабаром у значному розмірі вважається такий, що у п'ять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Мінімальний розмір хабара не встановлено.

Вперше суттєвих змін ст. 368 КК України зазнала згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» [5].

Згідно з ч. 1 ст. 368 КК України (Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою) кримінально караними вважались прийняття службовою особою пропозиції чи обіцянки надати їй або третій особі неправомірну вигоду за вчинення чи невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто пропонує або обіцяє неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

Згідно з ч. 1 ст. 368 КК України - одержання службовою особою неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення в інтересах того, хто надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

До кваліфікуючих ознак злочину відносились:

- діяння, передбачене частиною другою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода у значному розмірі (неправомірною вигодою в значному розмірі вважається вигода, що в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян) (ч. 3 ст. 368 КК України);

- діяння, передбачене частиною другою або третьою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода у великому розмірі або вчинене службовою особою, яка займає відповідальне становище, або за попередньою змовою групою осіб, або повторно, або поєднане з вимаганням неправомірної вигоди (ч. 4 ст. 368 КК України);

- діяння, передбачене частиною другою, третьою або четвертою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода в особливо великому

розмірі, або вчинене службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище (ч. 5 ст. 368 КК України).

Останні зміни на сьогоднішній день внесені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 13.05.2014 року [6].

Стаття 368 КК України (Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою) має наступну редакцію: «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища».

До кваліфікуючих ознак злочину відносяться:

- діяння, передбачене частиною першою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода у значному розмірі (ч. 2 ст. 368 КК України);

- діяння, передбачене частиною першою або другою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода у великому розмірі або вчинене службовою особою, яка займає відповідальне становище, або за попередньою змовою групою осіб, або повторно, або поєднане з вимаганням неправомірної вигоди (ч. 3 ст. 368 КК України);

- діяння, передбачене частинами першою, другою або третьою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода в особливо великому розмірі, або вчинене службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище (ч. 4 ст. 368 КК України).

Висновки. Позитивним моментом прийняття останніх змін є чітке встановлення поняття неправомірної вигоди та закріплення її мінімального розміру (розмір, що перевищує п'ять неоподатковуваних мінімумів доходів громадян).

Негативними змінами вважаю об'єднання в єдиний склад злочину таких діянь як прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища. Вважаю більш вдалою попередню редакцію ст. 368 КК України у частині встановлення окремої відповідальності за одержання неправомірної вигоди та за прийняття службовою особою пропозиції чи обіцянки надати їй або третій особі неправомірну вигоду за вчинення чи невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто пропонує або

обіцяє неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Уголовный кодекс Украины. Комментарий: Под ред. Ю. А. Кармазина и Е. Л. Стрельцова. – Х. : ООО «Одиссей», 2001. – 960 с.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України № 1508-VI від 11.06.2009 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2009, № 46, ст. 699 – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1508-17>
3. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції: Закон України № 2808-VI від 21.12.2010 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 25, ст. 188 – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2808-17>
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України № 3207-VI від 07.04.2011 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 41, ст. 414 – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3207-17>
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України № 221-VII від 18.04.2013 року // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 10, ст. 119 – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/221-18/paran26#n26>
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України: Закон України № 1261-VII від 13.05.2014 року // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 28, ст. 937 – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1261-18/paran86#n86>

Одержано 23.02.2015

УДК 343.353 (477)

Вязмікін Сергій Анатолійович –

начальник Управління Державної служби боротьби з економічною злочинністю у Житомирській області, Житомир, Україна

ІМІТУВАННЯ ОБСТАНОВКИ ЗЛОЧИНУ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНІЙ КОРУПЦІЇ

Одним із основних завдань досудового розслідування є якісне проведення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій з метою фіксації обставин (обстановки) вчинення злочину для подальшого використання їх результатів як належних доказів під час судового розгляду кримінального провадження.

Важливим засобом документування кримінальних правопорушень, у тому числі фактів кримінальної корупції, є проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які передбачені чинним Кримінальним кодексом України.

Додамо, що серед форм контролю за вчиненням злочину чільне місце, зокрема, посідає імітування обстановки злочину.

Спробуємо визначитися з термінологією. Згідно з коментарем до Кримінального процесуального Кодексу України (далі - КПК) імітування обстановки злочину – це негласна слідча (розшукова) дія, яка полягає у проведенні сукупності підпорядкованих єдиному плану заходів, що відбувається з використанням спеціальних засобів, які відтворюють ситуацію вчинення злочину, із метою створення відповідних умов для спонукання особи (чи групи осіб), яка готує вчинення або вчиняє злочинні дії, до поведінки, що охоплюється її умислом, і одночасно дозволяє запобігти, попередити чи розслідувати тяжкі та особливо тяжкі злочини проти особи, суспільства та держави. Метою здійснення імітування обстановки злочину є попередження, припинення й розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів*.

Термін «імітувати» (від лат. «imitatio» – наслідувати) має кілька тлумачень: 1) точно наслідувати кого-небудь, відтворювати що-небудь; 2) підробляти під що-небудь. Імітування обстановки злочину полягає у проведенні/вчиненні/виконанні системи дій уповноваженого державного органу, спрямованих на імітування реальності події злочину в уявленні особи, що здійснила всі необхідні підготовчі дії для його вчинення. Імітування обстановки злочину може проводитися як з метою виявлення конкретних осіб, які обґрунтовано підозрюються у підготовці та вчиненні тяжких чи особливо тяжких злочинів, так і для виявлення намірів невстановлених осіб, які вчинили такі злочини. У ході проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії можуть використовуватись несправжні (імітаційні) та ідентифіковані (помічені) засоби. Перебіг подій у ході проведення контролю за вчиненням злочину може фіксуватися за допомогою технічних засобів (аудіо-, відеозапис, фотографування тощо) [1].

В Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» вказується, що імітування обстановки злочину полягає у виконанні певних дій слідчим або уповноваженою особою з використанням імітаційних засобів, які створюють у оточуючих уяву про вчинення реального злочину, із метою його запобігання та розкриття відомої чи невідомої особи, яка планувала чи замовляла його вчинення [2, п. 1.12.5]. Із аналізу наведеної норми випливає, що імітування обстановки злочину полягає у втіленні системи дій, які не підлягають чіткому нормативному визначенню та детальному врегулюванню. Досвід практичної діяльності підтверджує, що сутність дій слідчого,

інших суб'єктів, що залучаються до провадження такої негласної слідчої (розшукової) дії, залежить від того, на запобігання вчиненню та розкриття якого саме злочину вона спрямована. Наприклад, органами досудового розслідування може бути проведене імітування обстановки злочину з метою розкриття неправомірної вигоди та інших злочинів, вчинених у сфері службової діяльності.

Безперечно, у кожному випадку дії суб'єкта досудового розслідування, направлені на те, щоб створити у певної особи (осіб) стійке переконання в тому, що вона діє в конкретних умовах, які забезпечать їй можливість досягти кінцевого результату, що охоплювався її умислом, суттєво відрізнятимуться за змістом. Також індивідуально обиратимуться засоби проведення негласної слідчої (розшукової) дії, у тому числі несправжні (імітаційні). У зв'язку з тим, що імітування обстановки вчинення злочину як негласна слідча (розшукова) дія може проявлятися/знаходити свій прояв у великій кількості комбінацій оперативно-слідчих дій, дуже цікавою та різномірною є практика їх проведення у досудовому розслідуванні.

Зокрема, вказане стосується використання результатів контролю за отриманням неправомірної вигоди. У переважній більшості випадків приводом для її проведення є заява або письмове повідомлення зацікавленої особи [3, с.27-32].

Обов'язковою складовою цієї тактики є виготовлення ідентифікованих (помічених) засобів. У даному випадку такими засобами виступають грошові кошти, які попередньо помічаються спеціальними хімічними реактивами, що потім дозволяють викрити особу, яка взяла ці гроші, та довести її умисел на вчинення цього злочину. Виготовлення імітаційних засобів відбувається з урахуванням положень ст. 271 КПК України, зокрема, у протоколі описуються дії органу досудового розслідування, що забезпечують виготовлення несправжніх (імітаційних) засобів, а щодо грошових коштів, то обов'язково переписуються серія та номер купюри, з вказівкою на її номінал [1].

Нормативно-правове закріплення у положеннях Кримінального процесуального кодексу України підстав та порядку організації контролю за вчиненням злочину, у тому числі в таких його формах, як імітування обстановки злочину, є надзвичайно прогресивним кроком законодавця, оскільки створюється правове підґрунтя для відповідних дій органів досудового розслідування.

Підсумовуючи сказане, додамо, що на підставі проведеного аналізу можна зробити такий висновок: загальна питома частка кримінальних проваджень, у ході розслідування яких відбувається імітування обстановки злочину, із року в рік більш-менш стабільна. Отже, розробка та прийняття відповідних норм, закріплених у ст. 271 КПК України,

створили нормативну основу/базу для усталеної практики, визначивши в тому числі й межі законності дій уповноважених суб'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / В. Я. Тацій та ін. – Х: Право, 2012. – 292 с
2. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації ДПС України та Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1681/51.
3. Глушков В. О. Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій / В. О. Глушков, А. В. Ватраль // Взаємодія оперативних підрозділів з органами досудового розслідування у виявленні, припиненні та розслідуванні кримінальних правопорушень : зб. матеріалів круглого столу (Київ, 14 грудня 2012 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2012. – 95 с.

Одержано 03.03.2015

УДК 342.841 (477)

Гладкова Євгенія Олексіївна –

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна;

Гуренко Дмитро Юрійович –

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

ДЖЕРЕЛА ВИНИКНЕННЯ ПРОБЛЕМ, ЩО ПРИВОДЯТЬ ДО КОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Корупція, її масштаби, специфіка і динаміка – наслідок загальних політичних, соціальних та економічних проблем країни. Корупція завжди збільшується, коли країна перебуває на стадії модернізації. Україна не просто переживає модернізацію – у ній відбувається докорінна ломка суспільних, державних і економічних засад. Вона слідує загальним закономірностям розвитку, зокрема негативним.

До загальних проблем, що породжують корупцію, належать ті, які властиві не лише Україні, а й більшості країн, що перебувають на стадії

модернізації, в першу чергу, протягом перехідного періоду від централізованої до ринкової економіки. Так, за статистичними даними в 2014 році викрито 2219 кримінальних правопорушень (проти 2273, або - 2,4%), пов'язаних з хабарництвом та одержанням неправомірної вигоди, з яких 1535 – за фактом одержання хабара та прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

При незначному зниженні у державі викритих злочинів цієї категорії (з 1535 до 1683, або -8,8%) удвічі скоротилося їх число у Луганській (з 130 до 52, або -60,0%), Львівській (з 142 до 76, або -46,5%), Донецькій (з 144 до 85, або -41,0%) областях. Натомість у Житомирській (у 2,1 рази), Волинській (у 2,2 рази), Рівненській (+90,9%), Тернопільській (+60,7%), Кіровоградській (+46,2%) областях кількість цих злочинів суттєво зросла.

Досліджуючи фактори, що породжують корупцію, доцільно було б акцентувати увагу на наступних проблемах:

1. Труднощі подолання спадщини тоталітарного періоду. До них належить, перш за все, повільний відхід від закритості і неконтрольованості влади, які, безумовно, сприяли розквіту корупції. У зв'язку з цим варто наголосити, що одним з найкорумпованіших режимів в історії була фашистська Німеччина (це, до речі, корисно пам'ятати тим, хто сподівається перемогти корупцію за допомогою «сильної руки»). Інша обставина – подолання злиття влади й економіки, властивого тоталітарним режимам з централізованою системою управління економікою. Природний розподіл праці між владними інститутами, покликаними створювати умови для нормального функціонування економіки, та вільними агентами ринку дотепер не сформовано. Адміністративні органи в Україні продовжують, особливо на регіональному рівні, грати на економічному полі за тими правилами, які встановлюють самі для себе. Така ситуація неминуче породжує корупцію. Нагадаємо, що стрімкі і кардинальні перетворення в Україні відбуваються за збереження істотної частини корпусу колишніх державних службовців, причому на своїх місцях залишилися ті, хто був не в змозі пристосуватися до нових умов і розпочати самостійний бізнес або застосувати в ньому свій талант, професіоналізм, у гіршому разі – зв'язки. Остеж, залишилися не кращі кадри. Також залишилися носії старих стереотипів закритості влади і можливості втручання в усі сторони життя. Одночасно залишалися і приходили ті, хто бачив великі можливості одержання особистої вигоди з адміністративних повноважень.

2. Економічний занепад і політична нестабільність. Збіднення населення, нездатність держави забезпечити державним службовцям гідне утримання підштовхують і тих, і інших до порушень, що призводять до масової низової корупції. Це підсилюється старими радянськими традиціями «блату» як однієї з форм низової корупції.

Одночасно постійно усвідомлюваний політичний ризик довготривалих вкладень, важкі економічні обставини (інфляція, незграбна і недоречна присутність держави в економіці, дефіцит чітких регуляторних механізмів) формують певний тип економічної поведінки, розрахованої на найкоротшу перспективу, великий, хоча і ризиковий прибуток. До такого типу поведінки наближається пошук вигоди за допомогою корупції. Політична нестабільність формує відчуття невпевненості і серед чиновників різного рівня. Не маючи в цих умовах ніяких гарантій самозбереження, вони також легко піддаються спокусі скоєння корупційних дій. В умовах економічної кризи держава часто намагається посилити податковий прес. Це розширює зону тіньової економіки, а отже й сферу корупції. Наприклад, комерсант, що ухилився від сплати податку, посадив себе на «гачок» податкового інспектора і став чудовою мішенню для вимагання під обіцянку не притягнення до кримінальної відповідальності.

3. Нерозвиненість і недосконалість законодавства. У процесі перетворень фундаментальних основ економіки й економічної практики істотно відстає законодавче забезпечення. Достатньо нагадати, що в Україні приватизація (її партійно-номенклатурний етап) проходила без чіткого законодавчого регулювання і жорсткого контролю. Якщо раніше, за радянського режиму, корупцію часто породжував контроль над розподілом основного ресурсу – фондів, то на початкових етапах реформи урядовці різко урізноманітнили сфери контролю, а саме: пільги, кредити, ліцензії, приватизаційні конкурси, право бути уповноваженим банком, право реалізовувати великі соціальні проекти, тощо. Економічна лібералізація поєдналася зі старими принципами чиновницького контролю за ресурсами і з відсутністю законодавчого регулювання нових сфер діяльності. Саме це є однією з ознак перехідного періоду і водночас – благодатним підґрунтям для корупції. Дотепер існує значна законодавча невизначеність у питаннях власності. У першу чергу, це стосується власності на землю, нелегальний розпродаж якої породжує корупцію. До цього варто додати велику кількість погано визначених перехідних форм змішаної власності, які розпорошують відповідальність і дозволяють комерсантам відчувати себе урядовцями, а урядовцям – комерсантами. Нерозвиненість законодавства проявляється і в поганій якості законів, у недосконалої всієї правової системи, в нечіткості законотворчих процедур. Тут різні види корупції породжуються:

- суперечністю законодавства і навіть окремих законів, що дозволяє чиновникам створювати собі ідеальні умови для вимагання і шантажу громадян (клієнтів);

- незавершеністю законів, багатих на двозначності та прогалини, з численними нормами відсилань. У результаті законодавче регулювання перекладається на підзаконні акти органів виконавчої влади, підготовка

яких є практично непідконтрольною. Так виникають умови для появи нечітких, «закритих», погано доступних інструкцій, які створюють додаткові умови для корупції;

- відсутністю законодавчо встановлених процедур підготовки й ухвалення нормативних та інших регулюючих і розпорядничих актів (законів, президентських указів, постанов уряду тощо), що істотно розширює можливості для корупції. Усе це посилюється загальною зневагою до процедурної суворості.

4. Неефективність інститутів влади. Тоталітарні режими будують громіздкий державний апарат. Йдеться, перш за все, про виконавчу владу. Бюрократичні структури є стійкими і добре пристосовуються до виживання під час найтяжчих потрясінь, причому чим енергійнішими будуть перетворення, тим більше енергії та винахідливості витрачає апарат на власне збереження. У результаті життя стрімко змінюється, а бюрократичні інститути й, отже, система управління відстають від цих змін. Наприкінці радянської епохи та на початку самостійної України було особливо виразно видно, як реагувала система управління на проблеми, що ускладнюються і примножуються: плодила свої системні вади, збільшуючи апарат, вводячи додаткові ієрархічні рівні управління, створюючи величезну кількість безвідповідальних координаційних структур. Підсумок цього простий: чим складнішою і більш неповоротною є система управління, чим більшою – невідповідність між нею і проблемами, які вона має вирішувати, тим легше в ній ужитися корупції. На перших стадіях перетворень державі особливо важко навчитися всією потужністю державної машини, всією силою закону захищати права власності, забезпечувати неухильне дотримання прав ринкової гри. Не відчуваючи такого захисту від держави, підприємець шукає її у конкретних урядовців. Так установлюються зв'язки, які легко перетворюються на корупційні. Неефективність держави підтверджується і тим, що після руйнування номенклатурної системи не з'явилася сучасна система відбору і просування державних службовців. У результаті нова хвиля чиновників містить у собі чимало пройдисвітів, які йдуть на державну службу для використання свого службового стану з метою, вельми далекою від благородної. Нерідко зустрічається пряме делегування «агентів впливу» з комерційних структур в адміністративні.

5. Слабкість громадянського суспільства, відрив суспільства від влади. Демократична держава в змозі вирішувати свої проблеми лише в кооперації з інститутами громадянського суспільства. Погіршення соціально-економічного стану громадян, яке завжди супроводжує початкові стадії модернізації, викликає розчарування, що приходить на зміну надіям, - усе це сприяє відчуженню суспільства від влади, ізоляції останньої. Тим часом ні низова, ні верхівкова корупція не можуть бути призупинені без зусиль громадських організацій.

6. Неукоріненість демократичних політичних традицій. Проникненню корупції в політику сприяють:

- несформованість політичної культури, що відображається, зокрема, на процесі виборів, коли виборці віддають свої голоси за дешеві подачки або піддавшись явній демагогії;

- нерозвиненість партійної системи, коли партії не в змозі брати на себе відповідальність за підготовку і просування своїх кадрів;

- недосконалість виборчого законодавства, яке надмірно захищає депутатський статус, не забезпечує реальної залежності виборних осіб від виборців, провокуючі порушення під час фінансування виборчих кампаній. Тим самим подальша корумпованість представницьких органів влади закладається ще на етапі виборів.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що джерела та витоки корупції різноманітні; вона уразила усі без винятку сфери нашого суспільства, пронизала усі верстви та прошарки населення. Але особливо корупція розквітла у системі державного управління, у чиновницькому апараті, де набула ознак системності. Для того, аби виставити ефективний заслін подальшому розкладанню владного механізму або, принаймні, сповільнити темпи корумпованості чиновників «нової генерації» необхідною є організація боротьби з корупцією на науковій основі, зокрема глибоке вивчення проблем, які породжують корупцію.

Одержано 05.03.2015

УДК 343.13 (477)

Грибовський Олександр Віталійович –

здобувач кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна

ДЕЯКІ ШЛЯХИ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ТА СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Вивчивши і проаналізувавши нормативно-правові акти, думки і погляди науковців, можемо констатувати, що нині законодавчо визначеними підставами взаємодії оперативних підрозділів і слідчих при виявленні, припиненні та розслідуванні неправомірної вигоди є:

- а) *спільність мети і завдань* оперативних працівників та слідчого, оскільки, лише об'єднавши свої зусилля, органи досудового розслідування і оперативні підрозділи зможуть ефективно їх вирішити;
- б) *однакова юридична сила процесуальних актів оперативних*

підрозділів та слідчого: протоколи процесуальних дій, складені співробітниками оперативних підрозділів, мають таке ж доказове значення, як і протоколи, складені слідчим; в) *необхідність використання можливостей оперативного підрозділу і слідчого* – слідчий вправі провадити слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії (ст. 40 КПК України), оперативний підрозділ може здійснювати негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні виключно за письмовим дорученням слідчого, прокурора (ст. 41 КПК України).

Взаємодія слідчого та оперативних працівників має різноманітний характер і здійснюється в певних правових формах.

Беззаперечним є те, що обрання форми взаємодії пов'язано з характером слідчої або оперативно-розшукової ситуації, що склалася у зв'язку з кримінальним провадженням чи ОРС, залежить від слідчого й реалізується за його ініціативою та під його процесуальним контролем [1, с. 111 – 121].

На наше переконання, слід погодитися з думкою таких вчених, як А. Я. Дубинський, В. В. Топчій, Л. Д. Удалова та ін., які виділяють дві форми взаємодії: процесуальну й організаційну (непроцесуальну) [2, с. 76].

До *процесуальних форм* взаємодії (які регулюються КПК України) належать:

- 1) надання допомоги слідчому при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 40 КПК України);
- 2) доручення і вказівки слідчого щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 40, 246 КПК України);
- 3) фіксація та передача слідчому (прокурору) результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 252 КПК України).

До *організаційних (непроцесуальних) форм* взаємодії (тих, які передбачені відомчими нормативними актами) відносять наступні:

- 1) узгоджена діяльність у складі СОГ;
- 2) погоджене планування спільних негласних слідчих (розшукових) дій;
- 3) обмін оперативно значимою інформацією (зокрема, з використанням можливостей криміналістичних та оперативних обліків);
- 4) спільне використання криміналістичних та оперативно-технічних засобів тощо;
- 5) координація проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукові) дій;
- 6) контроль.

Головною відмінністю названих форм є те, що процесуальні форми взаємодії врегульовані нормами Кримінального процесуального кодексу, а організаційні є способами зв'язку між слідчим і працівниками уповноважених оперативних підрозділів. Так, «якщо процесуальні

форми можна назвати способами співробітництва, то організаційні форми будуть характеризуватися як способи зв'язку. Організаційні форми зв'язку існують поза межами процесуальної діяльності слідчого» [3, с. 67 – 68].

Найбільш поширеною формою взаємодії слідчого з оперативним підрозділом в процесі виявлення, припинення та розслідування неправомірної вигоди є виконання оперативним підрозділом доручень і вказівок слідчого.

Враховуючи семантичне значення термінів «доручити» та «вказати», наголосимо, що вони використовуються для позначення владного і розпорядчого характеру дій особи, від імені якої вони виходять [4, с. 35]. Таким чином, не можна погодитися з авторами коментаря КПК України, які вважають, що доручення – це є пропозиція провести відповідні негласні слідчі (розшукові) дії, а вказівка – це конкретизація даної пропозиції. [5, с. 167].

На нашу думку, під дорученням слід розуміти обов'язкову до виконання загальну вимогу про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що (стосовно СОГ) дається керівником СОГ слідчим та оперативним співробітникам, які входять до її складу; вказівка – це обов'язкова до виконання вимога конкретного характеру, що роз'яснює, як саме діяти, наприклад, щодо тактичних умов проведення доручених негласних слідчих (розшукових) дій (до таких умов належить, зокрема, вказівка слідчого повідомити свідку перед його допитом, що злочинець арештований, отже, йому не потрібно боятися помсти, або вказівка про одночасне провадження обшуку в різних осіб тощо).

Підсумовуючи вищесказане, додамо, що ефективна взаємодія оперативних та слідчих підрозділів у процесі виявлення, припинення та розслідування неправомірної вигоди є запорукою досягнення успіху у реалізації так званого принципу «збігання інтересів», а саме: об'єднуються зусилля при виявленні, припиненні і розслідуванні кримінальних правопорушень, особи, що їх учинили, будуть притягнені до встановленої законодавством відповідальності, як наслідок, матиме місце відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів громадян і юридичних осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Топчій В. В. Форми взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами МВС України / В. В. Топчій // Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 111–121.
2. Дубинский А. Я. Взаимодействие следователя с органом дознания / А. Я. Дубинский. – К. : КВШ МВД СССР, 1970. – 134 с.
3. Тюрин Н. С. Формы оперативной-розыскной и следственной деятельности / Н. С. Тюрин // Правовые проблем укрепления российской государственности. – Ч. 10: Проблемы уголовного процесса в свете нового Уголовно-процессуального

кодекса Российской Федерации: сб. статей / под ред. Ю. К. Якимовича. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 2002. – С. 67-68.

4. Подопрелов А. М. Создание и деятельность следственно-оперативной группы : дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 /А. М. Подопрелов. – К., МВД Украины, 1991. – С. 69.

5. Михеенко М. М. Кримінальний процес України : [підручник] / М. М. Ми-хеенко, В. Т. Нор, В. П. Шибіко. – К.: Либідь, 1999. – 639 с.

Одержано 03.03.2015

УДК 343.35 (450)

Гуков Денис Русланович –

слухач магістратури факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Дніпропетровськ, Україна

**ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ, ЩО ВСТАНОВЛЮЮТЬ
КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ,
ПОВ'ЯЗАНІ З НЕПРАВОМІРНОЮ ВИГОДОЮ, В ІТАЛІЇ,
ДО ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ**

Величезну перепону розвитку демократичного суспільства в Україні та євроінтеграційним процесам становить поширення корупції. Корупційні діяння захлиснули майже всі сфери життя як нашої країни, так і багатьох інших країн світу. Особливо гостро питання боротьби з хабарництвом постало впродовж кількох останніх десятиріч. Наша країна входить до так званої Групи держав проти корупції (GRECO). На сьогоднішній день вказане об'єднання є єдиним в Європі міжнародним антикорупційним органом, до завдань якого належить контроль за виконанням усіх антикорупційних конвенцій Ради Європи.

Участь нашої держави в міжнародному співробітництві в боротьбі з хабарництвом визначає необхідність імплементації антикорупційних норм кримінального законодавства розвинених країн світу до законодавства України. У вказаній роботі ми обрали законодавство Італії. Ми обрали цю державу, адже Україна йде шляхом євроінтеграції і належить до романо-германської правової системи, а також з огляду на те, що Італія займає провідні позиції у світовому рейтингу країн з низьким рівнем корупції.

В Італійській Республіці кримінальна відповідальність за отримання хабара встановлена у першій главі Кримінального кодексу 1930 року, яка іменується «Про злочини посадовців».

Серед статей КК Італії, які встановлюють відповідальність за хабарництво слід віднести ст. 317-320 КК Італії. Причому особливістю

законодавчого регулювання кримінальної відповідальності за хабарництво у Італії є розмежування простого отримання хабара (ст. 318, 319, 319-3) та його вимагання (ст. 317) [1, с. 19].

Вимагання хабара виникає у тому випадку, коли службова особа або особа, яка виконує обов'язки службової особи, зловживаючи своїми повноваженнями або своєю посадою, змушує будь-кого дати або пообіцяти йому незаслужені грошові кошти або інші вигоди [2].

Відповідальність за отримання хабара розмежується залежно від характеру дій, за здійснення яких береться винагорода. У КК Італії виділяється три склади: отримання хабара в цілях здійснення дій, що входять до компетенції службової особи (ст. 318), отримання хабара в цілях здійснення дій, що суперечать компетенції посадовця (ст. 319), і отримання хабара в суді (ст. 319-3) [3, с. 200].

Згідно зі ст. 318 КК Італії службова особа несе відповідальність, що полягає у позбавленні волі на термін від шести місяців до трьох років за вчинення дій, які входять до її компетенції, за які ця особа отримала грошові кошти чи інші вигоди, що складають незаконну винагороду, або ж приймає обіцянку такої нагороди.

Більш тяжке покарання призначається за ст. 319 італійського Кримінального кодексу, якщо службова особа отримує для себе чи третьої особи гроші або інші вигоди за невиконання або відстрочення здійснення дій, що входять до її службових обов'язків. За вчинення такого злочину передбачається покарання у вигляді позбавлення волі на термін від двох до п'яти років.

Обставини, які обтяжують покарання, передбачені у ст. 319-2 та 319-3 КК Італії, у ст. 319-2 вони сформульовані залежно від предмета отримання неправомірної вигоди, сюди відносять хабарництво, коли предметом є отримання пенсії чи стипендії, отримання службового місця або письмове оформлення контракту. Суд залежно від предмета неправомірної вигоди та завдання шкоди суспільним інтересам визначає розмір кримінальної відповідальності. Однак, найбільш сувора відповідальність передбачена за вчинення службовою особою дій в цілях сприяння або ж завдання шкоди будь-якій зі сторін у цивільному, кримінальному або адміністративному процесі - покарання від трьох до восьми років.

На нашу думку, така диференціація та розмежування кримінальної відповідальності за отримання неправомірної вигоди, яка передбачена у кримінальному законодавстві Італійської Республіки, є доволі перспективною та відповідає принципу співрозмірності злочину та відповідальності за його вчинення.

Вважаємо, що імплементація італійського досвіду до вітчизняного законодавства була б позитивною. Доцільно розмежувати норми, які встановлюють кримінальну відповідальність за отримання неправомірної вигоди у КК України, подібно до розмежування,

закріпленого у КК Італії, адже на практиці доволі часто суд призначає однакові покарання за отримання неправомірної вигоди, беручи до уваги лише посаду хабароотримувача, розмір неправомірної вигоди та характер вчинюваної дії (отримання, вимагання неправомірної вигоди).

Наприклад, коли службова особа отримує неправомірну вигоду за вчинення дій, які підпадають під її службові обов'язки (працевлаштування хабародавця на державне підприємство) або коли особа отримує неправомірну вигоду задля винесення рішення у кримінальній провадженні на користь хабародавця. У нашій державі обидва вищевказаних діяння будуть кваліфіковані за ст. 368 КК України і суд може винести однакове покарання за обидва злочини. Вітчизняний законодавець відніс до обтяжуючих обставин або ж займану посаду, або розмір отриманої вигоди. Вважаємо, що такий підхід є не зовсім раціональним та не в повній мірі відповідає принципу співрозмірності вчиненого злочину та відповідальності за нього.

Отже, на нашу думку, доцільно встановлювати відповідальність за корупційні злочини не тільки залежно від займаної посади хабароотримувача та розміру неправомірної вигоди, а також залежно від характеру дій, за здійснення яких береться неправомірна винагорода.

Також не можна оминати увагою той факт, що КК Італії так само, як і КК Франції, передбачає, що хабарництво, окрім випадків вимагання хабара, – це незаконний договір, коли хабародавець та хабароотримувач приходять до взаємної згоди, консенсусу. Справедливо зазначається, що хабародавець вільний у своєму праві не давати посадовцю хабара, саме тому відповідальність за дачу та отримання хабара однакова. Відповідно до ст. 321 КК Італії особа, яка дає або обіцяє надати службовій особі чи особі, яка виконує обов'язки службової особи грошові кошти чи інші вигоди, підлягає такому ж покаранню, як і хабароотримувач, тобто за санкціями ст. 318-320 [2]. В Україні ж за пропозицію, обіцянку або дачу неправомірної вигоди передбачена значно менша відповідальність, аніж за її отримання. Вважаємо, що і у цьому випадку доцільно перейняти досвід провідних країн Європи.

Отже, розглянувши кримінальне законодавство Італійської Республіки, а саме норми, що встановлюють відповідальність за дачу та отримання неправомірної вигоди, ми виявили, що деякі з цих норм доцільно було б імплементувати і до вітчизняного законодавства. Це дозволило б у більшості випадків вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з неправомірною вигодою, досягти принципу співрозмірності вчиненого злочину та відповідальності за нього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лукомский В.С. Ответственность за дачу взятки и посредничество во взяточничестве по уголовному законодательству зарубежных государств // Юридическая фирма «Салком». – К, 1996. – 28 с.

2. Кримінальний кодекс Італії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=2507>

3. Клімова С.М., Ковальова Т. В. Організація запобігання та протидії корупції в Україні: навч. посіб. / С.М. Клімова, Т. В. Ковальова, М.О. Тучак. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2012. – 233 с.

Одержано 18.02.2015

УДК 343.9 [343.35:35.073.53]

Дараган Валерій Валерійович –

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Дніпропетровськ, Україна

ДЕЯКІ ЕЛЕМЕНТИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Сьогодні спостерігаються численні факти проведення фіктивних конкурсних торгів та торгів за завищеними цінами, монополістичної змови учасників, просування на ринок «своїх» чи фіктивних фірм, існування системи «відкатів» і так званого «кумівства». З метою створення фіктивної конкуренції досить часто проводяться торги, коли «родинні» фірми-учасники подають різні за ціною пропозиції конкурсних торгів для формального дотримання процедури державної закупівлі [1].

Ефективність здійснення державних закупівель завжди знаходиться в центрі уваги політиків та суспільства. Така увага пов'язана з двоєдиної роллю феномена державних закупівель: з одного боку, за рахунок державних закупівель держава здійснює (принаймні - повинна здійснювати) свою соціальну функцію - забезпечення потреб суспільства за рахунок публічних ресурсів, але, з іншого боку, ця діяльність стає джерелом і спокусою державної бюрократії звернення частини зазначених ресурсів на свою користь [2, с. 81].

Підвищена небезпека даного феномена є наслідком цілого ряду обставин: 1) повноваженнями, пов'язаними з прийняттям рішення про закупівлю товарів, сировини і матеріалів, як правило, наділені службові особи найвищої ланки, найменше обтяжені контролем з боку суспільства; 2) злочинна діяльність чиновників, що працюють в даній сфері, часто набуває організованих форм; 3) різко знижується надходження фінансових коштів до бюджету держави; 4) розширюється сфера тіньової економіки, руйнуючи систему конкуренції; 5) збільшуються витрати

суб'єктів господарювання, перекладаються на споживачів через підвищення цін і тарифів; 6) порушується система функціонування держави в частині реалізації навіть вельми значущих для суспільства соціально-економічних, політичних і військових програм [3].

Порівнюючи різні визначення кримінологічної характеристики, можна зробити висновок, що більшість дослідників, які вивчають економічні злочини, відзначають такі елементи кримінологічної характеристики: стан; динаміка; особа злочинця, причини та умови, які сприяють скоєнню злочину, наслідки.

В межах тез доповіді пропонуємо частково розглянути такі елементи кримінологічної характеристики злочинів, вчинених у сфері державних закупівель: стан, особа злочинця, причини та умови, які сприяють скоєнню злочину.

Стан. Процес проведення закупівель товарів, робіт та послуг за державні кошти на сьогодні є занадто криміналізованим та серйозним джерелом корупції. Слід зазначити, що офіційні статистичні дані про злочини у сфері державних закупівель не відображають реального стану справ боротьби зі злочинністю у зазначеній сфері. Більшість злочинів у зазначеній сфері мають латентний характер [4].

Через корупційні схеми у сфері державних закупівель, згідно з дослідженнями експертів, економіка України втрачає від 20 до 40% грошових коштів, виділених на їх здійснення. Виходячи з витрат на здійснення державних закупівель сума збитку національній економіці від корупції у зазначеній сфері за період з 1 січня 2009 по 31 грудня 2013 становить від 243,1 до 486,300 млрд грн (загальний обсяг державних закупівель за: 2009 - 105,3; 2010 - 172,1; 2011 - 325,1; 2012 - 428; 2013 - 185, млрд грн) [5]. Зазначена сума збитку дорівнює річному бюджету країни, що негативно впливає не тільки на економіку країни, а й на економічну та національну безпеку в цілому.

Особа злочинця. З боку замовників торгів. Службові та матеріально відповідальні особи підприємств замовника, що проводять процедури конкурсних торгів або здійснюють приймання товарів, робіт і послуг.

Дані злочини, як правило, вчиняються членами комітетів з конкурсних торгів, особами, які здійснюють приймання товарів, або керівниками відокремлених структурних підрозділів підприємства замовника, які досконало володіють знаннями щодо проведення процедур закупівель за державні кошти, окрім цього, на деяких великих державних підприємствах існують внутрішні накази, які регулюють дані питання і, як правило, вони повністю відповідають вимогам Закону України «Про здійснення державних закупівель».

З боку учасників конкурсних торгів та постачальників. Службові та матеріально відповідальні особи підприємств постачальників (учасників торгів).

Дані злочини, як правило, вчиняються керівниками підприємств-постачальників (учасників торгів) або «довіреними» особами. Здебільшого ці особи мають вищу освіту та володіють спеціальними

знаннями щодо предмета закупівлі (товарів, робіт і послуг). Також вказані особи володіють певними знаннями та навичками щодо способів приховування недоліків наданих послуг.

Наведемо зведені дані анкетного вивчення справ кримінального провадження (кримінальних справ) про злочини у сфері державних закупівель на підприємствах залізничного транспорту. Злочини зазначеної категорії на підприємствах залізничного транспорту вчиняються здебільшого чоловіками (77 % злочинців) віком від 25 до 50 років (71 % злочинців), що мають вищу освіту (75 % злочинців) [6]. Щодо загальної характеристики таких злочинців, серед осіб, які вчиняють злочини у сфері державних закупівель, 57 % становлять чоловіки і 43 % жінки віком 30–45 років, 79,8 % яких мають вищу освіту [7]. Що стосується осіб, які займаються отриманням неправомірної вигоди, слід зазначити, що осіб чоловічої статі серед хабарників майже удвічі більше, ніж жіночої (62,7 % проти 37,3 %) [8].

Причини та умови, які сприяють скоєнню злочину. Причини та умови, які сприяють скоєнню економічних злочинів, є досить численними, різноманітними і зумовлені відповідними змінами у соціально-економічному житті суспільства [9, с. 60].

Проведений аналіз справ кримінального провадження (кримінальних справ), а також наукових розробок з даної проблематики дозволив нам дійти висновку, що основними причинами та умовами, які сприяють вчиненню злочинів у сфері державних закупівель, є такі: високий рівень корупції серед розпорядників державних коштів; недосконалість законодавства, яке регулює питання закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти; відсутність надійного механізму притягнення до відповідальності за порушення законодавства, що регулює питання закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти; низький рівень контролю з боку контролюючих органів за законністю проведення конкурсних торгів; недоліки в організації і функціонуванні органів внутрішніх справ (кадрові прорахунки, низький рівень матеріального забезпечення, відсутність чіткого розмежування обов'язків щодо оперативного обслуговування); відсутність об'єктивних критеріїв оцінки витрат на проведення державної закупівлі; відсутність у працівників правоохоронних органів певних специфічних знань, які притаманні сфері державних закупівель; відсутність чіткого механізму взаємодії між контролюючими органами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Збірник методичних рекомендацій з викриття та документування злочинів у бюджетній сфері : [методичні рекомендації] : / Л.П. Скалозуб, В.І. Василичук, В.Р. Сливенко – К. : МВС України : 2009. – 427с.
2. Белкін Л.М. Актуальні проблеми удосконалення законодавства України про державні закупівлі в контексті зниження корупційної складової при їх здійсненні // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 1. – С. 81-92.

3. Скосырская Ю. В. Криминологические и уголовно-правовые меры борьбы с преступлениями коррупционной направленности, совершаемыми в сфере государственных закупок : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.08 / Ю. В. Скосырская. – М., 2011. – 27 с.

4. Коряк В. В. Протидія хабарництву у сфері державних закупівель оперативними підрозділами МВС : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09 / В. В. Коряк. – К., 2012. – 19 с.

5. Проведення закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2014/fin/zakup/zakup_u/zak314_u.htm.

6. Дараган В. В. Розкриття викрадань державних коштів при проведенні закупівель товарів та виконанні робіт (послуг) на підприємствах залізничного транспорту: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09 / В. В. Дараган – Дніпропетровськ, 2012. – 20 с.

7. Сливенко В. Р. Оперативно-розшукова протидія злочинам у сфері державних закупівель: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09 / В. Р. Сливенко – К., 2012. – 20 с.

8. Коряк В. В. Протидія хабарництву у сфері державних закупівель оперативними підрозділами МВС : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09 / В. В. Коряк. – К., 2012. – 19 с.

9. Титаренко О. О. Кримінологічна характеристика та протидія економічним злочинам у вугільній промисловості: Монографія. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. – 2008. – 196 с.

Одержано 02.03.2015

УДК [343:35:351.743] (477)

Джафарова Олена В'ячеславівна –

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративної діяльності ОВС Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

ЩОДО ЗМІСТУ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Корупція є одним з основних чинників, які створюють реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку держави, вона негативно впливає на всі сторони суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну і правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини.

З корупцією можна боротися, використовуючи різні заходи: суто репресивні, які полягають у виявленні, розслідуванні та розкритті корупційних правопорушень і притягненні винних осіб до відповідальності, або превентивні, серед яких - покращення прозорості, підзвітності і доброчесності державних структур, правовий захист

громадян та підвищення правової обізнаності, підвищення етичних стандартів у діяльності суб'єктів публічної адміністрації, просвітницька робота з населенням та окремими цільовими групами, виховання молоді у дусі неприйняття корупції [1].

Незважаючи на вжиті останнім часом організаційно-правові заходи щодо протидії корупції, масштаби її не зменшилися. Головними чинниками, які сприяють зростанню корупційних проявів в органах внутрішніх справ, є встановлення в правових актах визначень компетенції посадових осіб формулюваннями «має право», «може», що дає можливість варіативного ухвалення рішення; недостатня прозорість механізму надання адміністративних послуг за допомогою видачі відповідних дозвільних документів; наявність складних і тривалих процедур ухвалення рішень [2, с. 277].

У зв'язку із темою нашої доповіді варто подати позицію С. Г. Братель, В. В. Василевич та Н. І. Золотарьової, які виокремлюють корупційні ризики в діяльності посадових і службових осіб публічної влади, які доречно розглядати і в діяльності органів внутрішніх справ, а саме: недоброчесність державних службовців; виникнення конфлікту інтересів; безконтрольність з боку керівництва; наявність дискреційних повноважень [3, с. 73].

У роз'ясненні Міністерства юстиції України «Корупційні ризики в діяльності державних службовців» від 12.04.2011 р. наголошено, що перше місце серед корупційних ризиків посідає недоброчесність поведінки державних службовців [4]. Етично-психологічні аспекти та соціально-правові фактори мають досить великий вплив на сумлінність державних службовців при виконанні останніми посадових обов'язків, оскільки державний службовець завжди приймає рішення, у першу чергу, на підставі власного досвіду, психологічного відношення до виконуваної роботи, а також ґрунтуючись на особистих переконаннях і персональному соціально-матеріальному становищі.

Законодавство щодо запобігання конфлікту інтересів містить лише загальні формулювання без встановлення спеціальних законодавчих правил щодо запобігання конфлікту інтересів та його вирішення з урахуванням специфіки сфери регулювання. Ще одним аспектом проблеми є відсутність належного інституційного забезпечення виконання правил щодо конфлікту інтересів. Не забезпечено запровадження механізму дотримання норм щодо вирішення конфлікту інтересів шляхом застосування ефективних та стримуючих санкцій.

У зв'язку з цим варто зазначити, що працівник органів внутрішніх справ зобов'язаний у межах своїх повноважень уживати заходів щодо недопущення конфлікту інтересів, а саме будь-якої можливості виникнення суперечностей між особистими інтересами особи та її службовими повноваженнями, наявність яких може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на

вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень [5].

У доповіді варто зазначити, що з метою недопущення (запобігання) виникнення такого корупційного ризику, як безконтрольність з боку керівництва, саме безпосереднім керівництвом контроль має здійснюватись: систематично, тобто нести регулярний характер, або постійно; всебічно, тобто найбільш охоплювати всі питання та напрямки роботи; шляхом перевірки не тільки тих службовців, які мають слабкі результати роботи, а й тих, що мають добрі результати; об'єктивно, тобто виключати упередженість; гласно, тобто результати контролю повинні бути відомі тим особам, які підлягали контролю; результативно (дієво), тобто залежно від результатів контролю мають вживатись відповідні заходи [3, с. 74–75].

Адміністративне законодавство щораз більше розширює обсяг дискреційних повноважень працівників органів внутрішніх справ, а різноманітна практика їх виконання нерідко породжує складні ситуації. Постає проблема встановлення механізмів контролю за реалізацією дискреційних повноважень, особливо коли вони стосуються сфери охоронюваних Конституцією України прав і свобод громадян. А правові конструкції, які є джерелом дискреційних повноважень, органічно вплітаються в усі акти загальнообов'язкового права, на підставі яких органи публічної адміністрації конкретизують особисті, політичні та економічні права і свободи громадян, юридичних осіб, а також покладають на них певні обов'язки [6, с. 302].

Отже, дискреційне повноваження є законним і невід'ємним елементом публічної влади. Воно дає можливість посадовій особі ОВС диференціювати ситуації залежно від обставин, вичерпний перелік яких неможливо вказати в нормі права. Посадова особа органу внутрішніх справ, використовуючи такі повноваження, зобов'язана передусім правильно оцінювати ситуацію, наявні у справі факти і застосовувати до встановлених фактів діючі правові норми, не допускаючи при цьому зловживання владою. Загальні інтереси, спільне благо, а не особисті корисливі інтереси мають лежати в основі мотивації вибору.

Тому обсяг дискреційних повноважень органів внутрішніх справ досить широкий, а їх застосування породжує безліч можливостей для використання у власних потребах. Відсутність чіткої регламентації діяльності співробітників органів внутрішніх справ щодо процедури здійснення службових повноважень, прийняття рішень, видачі офіційних документів; наявність у посадових осіб надто широких розпорядчо-дозвільних повноважень для прийняття рішень на свій розсуд дає їм можливість створювати зайві ускладнення, перебільшувати свою роль у вирішенні питань, пов'язаних із зверненнями громадян – ось деякі з основних організаційно-управлінських факторів, які впливають на подальше посилення корупції.

Враховуючи викладене, варто назвати заходи щодо запобігання проявам корупції у діяльності органів внутрішніх справ: 1) проведення інституційної реформи органів внутрішніх справ; 2) удосконалення системи професійного добору та підготовки кадрів ОВС, а також підвищення рівня заробітної плати та соціального забезпечення; 3) зміна критеріїв оцінки ефективності роботи органів внутрішніх справ із кількісних показників на якість отриманих результатів; 4) розроблення системи заходів для забезпечення ефективного і об'єктивного громадського контролю за діяльністю органів внутрішніх справ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Участь громадськості у заходах щодо запобігання корупції як запорука успішної антикорупційної політики : роз'яснення Мін'юст України від 26.08.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/no059323-11>
2. Шатрава С. О. Дискреційні повноваження працівників ОВС як корупційний ризик в діяльності органів внутрішніх справ / С. О. Шатрава // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 2. – С. 276–278.
3. Запобігання та протидія проявам корупції (для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування I–VII категорії посад) : посіб. / С. Г. Братель, В. В. Василевич, Н. І. Золотарьова та ін. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – 376 с.
4. Корупційні ризики в діяльності державних службовців : роз'яснення Міністерства юстиції України від 12.04.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/no026323-11>
5. Про міліцію : Закон України від 20.12.1990 № 565-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/565-12>
6. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс : [підруч.] / за заг. ред. О. М. Бандурки. – Х. : Золота миля, 2011. – 584 с.

Одержано 01.03.2015

УДК [343.97:343.83] (477)

Доробалюк Олександр Павлович –
начальник Бердичівської виправної колонії Державної
пенітенціарної служби України, Бердичів, Україна

ПРИЧИНИ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ПЕРСОНАЛОМ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Конституція України визначає окремі категорії громадян, які потребують додаткових гарантій держави, зокрема, гарантій соціального захисту. До них, насамперед, належать громадяни, які відповідно до ст.

17 Конституції України перебувають на службі в органах, що забезпечують суверенітет і територіальну цілісність України, її економічну та інформаційну безпеку тощо. До цієї категорії громадян також відносяться державні службовці, особи рядового і начальницького складу Державної пенітенціарної служби України (далі – ДПтС України), інші працівники, які здійснюють правозастосовні і правоохоронні функції з виконання кримінальних покарань, що в кінцевому результаті спрямовані на забезпечення досягнення мети покарання.

Пенітенціарна система України останнім часом переживає складний період, бо виявилася заручницею змін, що відбуваються в державі. Особливу занепокоєність викликає той факт, що працівники кримінально-виконавчої системи (далі – КВС) усе частіше вчинюють правопорушення та злочини, особливо корупційного спрямування. Отже, профілактика їх протиправної поведінки вимагає серйозного вивчення причин правопорушень та злочинів, вчинених персоналом ДПтС України.

Дослідження показує, що серед правопорушень найбільшу частку склали:

- в установах виконання покарань (далі – УВП): позаустановні відносини із засудженими (передача заборонених предметів, жорстоке поводження, виконання окремих «доручень» засуджених тощо);

- за межами установи найбільш часті порушення дорожнього руху та управління транспортними. До речі, у кожному четвертому випадку злочини та правопорушення були вчинені у нетверезому стані. Виходячи з практики, цей показник насправді мав би бути значно більшим, оскільки непоодинокі випадки, коли не здійснювалась відповідна процедура встановлення факту алкогольного сп'яніння особи, яка чинила злочин.

Основною причиною такої поведінки можна вважати наявність постійної стресової ситуації, що породжує нервовість та агресію і досить часто призводить до накопичення негативних емоцій, які співробітник КВУ намагається нейтралізувати за рахунок рукоприкладства, жорстокості по відношенню до оточуючих чи зловживаючи алкоголем.

Ми вважаємо, що наявність у співробітників-порушників ознак професійної деформації є однією з причин, що підштовхує до вчинення корупційних злочинів.

Серед інших причин можна назвати незадовільні побутові та соціальні умови життя, відсутність можливостей їх поліпшення, проблеми порушень службової дисципліни тощо. Зауважимо, що за останні роки в Україні набуває поширення тенденція неухильного зростання корисливих мотивів посадових злочинів. Серед найвагоміших причин цього – погіршення матеріального становища співробітників КВС, неадекватність розміру грошового утримання інтенсивності фізичних, психічних і часових навантажень, що супроводжують їхню

повсякденну діяльність, деформація ціннісних орієнтирів, які визначають шляхи досягнення соціальних ідеалів.

Разом з цим, відмічаємо, що останнім часом в основі корупційних дій лежать не тільки користолюбство, прагнення до власної вигоди і наживи, здиство і зажерливість, культ грошей та матеріальних цінностей, жадоба накопичення. Злочинну поведінку деяких співробітників визначає велика кількість інших різноманітних факторів і обставин: загальне зубожіння, сімейні негаразди, неспроможність забезпечити близьких тощо.

Необхідно зазначити, що негативна поведінка персоналу КВС колективом співробітників оцінюється по-різному. Нами проведено опитування окремих категорій персоналу (керівники установ та відділів, інший атестований персонал, колеги по роботі, співробітники, які працюють за трудовими угодами) та встановлено, що серед своїх колег найбільша частка осіб, які сприймають вчинення правопорушень як норму (62%). У свою чергу, таку оцінку діям дали 1% керівників, 8% атестованого складу, 19% інших співробітників, 10% з відповіддю не визначились. Але навіть серед тих, хто визначив протиправну поведінку як відхилення від норми, загалом 41% висловлює співчуття колегам, які вчинили злочин, а 55% - правопорушення. Таким чином, можна говорити, що негативну роль у створенні в колективах КВС нетерпимості до правопорушень і злочинів відіграють: кругова порука з боку колег по службі, низька вимогливість окремих командирів та начальників, недоліки в роботі служб зі своєчасного виявлення і припинення кримінально караних діянь, правова безграмотність окремих працівників КВС.

Отже, вчинення правопорушень і злочинів персоналом КВС зумовлене наявністю суб'єктивних та об'єктивних чинників, викликаних економічними проблемами, наявністю гострих соціальних проблем, а також суттєвими недоліками в доборі співробітників на службу в ДПтС України, які негативно впливають на моральну стійкість колег та їхнє ставлення до виконання службових обов'язків.

Не існує безпомилкових способів виявлення схильності кандидата на службу до правопорушень чи інших протиправних вчинків. Як показує практика, певні негативні риси та звички людини можуть сформуватись на пізніших етапах життя під впливом певних обставин, негативного оточення, у тому числі й при проходженні служби.

Зазначимо, що діяльність персоналу в УВП постійно пов'язана з ризиком для життя і здоров'я, підвищеними вимогами дисципліни, професійної придатності, фахових, фізичних, вольових та інших якостей. Саме цим зумовлена необхідність додаткових гарантій соціальної захищеності цієї категорії громадян як під час проходження служби, так і після звільнення. Зокрема, на заваді корупційній діяльності повинні стати й суттєві матеріальні чинники. Заробітна плата працівників

виправних установ повинна оплачуватися на такому рівні і вони повинні мати такий статус, як фахівці, яких поважають у громадянському суспільстві. Відповідно до Європейських пенітенціарних правил заробітна плата персоналу повинна бути такою, щоб було можливим залучити до цього виду діяльності й утримати на цій складній та напруженій роботі представників кращої інтелектуальної частини громадян.

Ефективна робота пенітенціарних закладів, про що особливо наголошується в Європейських пенітенціарних правилах, залежить від ретельного підбору персоналу, який повинен мати належну професійну підготовку при прийомі на роботу і постійно її підвищувати під час проходження служби. Вирішуючи питання про відбір кандидатів на службу, необхідно переважно спиратись на оцінку їх професійних і вольових якостей. Але отримана такого роду інформація ще не дає повної уяви про людину, її внутрішній світ, прихильність до моральних цінностей, що набагато збільшує ризик проникнення в КВС випадкових людей. Тому, вивчаючи кандидатів, які за оцінками фахівців повною мірою відповідають критеріям головних професійних якостей, потрібних для виконання завдань правоохоронної спрямованості, дуже важливо якнайглибше проникнути у їхню морально-правову та духовно-культурну сфери, ретельно проаналізувати всі фактори, що впливали (і впливають) на лінію поведінки та вчинки співробітника. В подальшому забезпечення якнайбільш повного визначення і вивчення факторів, що впливають на прояви протиправної поведінки з боку окремих працівників КВС, дозволить знайти оптимальніші шляхи їх запобігання.

Одержано 05.03.2015

УДК 343.35:330.111.62

Дорохіна Юлія Анатоліївна –

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри комерційного права
Київського національного торговельно-економічного університету,
Київ, Україна*

ДО ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Поширення корупції є однією з основних реальних та потенційних загроз національній безпеці України, а її знищення – довгостроковим завданням органів державної влади. Корупційні прояви підривають авторитет країни, завдають шкоди функціонуванню державного апарату, обмежують конституційні права і свободи людини та громадянина,

порушують принципи верховенства права, встановлений порядок здійснення повноважень посадовими і службовими особами органів державної влади, управлінських структур приватного сектора, руйнують моральні та суспільні цінності, дискредитують державу на міжнародному рівні.

Становлення України як сучасної правової, демократичної та соціальної держави поєднується з впливом як позитивних (формування у свідомості людини інституту власності, зміцнення національної правосвідомості, розвиток сфери надання соціально-адміністративних послуг тощо), так і негативних явищ (зростання рівня правопорушень, розвиток тіньової економіки, безробіття, поява нових корупційних схем тощо). У країні, де відбуваються процеси демократизації, але не спостерігається вдосконалення законів, що регулюють конфлікт інтересів, корупція може послабити дію чинних актів та унеможливити прийняття нових.

Одним з перших елементів антикорупційного механізму є відповідне законодавство. Прийняття 14.10.2014 р. Закону України «Про запобігання корупції» [1] є кроком до забезпечення успіху зусиль суспільства сучасної України у боротьбі з корупційними проявами. У ст. 1 Закону закріплено поняття корупції - використання особами, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та перебувають з підприємствами, установами, організаціями в трудових відносинах, - у випадках, передбачених Законом, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій ст. 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Сутність корупції полягає у тому, що вона має: соціальну обумовленість; свою «ціну», що платить суспільство за її існування; негативний вплив на всі сфери суспільного життя; транснаціональний характер; економічні, політичні, правові, психологічні та моральні аспекти; здатність постійно пристосовуватися до нових реалій життя.

Таке розуміння корупції є відправним, вимагає не обмежуватись у боротьбі з нею лише правовими заходами, переважно у формі юридичної відповідальності за корупційні діяння, а застосувати комплекс економічних, політичних, організаційних та інших заходів протидії.

У кримінологічному аспекті корупція характеризується низкою ключових ознак [2]: вона можлива у сфері діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування; її суб'єктом може бути особа, наділена владою чи посадовими повноваженнями, а також особи, які не є

державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи, визначені законом); корупційні відносини виникають внаслідок зловживання особою, наділеною владою чи посадовими повноваженнями, своїми повноваженнями. Тут вони виступають предметом правопорушення, у результаті якого суб'єкт одержує певні блага як матеріального, так і нематеріального характеру; корупцію складають лише такі діяння, які вчинені особою, наділеною владою чи посадовими повноваженнями, з метою задоволення корисливих власних або інтересів інших осіб. Неправомірність або й неетичність діянь службової особи та їх спрямованість на задоволення корисливих інтересів по суті визначають, які саме діяння відносяться до категорії корупційних.

З'ясувати соціальну сутність і правову природу корупції допомагає встановлення механізму корумпованої поведінки. Він може проявлятися у наступному: корумпована поведінка зводиться до дій лише однієї особи, яка самостійно задовольняє корисливі інтереси, зловживаючи наданими їй посадовими повноваженнями (наприклад, розкрадання державного майна з використанням свого службового становища). Обидва варіанти об'єднує те, що суб'єкт корупційних діянь задовольняє власний інтерес чи інтереси третіх осіб за допомогою неправомірного використання наданих йому владних повноважень.

Отже, корупційним може бути визнано будь-який умисний злочин проти власності, що вчиняється особами, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та перебувають з підприємствами, установами, організаціями в трудових відносинах з використанням свого службового становища з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або для задоволення інтересів третіх осіб.

Безумовно, корупційними є злочини проти власності, всі ознаки яких вказують на їх корупційний характер і визначені у законі чи випливають з його змісту. До них належать: вимагання; привласнення, розтрата майна чи заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем тощо.

Корупційна злочинність як соціально негативне явище найбільш очевидно проявляється у корупційних злочинах проти власності. Під корупційним злочином проти власності слід розуміти передбачене в Особливій частині Кримінального кодексу України суспільно небезпечне діяння, яке містить ознаки корупції та корупційного правопорушення, предметом якого є майно, право на майно та дії майнового характеру. Корупційним є лише такий злочин проти власності, склад якого містить обов'язкові ознаки корупції, а за його вчинення передбачено певні

кримінально-правові санкції. Якщо у злочинному діянні відсутня хоча б одна з таких ознак, його не можна вважати корупційним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
2. Курс кримінології: Особлива частина: Підручник: У 2 т. / М. В. Корнієнко, Б. В. Романюк, І. М. Мельник та ін.; За заг. ред. О.М. Джужи. - К.: Юрінком Інтер, 2001. - 480 с.

Одержано 17.02.2015

УДК 343.353 (477)

Дудоров Олександр Олексійович –

доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького національного університету, Запоріжжя, Україна

ПРО ВІДМЕЖУВАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ ВІД ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ (НА ПРИКЛАДІ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЙ «КОЛЯДНИКА» І. ЗВАРИЧА)

Вітчизняне законодавство про кримінальну відповідальність за службові злочини, включаючи його антикорупційну складову, постійно оновлюється, внаслідок чого воно стає все більш заплутаним і складним для сприйняття навіть для «вузьких» фахівців. Не викликає сумнівів, що зміни до антикорупційного законодавства мають носити більш виважений, комплексний характер і, по можливості, не бути частими, з тим, щоб наукова спільнота і практичні працівники встигали осмислювати законодавчі новели і розробляти виважені рекомендації щодо застосування удосконалених кримінально-правових заборон. Однією з неоднозначно сприйнятих законодавчих новел стала ст. 369-2 Кримінального кодексу України (далі – КК) «Зловживання впливом», якою КК було доповнено на підставі Закону України від 7 квітня 2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» (далі – Закон від 7 квітня 2011 р.). Ознаки вказаного складу злочину виписані законодавцем не зовсім чітко, що породжує суперечливі тлумачення кримінального закону. Як справедливо зауважує В.М. Киричко, з'ясування глибинного змісту ст. 369-2 КК «суттєво ускладнено існуючим варіантом її редакції, при якій із тексту статті не зрозуміло, в чому полягає зловживання впливом, хто на кого впливає, яким чином та

в чиїх інтересах, а також хто саме і від кого отримує неправомірну вигоду» [1, с. 229]. У сказаному зайвий раз дозволив переконатись аналіз поведінки сумнозвісного І.С. Зварича, здійснений за зверненням його адвоката автором цих рядків як фахівцем у галузі кримінального права і членом Науково-консультативної ради при Верховному Суді України (далі – ВСУ).

Нагадаю, що вироком Оболонського районного суду м. Києва від 19 вересня 2011 р. І.С. Зварича було засуджено, зокрема, за ч. 3 ст. 368 і ч. 2 ст. 368 КК за те, що він, обіймаючи протягом 2007–2008 рр. посаду голови Львівського апеляційного адміністративного суду і використовуючи фактичні можливості свого службового становища, неодноразово одержував хабарі у великих та особливо великих розмірах за виконання чи невиконання в інтересах третіх осіб дій під час відправлення судочинства в очолюваному ним суді. Правильність такої кваліфікації дій засудженого підтвердили апеляційний суд м. Києва (ухвала від 30 березня 2012 р.) і колегія суддів судової палати в кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ (ухвала від 6 листопада 2012 р.). У заяві адвоката про перегляд ВСУ вказаних ухвал ставиться, серед іншого, питання про перекваліфікацію дій засудженого Зварича І.С. з інкримінованої йому ст. 368 КК «Одержання хабара» на ст. 369-2 КК «Зловживання впливом».

Очевидно, що одна з проблем, пов'язаних із кваліфікацією дій І.С. Зварича, зводиться до розуміння використаного в попередніх редакціях ст. 368 КК звороту «за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища». Позначена проблема не є новою для кримінально-правової науки.

Частина дослідників виступала за обмежувальне тлумачення поняття «використання службового становища» в складі злочину «одержання хабара», розуміючи під ним лише використання службових повноважень, вчинення діянь, обумовлених виключно службовою компетенцією хабароодержувача. Проте, переважна більшість науковців обстоювала так зване широке розуміння використання службового становища при одержанні хабара, і, не зводячи його до діянь у межах службової компетенції, включала в це поняття також використання службовою особою свого службового авторитету, зв'язків з іншими службовими особами, інших можливостей, обумовлених займаною посадою. Наголос, таким чином, робився на тих фактичних можливостях по службі, які виходять за межі службової компетенції винного та яких позбавлені особи, котрі не займають ту чи іншу посаду. При цьому увага зверталась, зокрема, на те, що жодна службова особа не уповноважується на перевищення службових повноважень, на вчинення інших незаконних і, тим більше, злочинних діянь. У разі ж сприйняття вузького розуміння використання

службового становища (діяння, зумовлені виключно службовою компетенцією особи) випадки отримання майнових винагород за незаконні діяння по службі не будуть охоплюватись складом одержання хабара, що вважалось неправильним. Адже незаконне використання особою свого службового авторитету, інших можливостей, обумовлених займаною посадою, є не менш суспільно небезпечним, ніж діяння в межах службової компетенції [2, с. 33 – 35; 3, с. 85 – 86]. Стверджувалось, що службова особа при зловживанні прагне скористатися своїм службовим становищем, що передбачає наявність як передбачених нормативними актами повноважень (прав і обов'язків), так і фактичних можливостей, що надає їй авторитет посади (її загально визнана вага, важливість, вплив) [4, с. 36].

Саме такий підхід традиційно сприймався судовою практикою, зокрема, на рівні роз'яснень Пленуму ВСУ. Цим і пояснюється наявність у п. 2 постанови Пленуму ВСУ від 26 квітня 2002 р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво» роз'яснення, згідно з яким відповідальність за одержання хабара настає і в тому разі, коли службова особа одержала його за виконання чи невиконання таких дій, які вона не уповноважена була вчиняти, але до вчинення яких іншими службовими особами могла вжити заходів завдяки своєму службовому становищу. Одразу необхідно зробити застереження: посилання на цю постанову Пленуму ВСУ наразі можуть бути визнані доречними за умови, що наведені в ньому роз'яснення не суперечать істотно (щоб не сказати – кардинально) оновленому протягом кількох останніх років законодавству про кримінальну відповідальність за злочини у сфері службової діяльності.

В межах викладеної вище усталеної правової позиції і теоретики, і практики виходили з того, що у випадку визнання особи суб'єктом одержання хабара за діяння, вчинені іншою службовою особою, повинно бути з'ясовано, чи могла ця особа завдяки своєму службовому становищу (в його широкому розумінні) вжити заходів до вчинення іншими службовими особами діянь, бажаних для хабародавця (іншої особи). До речі, саме така позиція знайшла безпосереднє втілення в ст. 290 КК РФ, згідно з якою відповідальність за одержання хабара має наставати у випадку одержання службовою особою майна або вигід майнового характеру за дії (бездіяльність), зокрема, якщо останні входять у службові повноваження службової особи, або якщо вона в силу службового становища може сприяти таким діям (бездіяльності). У коментарі до ст. 290 КК РФ Б. В. Волженкін писав, що службове становище суб'єкта визначають не лише його юридичні можливості, пов'язані з колом прав та обов'язків службової особи, а й фактичні можливості, які випливають з авторитету і значущості займаної посади та службових (а не особистих) зв'язків службової особи [5, с. 172 – 173].

За таких обставин правильність кваліфікації скоєного І. С. Зваричем саме як одержання хабара на момент інкримінування йому ст. 368 КК сумнівів не викликала. Адже особи, які передавали незаконні майнові винагороди йому як голові Львівського апеляційного адміністративного суду, розраховували на те, що він, використовуючи в їх інтересах можливості свого службового становища, відповідним чином вплине на суддів очолюваного ним суду при прийнятті останніми процесуальних рішень. Усвідомлював цю обставину і керівник суду, який був представником влади і, відповідно, службовою особою в кримінально-правовому розумінні цього поняття. Тому слід погодитись із твердженням, наведеним у постанові Судової палати у кримінальних справах ВСУ від 25 квітня 2013 р. у справі щодо І. С. Зварича, про те, що засуджений, будучи службовою особою, одержував хабарі, використовуючи фактичні можливості свого службового становища як голови суду. Посилання засудженого на те, що він не вчинив дій в інтересах хабародавців, до уваги прийматись не повинні і на кваліфікацію як одержання хабара не впливають, оскільки поведінка хабароодержувача по службі (виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої службовій особі влади чи службового становища) знаходиться поза межами складу злочину «одержання хабара».

Зрозуміло, однак, що викладений підхід не враховує змін в антикорупційному законодавстві України. Поява в КК заборони, присвяченої зловживанню впливом, ставить питання про доречність широкого тлумачення поняття «використання службового становища», вжитого в ст. 368 КК (включаючи її чинну редакцію), та розмежування складів злочинів, передбачених ст. 368 і ст. 369-2 КК. В юридичній літературі ці питання вирішуються неоднозначно. Так, на думку Н.О. Кочерової, караний за ч. 2 ст. 369-2 КК вплив, який особа (в тому числі службова) пропонує чи обіцяє (погоджується) здійснити та за здійснення якого їй пропонується чи надається неправомірна вигода, може бути зумовлений довірчими, родинними, близькими, дружніми та іншого роду стосунками такої особи з особою, уповноваженою на виконання функцій держави, але не наданою їй по службі владою чи службовим становищем [6, с. 5].

Вважаю викладену точку зору проявом обмежувального тлумачення кримінального закону. Близькою до неї є висловлювання М.І. Хавронюка про те, що з об'єктивної сторони кримінальні правопорушення, передбачені розділом XVII Особливої частини КК (за винятком, зокрема, зловживання впливом), характеризуються вчиненням діяння з використанням влади чи службового становища всупереч інтересам служби або інтересам юридичної особи приватного права [7, с. 769]. На мій погляд, питання розмежування складів

злочинів, передбачених ст. 368 і ст. 369-2 КК, найбільш вдало вирішують П.П. Андрушко і В.М. Киричко, які ґрунтують свої міркування, крім усього іншого, на відповідних міжнародно-правових документах – Кримінальній конвенції РЄ про боротьбу з корупцією (ст. 12) і Конвенції ООН проти корупції (ст. 18).

Так, П.П. Андрушко висловлює припущення про те, що законодавець з усіх форм одержання хабара вважає менш суспільно небезпечною і, відповідно, встановлює за неї менш суворе покарання таку форму, як одержання хабара (наразі – неправомірної вигоди) за вжиття службовою особою завдяки своєму службовому становищу заходів до вчинення іншими службовими особами дій, бажаних для хабародавця (третьої особи), які сам одержувач хабара (неправомірної вигоди) вчинити не може. Як наслідок, має місце конкуренція загальної (ст. 368 КК) і спеціальної (ст. 369-2 КК) кримінально-правових норм, яка має вирішуватись шляхом надання переваги спеціальній нормі. Відповідно, злочинні дії, свого часу інкриміновані І.С. Зваричу, виокремлені законодавцем у самостійний склад злочину (ч. 2 ст. 369-2 КК), за який передбачено більш м'яку (порівняно зі ст. 368 КК) кримінальну відповідальність [8, с. 21 – 31].

Подібним чином висловлюється В.М. Киричко, на переконання якого суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК, може виступати лише той, хто здатен впливати на особу, уповноважену на виконання функцій держави, шляхом використання можливостей, пов'язаних зі службовими (в широкому розумінні) повноваженнями (обумовлених такими повноваженнями). Формулювання «з використанням наданої їй влади чи службового становища», зазначене в ст. 368 КК, здатне охопити і «службовий вплив» (вплив з використанням можливостей, пов'язаних зі службовими повноваженнями). Слова «до вчинення яких іншими службовими особами могла вжити заходів завдяки своєму службовому становищу», вказані в п. 2 постанови Пленуму ВСУ від 26 квітня 2002 р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво», по суті позначають той службовий вплив, який, починаючи з моменту набрання чинності Законом від 7 квітня 2011 р., виділений в спеціальну норму – ч. 2 ст. 369-2 КК. Отже, склади злочину, передбачені ч. 2 і ч. 3 ст. 369-2 КК, є спеціальними щодо складів злочину, передбачених ст. 368 КК [1, с. 237, 245 – 246]. Про таке саме співвідношення складів злочинів, передбачених ст. 368 і ст. 369-2 КК, ведуть мову і дослідники з Національної академії прокуратури України [9, с. 79; 10, с. 179].

Варто зауважити, що з'ясування вказаного співвідношення ускладнюється через законодавчу невизначеність щодо кола осіб, спроможних, виступаючи своєрідними посередниками, нести кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення

особою, уповноваженою на виконання функцій держави, а так само за пропозицію чи обіцянку здійснити вплив за надання такої вигоди. Не випадково в запиті адвоката засудженого І. С. Зварича ставилось, серед іншого, питання, чи є службова особа суб'єктом зловживання впливом. І знову вимушений констатувати суперечливість доктринальних підходів.

Якщо П.П. Андрушко і деякі інші науковці визнають службову особу суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК, то Л.П. Брич і В.І. Тютюгін – ні. Вчинення відповідних діянь службовою особою з використанням службового становища (за винятком, коли конкретний прояв впливу передбачено спеціальною нормою, наприклад ч. 2 ст. 376 КК) Л.П. Брич пропонує кваліфікувати за ст. 364 КК [11, с. 1090]. На думку ж В.І. Тютюгіна, дії службової особи – посередника (в цьому разі йдеться про «службову особу публічного права») мають кваліфікуватись за ст. 368 КК [12, с. 838]. Натомість В.М. Киричко, як вже зазначалось, наполягає на тому, що суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК, можуть визнаватись лише такі особи, які здатні впливати на того, хто уповноважений на виконання функцій держави, шляхом використання можливостей, пов'язаних з їх службовими повноваженнями в широкому розумінні (обумовлених такими повноваженнями). Це – тільки службові особи та особи, які надають публічні послуги. Вчинення ж дій, вказаних у ч. 2 ст. 369-2 КК, іншою особою не характеризується суспільною небезпекою, притаманною злочину, а тому не може тягти кримінальну відповідальність [1, с. 232 – 237].

Вважаю, що відсутність у нормі про кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, або за пропозицію чи обіцянку здійснити такий вплив (ч. 2 ст. 369-2 КК) безпосередньої вказівки на те, що суб'єктом цього злочину може бути службова особа, не виключає такої можливості. Інакше кажучи, склад злочину, передбаченого цією кримінально-правовою нормою, є підстави визнавати альтернативно-службовим. Як слушно зазначається в юридичній літературі, про такий склад злочину варто вести мову в тих випадках, коли в кримінальному законі не міститься прямої вказівки на можливість вчинення злочину службовою особою з використанням службового становища, однак це очевидно впливає зі змісту диспозиції тієї чи іншої кримінально-правової норми [13, с. 40 – 48].

На мій погляд, якраз така ситуація має місце в ч. 2 ст. 369-2 КК. Подібної точки зору дотримуються А. В. Савченко та О. В. Кришевич, стверджуючи, що суб'єктом зловживання впливом є «будь-яка особа, в тому числі і службова особа як публічного, так і приватного права» [14, с. 153] (треба так розуміти, що сказане стосується і ч. 2 ст. 369 КК), О.О. Титаренко [15, с. 401], а також Н.М. Ярмиш, яка пише, що суб'єкт злочину, передбаченого усіма частинами ст. 369-2 КК, законодавцем не

визначений, у примітці до ст. 364 КК не згадується, а тому ним може бути будь-яка особа [10, с. 176]. На користь такого тлумачення національного кримінального закону вказує, як видається, та обставина, що в ст. 18 Конвенції ООН проти корупції до суб'єктів зловживання впливом у формі прийняття неправомірної вигоди поряд з державною посадовою особою віднесено будь-яку іншу особу.

З урахуванням викладених вище міркувань усталеного імперативу конституційного походження «усі сумніви – на користь особи, діяння якої кваліфікуються» і ч. 4 ст. 5 КК, присвяченої дії проміжного кримінального закону, мною і була сформульована відповідь на питання адвоката засудженого, чи вбачаються підстави для перекваліфікації дій І. С. Зварича зі ст. 368 КК (в редакції Закону від 5 квітня 2011 р.) на ст. 369-2 КК (в редакції Закону від 7 квітня 2011 р.). Кримінально-правова норма, яка передбачена в ч. 2 ст. 369-2 КК і диспозицією якою наразі охоплюється вчинене І. С. Зваричем, повинна мати зворотню дію в часі як закон, що пом'якшив кримінальну відповідальність, тобто поширюватись на діяння, вчинені до 1 липня 2011 р. (момент набрання чинності Законом від 7 квітня 2011 р.). Оскільки на підставі Закону України від 13 травня 2014 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» кримінальну відповідальність за зловживання впливом посилено, ці законодавчі зміни не повинні братись до уваги при вирішенні питання про перекваліфікацію злочинних дій І. С. Зварича.

З наданих для вивчення процесуальних документів випливає, що «колядник» Зварич, неодноразово одержуючи майнові винагороди (долари США) та обіцяючи вчинити вплив на суддів очолюваного ним суду при розгляді конкретних справ, розпоряджався одержаними грошима на власний розсуд, а свої обіцянки, як правило, не виконував, тобто елементарно обманював «клієнтів». І ця обставина зобов'язує звернути увагу ще на один дискусійний аспект кримінально-правової характеристики зловживання впливом.

Відсутність у ст. ст. 369-2 КК застереження про можливість здійснення суб'єктом удаваного впливу дає підстави вважати, що такі дії мають кваліфікуватись за ст. 190 КК як шахрайство – у зв'язку з існуванням усталеного правозастосовного підходу до кваліфікації подібних ситуацій, який відображено в абз. 2 п. 9 постанови Пленуму ВСУ від 26 квітня 2002 р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво» [16, с. 408]. Так, В. І. Тютюгін висловлює думку про те, що не за ст. 369-2, а за ст. 190 КК «Шахрайство» слід кваліфікувати дії тієї особи, яка одержала неправомірну вигоду нібито для здійснення впливу на прийняття рішення уповноваженою особою, але насправді не збиралася цього робити і бажала лише присвоїти таку вигоду [12, с. 838].

Видається, однак, що має рацію Н.М. Ярмиш, яка стверджує, що з погляду кваліфікації за ст. 369-2 КК особа може одержати неправомірну вигоду і не збираючись виконувати обіцянку здійснити вплив. Для наявності злочинного зловживання впливом достатньо, щоб винний усвідомлював, за що саме він одержує неправомірну вигоду; обман не перетворює вчинене в шахрайство, оскільки виконання обіцянки чи того, що запропоновано, не охоплюється об'єктивною стороною складів злочину, передбаченого ст. 369-2 КК [10, с. 178]. Справді, незважаючи на наявність у поведінці одержувача неправомірної вигоди в наведеній ситуації обману, вчинене не виходить за межі кримінально караного зловживання впливом. Адже фактичний вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави (у випадку зі Зваричем І. С. такими особами були професійні судді, які працювали у Львівському апеляційному адміністративному суді), всупереч назві ст. 369-2 КК знаходиться поза межами складів злочину «зловживання впливом».

До речі, у запропонованій Н.О. Кочеровою редакції ст. 369-2 КК спеціально наголошується на тому, що відповідний вплив може бути як дійсним, так і удаваним [6, с. 16 – 17]. Спираючись на ст. 18 Конвенції ООН проти корупції і ст. 12 Кримінальної конвенції РЄ про боротьбу з корупцією, М.І. Бакай також висунула пропозицію сформулювати статтю КК про зловживання впливом таким чином, щоб кримінальна відповідальність за нею наставала незалежно від того, чи була можливість впливу на особу, уповноважену на виконання функцій держави, реальною або удаваною [17].

Відповідальність за одержання неправомірної вигоди в межах розділу XVII Особливої частини КК передбачена не лише ст. 368, свого часу справедливо інкримінованою І. С. Зваричу, а і ст. 368-3 «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» і ст. 368-4 «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», у зв'язку з чим постає питання про відмежування передбачених і цими статтями складів злочинів від зловживання впливом. В юридичній літературі з цього приводу можна прочитати, що якщо посередник, який обіцяє здійснити вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, є службовою особою юридичної особи приватного права або особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, то пропозиція чи надання йому, а також одержання ним неправомірної вигоди за такий вплив, здійснений з використанням наданих йому повноважень, має каратись не за ст. 369-2, а за відповідними частинами ст. 368-3 і ст. 368-4 КК [12, с. 838; 14, с. 153]. Протилежний теоретичний підхід полягає в тому, що питання про співвідношення складів злочинів, передбачених ст. 368-3 і ст. 369-2 КК (як і у випадку зі ст. 368 і ст. 369-2 КК), має вирішуватись відповідно до правила про конкуренцію між

загальною і спеціальною нормами, оскільки надання неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення є окремим випадком підкупу [10, с. 179 – 180].

Якщо виходити з того, що суб'єктом описаного в ч. 2 ст. 369-2 КК зловживання впливом може бути будь-яка особа (включаючи службову особу та особу, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг), то з другим із викладених підходів загалом варто погодитись. Єдине застереження зумовлене використанням у диспозиціях ст. 368-3 і ст. 368-4 КК звороту «з використанням наданих їй повноважень», який, на мою думку, поширювальному тлумаченню не підлягає. Маю на увазі те, що поведінка, за яку службова особа юридичної особи приватного права (особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг) одержує неправомірну вигоду, повинна обмежуватись діями в межах компетенції суб'єкта і виключати можливість використання ним свого службового авторитету, інших можливостей, обумовлених займаною посадою (здійснюваною діяльністю). В цьому вбачається одна з відмінностей складів злочинів, передбачених ч. 3 ст. 368-3 і ч. 3 ст. 368-4 КК, від караного за ч. 1 ст. 368 КК одержання неправомірної вигоди службовою особою «публічної сфери». До речі, у ст. 364-1 КК також йдеться про зловживання повноваженнями, звідки випливає, що використання службовою особою юридичної особи приватного права свого впливу (авторитету, інших можливостей, обумовлених займаною посадою) не утворює складу злочину, передбаченого цією статтею КК. Такий підхід, як стверджує М. І. Хавронюк, відповідає принципу верховенства права, змістом якого є, зокрема, правова визначеність, і принципу законності, відповідно до якого, зокрема, застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено (ч. 4 ст. 3 КК) [11, с. 1055].

Виходить, що не пов'язаний з використанням наданих їй повноважень вплив з боку службової особи юридичної особи приватного права (особи, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг) на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави (фактичний вплив, спроможний викликати прийняття уповноваженою особою незаконного рішення), не може розцінюватись як різновид підкупу, передбаченого ст. 368-3 або ст. 368-4 КК. А це означає, що співвідношення складів злочинів, описаних вказаними статтями КК, з одного боку, і зловживання впливом, з іншого, не повністю «вписується» в кримінально-правову ситуацію, описувану як конкуренція загальної і спеціальної норм, хоча на остаточний висновок про пріоритет у наведеній ситуації ст. 369-2 КК це, вочевидь, не впливає.

Проведене дослідження дозволяє зробити узагальнюючий висновок про те, що включення до КК ст. 369-2 «Зловживання

впливом», здійснене у порядку гармонізації національного і міжнародного законодавства, посилило казуїстичність кримінального закону та ускладнило правозастосування. Як слушно зауважує М. І. Мельник, імплементація міжнародно-правових норм до вітчизняного кримінального законодавства не завжди є правильною, оскільки здійснюється механічно і без належної адаптації до правової системи України, а це породжує конкуренцію кримінально-правових норм, створює надмірність законодавчого описання певних видів злочинної поведінки тощо (сказане стосується і відповідальності за злочини у сфері службової діяльності) [18, с. 113]. У світлі сказаного потребує фахового обговорення ідея не вдосконалення, а виключення з КК заборони, присвяченої зловживанню впливом, що вважаю за доцільне поєднати з розглядом такого можливого варіанту вдосконалення законодавчого описання складів злочинів «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» і «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», як заміна використаного в ст. 368-3 і ст. 368-4 КК звороту «з використанням наданих їй повноважень» традиційним для вітчизняного кримінального права словосполученням «з використанням службового становища» (його аналогом).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Киричко В. М. Кримінальна відповідальність за корупцію / В. М. Киричко. – Х. : Право, 2013. – 424 с.
2. Дудоров О. О. Проблемні питання кримінальної відповідальності за одержання хабара : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Дудоров Олександр Олексійович. – К., 1994. – 208 с.
3. Мельник М. І. Хабарництво : загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства / М. І. Мельник. – К. : Парламентське вид-во, 2000. – 256 с.
4. Хашев В. Г. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Хашев Вадим Георгійович. – Дніпропетровськ, 2007. – 259 с.
5. Волженкин Б. В. Служебные преступления : комментарий законодательства и судебной практики / Б. В. Волженкин. – СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005. – 560 с.
6. Кочерова Н. О. Кримінальна відповідальність за зловживання впливом: соціальна обумовленість і склад злочину : автореф. ... дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 / Кочерова Ніна Олександрівна. – К., 2012. – 20 с.
7. Дудоров О. О. Кримінальне право. Навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк. – К. : Ваїте, 2014. – 944 с.
8. Андрушко П. П. Доктринальне тлумачення, окремі кримінально-правові аспекти застосування стаття 369-2 КК України (Зловживання впливом) / П. П. Андрушко // Юридичний вісник України. – 12 – 18 квітня 2014 р. – № 15 (Інформаційно-правовий банк). – С. 21 – 31.

9. Кримінальна відповідальність за окремі злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : наук.-практ. посіб. / Ю. В. Ударцов, С. М. Блажівський, Н. В. Лісова, О. О. Седлецький, З. А. Загиней (Тростюк), І. І. Присяжнюк, О. І. Бутович, Л. М. Шмаль; за ред. Ю. В. Ударцова. – К. : Алерта, 2013. – 180 с.

10. Ярмиш Н. М. Проблеми кримінально-правової кваліфікації (злочини проти життя та здоров'я особи, проти власності, у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг) : навч. посіб. – К. : Національна академія прокуратури України, 2014. – 192 с.

11. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та доповн. – К. : Юридична думка, 2012. – 1316 с.

12. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина. – 1040 с.

13. Козаченко И. Я. Проблема соотношения общего и специального составов должностных преступлений / И. Я. Козаченко, З. А. Николаева // Правоведение. – 1992. – № 3. – С. 40 – 48.

14. Савченко А. В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням професійних послуг. Науково-практичний коментар до розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України / за заг. ред. д. ю. н., проф. В. І. Шакуна / А. В. Савченко, О. В. Кришевич. – К. : Алерта, 2012. – 160 с.

15. Титаренко О. О. Щодо кримінальної відповідальності за зловживання впливом (ст. 369-2 КК України) / О. О. Титаренко // Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозиуму, 23 – 24 вересня 2011 р. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – С. 399 – 403.

16. Омелянович О. Т. Напрями вдосконалення кримінально-правових засобів боротьби із неправомірними вигодами за зловживання впливом / О. Т. Омелянович // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 4. – С. 407 – 411.

17. Бакай М. Кримінально-правова характеристика зловживання впливом як виду злочину за міжнародними антикорупційними нормативно-правовими актами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.info-prensa.com/article-1238.html>

18. Мельник М. І. Основні тенденції законотворення з питань кримінального права у 2013–2014 рр. / М. І. Мельник // Забезпечення єдності судової практики у кримінальних справах в контексті подій 2013–2014 років в Україні. Матеріали Міжнародного симпозиуму 24 – 25 жовтня 2014 року. – К. : Baite, 2014. – С. 109 – 114.

Одержано 25.02.2015

УДК 343.97:343.35

Житний Олександр Олександрович –*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна*

КОРУПЦІЯ ЯК УНІВЕРСАЛЬНА КРИМІНАЛЬНА ЗАГРОЗА

На сучасному етапі існування людства корупція пронизує багато сфер життя будь-якої країни, незалежно від рівня її демократії і соціального благополуччя населення. Лише незначна кількість країн спроможні утримувати її на низькому рівні. Корупція стала досить небезпечним чинником гальмування розвитку окремих країн і світового господарства в цілому, вона є причиною величезних економічних збитків. Згідно з одним дослідженням, проведеним Інститутом Світового Банку, щорічно у всьому світі виплачується хабарів на суму 1 трлн доларів США (і це лише приблизна цифра, яка дає загальне уявлення про обсяги світової корупції). Виступаючи на сесії Генеральної Асамблеї ООН з приводу прийняття Конвенції ООН проти корупції (2003 р.), тодішній Генеральний секретар цієї організації Кофі Аннан порівняв корупцію з «соціальною чумою», епідемію якої зазнають всі сучасні суспільства [1, с. 8].

Корупція є перешкодою на шляху цивілізованої держави, загрозою соціальним, політичним та економічним реформам. У країнах з високим рівнем корупції більш поширені порушення громадянських прав, зловживання з боку посадових осіб (в т.ч. і в недержавному секторі управління). Все більш очевидним стає зв'язок корупції з організованою злочинністю, з легалізацією незаконно отриманих доходів, з фінансуванням тероризму та іншими серйозними загрозами національній і міжнародній безпеці. Тому боротьба з корупцією в сучасному світі стала одним із тих видів діяльності, у здійсненні якої спілкуються інтереси різних країн з різними політичними системами, різною державно-політичною ідеологією, які перебувають на різних етапах розвитку [2, с. 430].

Маючи давню історію, корупція лише відносно нещодавно стала об'єктом уваги міжнародної спільноти як глобальна загроза. Так, в 70-х рр. XX ст. корупційні правопорушення оцінювалися ООН як проблема здебільшого внутрішньодержавна (наприклад, у Кодексі поведінки посадових осіб із підтримання правопорядку, затвердженому у 1979 р., вказувалось, що поняття корупції має визначатися національним правом). Однак, вже у 90-х рр. XX ст. організація була змушена створити

глобальну мережу антикорупційних норм [3, с. 93]. Пояснення перетворення корупції на один з об'єктів антикримінальної діяльності ООН полягає, перш за все, у тому, що корупція набула характеру планетарної проблеми. Глобальною має бути й реакція на це масштабне соціально негативне явище.

Універсальний характер криміногенних загроз, які детермінує корупція, зумовлений, перш за все, тим, що вона створює залежність службової діяльності певної особи від одержання неправомірної вигоди від інших осіб [4, с. 20]. Унаслідок цього розгортаються негативні процеси практично у всіх сферах суспільно-політичного життя держави (її політика починає залежати від незаконних приватних інтересів фізичних і юридичних осіб; унаслідок прямих збитків від корупції зменшуються доходи державного бюджету та ВВП країни; прискорюється розвиток тіньової економіки; унаслідок надання представниками публічної влади за незаконні винагороди неконкурентних переваг підриваються ринкові відносини й руйнується конкуренція; правосуддя стає «вибірковим»; падає рівень залучення зовнішніх і внутрішніх інвестицій та ін.) [4, с. 10].

У протидії корупції національні влади спираються не тільки на власний досвід. Міжнародні організації, такі як: Всесвітня Організація Торгівлі, різні агентства ООН, Організація міжнародного співробітництва та розвитку, аналогічні організації в Європейському Союзі та Раді Європи приділяють все більшу увагу корупції як проблемі міжнародного масштабу. У ході розслідувань різноманітних типів службових зловживань цими організаціями було зібрано і проаналізовано велику кількість необхідної інформації та вироблені заходи боротьби з ними. Так, спираючись на реалізовану ООН глобальну програму боротьби з корупцією, можна виділити три рівні цього явища: 1) корупція у сфері державної адміністрації, яка пов'язана головним чином з уявленнями громадян та досвідом їх взаємовідносин з державними установами, місцевими органами влади, поліцією, митницею тощо; 2) корупція у сфері комерційної діяльності, пов'язана з досвідом роботи середніх фірм і підприємств роздрібною торгівлі, а також з уявленнями підприємців; така корупція порушує ринкові процеси та зв'язки й може сприяти утворенню монополій і посиленню нечесної конкуренції; 3) корупція на високому рівні у фінансових, політичних і адміністративних коридорах влади. Це найбільш руйнівний вид корупції, який може створювати серйозні проблеми в міжнародних економічних і політичних відносинах [6, с. 106].

Зазначені рівні можуть і мають бути використані, зокрема, при диференціації кримінальної відповідальності за корупцію. Так, в низці статей Кримінального кодексу України, що встановлюють таку відповідальність, така диференціація здійснена з використанням двох критеріїв – розміру предмета корупційного злочину та статусу (сфери

діяльності) особи, яка вчиняє такий злочин. У новелах КК, які стосуються реалізації національної антикорупційної політики, було встановлено відповідальність за т.зв. «корупцію у приватному секторі» – наприклад, за підкуп службової особи юридичної особи приватного права (ст. 368-3 КК). Визнання суб'єктом кримінальних корупційних правопорушень представників міжнародних організацій, посадових осіб іноземних держав (примітка 2 до ст. 364 КК) свідчить про готовність України протидіяти міжнародній корупції.

Світовим співтовариством розроблений і прийнятий цілий комплекс міжнародно-правових актів та рекомендацій, що стосуються протидії та попередження (боротьби) з корупцією. У цьому напрямі проведена величезна робота з боку ООН, Європейського Союзу, Організації економічного співробітництва та розвитку, Ради Європи, СНД. Одне лише їх перерахування займає досить багато часу. Відзначимо найбільш значимі міжнародні антикорупційні акти: Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб; Декларація Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з корупцією та хабарництвом у міжнародних комерційних операціях; Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності; Конвенція про боротьбу з корупцією, яка зачіпає посадових осіб Європейських Співтовариств або посадових осіб держав – членів Європейського Союзу; Конвенція про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних комерційних угодах; Конвенція про кримінальну відповідальність за корупцію (прийнята Комітетом міністрів Ради Європи у 1999 р); Конвенція про цивільно-правову відповідальність за корупцію. Таким чином, до сьогодення часу розроблено досить велику кількість спеціалізованих «антикорупційних» міжнародно-правових актів універсального і регіонального масштабів, що мають вагомe значення для держав, які визнають авторитет міжнародного права. Багато з них мають імперативну силу.

Необхідність і доцільність імплементації міжнародних стандартів антикорупційної політики пояснюється також і суто прагматичними, раціональними обставинами. У таких актах враховано й узагальнено досвід багатьох держав, вони пройшли обговорення висококваліфікованих експертів зі світовим ім'ям. Можна говорити, що таким чином вітчизняний законодавець позбавлений необхідності створювати моделі боротьби з корупцією, так би мовити, «з чистого аркуша», методом проб і помилок. Таким чином відбувається економія пошукового ресурсу. Крім того, саме завдяки приєднанню до міжнародних конвенцій та їх подальшої імплементації правоохоронні та судові органи держави інтегруються в загальноєвропейські та всесвітні системи боротьби з корупцією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Здійснення Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції – оцінка громадянського суспільства / Комітет Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією. – К. ФОП Москаленко О.М., 2011. – 68 с.
2. Фріс П. Л. Міжнародна кримінально-правова політика (поняття та основні завдання) // П. Л. Фріс. Вибрані праці. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2014. – С. 430–434.
3. Нуруллаєв І. Роль ООН у формуванні глобальної міжнародно-правової антикорупційної стратегії / І. Нуруллаєв // Юридична Україна. – 2007. – № 12. – С. 93–96.
4. Киричко В. М. Кримінальна відповідальність за корупцію / В. М. Киричко. – Х. : Право, 2013. – 424 с.
5. Гусаров С. М. Корупція як загроза національному й міжнародному правопорядку в умовах всесвітньої глобалізації // Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції : Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (17 квітня 2014 р., м. Харків) / МВС України; Харківський національний університет внутрішніх справ; НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України; Кримінологічна асоціація України. – Х. : Золота миля, 2014. – С. 9–13.
6. Кушниренко С. Об имплементации в национальное законодательство России международных правовых норм, направленных на усиление борьбы с коррупцией / С. Кушниренко, А. Зоточкин // Уголовное право. – 2006. – № 6. – С. 106–110.

Одержано 06.03.2015

УДК 343.13

Калюк Сергій Миколайович –

здобувач кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна

ДЕЯКІ ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Визначаючи сутність корупції, слід передусім виходити з того, що корупція не може бути зведена до якогось конкретного суспільно небезпечного діяння, до певного правопорушення. Корупція є соціальним явищем, яке має соціальну обумовленість та соціальні закономірності розвитку, негативно впливає на соціальні процеси. Існуючи в суспільстві, будучи породженням суспільних відносин, корупція пронизує різні соціальні сфери суспільства, деформує різні групи суспільних відносин.

Звернувшись до деяких енциклопедичних словників, які тлумачать латинське слово «*corruptio*» як підкуп, псування і

розбещування, починаєш розуміти глибинний аспект корупції як соціального явища. До речі, це явище як «порча» механізму управління публічними справами відоме людству з давніх часів.

Жодна соціально-політична і економічна система не мала і не має повного імунітету від корупції. Із часом змінюються лише її обсяги і прояви, а також можливості, що визначаються ставленням до неї держави і суспільства.

Історико-правові дослідження підтверджують той факт, що корупція існувала у суспільстві завжди, тобто починаючи ще з моменту виникнення держави, а отже, і утворення державного апарату управління суспільством. Шарль Монтеск'є писав: «Відомо вже з досвіду віків, що будь-яка людина, яка володіє владою, схильна зловживати нею, і вона буде йти у цьому напрямі, доки не досягне належної їй межі».

На нашу думку, це, до речі, підтверджує й аналіз практичної діяльності, для успішної протидії корупції в Україні необхідно здійснити комплекс заходів, серед яких:

- створення незалежної і професійної судової система;

- реформування державної служби, при цьому виникне ситуація, коли можливий ризик від втрати посади й відповідного соціального пакету, що додається до неї, повинен перевищувати блага, отримані як неправомірна вигода, іншими словами, чиновник має зрозуміти, що йому є що втрачати;

- незалежність ЗМІ;

- експертиза нормативно-правових актів на предмет корупції як на стадії їх розробки, так і вже прийнятих (бажано із залученням юристів від авторитетних недержавних і міжнародних організацій);

- забезпечення прозорості державних процедур і зведення до мінімуму прямих контактів громадян і чиновників;

- стимулювання державних чиновників до чесної праці (наприклад, пільговими кредитами, великими пенсіями тощо);

- декларування витрат, як своїх особисто, так і членів своєї сім'ї (наприклад, чиновник, майно або витрати якого вочевидь перевищують його законні доходи, зобов'язаний пояснити джерела таких надходжень. Якщо ж він не в змозі цього зробити, то та частина, що перевищує дохід, має вважатися незаконно отриманою і підлягає конфіскації);

- доступна громадськості декларація будь-якого чиновника і членів його сім'ї (на інтернет-сайті тощо);

- посилення спеціальної пропаганди (показ передач, фільмів, проведення інших заходів, метою яких є сприяння тому, щоб суспільство усвідомило, що підкупати чиновника – шкодити в першу чергу собі);

- на законодавчому рівні необхідно закріпити провокацію неправомірної вигоди;

заохочення інформування про факти неправомірної вигоди та корупції (у разі підтвердження і притягнення до відповідальності чиновника заявник отримує певний відсоток від суми незаконно отриманої чиновником винагороди);

посилення відповідальності за корупційні діяння та неправомірну вигоду (йдеться передусім про конфіскацію майна чиновника, яка належить не тільки йому особисто, а й членам його сім'ї);

Результативність роботи по боротьбі з корупцією могла бути ще більш ефективною, якби своєчасно були усунуті ті проблеми, з якими доводиться стикатися оперативним працівникам, а саме:

1. Кадрова проблема.
2. Недостатній рівень підготовки оперативних працівників.
3. Неналежний рівень взаємодії оперативних підрозділів з іншими службами, правоохоронними контролюючими органами та громадськими організаціями.
4. Низьке технічне забезпечення оперативно-технічними засобами оперативних підрозділів, які уповноважені на проведення ОРЗ та НСРД.
5. Недостатнє фінансування оперативно-розшукових заходів.
6. Проблеми законодавчого та нормативно-правового характеру, дублювання функцій в правоохоронних органах, на які покладено завдання протидії корупції.
7. Необхідність зміщення акцентів у протидії корупції в напрямку відновлення довіри населення до правоохоронних органів й судів.

Отже, як вбачається, найбільш позитивних результатів можна досягти не стільки завдяки збільшенню кількості викритих корупційних проявів, скільки шляхом організації і проведення комплексу системних заходів не лише з боку правоохоронних органів, а й усіх без винятку державних інституцій, громадських організацій, спрямованих на: усунення чинників, що зумовлюють чи стимулюють вчинення корупційних діянь; максимальне скорочення регуляторних й дозвільних функцій контролюючих органів, подолання зарегульованості економіки; детінізацію економічних відносин, створення прозорих, конкурентних й зрозумілих умов ведення бізнесу, проведення роз'яснювальної кампанії серед населення і, як наслідок, відновлення довіри населення до органів державної влади, управління, правоохоронних органів й судів.

Одержано 03.03.2015

УДК 343.97: [343.35:351.743]

Книженко Світлана Олександрівна –*кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна*

ДЕТЕРМІНАНТИ КОРУПЦІЇ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ

Протидія корупції є одним із пріоритетних напрямків державної політики в Україні. На жаль, прояви корупції є й у правоохоронних органах, які в свою чергу повинні здійснювати заходи щодо запобігання та протидії корупції. Саме до правоохоронних органів звертаються потерпілі від корупційних діянь. Слід відзначити й високий ступінь латентності таких діянь та наявність організованого характеру, на що звертається увага вченими [1, с. 19].

У зв'язку із вказаним питання протидії корупції у правоохоронних органах є найбільш актуальними серед інших проблем корумпованої злочинності.

Зауважимо, що здійснення ефективних заходів щодо запобігання та протидії корупції у правоохоронних органах неможливе без з'ясування її детермінантів.

Питання детермінантів корупційної злочинності досліджувалися О.М. Бандуркою, І.М. Даньшиним, О. Г. Кальманом, О. А. Мартиненком, М. І. Мельником, О.С. Новаковим, О. В. Ткаченком, І.О. Томчуком, О. В. Шевченком та іншими. Водночас причини та умови корупції в правоохоронних органах залишаються слабкодослідженими.

Відзначимо, що причини і умови корупційної злочинності являють собою складну сукупність криміногенних обставин, які різною мірою у взаємодії з особистістю особи злочинця та іншими факторами детермінують вчинення корупційних злочинів [2, с. 92-96].

У кримінології фактори корупційної злочинності диференціюють залежно від їх природи на об'єктивні та суб'єктивні; зовнішні та внутрішні; політичні, економічні, організаційно-управлінські, соціально-психологічні, правові [3; 4; 5].

До політичних чинників варто віднести наступні:

- відсутність доброї політичної волі;
- повільний розвиток свідомості суспільства, насамперед його громадянських інституцій;
- відсутність системи виховання у правоохоронців моральних, професійних якостей, розуміння того, що корупція підриває авторитет держави;

- недостатня визначеність і непослідовність у здійсненні антикорупційної політики, що породжує у правоохоронців, схильних до корупційних діянь, відчуття безкарності.

На наш погляд, основними економічними чинниками корупції у правоохоронних органах є:

- неналежне матеріально-технічне забезпечення правоохоронних органів;
- соціальна незахищеність працівників правоохоронних органів;
- низький рівень заробітної плати працівників правоохоронних органів.

Правові чинники включають:

- недосконалість нормативно-правової бази, що не забезпечує ефективної протидії корупційним проявам;
- відсутність цілісної системи правових засобів впливу на фактори, що обумовлюють корупційні злочини.

Організаційно-управлінськими чинниками є:

- слабка регламентація правил поведінки правоохоронців, процедури здійснення їх повноважень;
- наявність у посадових осіб занадто широких можливостей для прийняття рішень на свій розсуд;
- поширеність випадків заміщення посад не на підставі ділових і моральних якостей особи, а через знайомство, особисту відданість тощо;
- відсутність реального конкурсу на заміщення посад;
- відсутність тестування на відповідність професійним і моральним якостям, періодичної ротації кадрів;
- недоліки у професійному навчанні;
- формальне ставлення до атестації працівників правоохоронних органів;
- небажання керівників псувати репутацію підрозділу та наявність практики звільнення співробітників, що вчинили корупційні діяння за власним бажанням [6].

До соціально-психологічних чинників належать:

- зорієнтованість значної частини населення на протиправне вирішення життєвих питань, внаслідок чого корупція із соціальної аномалії перетворюється у правило поведінки;
- низька психологічна готовність громадян протидії корупції. Так, результати кримінологічних досліджень свідчать про низький опір населення проявам корупції [7, с. 16];
- низький рівень правової культури населення;
- корислива спрямованість багатьох правоохоронців, що призводить до порушення закону, норм моралі та професійної етики;
- наявність кругової поруки, яка виявляється у поблажливому ставленні до корупційних діянь з боку колег;

- безграмотність потерпілих, яка полягає у незнанні чинного законодавства.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що детермінантами корупції у правоохоронних органах є чинники політичного, правового, економічного, організаційно-управлінського, соціально-психологічного характеру, виявлення яких безпосередньо позначається на спрямуванні та змісті профілактичної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мзоль С.А., Мзоль І. А. Корупція у правоохоронних органах: стан, тенденції та основні напрямки запобігання / С. А. Мзоль, І. А. Мзоль // Право і суспільство. – 2011. – № 1. – С. 19-23.
2. Шевченко О. В. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупційній злочинності в Україні та її запобігання: монографія / О. В. Шевченко. – К. : ВД «Дакор», 2013. – 568 с.
3. Дьяченко Н.Н. Характеристика преступлений, совершаемых сотрудниками органов внутренних дел в связи с их служебной деятельностью, и меры по их предупреждению: автореф. дис. на соискание научной степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» [Электронный ресурс] / Н.Н. Дьяченко. – Москва. – 2011. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/kharakteristika-prestuplenii-sovershaemykh-sotrudnikami-organov-vnutrennikh-del-v-svyazi-s-i>
4. Тирских А. А. Региональная криминологическая характеристика коррупции в органах внутренних дел: по материалам Восточно-Сибирского региона: автореф. дис. на соискание научной степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» [Электронный ресурс] / А. А. Тирских. – Иркутск. – 2006. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/regionalnaya-kriminologicheskaya-kharakteristika-korrupsii-v-organakh-vnutrennikh-del-po-ma>
5. Стефанишин С.С. Предупреждение коррупционных преступлений в зарубежных странах: автореф. дис. на соискание научной степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» [Электронный ресурс] / С.С. Стефанишин. – Москва. – 2005. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/preduprezhdenie-korrupsionnykh-prestuplenii-v-zarubezhnykh-stranakh>
6. Осипов А.Б. Коррупционная преступность в органах внутренних дел: автореф. дис. на соискание научной степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» [Электронный ресурс] / А.Б. Осипов. – Санкт-Петербург. 2005. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/korrupsionnaya-prestupnost-v-organakh-vnutrennikh-del>
7. Вітик І. Боротьба з корупцією в Україні крізь призму реформування правоохоронних органів: окремі нотатки до Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» / І. Вітик // Право України. – 2010. – № 11. С. 39-43.

Одержано 01.03.2015

УДК [343.35:165.23] (477)

Крайник Григорій Сергійович –*кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Харків, Україна*

ПРЕДМЕТИ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ

Дослідженню системи та предметів корупційних злочинів присвячено роботи П.П. Андрушка, Ю. В. Гродецького, В.М. Киричка, М. І. Мельника, Є. В. Невмержицького, В. І. Тютюгіна, М. І. Хавронюка та інших науковців.

Вважаємо, що поняття про корупційні злочини містяться не лише у розділі XVII Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України), але й у інших розділах Особливої частини КК України. З системою корупційних злочинів тісно пов'язані предмети цих злочинів.

До найбільш поширених предметів корупційних злочинів належать неправомірна вигода та чуже майно.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18 квітня 2013 р. № 221-VII, що набув чинності з 18 травня 2013 р. термін «хабар» у КК України замінено на «**неправомірна вигода**» (зокрема, у ст.ст. 354, ст. 364¹, 365², 368, 368², 368³, 368⁴, 369, 369 КК України) [1].

Примітно те, що відмова від кримінально-правового поняття «хабар» не впливає з вимог міжнародно-правових актів у сфері боротьби з корупцією, ратифікованих Україною [2; 3]. У статтях 2–11, 18, 36, 37 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, а також ст. 12 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції вжито термін «хабар», а не «неправомірна вигода» [2; 3]. Разом із тим, термін «хабар», окрім вказаних Конвенцій, обов'язкових для України, вживається зараз у постанові Пленуму Верховного Суду України № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 р. [4], тобто залишається у термінологічному обігу.

У п'яти статтях (ст.ст. 2, 3, 7, 8, 12) офіційного перекладу Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією йдеться про словосполучення «неправомірна перевага».

Про «неправомірну вигоду» не зазначено у жодній статті Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [2]. Проте, замість словосполучення «неправомірна перевага», що принаймні п'ять разів

згадується у тексті Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, вирішено було у КК України помістити термін «неправомірна вигода», що не має відношення до вказаної Конвенції [1; 2].

У той же час про «неправомірну вигоду» йдеться лише у ст. 19 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції [3].

Неправомірна вигода за ст. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» – грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які *обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав* (у редакції Закону № 221-VII від 18.04.2013 р.) [6].

Ідентичне по суті визначення неправомірної вигоди (лише слова «обіцяють, пропонують» поміняні місцями) міститься у примітці до ст. 364¹ КК «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми». Згідно зі ст. 364¹ КК *неправомірна вигода* – грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які *пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав* [7].

Неправомірна вигода згідно з приміткою до ст. 354 КК «Підкуп працівника державного підприємства, установи чи організації» (визначення поширюється лише на ст. 354 КК України – авт.) – грошові кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги, що перевищують 0,5 неоподаткованого мінімуму доходів громадян, або нематеріальні активи, які *пропонують, обіцяють, надають чи одержують без законних на те підстав* [7].

Як зазначено у законодавчому визначенні поняття «неправомірна вигода», нею можуть визнаватися і грошові кошти, які віднесені до майна, є його видом. Згідно з ч. 1 ст. 192 ЦК України законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України, є грошова одиниця України – гривня. Іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, передбачених законом [5].

При невідповідності понять у КК України та у Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції» використовувати для кваліфікації корупційних злочинів слід визначення, наведене у КК України, оскільки згідно з ч. 3 ст. 3 КК України злочинність діяння, а також його караність та інші наслідки вчинення злочину визначаються тільки цим Кодексом [7].

Чуже майно (наприклад, у ч. 2-5 ст. 191 КК України) – це таке майно, на яке особа не має ні дійсного, ні уявного (спірного) права на поведження з ним як зі своїм власним. Майно характеризується сукупністю ознак: економічна, соціальна, фізична, юридична [8, с. 201].

Згідно з п. d Конвенції ООН проти корупції «майно» означає будь-які активи, матеріальні або нематеріальні, рухомі або нерухомі, виражені в речах або в правах, а також юридичні документи або активи, що підтверджують право власності на такі активи або інтерес у них [3].

У законодавстві України *майно* розуміється як окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки (ст. 190 ЦК України) [5]. Зокрема, сукупністю речей визнається підприємство як єдиний майновий комплекс, що використовується для здійснення підприємницької діяльності (ч. 1 ст. 191 ЦК України).

Переваги – особливі привілеї, що створюють додаткові можливості для конкретних осіб, які вигідно відрізняють їх від інших. До переваг можна віднести, наприклад, безпідставне надання чергової відпустки в літній період всупереч встановленому графіку [8, с. 797]. Переваги – це «додаткові матеріальні чи інші вигоди або можливості, які суб'єкт має порівняно з іншими, які ставлять його в нерівне становище з іншими особами» [9, с. 35].

Пільги – додаткові права або повне чи часткове звільнення від виконання певних обов'язків, що надаються окремим категоріям осіб (наприклад, звільнення від сплати комунальних платежів у будинках відомчого житлового фонду) [8, с. 797].

Послуги – діяльність виконавця з надання замовнику певного блага, яке споживається в процесі вчинення цієї діяльності. Послуги можуть бути матеріального (наприклад, ремонт квартири, транспортного засобу, побутової техніки) або нематеріального (наприклад, перевірка приміщення на наявність спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, надання професійних консультацій) характеру [8, с. 797]. На мою думку, предметом корупційних злочинів повинні бути не лише послуги матеріального характеру, але й *послуги нематеріального характеру*, тому що це підкреслить правову природу корупційних злочинів, пояснить зміни у законодавстві (оскільки незрозумілою з позицій Конвенцій ООН та Ради Європи виглядала б ситуація, коли б послуги тлумачилися лише як матеріальні), сприятиме наступності у розвитку вітчизняного законодавства, дозволить правильно кваліфікувати скоєне [10, с. 200].

Слід погодитися з В. М. Киричком, що предметом корупційних злочинів є вигода, яку надають або одержують у зв'язку з використанням благ. Наприклад, у випадку одержання службовою особою майна, яке фактично коштує 10000 грн, за ціною 6000 грн, незаконна (неправомірна – авт.) вигода, яка повинна враховуватися при кваліфікації злочину, становить 4000 грн [11, с. 64].

Як бачимо, назва Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного

законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» не відповідає його змісту, бо у вказаній Конвенції відсутній термін «неправомірна вигода».

На сьогоднішній час (2015 р.) усі три визначення неправомірної вигоди (у ст. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 р. № 3206-VI, примітці до ст. 364¹ КК України та примітці до ст. 354 КК України) усе ще не збігаються, що не можна визнати задовільним з позицій законодавчої техніки.

Постає важливе питання про необхідність єдиного для законодавства України про кримінальну відповідальність визначення неправомірної вигоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 18 квітня 2013 р. № 221-VII // *Голос України*. – № 90 (5590) від 17 травня 2013 р.
2. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (підписана від імені України 27.01.1999 р., ратифікована Україною 18.10.2006 р.) // *Офіц. вісник України*. – 2006. – № 44. – Ст. 2939.
3. Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003 р. (підписана від імені України 11.12.2003 р., ратифікована 18.10.2006 р., набрала чинності для України 01.01.2010 р.) // *Офіц. вісник України*. – 2010. – № 10. – Ст. 506.
4. Про судову практику у справах про хабарництво : постанова Пленуму Верховного Суду України у постанові від 26 квітня 2002 р. № 5 // *Вісник Верхов. Суду України*. – 2002. – № 3. – Вкладка. – С. 9–16.
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // *Офіц. вісник України*. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
6. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 7 квітня 2011 року № 3206-VI // *Відомості Верхов. Ради України*. – № 40. – Ст. 404.
7. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. Введений в дію 1 вересня 2001 р. // *Відомості Верхов. Ради України*. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
8. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.
9. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» / М. І. Хавронюк. - К. : Атіка. - 2011. – 424 с.
10. Крайник Г. С. Неправомірна вигода як предмет корупційних злочинів в Україні / Г. С. Крайник // *Питання боротьби зі злочинністю*. – 2014. – Вип. 27. – 344 с. – С. 192–201.
11. Киричко В. М. Кримінальна відповідальність за корупцію / В. М. Киричко. – Х. : Право, 2013. – 424 с.

Одержано 01.03.2015

УДК 343.97:343.35

Кревсун Олег Миколайович –*молодший науковий співробітник науково-дослідного центру Інституту кримінально-виконавчої служби, Київ, Україна***КОРУПЦІЯ – БЕЗВІДМОВНІ ГАЛЬМА ПРОГРЕСИВНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ: ЖИТТЯ ЧИ ІСНУВАННЯ?**

Однією з найголовніших проблем людства на сучасному етапі державотворення є корупція. В умовах сьогодення вирішення соціальної, економічної або політичної проблеми практично зводиться нанівець через тотальну корумпованість, яка присутня, на жаль, в усіх сферах життя. Негативні наслідки цього явища не лише перешкоджають нормальному розвитку та функціонуванню суспільства в цілому, але й представляють серйозну загрозу інтересам національної безпеки України. Найбільшою проблемою у корупції стало те, що вона почала сприйматися на повсякденному рівні як суспільна норма.

Важливо відзначити той факт, що існує значна кількість підходів щодо розуміння корупції як соціального явища. Значна кількість науковців називають це явище кримінологічним, хоча є і така точка зору, що «корупція – поняття не стільки правове, скільки соціальне і моральне». Загалом корупцію можна визначити як соціальне явище, яке охоплює всю сукупність діянь, пов'язаних з неправомірним використанням особами наданої їм влади та посадових повноважень з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб, а також інших правопорушень, що створюють умови для вчинення корупційних діянь або їх приховування. Сутність корупції полягає у тому, що вона має соціальну обумовленість, впливає на всі сфери суспільного життя, відзначається транснаціональним характером, економічними, політичними, правовими, психологічними та моральними аспектами [1].

Поширеність корупції, як показують численні наукові дослідження, зумовлюється трьома основними чинниками, а саме: суттєвими недоліками законодавчого регулювання, що надає широкі можливості для різноманітних маніпуляцій із законами, у тому числі антикорупційними, при їх застосуванні; певними недоліками в механізмах формування усіх гілок влади і державного апарату в цілому, що спостерігалось донедавна; наявністю стійкої корупційної установки на всіх рівнях службової діяльності, яка відтворюється при реалізації службовими особами своїх повноважень.

Специфіка протидії корупції та її подолання як системного явища потребує передусім нормативно-правового налагодження складної взаємоузгодженої системи запобіжних заходів, які мають бути розроблені різними галузями законодавства: цивільним, фінансовим, господарським, адміністративним та ін. Поряд із запобіжними заходами

необхідне також вдосконалення та розширення системи кримінально-правових, цивільно-правових, адміністративних та фінансових санкцій. Крім того, ці заходи вимагають і активної діяльності, спрямованої на формування антикорупційної свідомості населення із залученням усіх важелів громадянського суспільства [2, с. 168-170].

З огляду на реалії сучасного українського суспільства саме політичний фактор видається визначальним в існуванні системної корупції в Україні та марності зусиль щодо його приборкання. Його складовими можна вважати помилкову ідеологію реформ; гальмування політичних процесів, які назріли, що призвело до незавершеності формування політичної системи, повільного розвитку політичної структури та свідомості суспільства [3, с. 123].

Корупція як соціальне явище буде мати місце у врегулюванні суспільних відносин до того часу, поки її викорінення не почнеться жорсткими заходами впливу. Згадаймо, наприклад, стародавній Рим, де особа, яка була визнана винуватою у вчиненні відповідного злочинного діяння, піддавалася громадському осуду. Її прив'язували до ганебного стовпа на центральній площі міста і всі перехожі знущалися з неї (кидали каміння, лаяли, могли вдарити тощо). Це робилося для того, щоб особа, яка піддавалася такому осуду, в повній мірі переосмислила діяння, які вчинила. Зрештою, після такої ганьби, вона, як правило, не вчиняла в подальшому тих дій, що могли б знову до такого призвести.

Зрозуміло, що таке покарання не можна наразі впровадити в Україні, виходячи з різних на те об'єктивних причин (процеси гуманізації, моральності та етичності). Можна лише уявити, що запровадження такого виду покарання призвело б до значного спаду рівня корупції та його безпосереднього визнання і підтримки серед верств населення.

Отже, розглянувши деякі аспекти поширеності та протидії корупції як соціального явища в житті суспільства, очевидним є те, що допоки не будуть введені жорсткі санкції, всі намагання з прийняття нормативних документів щодо викорінення корупції будуть марними та зводитимуться нанівець.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корупція як соціальне явище [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://te.zavantag.com/docs/727/index-127760.html>
2. Вісник Академії правових наук України. – 2005. – Випуск – 2 (41). – 266 с.
3. Підприємство, господарство і право. Науково-практичний господарсько-правовий журнал. – 2009. – Випуск – 1. – 153 с.

Одержано 28.02.2015

УДК [343.97:343.35]

Круглова Анна Євгенівна –*старший юристконсульт групи правового забезпечення та претензійної роботи Інституту кримінально-виконавчої служби, Київ, Україна***ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ НОРМ
У ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА
ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ**

«Корупція – це зловживання службовим становищем з метою особистої вигоди. Як боляче за тих, хто покладається на чесність людей з позиції влади» [1], – саме така фраза розміщена на офіційному сайті неурядової міжнародної організації по боротьбі з корупцією та дослідженню рівня корупції по всьому світу «Transparency International» (далі – TI), яка щорічно складає Індекс сприйняття корупції (визначає її масштаби), що відображає рівень сприйняття корупції в державному секторі різних країн підприємцями, аналітиками, громадянами. І справді, в сучасних умовах корупція є глобальною проблемою кожної країни, що в результаті створює реальну загрозу національній безпеці держав, особливо в умовах демократії. Тому усвідомлення збільшення рівня корупції, її сталого розповсюдження в органах державної влади та узагальнення вже отриманих результатів щодо запобігання та протидії корупції для вітчизняної науки є вкрай важливим з метою подальшого напрацювання пропозицій щодо вирішення проблеми корупції в Україні.

Дослідженням окремих аспектів вищезначеної проблеми займалися такі вітчизняні науковці: Скулиша Н.Є., Бова А.А., Долі Л.М., Бусол О.Ю., Цитряк В.Я., Мірошника Ю.П., Буткевича С.А., Баранова – Мохорта С.М., Кумайгородського І.М., Дунаєвої Т.Є., Пуня С., Маркєєвої О.Д. та інші.

У науковій літературі вказується на те, що «корупція є складним соціальним явищем з надзвичайно великою диверсифікацією, тобто різноманітністю її проявів і форм ..., характерною рисою якої є зловживання службовим становищем, що з метою неправомірного отримання відповідних переваг може включати в себе будь-яке отримання пільг у результаті необґрунтованого отримання офіційного статусу» [2, с. 21]. Вона набуває поширення та стала звичним явищем у багатьох провідних державах незалежно від територіального устрою та соціально-економічного розвитку. Згідно з результатами рівня розповсюдженості корупції окремим країнам світу все ж вдається ефективно боротися з цим негативним явищем. За даними, наданими у 2014 році на офіційний сайт «Transparency International», найменш корумпованими країнами є Данія, Нова Зеландія, Фінляндія, Норвегія,

Швейцарія, Сінгапур, Нідерланди, Люксембург, Канада, Австралія, Німеччина, Ісландія, Бельгія, Японія тощо (для порівняння: Україна знаходиться на 142 місці, поряд з Угандою та Коморськими островами). Це свідчить про те, що органи державної влади, місцевого самоврядування, представники громадськості розробляють досить ефективний механізм профілактики та протидії корупційним проявам. Законодавство кожної з вище перелічених держав має «особливості в організації антикорупційної діяльності, але спільними для них є: бажання організації активної протидії корупційним проявам; створення відповідної правової бази; залучення до протидії корупційним проявам громадських організацій [3]. Так, звичайно, рівень життя у тій чи іншій мірі впливає на показники розвитку корупції в певній країні, але ознаки, риси та форми, у яких відбувається порушення закону, майже не різняться. Саме тому шляхи подолання такої глобальної проблеми, як показує практика, зводяться до уніфікації в окремі нормативно-правові акти міжнародної або регіональної дії, які і набувають статусу стандартів запобігання та протидії корупції. Держави, які мають найменші показники розповсюдженості корупції, в основному є ініціаторами розроблення таких нормативно-правових актів.

Переїняття досвіду розвинених країн та наближення до стандартів, які регулюють запобігання та протидію корупції, свідчить про прагнення, у тому числі і нашої держави, до демократичних цінностей. Саме тому треба погодитись з Чемерисом І.В.: протидія корупції в системі державного управління потребує розробки і проведення заходів з метою попередження, виявлення та припинення правопорушень, пов'язаних з корупцією, усунення їх наслідків та покарання винних. Система відповідних заходів має базуватися на принципах законності, гласності, невідворотності покарання за корупційні правопорушення, відновлення порушених прав, відшкодування громадянам, їх об'єднанням, державі збитку від правопорушень, пов'язаних з корупцією. Ці заходи необхідно розглядати як невід'ємну складову реформи системи державного управління [4, с. 118]. Для України таке завдання є актуальним з позицій задекларованої орієнтації на гармонізацію національного законодавства, відповідно до *acquis communautaire* [5], що визнається «правовою системою Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ».

Україна робить поступові кроки у сфері імплементації керівних законодавчих актів міжнародної дії, що можна прослідкувати у наступному:

1. Разом з понад 100 країнами брала участь у розробці проекту основоположного нормативного акта, який регулює різні аспекти означеної у даній роботі проблеми – Конвенції Організації Об'єднаних

Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року, яку Україна ратифікувала через 3 роки після її підписання.

2. У 2003 році дружньо підтримала План дій по боротьбі з корупцією для держав з перехідною економікою, який був прийнятий в Стамбулі рядом країн: Вірменією, Азербайджаном, Грузією, Киргизстаном, Російською Федерацією, Таджикистаном. Відповідно до цього Плану держави взяли на себе зобов'язання сприяти «прозорості» державної служби, оновити національні стратегії боротьби проти корупції, зменшити дискреційні повноваження державних службовців тощо.

3. У період з 2004 по 2014 рік набули чинності в Україні ряд міжнародних договорів та меморандумів про співробітництво у сфері запобігання та протидії корупції.

4. З січня 2006 року Україна стала членом Групи держав Ради Європи проти корупції (англ. The Group of States against Corruption), штаб-квартира якої знаходиться у Страсбурзі (Франція), яка є однією з найбільш відомих та авторитетних міжнародних організацій, що займається моніторингом, аналізом і висвітленням результатів дотримання антикорупційних стандартів. Статтею 24 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [6] на Групи держав Ради Європи проти корупції (далі – ГРЕКО) покладено контроль за виконанням цієї Конвенції, а саме заходами, які необхідно здійснити Сторонам на національному рівні для ефективної боротьби з корупцією з метою підтримки правопорядку, стабільності демократичних інститутів, розвитку конкуренції, демократичного зростання тощо. Але ГРЕКО не тільки має контрольні функції по відношенню до держав, а поряд з виявленими недоліками в національній антикорупційній діяльності вона пропонує необхідні законодавчі, інституційні чи оперативні заходи для виправлення чи вдосконалення способів запобігання та протидії корупції.

Після процесу імплементації в національне законодавство міжнародних норм наступним очікуваним моментом слід вважати впровадження задекларованих положень на практиці. У цій частині дуже важливим кроком, зробленим Україною на виконання наданих міжнародною спільнотою рекомендацій по запобіганню та протидії корупції, стало прийняття Закону України від 14 жовтня 2014 року за № 1700-VII «Про запобігання корупції», яким передбачено нововведення відносно меж адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення, матимуть місце зовнішнє врегулювання конфлікту інтересів, передбачається відкритість цілодобового доступу до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених надавати такі відомості про себе, тощо та Закону України від 14 жовтня 2014 року за № 1698-VII «Про Національне антикорупційне бюро України», відповідно до якого у нашій державі створюється Національне антикорупційне бюро – спеціальний правоохоронний орган, завданням якого є розслідування та протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені

вищими службовими особами та становлять загрозу національній безпеці. Даний орган утворюється Президентом України і складається з центрального і територіальних управлінь, які є юридичними особами публічного права. Звичайно, існують певні прогалини й недосконалості нормативного акта, які можуть ускладнити роботу цього органу в майбутньому (увагу привертають розподіл повноважень між Національним антикорупційним бюро та Державним бюро розслідувань, до компетенції якого також будуть відноситись ведення кримінальних проваджень щодо високопосадовців; порядок висловлення недовіри Директору Бюро з боку Верховної Ради України), проте вже саме прийняття закону і подальша його реалізація показує результативність організаційно-правового характеру в напрямку здійснення антикорупційних заходів.

Таким чином, нашій державі і надалі необхідно гармонізувати законодавство згідно з міжнародними стандартами і впроваджувати імplementовані норми у практику. Проте, такий процес повинен супроводжуватися універсальними організаційними механізмами, а на допомогу цьому повинні виступати органи державної влади у налагодженому тісному зв'язку в антикорупційній сфері з іншими країнами та міжнародними організаціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інформація з офіційного сайту міжнародної неурядової організації «Transparency International». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.transparency.org/>
2. Доля Л.М. Корупція в Україні: стан і проблеми // Боротьба з організованою злочинністю та корупцією (теорія і практика). – МНДЦ, 2004, - №10. - С. 21-29
3. Ільєнок Т. В. Боротьба з корупцією: міжнародний досвід // Електронна бібліотека юридичної літератури. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/8938/%D2>
4. Чемерис І. В. Зарубіжний досвід протидії корупції в системі державного управління / І. В. Чемерис // Стратегічні пріоритети. – 2009. – №3(12). – С. 110 – 118
5. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Закон України від 18.03.2004 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 29, ст.367
6. Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією. Закон України від 18.10.2006 р. // Офіційний вісник України. – Київ, 2006. - №44. – Ст. 2940

Одержано 05.03.2015

УДК 347.97/.99:343.35

Лагода Катерина Олександрівна –
здобувач Харківського національного університету внутрішніх
справ, Харків, Україна

КОРУПЦІЯ ТА НЕДОВІРА ДО СУДОВОЇ ВЛАДИ ЯК ФАКТОРИ НЕВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Невиконання судових рішень – один з найбільш небезпечних видів злочинів, що посягають на відносини правосуддя. Підриваючи його функціональну спроможність, поширення вказаних кримінальних практик нівелює значення права як такого, а також елімінує авторитет органів державної влади. Крім того, невиконання судових рішень є потужним інформаційним фактором відтворення загальної злочинності. Масовість цих форм злочинної активності формує сигнальну систему, так чи інакше спрямовану на деструкцію державного механізму, правової системи в цілому. Це відбувається каналами інформаційної причинності, опосередкованої деформаціями суспільної свідомості, зокрема – поглибленням правового нігілізму на фоні падіння авторитету судової влади та зростання недовіри до неї, низки несприятливих чинників соціально-економічного характеру. Тому запобігання злочинам, передбаченим ст. 382 КК України, є необхідною умовою зміцнення державної влади та ефективного захисту прав і свобод громадян. У той же час невід’ємною умовою вироблення ефективних кримінально-превентивних заходів є повні, об’єктивні та сучасні знання про криміногенну детермінацію. В структурі останньої варто звернути увагу на такі чинники, як корупція в судових органах та недовіра серед населення до суду.

Надвисокий рівень корупції в судовій системі нівелює основні принципи функціонування судової гілки влади, формує нігілістичний антураж довкола державного апарату в цілому, поглиблює кризу довіри громадян до суду як справедливого соціального арбітра. За даними Європейської бізнес-асоціації, бізнесмени відзначають посилення тиску на бізнес, корупція, неможливість захисту прав у суді та інші недоліки. Міжнародні бізнесмени все частіше говорять про неможливість чесно працювати в Україні та у перспективі наголошують про припинення діяльності [1, с. 66]. Втім, неможливість розраховувати на справедливість судового рішення не лише погіршує інвестиційний клімат, а й обумовлює невиконання судових рішень. Проміжною ланкою в механізмі детермінації виступає правовий нігілізм, що посилюється знаннями про корумпованість суддівського корпусу. Судове рішення не виконується через нехтування значенням суду, нівелювання його соціальної ролі. Інтереси індивідуальні ставляться вище за суспільні. У

самому ж акті невиконання судового рішення міститься й певний елемент демонстративності у зневажанні законності й правопорядку, що ставляться під сумнів в силу поширення корупції.

Саме корупція є однією із основних причин низького рівня довіри громадян до судової влади. У 2014 році він складав близько 26 % [2]. Іншими словами – лише чверть населення нашої країни відчують спроможність суду захистити їх права, свободи, законні інтереси. Це вкрай низький показник. Основною причиною цього є низький авторитет судових органів.

М. Вебер, один з розробників концепції суспільного авторитету, виділяв такі його типи, як раціональний, традиційний і харизматичний. Кожному з них властива довіра суб'єкта до носія авторитету. Для раціонального типу ця довіра ґрунтується на усвідомленні вигідності перебування при владі носіїв авторитету; для традиційного – на традиціоналізмі владарювання; для харизматичного – на особистісних якостях особи, яка втілює інститути влади [3, с. 647]. Для сучасного українського суспільства, як видається, доречно вести мову виключно про раціональний тип авторитету органів державної влади. Це ґрунтується на специфіці розвитку демократичних процесів та інститутів громадянського суспільства, функціональних параметрах парламентсько-президентської форми правління, все зростаючій відкритості публічної адміністрації. Тож авторитет судових органів може бути сформований виключно на базі їх ефективної діяльності суворо в межах правового поля, моральної «чистоти» суддів. У той же час ці умови наразі не витримуються: суддівська гілка влади все ще перебуває під впливом політичних факторів, демонструючи тим самим свою залежність від них. Високим залишається й рівень корупції в діяльності суддів.

Отже, є підстави вести мову про те, що судова влада на сьогоднішній день в значній мірі є дискредитованою. Політичні судові процеси, які останнім часом набули розголосу у засобах масової інформації, аморальна, а інколи й відверто злочинна поведінка суддів, не сприяють зміцненню авторитету судової влади та формуванню довіри до неї з боку громадян. Так, наприклад, один із суддів Макарівського районного суду Київської області, перебуваючи за кермом у стані сп'яніння, погрожував пістолетом співробітникам ДАІ, які зупинили транспортний засіб, яким він керував. На вимоги міліції заховати зброю суддя не реагував, а коли побачив камеру, то почав погрожувати журналістам «зв'язками» з прокуратурою м. Києва. Після прибуття слідчо-оперативної групи суддя показав службове посвідчення, на прохання показати пістолет заявив, що його ніхто не має права обшукувати і покинув місце інциденту [4].

Симптоматичними в цьому аспекті є також результати моніторингового дослідження дисциплінарної практики Вищої

кваліфікаційної комісії суддів і Вищої ради юстиції, проведеного Центром політико-правових реформ. Так, у 2011-2012 роках на українських суддів надійшло 28839 скарг, за наслідками їхнього розгляду до відповідальності було притягнуто 287 осіб. За даними дослідження, впродовж 2011-2012 рр. у Вищу кваліфікаційну комісію суддів надійшло 28839 скарг і заяв щодо поведінки суддів (за винятком тих, що надійшли повторно). Враховуючи, що станом на 1 січня 2013 року в Україні налічувалося 8214 суддів, в середньому на одного суддю припадало майже по **чотирьох скаргах**. За цими скаргами в 2011-2012 рр. 287 суддів отримали догани і були притягнуті до дисциплінарної відповідальності, а щодо 23 суддів були внесені подання на звільнення за порушення присяги [5]. При цьому заступник голови правління Центру політико-правових реформ Р. О. Куйбіда під час інтерв'ю зазначив: «Якщо намалювати портрет типового судді-порушника, то це суддя місцевого загального суду, обраний безстроково, що перевантажений справами і не поспішає їх розглядати, а також не гребує ігноруванням вимогою процесуального закону» [5].

Таким чином, відсутність авторитету суду та, як наслідок, довіри до нього сприяють нівелюванню значення судових рішень. Припис органу державної влади, у справедливості легітимності якого існують обґрунтовані сумніви (нехай навіть і стереотипізовані), з великою вірогідністю буде проігнорований. За таким узагальненим механізмом відбувається детермінація невиконання судових рішень на підставі корупції низького рівня довіри до судів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мотриченко В. М. Особливості поширення та впливу ТНК на економіку України / В. М. Мотриченко, М. П. Овчарук // *Фінансовий простір*. – 2013. – №3 (11). – С. 61–67.
2. Рівень довіри до судової гілки влади дещо знизився [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/33999-riven_doviri_do_sudovoi_gilki_vladi_descho_znizivsya.html.
3. Вебер М. Избранные произведения / М. Вебер / Сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова ; предисл. П. П. Гайденко. – М. : Прогресс, 1990. – 808 с.
4. У Києві п'яний суддя погрожував даїшнику пістолетом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.korrespondent.net/ukraine/3485405-u-kyievi-piany-i-suddia-pohrozhuвав-daishnyku-pistoletom>.
5. Терновський С. О. Кожен український суддя порушив права щонайменше чотирьох громадян! / С. О. Терновський ; Харківська правозахисна група [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.khpg.org/index.php?id=1374694342>.

Одержано 06.03.2015

УДК [316.3:343.35] (477)

Лантінов Ярослав Олександрович –*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Харків, Україна***СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА –
ЄДИНИЙ ШЛЯХ ДО ЗВЕДЕННЯ КОРУПЦІЇ З РІВНЯ
СИСТЕМНОГО ЯВИЩА В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ
ДО РІВНЯ СУКУПНОСТІ ОКРЕМИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ**

Сьогодні вже неможливо робити вигляд, що корупція не являє собою системне явище в українському суспільстві. Надмірне законодавче регулювання, відсутність чітких правових норм, розбалансованість між правами та обов'язками учасників правовідносин – все це є правовими складовими корупції як системи експлуатації ресурсів України. В економіці корупція забезпечується зв'язками з офшорними зонами, «податковими ямами», викривленою системою оподаткування, практикою заниження рівня заробітної платні. В управлінському аспекті корупція забезпечується безконтрольністю у прийнятті рішень, що і є вирішальним фактором утворення сучасної політико-адміністративної системи. Якщо уявити, що сучасне керівництво України має намір змінити чинну корупційну систему врядування країною, то у цих тезах доповіді робиться спроба запропонувати коротке викладення збалансованого, науково обгрунтованого шляху реалізації зазначених намірів.

Відправним є такий психологічний факт: людина діє відповідно до норм поведінки тих осіб, які є важливими для неї. «Важливість» залежить від «представленості» у свідомості, зокрема присутністю поряд чи у тому самому приміщенні. Відповідно, якщо людина приймає рішення в присутності інших незацікавлених осіб, то вона обирає варіант, який більш відповідає загальносуспільній моралі, якщо людина приймає рішення у присутності колег – то вона схильна орієнтуватися на корпоративні норми та цінності, а якщо приймає рішення одноосібно – то послаблюється опір егоїстичним прагненням. Таким чином, має значення фактична обстановка прийняття рішення, що вже давно є очевидним для представників європейської культури. Наприклад, у рядових, не наукових, публіцистичних статтях відзначається схильність осіб віддавати перевагу егоїстичним чи корпоративним інтересам за відсутності громадського контролю [1]. Європейська ж політико-правова думка виробила відповідну категорію, яка може використовуватись як критерій в оцінці управлінських рішень – «транспарентність» [2, с. 4]. Отже, забезпечення «транспарентності» управлінських рішень усіх секторів суспільного життя (в органах державної влади та місцевого

самоврядування, суб'єктах господарювання, громадських об'єднаннях) – є необхідною умовою перебудови українського суспільства з корупційного на сучасне інформаційне. Утім, для забезпечення «транспарентності» необхідне існування того, хто буде забезпечувати громадський контроль, тобто буде присутнім у момент обговорення та прийняття рішення, а можливо, й братиме участь в обговоренні. Такими мають бути учасники інститутів громадянського суспільства – об'єднань, утворених для реалізації прав, свобод, інтересів фізичних осіб чи інтересів юридичних осіб: політичні партії, релігійні організації, об'єднання учасників певного ринку, профспілки, громадські об'єднання для проведення дозвілля тощо.

Отже, однією з інструментальних цілей реформування державного управління є створення умов для фізичної присутності учасників інститутів громадянського суспільства при обговоренні та прийнятті управлінських рішень. Це, у свою чергу, вимагає створення умов для формування інститутів громадянського суспільства та їх безперешкодного функціонування.

Таким чином, створення умов для формування інститутів громадянського суспільства та їх безперешкодного функціонування, а також визнання інститутів громадянського суспільства одним з суб'єктів державного управління (в контрольній частині) слід віднести до основ громадянського суспільства України.

У той же час, слід розуміти, що стан моральності українського суспільства є незадовільним, свідченням чого є широке розповсюдження рейдерства, вимагань та й власно корупції. Відтак, необхідно запобігти зловживанням при формуванні та функціонуванні інститутів громадянського суспільства, а тому не слід залишати ці питання неврегульованими, а довгострокові інтереси українського суспільства у цій сфері – без кримінально-правової охорони. Відповідно, встановлюючи системну охорону основ громадянського суспільства, слід запобігти не лише зовнішнім зловживанням щодо формування та функціонування інститутів громадянського суспільства, але й зловживанням з боку засновників та учасників інститутів громадянського суспільства. Від інститутів громадянського суспільства очікується виконання функції додаткового, зовнішнього контролю за органами державної влади та місцевого самоврядування, сприяння їх очищенню та виправленню їхньої діяльності. Відповідно, самі інститути громадянського суспільства мають бути носіями морального авторитету (адже саме як моральні авторитети вони впливають на представників політичного авторитету) і мати «незаплямовану» репутацію. Отже, введення таких норм забезпечить правовою основою притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які прагнуть використати законну та про-соціальну форму інституту громадянського суспільства для збагачення, та сприятиме «очищенню» цього соціального інституту.

Враховуючи, що за сьогоденного стану законодавства про кримінальну відповідальність рівень кримінально-правової охорони основ громадянського суспільства є недостатнім, то необхідним є введення та застосування таких кримінально-правових засобів, які б стимулювали утвердження громадянського суспільства, а тим самим виступали б гарантією демократичного розвитку держави. Мають бути піддані кримінально-правовій охороні і потребують цього такі об'єкти – утвердження громадянського суспільства та забезпечення належної діяльності його інститутів, які складають основи громадянського суспільства України.

Для системної кримінально-правової охорони основ громадянського суспільства пропонується доповнення Особливої частини КК Розділом XV-а «Злочини проти основ громадянського суспільства України», до якого пропонується включити статті з такими назвами: «Стаття 360-1. Посягання на життя діяча громадянського суспільства», «Стаття 360-2. Протидія законній діяльності інститутів громадянського суспільства», «Стаття 360-3. Перешкоджання законній діяльності інститутів громадянського суспільства службовою особою органів державної влади чи місцевого самоврядування», «Стаття 360-4. Використання інституту громадянського суспільства для вчинення чи прикриття злочинів або протиправної діяльності», «Стаття 360-5. Зловживання правами інституту громадянського суспільства для одержання винагороди», «Стаття 360-6. Примушування до участі в діяльності чи фінансуванні інституту громадянського суспільства», «Стаття 360-7. Недбалість до створення чи підтримання діяльності інституту громадянського суспільства», «Стаття 360-8. Обман при заснуванні інституту громадянського суспільства чи у його діяльності».

У якості висновку слід зазначити, що запровадження зазначених змін у національне законодавство про кримінальну відповідальність є необхідним елементом державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства України, що у свою чергу є необхідною умовою зведення корупції з рівня системного явища в українському суспільстві до рівня сукупності окремих правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Robertson I. Bankers and the neuroscience of greed / Ian Robertson // The guardian – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.theguardian.com/commentisfree/2012/jul/02/bankers-greed-brain-changes>.
2. Hood Ch. Transparency in historical perspective / Ch. Hood // Transparency: The Key to Better Governance [Text] / Ch. Hood, D. Heald. — Oxford : Oxford University Press, 2006. — P. 3—23.

Одержано 25.02.2015

УДК [343.85:343.35] (477)

Мамчій Олексій Іванович –*заступник начальника Бердянського міського відділу Головного управління МВС України в Запорізькій області, Бердянськ, Україна***СТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ**

Реформування антикорупційного законодавства в Україні обумовлюється високим рівнем поширення корупції в державі та проводиться відповідно до міжнародних стандартів та успішних практик іноземних держав. 14.10.2014 року став знаковим днем – днем прийняття пакета антикорупційних законів, зокрема і важливого Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» [1].

Важливість цього законодавчого акту полягає у створенні головного спеціалізованого правоохоронного органу боротьби з корупційними проявами – Національного антикорупційного бюро України. У статті 1 Закону зазначено, що Національне антикорупційне бюро України є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових.

Завданням Національного бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими службовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці.

Національне бюро створюється Президентом України, наділене достатніми для виконання покладених функцій повноваженнями, правами та гарантіями. Вказаний антикорупційний орган утворюється в семи містах України у вигляді територіальних управлінь, причому два з них діятимуть навіть не в обласних центрах, що незвично, але це в умовах реформування управлінської ланки на місцях та децентралізації влади є необхідним.

Новим і досить мудрим є визначення конкурсного відбору Директора Національного антикорупційного бюро, що завдяки прозорості відбору надає гарантії незалежності. Але в той же час, бачимо, що серед трьох відібраних конкурсною комісією із загальної кількості кандидатів одноосібний вибір робить Президент України та виносить свою пропозицію до Верховної Ради України. Суб'єктивність такого відбору впливатиме на особистість Директора Національного бюро та опосередковану залежність останнього. Також необхідно зазначити, що в Законі досить нечітко вказані вимоги до кандидата, а

оціночні поняття морально-ділових якостей, здатність виконувати покладені службові обов'язки тощо все ж таки носять суб'єктивний характер.

Слід відзначити як позитивний момент, що Законом передбачена гранична чисельність Національного бюро як загальна (700 осіб), так і осіб начальницького складу (200 осіб), тобто прозоро визначені межі фінансування майбутньої структури вказаного спеціалізованого правоохоронного органу.

Відповідно до статті 10 Закону «Про Національне антикорупційне бюро України» до працівників Національного бюро належать особи начальницького складу, державні службовці та інші працівники, які працюють за трудовими договорами в Національному бюро.

Час проходження служби в Національному бюро зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби. В той же час на осіб начальницького складу Національного бюро поширюється Положення проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ [2] та Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ [3]. Трудові відносини працівників Національного бюро регулюються законодавством про працю, державну службу та укладеними трудовими договорами.

Тобто, як ми бачимо, визначені три категорії працівників Національного бюро, вказані нормативно-правові акти, на підставі яких ці категорії вступають у трудові відносини. Але якщо спеціалісти Національного бюро (держслужбовці) працюють у відповідності до Закону України «Про державну службу» [4], то особи начальницького складу прирівнюються до працівників органів внутрішніх справ, та при цьому не озвучене питання пенсійного забезпечення саме начальницького складу Національного бюро. Окрім цього, Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» зміни до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [5] не внесені. Тобто пенсійне забезпечення усіх працівників (у тому числі начальницького складу) діє на загальних підставах (згідно з положеннями Закону України «Про пенсійне забезпечення» [6]), та, на жаль, як і дисциплінарна практика, специфіка та умови проходження служби особами начальницького складу Національного бюро не передбачені в Законі «Про Національне антикорупційне бюро України», а вказані лише основні аспекти з цих питань на базових засадах.

Разом з цим, статтею 23 Закону оплата праці працівників та умови грошового забезпечення осіб начальницького складу Національного бюро повинні забезпечувати достатні матеріальні умови для належного виконання ними службових обов'язків з урахуванням специфіки, інтенсивності та особливого характеру роботи, забезпечувати добір до Національного бюро висококваліфікованих кадрів, стимулювати

досягнення високих результатів у службовій діяльності, компенсувати фізичні та інтелектуальні затрати працівників. Статті 24, 25 Закону відповідно установлюють фінансове та матеріально-технічне забезпечення Національного бюро.

Загалом Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» у своїх положеннях вирішує ряд завдань, пов'язаних з попередженням, виявленням, припиненням, розслідуванням та розкриттям корупційних правопорушень, які вчинені вищими службовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці.

У той же час вказаний Закон на етапі першого читання мав іншу назву – проект Закону України «Про систему спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції», метою якого було визначення системи спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, правових засад їх діяльності, порядку їх взаємодії з іншими державними органами, але в результаті доопрацювання проекту до другого читання в ньому було змінено назву, основні положення щодо спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції і залишено лише положення, що стосуються правових основ організації та діяльності Національного антикорупційного бюро України.

Це, мабуть, пояснюється анонсованим ліквідуванням в системі Міністерства внутрішніх справ підрозділів боротьби з організованою злочинністю (відповідно до Законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування органів внутрішніх справ» [7]), які раніше, відповідно до п. 5 ст. 5 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», відносились до спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції [8].

Таким чином, можемо підвести деякі підсумки, що ефективне реформування антикорупційного законодавства потребує подальших кроків, системного та комплексного вирішення питання протидії корупційним проявам. Будемо сподіватись, що Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» буде першим законодавчим актом з питань побудови системи спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, адже поширення корупції відбувається не лише у вищих ешелонах влади, а й серед суб'єктів відповідальності середньої та низової ланки, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» [9]. У зв'язку з цим конче необхідно визначити державні інституції в системі спеціальних органів боротьби з корупцією, які будуть спеціалізовано протидіяти корупційним проявам в державі, адже корупція в Україні, на жаль, має високий рівень, системний характер і є загрозою національним інтересам і безпеці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1698-vii>.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.1991 року №114 «Про затвердження Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/114-91-п/print1409672107591848>.
3. Закон України «Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3460-15>.
4. Закон України «Про державну службу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3723-12>.
5. Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2262-12>.
6. Закон України «Про пенсійне забезпечення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>.
7. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування органів внутрішніх справ» №1550 від 22.12.2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=1550&skl=9
8. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/3206-17>.
9. Закон України «Про запобігання корупції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

Одержано 27.02.2015

УДК [343.97:343.35] (477)

Markovska Anna –

PhD, Senior Lecturer in Criminology, Anglia Ruskin University, Department of Humanities and Social Sciences, Cambridge, United Kingdom

BITTER AND EXPENSIVE: THE DEVELOPMENT OF CORRUPTION IN UKRAINE¹**Corruption and organised crime: an overview**

There are many problems associated with studying corruption. «The people involved may be powerful, the offences they commit are poorly defined in law, they do not consider what they are doing to be illegal and their ‘crimes’ are often considered ‘victimless» [9,p. 247]. Von Alemann argues that it is perhaps wrong to search for one universally true definition of corruption [10,

¹ The report is based on the materials earlier published in “Crime business and crime money in Europe: the dirty linen of illicit enterprise” (2007) in Wolf Publishers.

p. 26]. For some it may be a symptom that something has gone wrong in the management of the state [7, p. 9], while others may stress the importance of understanding political corruption as «a part of informal political processes ... termed 'shadow politics'» [10, p. 32]. Von Alemann discusses five dimensions of corruption: corruption as social decline, as deviant behaviour, as a logic of exchange, as a system of measurable perceptions and as shadow politics. These dimensions may assist in critical analysis of the concept.

Van Duyne approaches corruption as an illegal decision making process in which three components are essential: discretionary power, known decision rules and accountability. The outcome of the decision maker is not pre-programmed, but has to be accounted for. He argues that one of the important elements in the development towards corruption is the role of the leader [2, p. 87], stating that corruption and successful leadership could go well together. Von Alemann supports this argument by suggesting that corruption is not a necessary concomitant to the decline of a state or the general decay of other moral values [10, p. 33]. Van Duyne identifies different stages of the corrupt development: from the phase of extravagance, to the erosion of accountability, the ownership phase and from favouritism to clientism.

Since the early 1990s corruption, as well as organised crime, and more recently, transnational organised crimes, have attracted the attention of the European policy makers. Levi [4] points out that organised crime «has the political advantage but the analytical disadvantage to possess the characteristic of a psychiatrist's Rorschach blot, into which every-one can read their own image». According to Levi the political advantage of the concept of organised crime is that every politician wants to do something significant about such serious crime problems [4, p.823]. This is all the more easy as «doing something about organised crime» needs no justification.

Analysing Russian organised crime, Shelley states that the impetus for Russian organised crime did not come from the demand for illegal or scarce goods and services. In her theory the rise of organised crime was a consequence of the transition from a socialist to a capitalist economy. The privatisation of state property provided opportunities for illegal enrichment while the opening of borders was a facilitating factor [8]. The same can be said about the experience of post-Soviet Ukraine though it would underestimate the pre-transition roots of corruption and organised crime, as argued before.

In an attempt to develop risk assessment instruments to evaluate organised crime Albanese identifies three general factors that explain the existence of organised crime [1, p.23]. The first consists of opportunity factors. Albanese separates opportunity factors into four types: economic issues, the role of government, the role of law enforcement agencies, and lastly social and technological factors. The criminal environment is the second set of factors. It includes the history of organised criminal activity and the

history of corruption. Special skills or access is the third factor, as they also «might be needed in order to exploit these criminal opportunities» [1, p. 27].

These factors are relevant in the analysis of the Ukrainian experience, as they can provide a broad perspective to understand the relationship between corruption and organised crime. It informs the discussion of more general issues of corruption in Ukraine dating back to Soviet times, especially the economic climate and the double standards of party leaders, the identification of the special 'business-politics-criminals' relationships and the development of the Ukrainian political elite in the 1990s.

Transnational corruption, public health and the developments in pharmaceutical market in Ukraine

Tupman identifies 'old' and 'new' corruption. Old corruption would include all the activities discussed above, whereas new corruption would involve situations where «'external' companies seek to corrupt government officials to obtain a monopoly position, either as a supplier of goods and services or as a purchaser of a primary product. This type of corruption involves local economic and political players dealing with transnational actors . . . » [9, p.252]. The transnational era and globalisation present vast new opportunity structures for corruption [9, p. 253]. How does it affect Ukraine? Following is a brief overview of the development of the pharmaceutical market in Ukraine and the way global pharmaceutical companies have built relationships with Ukrainian medical practitioners. This study begins with a brief overview of the corporate social responsibilities of pharmaceutical companies globally, and describes the specific features of Ukrainian market.

In criminology, studies involving specific industries are rare. The classical example of a large scale study of pharmaceutical corporate crime was conducted by Braithwaite [4]. The current interest in the problem has been furthered by reports of prescribing information or issues of reporting of rare but serious side effects of certain drugs. Whilst such reports have identified certain issues with the global pharmaceutical market, they do not necessarily address the specific problems of corruption and control of the market by Fully Integrated Pharmaceutical Companies ('FIPCos').

Pharmaceutical companies around the world have been accused of a variety of dubious activities involving oligopolistic behaviour, such as exaggerating developmental costs, misleading marketing practices and patent and trademark issues to maintain market dominance [5]. It is interesting to see the role of the global pharmaceutical companies in the development of the Ukrainian pharmaceutical market.

The Ukrainian pharmaceutical market has seen a rapid development in the last decades. In 2004, the total Ukrainian pharmaceutical market reached USD 1 billion 63 million. Espicom suggests that «with a population of almost 50 million Ukraine represents a potentially lucrative pharmaceutical market. In practice, this is not the case. Most domestic manufacturers are very small and focus on the production of generic drugs». A number of pharmaceutical

manufacturers produce products to Good Manufacturing Practice ('GMP') standards, which is required for sales in most western markets, although realistically they can only compete with Western imports in terms of price. One of the serious problems identified is that of the enforcement of intellectual property rights. «Domestic companies tend to produce copies of Western drugs and the judicial system's lack of experience in dealing with intellectual property violations enables this kind of activity to continue. The US government has listed Ukraine on its Priority Watch List in 2006, as more protection is required against the unfair commercial use of pharmaceutical test data».

The development of the pharmaceutical market in Ukraine goes in parallel to the decline in the state expenditure on the health system, resulting in rapid decline in the salaries of medical doctors (see [6] for more details on Ukrainian health system). In terms of 'old' style corruption, informal payments to medical doctors may promise better attention and care from doctors and according to Ensor and Savelyeva [3] can be recognised as a significant part of overall spending on health care. In terms of 'new' corruption [9] it presents some pharmaceutical companies entering the market in Ukraine with an opportunity to 'buy' the respect by entering the complex web of relationships with state officials from relevant department.

A pilot study conducted by Markovska suggested that many Ukrainian medical practitioners have been approached by foreign pharmaceutical representatives on a regular basis, and on a number of occasions some sort of agreement was reached as to the way how to promote certain drugs in return for favours (financial or others) from the companies. About half of the general practitioners inter-viewed admitted that they prescribed drugs in return for financial inducements from the pharmaceutical companies [5]. This is a rather grey area of the relationship between representatives of pharmaceutical companies and medical doctors. From one side, doctors should be aware of the most recent development on the pharmaceutical market, and the representatives of the industry can provide them with this information. However, from another side, representatives of the pharmaceutical industry should act to obtain new areas of influence (from local surgeries to specialised hospitals) to promote their product and increase the sales, that can potentially lead to such activities. It might be unreasonable to single out one group of individuals, what is important is to understand the system that allows such situation to happen. It is possible to argue that because of the absence of a clear regulatory framework, the corrupt legislative drafting of the 1990-s and non-transparent rules as to the registration of the new medical drugs all contributed to the creation of system where fraud and mismanagement can survive.

On entering the Ukrainian market, pharmaceutical companies first encounter the officials from the relevant department, such as the Pharmaceutical Committee. Anecdotal evidence suggests that this is the first

and a very important stage in the negotiation about the structure and scale of prospected activities in Ukraine, to ensure the 'green light' and access to the hospitals and medical profession. In the late 1990s there was a practice in place, whereby through bribing state officials companies could ensure that regulations issued for medical doctors would include the brand names of the medicines to treat certain medical problems.

Once the first stage is completed, the company should establish relationships with hospital specialists and medical professionals to allow for the more direct advertising of the drugs. Markovska suggests that the danger of this situation is in leaving doctors in a position to negotiate access to the hospitals and patients, thereby open to some informal negotiation with the representatives of pharmaceutical companies. As mentioned earlier, a number of doctors admitted taking some forms of financial inducement from representatives of Western pharmaceutical companies. This behaviour is neutralised by the long established tradition of bribery and corruption. In both Soviet and post-Soviet Ukraine, gifts or cash from patients both ensure timely treatment and are also a necessary part of a doctors remuneration. Writing about the Ukrainian emergency service, Wright has suggested that the service operates on a budget that is inconceivably low by Western standards [11, p. 832].

The endemic nature of corruption in the country described earlier prevents the formulation of specific anti-corruption strategies targeting certain industries. As a matter of fact there are too many points of entry for corrupt relationships. Ensor argues that «unofficial payments can be characterised into three groups: cost contribution, including supplies and salaries, misuse of market position and payments for additional services». In the countries where corruption is a part of daily life one of the ways to tackle the problem in a specific industry is to create strategies that address the phenomena in an inter-sector way [3, p. 237]. Ensor argues that «formalising some unofficial fees, with careful monitoring of their impact» may help to reduce the prevalence of corruption and bribery in certain areas. To ensure the success of these strategies it is important to have interested policy-makers and politicians, a clear understanding of the consumers rights, and fair legal system [3, p. 244]. It is important to ask, whether these 'ingredients' are available in Ukraine.

REFERENCES

1. Albanese, J. S. (2004) The prediction and control of organised crime: a risk assessment instrument for targeting law enforcement efforts. In Finckenauer, J. O. and Schrock, J. L. ed. The prediction and control of organised crime: the experience of Post-Soviet Ukraine. New Brunswick: Transaction Publishers.
2. Duyne, P.C. van (2001) Will Caligula go transparent? Corruption in acts and attitudes. Forum on Crime and Society, vol. 1, nr. 2, pp.73-98

3. Ensor, T., and Savelyeva L., (1998) Informal payments for health care in the Former Soviet Union some evidence from Kazakhstan. *Health Policy and Planning*, 13 (1), pp. 41-49.
4. Levi, M. (2004) The making of the United Kingdom's organised crime control policies. In Fijnaut, C., and Paoli, L. (ed.) *Organised crime in Europe: concepts patterns and control policies in the European Union and beyond*. Dordrecht: Springer.
5. Markovska, A. (2007) Public sector corruption: lessons to be learned from the Ukrainian experience. *Crime Prevention and Community Safety*, Vol. 9, No. 2, p. 118-130.
6. Rashid, S., Savchenko, Y., Hossain, N. (2005) Public health and governance: the experience of Bangladesh and Ukraine. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, No. 45, p. 460-475
7. Rose-Ackerman, S. (1999) *Corruption and government: causes, consequences, and reform*. Cambridge: Cambridge University Press
8. Shelley, L. (2004) Contemporary Russian organised crime: embedded in Russian society. In Fijnaut, C., and Paoli, L. (ed.) *Organised crime in Europe: concepts patterns and control policies in the European Union and beyond*. Dordrecht: Springer.
9. Tupman, B. (2005) Transnationalisation and corruption; some theoretical and practical implications. In Sheptucki, J., and Wardak, A. (ed.) *Transnational and comparative criminology*. London: Glasshouse.
10. Von Alemann, U., (2004) *The Unknown Depths of Political Theory: The Case for a Multidimensional*
11. Concept of Corruption. *Crime, Law and Social Change*, vol. 42, no. 1, pp. 25-34.
- Wright, S. W., Stack, L. B., McMurray, B. R. and Bolyukh, S. (2000) Emergency medicine in Ukraine: challenges in the Post-Soviet Era. *American Journal of Emergency Medicine*, Vol. 18, No. 7, pp.828-832.

Марковська Ганна Олександрівна –

доктор філософії (PhD), старший викладач кафедри кримінології,
Англія Раскін Університет, Кембридж, Великобританія

ГРКО І ДОРОГО: РОЗВИТОК КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Аналізується поняття корупції у розрізі п'яти аспектів, а саме: корупція як соціальний занепад, як девіантна поведінка, як логіка обміну, як система вимірних сприйнять і, як тіньова політика. Надано порівняльну характеристику понять «корупція» та «транснаціональна організована злочинність». Значний акцент зосереджено на вивченні корупційних схем на фармакологічного ринку України.

Одержано 04.03.2015

УДК 342.841 (477)

Матюшкова Тетяна Петрівна –*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна*

ХАРАКТЕРНІ РИСИ ПОЛІТИЧНОЇ КОРУПЦІЇ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ В УКРАЇНІ

За своєю сутністю корупція є суспільним (суспільно неприйнятним) соціально зумовленим феноменом у сфері публічної влади або публічних повноважень, який полягає у їх спрямуванні та реалізації не в інтересах суспільства та його легітимних інституцій, а в інтересах окремих осіб (груп), як правило корисливих, чим завдає значної шкоди суспільній організації, насамперед державі, її фактичній незалежності [1, с. 184]. Корупція проявляється у різних суспільних сферах. На жаль, в останні роки корупційні відносини активно удосконалюються та запроваджуються у сферу політичної діяльності, особливо у виборчі процеси. У зв'язку з цим у науковій літературі чимало праць присвячені дослідженню політичної корупції [2; 3; 4].

Аналіз наукової літератури свідчить про різноманіття поглядів дослідників щодо сутності цього явища. Так, Дж. Крамер у політичній корупції вбачав поведінку обраних осіб, покликаних виконувати функції держави, які відходять від формальних компонентів – обов'язків та повноважень, прав і зобов'язань – державної ролі (посади) для того, щоб отримати особисту вигоду [5, с. 214]. Е. Генкіс сприймав політичну корупцію як гру, зважаючи на її добровільність та підтримку як тим, хто дає хабара, так і тим, хто його приймає. Обидві сторони грають ролі, удаючи із себе «добропорядних» громадян, тобто «не помічаючи» корупційної дії. [6, с. 221]. На думку В. О. Шабаліна, політична корупція є девіантною (відхиленою) політичною поведінкою, яка полягає у нелегітимному використанні панівною політичною елітою державних ресурсів з метою укріплення своє влади або збагачення [7]. Водночас О. Е. Жалинський вважає, що слід говорити не про політичну злочинність, політичну корупцію, а виділяти групу злочинів (правопорушень), називаючи її або «злочинними зловживаннями політичною владою», або «корупцією у сфері політики». На думку науковця, структурно такий вид корупції можна поділити на насильницькі й економічні зловживання політичною владою, які посягають на основні права та свободи людини і громадянина [8, с. 14]. П. О. Кабанов також пов'язував сутність політичної корупції лише із кримінально-караними діями [9]. Натомість на думку

М. І. Мельника, політичну корупцію слід розглядати як сукупність різних за своїм характером та рівнем суспільної небезпеки політичних правопорушень, що вчиняються для досягнення політичних цілей, які щонайменше повинні мати пріоритет над іншими [10, с. 72-73]. Г. В. Кохан наголошував, що при детальному вивченні політичної корупції необхідно зважати на специфіку країни й середовища її поширення [2, с. 31].

Одним з таких специфічних середовищ поширення політичної корупції в Україні є сфера виборчих суспільних відносин. Практика розслідування злочинів проти виборчих прав громадян свідчить про те, що вони пов'язані з різними проявами корупції. Зокрема, підкуп кандидатів, виборців, представників влади та виборчих комісій, нелегальне фінансування виборчих компаній, посадові зловживання при проведенні агітації, фальсифікація результатів виборів, створення перешкод реалізації виборчих прав громадян тощо [10, с. 59]. Вчені пов'язують корупцію політиків, які обрані на посади через процедуру виборів, зі спрямуванням своєї діяльності на досягнення власних політичних і неполітичних цілей, використовуючи переваги посади, вплив та адмінресурс [10, с. 49]. Поширеність корупції у виборчому процесі обумовила пропозиції виокремити самостійний науковий напрям – електоральну кримінологію, основним об'єктом якої стане електоральна злочинність, окремі форми, види проявів, її причини, особливості особи потерпілих та заходи протидії [11].

Виборча корупція являє собою діяльність зацікавлених осіб, спрямовану на купівлю-продаж владних повноважень. Кандидати на державні виборні посади прагнуть отримати ці повноваження офіційно, а особи, які неофіційно «допомагають» їм прийти до влади, бажають отримати можливість впливати на прийняття вигідних для них рішень, залишаючись при цьому, як правило, «у тіні» (лобіювання, протекціонізм і т.п.). Окрім того, електоральна корупція проявляється у масовому або індивідуальному підкупі виборців та членів виборчих комісій, кандидатів на виборну посаду, представників владних структур, або у зловживанні службовим становищем, перевищенні службових повноважень членами виборчих комісій, службовими особами державних органів під час виборчого процесу, протиправному сприянні одному з кандидатів тощо [12, с. 26]. При цьому особливість виборчої корупції полягає в тому, що сторона, яка підкуповує, діє на «перспективу» на невизначених умовах. Найбільш поширеним варіантом корупційної поведінки в цьому випадку є здійснення угоди, в результаті якої кандидат в законодавчі або виконавчі органи влади обмінює свій владний капітал на пропонувані йому матеріальні або нематеріальні блага (конвертує владу в інший ресурс, частіше за все фінансовий) [13, с. 244-250].

Відзначимо, що корупція та підкуп громадських і партійних діячів, осіб, які обираються, мають транснаціональний характер. До того ж, окремі кримінологічні дослідження виявили тенденцію активного проникнення в політичну сферу суспільства представників організованих злочинних формувань, їх причетність до вчинення окремих видів виборчих злочинів. За результатами досліджень, проведених А. І. Долговою та О. А. Євлановою, проникнення організованої злочинності в політичну сферу найчастіше проявляється в: залякуванні небажаного політичного діяча (більше 40%); його ініціативному підкупі (50%); висуванні свого кандидата на виборах до державних органів (більше 50%); фінансовій підтримці чужих кандидатів зі сподіванням використовувати їх у своїх інтересах згодом (більше 70%); особистісному проникненні лідерів організованої злочинності до органів державної влади (10%); підкупі членів виборчих комісій (15%); створенні громадських організацій та фондів для того, щоб використовуючи їх можливості, впливати на політику (більше 40%); встановленні контролю за вже функціонуючими громадськими фондами й організаціями (більше 30%). Окрім того, зазначені особи здійснюють вплив на політику й шляхом використання засобів масової інформації (більше 50%) [14, с. 38-39, 57-60, с. 71].

Під час проведення виборчої кампанії в Україні основне порушення, з яким особисто стикалися виборці, це підкуп виборців (14%). Найбільше цей вид порушень відзначали жителі столиці (45%), а також Луганської (33%) та Закарпатської (31%) областей [15]. При цьому більшість населення (42%) не сподівається, що політики поведуться етично під час виборчої кампанії [16].

Прояви корупції можуть бути виявлені на будь-якому з етапів виборчого процесу: 1) висування кандидатів у депутати, на пост Президента; 2) утворення виборчих комісій (крім Центральної виборчої комісії); 3) реєстрація кандидатів у депутати, на пост Президента; 4) проведення передвиборної агітації; 5) утворення спеціальних виборчих дільниць, що існують на тимчасовій основі; 6) складання списків виборців, їх перевірка та уточнення; 7) голосування; 8) підрахунок голосів виборців та встановлення підсумків голосування; 9) встановлення результатів виборів депутатів та їх офіційне оприлюднення, оголошення; 10) припинення повноважень окружних та дільничних виборчих комісій; 11) повторне голосування; 12) підрахунок голосів виборців, встановлення підсумків повторного голосування і результатів виборів та їх офіційне оголошення.

Причетними до проявів корупції у виборчому процесі можуть бути: 1) виборець; 2) члени Центральної виборчої комісії, а також інших виборчих комісій, утворених відповідно до закону; 3) члени партії, що висунула кандидата у депутати чи кандидата на пост Президента України; 4) кандидат у депутати чи кандидат на пост Президента

України, зареєстровані у порядку, встановленому відповідним законом; 5) офіційний спостерігач від партії, яка висунула кандидатів у депутати у загальнодержавному окрузі, від кандидата у депутати в одномандатному окрузі, від громадської організації або офіційний спостерігач від партії – суб'єкта виборчого процесу, від кандидата на пост Президента України, які зареєстровані у встановленому законом порядку.

Таким чином, слід зазначити, що різні прояви політичної корупції мають місце на кожному з етапів виборчого процесу за причетності будь-кого з суб'єктів даного процесу. Зважаючи на те, що політична корупція у виборчому процесі породжує різні корупційні прояви у всіх органах влади, надає можливість політичній еліті розпоряджатись значними матеріальними ресурсами та визначати фінансово-економічну політику країни, дане явище потребує подальших наукових досліджень кримінологів та криміналістів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології : теорія і практика : у 3 кн. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2007. – Кн. 2. Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. – 712 с.
2. Кохан Г. В. Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз : монографія / Г. В. Кохан. – К. : НІСД, 2013. – 232 с.
3. Хабриева Т.Я. Коррупция: природа, проявления, противодействие: монография / отв. ред. РАН Т. Я. Хабриева. – М. : 2012. – 688 с.
4. Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції: Дис. ... докт. юрид. наук за спеціальністю 12.00.08. – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Нац. ак. внутр. справ України. – К., 2002. – 423 с.
5. Kramer J. Political Corruption in USSR / J. Kramer // Political Research Quarterly. – 1977. – No 30. – P. 213–224.
6. Генкіс Е. Корупційні ігри: Східна та Центральна Європа, 1945–1999 доби / Е. Генкіс // Політична корупція перехідної доби; пер. з англ. – К. : Видавництво «К. І. С.», 2004. – С. 214–229.
7. Шабалин В. А. Политика и преступность / В. А. Шабалин // Государство и право. – 1994. – № 4. – С. 43–45.
8. Жалинский А.Э. Об изучении коррупции в сфере политики / Альфред Эрнестович Жалинский // «Политическая коррупция в России»: круглый стол, 25 сентября 2002 г. : тезисы докл. – М. : Институт государства и права РАН, 2002. – С. 14–15.
9. Кабанов П. А. Понятие и формы проявления злоупотребления властью в сфере политики. – Вестник научных трудов Нижнекамского филиала Московского гуманитарно-экономического института. Вып. 2. Часть 2. Вопросы борьбы с преступностью / Отв. ред. П. А. Кабанов. – Нижнекамск : НКФ МГЭИ. – 2000. – С. 59–71.
10. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : монографія / М. І. Мельник. – К. : Атіка. – 2001. – 304 с.
11. Кабанов П. А. Электоральная преступность как политико-криминологическая категория // Следователь. – 2008. – № 9. – С. 50–51.
12. Корж В.П. Электоральная коррупция в Украине: проблемы теории, законодательства и практики // Выборча демократія. – 2010. – № 2-3. – С. 24–28.

13. Долгова А.И. Преступность, ее организованность и уголовное общество. – М. : Российская криминологическая ассоциация, 2003. – 572 с.
14. Долгова А. И., Евланова О. А. Методика анализа организованной преступности. – М. : Российская криминологическая ассоциация. – 2005. – 128 с.
15. Вибори-2012: Чи вірять громадяни у чесність виборів? Чи готові до протестів? Що може спонукати громадян до протестів? // Режим доступу : <http://dif.org.ua/ua/polls/2012-year/madjani-ivi.htm>
16. Парламентські вибори-2014: електоральні настрої населення України // Режим доступу : http://dif.org.ua/ua/polls/2014_polls/parlamennja-ukraini-.htm

Одержано 06.03.2015

УДК [351.862.4:343.85] (477)

Машлякевич Дмитро Станіславович –
здобувач Харківського національного університету внутрішніх
справ, Харків, Україна

ЩОДО ЗОВНІШНІХ КОРУПЦІЙНИХ ЗАГРОЗ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Сьогодні визнанням у всьому світі є факт, що корупція загрожує правопорядку, демократії та правам людини, руйнує належне управління, доброчесність і соціальну справедливість, перешкоджає конкуренції та економічному розвитку, загрожує стабільності демократичних інститутів і моральним засадам суспільства.

Корупція становить суттєву загрозу як економічно розвинутим країнам з традиційно міцними засадами демократії, так і країнам, які переживають економічну та соціальну кризу і лише стають на шлях демократії. У сучасному світі корупція є однією з основних соціальних проблем. Для багатьох держав вона є питанням виживання: від вирішення цієї проблеми значною мірою залежить якщо не саме існування держави, то щонайменше стратегічний напрям її економічного, політичного та матеріального розвитку. Такою вона є і для України, як і для більшості країн СНД [1, с. 236]. Протидія корупції є однією з найактуальніших соціальних проблем, розв'язання якої для багатьох країн є надзвичайно важливою і складною справою. Це стосується й України, де корупція реально загрожує національній безпеці, конституційному ладу. Вона негативно впливає на зміст державного й суспільного життя, економіку, політику, законодавство, правову культуру посадовців та українського народу. Загальновідомо, що такий негативний вплив у 2013-2014 рр. сприяв загибелі наших співвітчизників у революційно-контрреволюційних, сепаратистсько-військових конфліктах, що утворюються явно реакційними силами

всередині України та зовнішнім агресором ближнього зарубіжжя, що призвело до втрати Автономної Республіки Крим [2, с. 147].

Поширення ж корупції в державі завдає значної шкоди всій системі управління та в разі невжиття відповідних заходів може поглибити такі наслідки: падіння авторитету державних і владних структур; затримка модернізації та розвитку національної економіки, порушення принципу конкуренції; зростання цін унаслідок включення хабара як обов'язкової складової до цінової формули на товари та послуги; погіршення інвестиційної привабливості держави; дискредитація закону як універсального регулятора суспільних відносин і перетворення його в засіб задоволення приватних і корпоративних інтересів [3].

Державна політика національної безпеки України формується і реалізується за умов, коли в сучасному світі нівелюється різниця між внутрішніми та зовнішніми аспектами безпеки, зростає вага несилових (політичних, економічних, соціальних, енергетичних, екологічних, інформаційних тощо) складових її забезпечення. Хоча слід враховувати, що у суспільно-політичній ситуації, яка склалась останнім часом в Україні, на передовий край виходить саме проблема застосування силового тиску з боку окремих держав, у тому числі із застосуванням військової сили на світовій арені. Немає сумніву, що проблемні питання, які постають перед Україною сьогодні, стали наслідком минулої невиваженої не лише зовнішньої, але й внутрішньої антикорупційної політики в країні [4, с. 45]. Слід погодитися з тим, що сьогодні в умовах глобалізації часом дуже важко відмежувати зовнішні та внутрішні загрози, особливо, що стосується корупції, крім того, остання є супутником такого явища, як організована, зокрема транснаціональна злочинність.

Як правило, більшість визначень корупції, які відображають зміст того чи іншого підходу до корупції як явища, мають один суттєвий недолік, що пов'язано із одностороннім підходом, коли у ролі корупціонера сприймають державу як принципал, а у ролі агента – державного службовця, який має певні обов'язки та може їх використовувати із особистою вигодою. При цьому інша сторона корупційних дій залишається, умовно кажучи, в тіні. Такий підхід виправданий щодо соціально-економічних систем, в яких розмежовані влада і бізнес, але зовсім не відображає реального стану речей в умовах трансформаційних економік, а тим більше в Україні. В умовах планово-олігархічного капіталізму, риси якого все більш явно проступають в українському суспільстві, де влада трансформується у бізнес і навпаки, корупція набуває зовсім іншого змісту, характеру та іншої стратегії реалізації. Останню можна визначити як «захоплення» або «скупку» держави [5, с. 4-5]. За таких обставин у цьому процесі все активнішу участь намагаються брати зовнішні «гравці».

Зовнішніми загрозами національній безпеці, поряд із загрозами, які виходять з іноземних держав, є загрози, які виникають останнім часом у зв'язку із втручанням окремих іноземних громадян і транснаціональних корпорацій в економічне і політичне життя держави,

і вони також певною мірою стосуються корупції, яка сприяє у проведенні протиправної діяльності, скажімо, допомагає за неправомірну вигоду одержувати корисну таємну інформацію про фінанси, підкупати чиновників тощо [4, с. 47-48].

З урахуванням ступеня конкуренції на ринках, особливостей політичного режиму та ступеня розвитку соціальних інститутів зарубіжні фахівці виділяють 4 типи (синдроми) корупції у державі: 1) ринки впливів; 2) елітні картелі; 3) олігархія та клани; 4) високопоставлені магнати. З точки зору продукування зовнішніх корупційних загроз найбільшу небезпеку становить найвищий тип корупції – ринки впливів. Ринки впливів (корупція зрілих держав) виникають, коли створюються ринки легальної та відкритої купівлі впливу (у вигляді механізмів фінансування політичних партій та лобіювання) на політиків та держслужбовців, пов'язаних з прийняттям чи виконанням певних рішень без цілей отримання політичного домінування [7; 8]. При досягненні певного рівня розвитку у своїй державі суб'єкти впливу набувають можливості реалізації своїх, як правило, комерційних інтересів у інших державах.

Не є секретом, що більшість країн вивчають стан справ щодо рівня корупції та її подолання у своїх сусідів з метою визначення інвестиційної привабливості країни для «свого бізнесу», для прийняття політичних рішень про надання фінансової допомоги, організації співпраці в рамках міждержавних проектів у різних сферах тощо [4, с. 48]. Така «діяльність» щодо «конкурентів-партнерів» відбувається як на рівні держави, так і на рівні окремих фінансових магнатів, корпорацій та фірм з потужним фінансово-ресурсним потенціалом. При цьому зворотною стороною такої «розвідки» є саме корупційний вплив у відповідній сфері як з метою отримання більш вигідних позицій для здійснення фінансово-економічної діяльності, так і для досягнення більшої власної «привабливості» для інших потенційних партнерів.

Часто корупція є прямим засобом незаконного збагачення. Так, наприклад, міжнародні корпорації через протиправні зв'язки з представниками влади та всупереч встановленому національним законодавством порядку використовують державні кредити, заподіюючи тим самим значної шкоди фінансовим інтересам цілих держав [8, 92–93].

Однак, найбільш гостро зазначені зовнішні корупційні загрози безпеці України стають через організовану злочинну діяльність у зовнішньоекономічній сфері. Кримінальна зовнішньоекономічна діяльність приносить злочинним співтовариствам максимальний прибуток і дозволяє акумулювати за кордоном, поза досяжністю українських правоохоронних органів, великі неоподатковувані валютні засоби. Інтереси незаконного бізнесу злочинних угруповань розповсюдилися не тільки на країни СНД, Східної і Західної Європи, але й на американський і азіатський континенти, збігаючись з інтересами кримінального світу цих країн. За даними експертів, організовані злочинні формування використовують також і легальний бізнес в

зовнішньоекономічній діяльності для прикриття великомасштабних протиправних операцій, пов'язаних з контрабандою та іншими порушеннями митного законодавства. При цьому найбільш прибутковими для них є зовнішньоторговельні операції з підакцизними товарами, нафтою і нафтопродуктами, лісоматеріалами, валютними цінностями, кольоровими і рідкоземельними металами. Нерідко в корисливих цілях використовується гуманітарна допомога, що звільняється від митних платежів, під прикриттям якої проводяться комерційні імпорتنі операції. Продовжується приховування валютної виручки від експорту товарів [9, с. 153]. Зрозуміло, що відповідна злочинна діяльність на міждержавному рівні практично зовсім неможлива без корупційних відносин, які з урахуванням масштабів міжнародної організованої злочинності та обігу її кримінального капіталу становлять серйозну загрозу безпеці будь-якої держави, тим більше держави з кризово-трансформаційною економікою.

Поряд із зазначеними зовнішніми корупційними загрозами останнім часом все більшої актуальності набуває проблема зовнішнього корупційного впливу державного рівня.

Основними цілями іноземного втручання з використанням корупційної складової та його впливу на стан національної безпеки України є:

- розгойдування вертикалі влади в Україні, розбалансування політичної складової національної безпеки, що в кінцевому підсумку призводить до політичної залежності від іноземної держави;
- підриз національної економіки з метою використання втрачених Україною позицій на світовому ринку на потреби власної економіки;
- послаблення позицій України на міжнародній арені, блокування міжнародних ініціатив і, як наслідок, – міжнародна ізоляція держави [4, с. 48].

Окремо слід відзначити корупційний вплив (як прямий зовнішній вплив, так і завуальований, що здійснюється через внутрішніх агентів) на військову безпеку держави. Так, в умовах реформування військової структури реально відчувається підвищення уваги злочинних угруповань до Збройних Сил України. У першу чергу їх цікавлять значні фінансові кошти, що обертаються в цій системі, військове майно, нерухомість [9, с. 155]. Серйозну загрозу військовій безпеці країни становить відвертий розпродаж зброї і військового обладнання та доведення до занепаду збройних сил окремими корумпованими посадовцями, що мав місце у недалекому минулому.

У цілому небезпека зовнішніх корупційних загроз полягає в тому, що вони через збільшення частки тіньової економіки та тіньового капіталу, посилення тиску на національну валюту і дестабілізацію національної економіки, руйнування ринкових механізмів та економічної системи держави, зниження рівня її конкурентоспроможності, скорочення зовнішніх інвестицій можуть призвести до економічного занепаду, а також прямо вплинути на політичну стабільність та обороноздатність держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гвоздецький В. Д. Зміст та сутність корупції у сучасному світі / В. Д. Гвоздецький // Університетські наукові записки. – 2011. – № 1. – С. 234-239.
2. Погрібний І. М. Щодо ознак корупційних ризиків у законопроектній діяльності / І. М. Погрібний, М. М. Новіков // Право і суспільство. – 2014. – № 6.2(3). – С. 146-154.
3. Про Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки : Указ Президента України від 21 жовт. 2011 р. № 1001/2011 // Офіц. вісник Президента України. – 2011. – № 29. – Ст. 1139. – 3 верес.
4. Дралюк І. М. Корупція як загроза національним інтересам у внутрішній та зовнішній сферах діяльності об'єктів національної безпеки України / І. М. Дралюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2014. – № 2. – С. 45-49.
5. Фоміна М. В. Сутність, форми і класифікація корупційних відносин / М. В. Фоміна, В. В. Кузьменко // Економічний вісник університету. – 2013. – Вип. 21(1). – С. 182-186.
6. Johnston M. Syndromes of Corruption: Wealth, Power and Democracy / M. Johnston. – New York: Cambridge University Press. – 2005. – 267 p.
7. USAID Corruption Assessment Handbook // United States Agency for International Development. – 2006. – May. – 180 p.
8. Тогонидзе Н. В. Глобализация общей, организованной и коррупционной преступности / Н. В. Тогонидзе // Государство и право. – 2001. – № 12. – С. 92–93.
9. Бусол О. Ю. Чинники поширення корупції як засобу організованої злочинності в Україні (1992-2014 роки) / О. Ю. Бусол // Право і суспільство. – 2014. – № 1. – С. 150-156.

Одержано 06.03.2015

УДК 343.35

Мисливий Володимир Андрійович –

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», Київ, Україна

**ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ:
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Приведення вітчизняного законодавства у сфері боротьби з корупцією до міжнародних стандартів розпочалася на рубежі другого та третього тисячоліть з долученням України до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, Додаткового протоколу до цієї Конвенції та Конвенції ООН проти корупції.

Протягом останніх двадцяти років на основі конвенційних та інших міжнародно-правових документів в Україні прийнято низку законів, нормативно-правових актів, концепцій, програм антикорупційного

спрямування, зокрема Концепція боротьби з корупцією на 1998–2005 рр., Закон України «Про боротьбу з корупцією» від 5 жовтня 1995 року, Національна програма боротьби з корупцією від 10 квітня 1997 року, Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року. Наведений перелік законодавчих і програмних документів свідчить про певний рівень законотворчої роботи, спрямованої на протидію корупції.

Разом з цим, за оцінками Міжнародної організації «Transparency International» рейтинг України щодо боротьби з корупцією залишається одним з найнижчих серед країн світу. Зокрема, індекс сприйняття корупції в Україні (оцінюється за шкалою від 0 до 10 балів, у якій 0 означає тотальну корумпованість держави, а 10 - фактичну відсутність корупції) характеризується такими показниками: 1998 рік – 2,8; 1999 – 2,6; 2000 – 2,0; 2001 – 2,1; 2002 – 2,4; 2003 – 2,4; 2004 – 2,3; 2005 – 2,2; 2006 – 2,6; 2007 – 2,8; 2008 – 2,7; 2009 – 2,5; 2010 – 2,4; 2011 – 2,3 [1]. Не змінилася ситуація й протягом останніх трьох років, Україна продовжує знаходитись серед країн світу з тотальною корупцією: у 2012 році – 144 місце (серед 176 країн); у 2013 – 144 (175) та у 2014 – 142 (175). Припускаючи можливі вади чи похибки методики, яка застосовується міжнародними організаціями для визначення індексу сприйняття корупції серед країн світу, важко заперечити, що протягом доби незалежності в Україні зберігається стабільно високий рівень корупції.

Така ситуація певною мірою є наслідком відсутності збалансованої державної антикорупційної політики, недоліків правозастосовної практики, неефективності заходів запобігання корупції та інших негативних факторів. Одним з таких є недосконалість законодавчого підґрунтя, про що можуть свідчити відповідні трансформації кримінального законодавства.

Зокрема, слід відзначити, що протягом усього вказаного періоду кримінальне законодавство України взагалі не містило терміну «корупційний злочин», незважаючи на його широке використання у вітчизняній доктрині. А отже, будь-яке тлумачення цих злочинів як корупційних можна вважати довільним. Лише з прийняттям Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року та відповідних змін і доповнень до Кримінального кодексу в ньому нарешті з'явилося визначення терміну «корупційні злочини». У Розділі IX «Звільнення від кримінальної відповідальності» у примітці статті 45 «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям» корупційними вважаються злочини, передбачені ч. 2 ст. 191, ч. 2 ст. 262, ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 313, ч. 2 ст. 320, ч. 1 ст. 357, ч. 2 ст. 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 354, 364, 364¹, 365², 368–370 цього Кодексу [2].

При цьому зазначені кримінально-правові норми знаходяться у різних розділах Особливої частини КК України, зокрема: ч. 2 ст. 191 (Розділ VI. Злочини проти власності); ч. 2 ст. 262 (Розділ IX. Злочини проти громадської безпеки); ст. 354, ч. 1 ст. 357 (Розділ XV. Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян); ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 313, ч. 2 ст. 320 (Розділ XIII. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення); статті 364, 364¹, 365², 368-370 (Розділ XVII. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг); ч. 2 ст. 410 (Розділ XIX. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)). Крім того, законодавець згадує їх у статтях 45, 46, 47, 48, 69, 74, 75, 79, 81, 82, 86, 87, 91 Загальної частини КК.

Таким чином, стислий аналіз стану кримінального законодавства стосовно протидії корупції показує, що лише нещодавно відбулися такі зміни, як: імплементація поняття «корупційні злочини» в чинне кримінальне законодавство; визначення загального переліку складів злочинів, які відносяться до корупційних; окреслення базових корупційних злочинів (злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг); визначення інших складів злочинів, що вважаються корупційними, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем; врахування особливості впливу вчинення корупційних злочинів на застосування заходів, пов'язаних із звільненням від кримінальної відповідальності, призначенням покарання та звільнення від нього.

Разом з цим, вказані законодавчі новели дають підстави для постановки деяких питань, що мають кримінально-правове значення. Зокрема, видається дещо штучним визначення корупційних злочинів у нормі Загальної частини КК України, яка регламентує «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям». Можливо, це визначення було б доцільно подати у примітці статті 364 «Зловживання владою або службовим становищем», тобто у розділі, який обіймає базову низку «корупційних злочинів».

Визначаючи вказану категорію злочинів, законодавець вдався до формулювання «корупційні злочини», яке не можна вважати характерним для чинного кримінального законодавства, адже поряд із класифікацією злочинів залежно від ступеня тяжкості (ст. 12 КК) у назвах розділів Особливої частини КК використовуються термінологічні конструкції «злочини проти...» та «злочини у сфері...». І лише в одному з розділів вживається поняття «військові злочини» та ще в одному – термін «корисливі злочини» (ч. 2 ст. 59 КК).

Слід також визнати, що законодавець поки що не спромігся подати оптимальне поняття «корупційних злочинів», оскільки не випадково

частина цих діянь, а саме передбачених ч. 2 ст. 191, ч. 2 ст. 262, ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 313, ч. 2 ст. 320, ч. 1 ст. 357, ч. 2 ст. 410 КК України, вважається корупційними у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем. Відтак, зазначену їх частину можна віднести до «обмежено корупційних». У цьому контексті слід зауважити, що подібний законодавчий підхід дає можливість неоднозначного сприйняття та оцінки зазначених норм, а відтак створює підстави їх довільного тлумачення, що є небезпечним як для доктрини, так і для правозастосовної практики, оскільки призводить до створення необґрунтованих теорій та суб'єктивних свавільних рішень.

Отже, залишається очевидним, що лише злочини, передбачені статтями 364, 364¹, 365², 368-370 КК України, як діяння у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, фактично визнано корупційними. Чи варто цього було чекати понад двадцять років, адже відносно службових злочинів особливих суперечок майже не точилося, оскільки за родовим об'єктом з усіх кримінально-правових норм вони залишаються найбільш близькими до складів злочинів з ознаками корупції.

Таким чином, поняття «корупційні злочини» в чинному кримінальному законодавстві як конвенційна правова категорія об'єднує у відповідну групу в системі Особливої частини КК України діяння, які за сферою суспільних відносин, сегментом державного управління та місцевого самоврядування характеризують службові зловживання з використанням влади або службового становища та вчинюються всупереч інтересам служби спеціальним суб'єктом – посадовою/службовою особою.

Враховуючи нагальну необхідність подальшого вдосконалення антикорупційної політики з огляду на зовнішні та внутрішні виклики, що обумовлюються корупційними проявами та загрожують національній безпеці нашої держави, проблема визначення корупційних злочинів у вітчизняному кримінальному законодавстві, на наш погляд, поки що не отримала остаточного вирішення. Вважаємо, що при подальшому пошуку оптимальної моделі корупційних злочинів необхідно враховувати, що корупція як негативне та небезпечне явище у політичній, соціальній, економічній, фінансовій, бюджетній, правоохоронній та інших сферах життєдіяльності суспільства стосується значного більшого сегмента суспільно небезпечних посягань, зокрема серед злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина, злочинів у сфері господарської діяльності, злочинів проти правосуддя та інших, що має бути враховано кримінальним законом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://crimecor.rada.gov.ua/komzloch/control/uk/publish/article?jsessionid=6189F4A3AF48C47CB7CoD6A117339A13?art_id=48351&cat_id=46352
2. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від

14.10.2014 р. № 1698-VII із змінами, внесеними згідно із Законом від 28.12.2014 № 77-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 47. – С. 2051.

Одержано 02.03.2015

УДК 343.35 (477)

Михайленко Дмитро Григорович –
кандидат юридичних наук, докторант кафедри кримінального
права Національного університету «Одеська юридична
академія», Одеса, Україна

ФУНКЦІЇ НОРМИ ПРО НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Національною антикорупційною стратегією на 2011-2015 роки визнана необхідність приведення антикорупційної політики України у відповідність із міжнародними стандартами у сфері запобігання і протидії корупції та впровадження в Україні найкращих практик іноземних держав у сфері запобігання і протидії корупції. У той же час очевидно, що на сьогодні цей процес не завершився і національна антикорупційна система об'єктивно не може ефективно виконувати свою основну функцію. Більш того, згідно із Засадами державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки попередня (зазначена вище) стратегія від 21 жовтня 2011 року визнана неефективним інструментом антикорупційної політики та такою, що не враховувала гостроту проблеми та актуальність ситуації, а норма про незаконне збагачення (ст. 368-2 КК України) – такою, що не відповідає Конвенції ООН проти корупції (далі також – Конвенція). Разом із тим, Антикорупційна стратегія до 2017 року відводить цій нормі достатньо обмежену роль – бути ефективним механізмом позбавлення злочинців незаконно набутого майна, а не ефективним засобом, у тому числі, притягнення корупціонерів до кримінальної відповідальності. Така оцінка потенціалу цього правового інструменту перш за все пов'язується із неконституційністю часткового обмеження дії принципу презумпції невинуватості з метою протидії корупції та фактично є компромісним рішенням щодо введення норми про незаконне збагачення в Україні.

Разом із тим, очевидно, що застосовуваним корупціонерами заходам конспірації, зусиллям, спрямованим на приховування своєї злочинної діяльності, необхідно протиставити нові підходи до конструювання та систематизації кримінально-правових заборон. Зазначене зумовлює необхідність застосування нових правових

інструментів, які б не ґрунтувалися, як раніше, на уявленні, що корупція є нетиповою девіантною поведінкою суб'єктів. Звичні механізми кримінально-правової протидії корупційним злочинам довгий час зводилися і зводяться нині до наявності одного рубежу – встановлення заборони конкретних корупційних діянь (як закінчених, так і незакінчених), що є суспільно небезпечними.

Розгалужена диференціація підстав кримінальної відповідальності за корупційні злочини, яка була здійснена в Україні, принципово не змінила сам інститут корупційних злочинів, який, як видається, знаходиться ще в моделі, виробленій за років СРСР з врахуванням існуючих у ті часи інституцій управління та обсягів корупції. Реалії корупційних відносин сьогодення, інституціоналізація корупції в Україні (означене явище описав на рівні концепції проф. Дрьомін В.М.[1]) вже давно потребують принципово нових рішень, у тому числі і в площині кримінального права. Як видається, нова модель кримінально-правової протидії корупції повинна будуватися за принципом «багаторубіжності», коли кримінально-правові заборони будуть реалізовуватися не тільки щодо конкретних корупційних діянь (основний рубіж), а й щодо поведінки, яка ще не є корупційним діянням, але формує визначений корупційний ризик, наявність якого вже є суспільно небезпечним (попередній рубіж), а також щодо подальших об'єктивних виявів вчинених у минулому актів корупції, які залишилися латентними (завершальний рубіж). Схожою із означеною є модель ешелонування кримінально-правової протидії корупції, яка окреслена лише у загальних рисах Борковим В.М.[2] і відрізняється від зазначеної вище змістом рубежів. Конструювання багаторубіжної моделі кримінально-правової протидії корупції передбачає послідовну розробку окремих її складових, зокрема, такого інструменту, як кримінальна відповідальність за незаконне збагачення як елементу завершального рубежу, що демонструє актуальність досліджень у цьому напрямку.

Законодавець, передбачаючи кримінальну відповідальність за означене діяння [згідно зі ст. 368-2 КК України карається набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність майна, вартість якого значно перевищує доходи особи, отримані із законних джерел (за Законом України від 12.02.2015, що направлений на підпис Президенту України – *активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами*), або передача нею такого майна близьким родичам], не окреслив ознак, які б дозволяли чітко розмежовувати цей злочин із іншими. У зв'язку із цим стаття про незаконне збагачення в структурі КК України виявилася досить незрозумілою як за змістом, так і за призначенням, що потребує вирішення із застосуванням наукової методології. У цьому ракурсі важливим є встановити фактичну правову природу норми про незаконне збагачення, яка діє в Україні.

Інтерпретація норми про незаконне збагачення за допомогою різних методологічних підходів, як показує вивчення літератури, дає різні результати щодо розуміння мети, функції та змісту ознак незаконного збагачення. Використання ж при дослідженні такого ресурсу герменевтики, як телеологічна інтерпретація, як видається, суттєво наближує до розуміння правової природи цієї норми. Так, детальне дослідження причин, умов і ходу формування статті 368-2 КК України через вивчення процесу проходження у Верховній Раді України проектів Законів №2112 від 11.09.2006, №7487 від 17.12.2010, №4780 від 24.04.2014, №5085 від 16.09.2014 і №1660-д від 30.01.2015, а також документів, які пов'язані із роботою над ними, з одного боку, та всіх судових рішень щодо обвинувачення за статтею про незаконне збагачення (51 рішення в 31 кримінальній справі, у тому числі постанова із висновками Верховного Суду України[3]), які доступні у Єдиному державному реєстрі судових рішень, з іншого боку, дозволило дійти наступних висновків.

Поява норми про незаконне збагачення у КК України була націлена на впровадження до правової системи України інструменту, передбаченого ст. 20 Конвенції ООН проти корупції (далі також – Конвенція), із однойменною назвою. Разом із тим, опрацювання Верховною Радою України первинно запропонованого варіанту статті про незаконне збагачення у результаті призвело до такої редакції норми КК України (ст. 368-2 КК України), яка розмила саму суть цього злочину і запровадила не планований законодавцем спосіб її застосування як елементу основного рубежу кримінально-правової протидії корупційним злочинам, чим спричинила правову невизначеність у цій сфері. Означений висновок зумовлює необхідність подальшої структуризації досліджень норми про незаконне збагачення на два відносно відокремлені напрями: перший – вивчення ст. 368-2 КК України з урахуванням цілі її створення і у зв'язку зі ст. 20 Конвенції (тут незаконне збагачення оцінюється як елемент завершального рубежу кримінально-правової протидії корупції); другий – аналіз ст. 368-2 КК України з урахуванням реальної практики її застосування як випадково виділеного суміжного корупційного злочину (тут незаконне збагачення оцінюється як елемент основного рубежу зазначеної вище протидії).

Основним же є те, що проведене дослідження концентрує увагу на важливому висновку щодо суті та місця норми про незаконне збагачення у системі норм про корупційні злочини як у редакції ст. 368-2 КК України до змін Законом від 14.10.2014, так і у редакції цього акту, а також у редакції Закону від 12.02.2015 (прийнятий на основі законопроекту №1660-д від 30.01.2015), адже вивчення видозміненої норми про незаконне збагачення дозволяє припустити, що судова практика щодо її застосування не зазнає змін. Так, зазначена норма виконує функцію елементів двох рубежів кримінально-правової протидії корупції – основного (у зв'язку із реальною

практикою її застосування як випадково виділеного законодавцем суміжного корупційного злочину, що став резервним щодо інших) та завершального (у зв'язку із ціллю її створення як аналога інструменту ст. 20 Конвенції, висновком Верховного Суду України та догматичним аналізом ст. 368-2 КК України у поєднанні з положенням примітки до ст. 364-1 КК України). Крім того, на рівні елементу основного рубіжу кримінально-правової протидії корупції норма про незаконне збагачення, передбачаючи резервну підставу кримінальної відповідальності щодо інших корупційних злочинів публічного сектора, закріплює злочин змішаного типу (за критерієм механізму корупційних відносин), оскільки останній може бути як двостороннім (може бути вчинений виключно при обов'язковій добровільній участі декількох суб'єктів корупції), що потребує його розмежування із підкупом у публічній сфері, так і одностороннім (може бути вчинений суб'єктом корупції одноособово без обов'язкової добровільної участі інших осіб) корупційним злочином, що потребує його розмежування із іншими (окрім зазначеного вище підкupu) злочинами.

У зв'язку із викладеним не можна погодитися із висновком, що у випадках, коли одержання неправомірної вигоди є наслідком злочинної (наприклад, у результаті перевищення влади або службових повноважень) або іншої протиправної (у разі порушення встановлених законом обмежень службової особи щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності тощо) поведінки винного та за наявності інших підстав, дії останнього мають кваліфікуватися за сукупністю злочинів [4, с.16] (мається на увазі сукупністю злочину, що призвів до збагачення та незаконного збагачення). Така точка зору не відповідає цілі створення ст. 368-2 КК України та ще більше заплутує практику її застосування. У цьому випадку слід мати на увазі, що правові інструменти кожного рубіжу протидії корупції не можуть застосовуватися в ідеальній сукупності, оскільки це суперечить суті багаторубіжної системи, яка полягає у тому, що норми наступного рубіжу включаються щодо конкретної життєвої ситуації лише у тому разі, коли норми попереднього не спрацювали. Для уникнення ж порушення принципу *Non bis in idem* (що можливо через нечіткість формулювання складу незаконного збагачення та висновків деяких авторів) необхідним є закріплення у ст. 368-2 КК України негативної ознаки цього злочину у редакції «за відсутності ознак іншого злочину».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дрьомін В. М. Інституціональна концепція злочинності / В. М. Дрьомін // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – № 1 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/visnik_yg/1/23.pdf.
2. Борков В.Н. Предпосылки формирования трех рубежей уголовно-правового предупреждения коррупции / В.Н. Борков // Научный вестник Омской академии МВД России. – 2009. – № 4 (35). – С. 18-19.

3. Постанова Верховного Суду України від 07.11.2013 року по справі № 5-29кц13 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>.

4. Кочеров М. В. Відповідальність за незаконне збагачення (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / М. В. Кочеров ; кер. М. Г. Вербенський ; Держ. НДІ МВС України. – К., 2013. – 20 с.

Одержано 02.03.2015

УДК 343.1

Музичук Олександр Миколайович –

доктор юридичних наук, професор, начальник факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОМУ МЕХАНІЗМІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Становлення правової держави в Україні вимагає реального утвердження принципу верховенства права, зміцнення дисципліни та законності в країні, забезпечення прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб, прав та законних інтересів юридичних осіб та інших колективних суб'єктів. Важлива роль у виконанні цього завдання належить правоохоронним органам. Але не менш важливим є дотримання дисципліни та законності в діяльності самих правоохоронних органів, що обумовлює необхідність створення дієвої системи контролю за їх діяльністю як найефективнішого засобу забезпечення дисципліни та законності. Необхідність існування такої системи контролю пояснюється тим, що рівень дисципліни та законності в правоохоронних органах залишається досить низьким, хоча завдяки вжитим заходам останніми роками його вдалося дещо стабілізувати. Незважаючи на нормативне закріплення численних вимог щодо додержання дисципліни та законності працівниками правоохоронних органів, реальний стан у цій сфері викликає занепокоєння як у керівництва держави, так і у пересічних громадян, про що свідчить велика кількість скарг на їх діяльність. Багато претензій до діяльності правоохоронних органів висувають міжнародні та вітчизняні правозахисні організації, звіти та висновки яких, на жаль, не завжди є об'єктивними.

Випадки порушення службової дисципліни завдають шкоди авторитету правоохоронних органів, ставлять під сумнів, а іноді й унеможливають виконання їх соціальної ролі – гаранта законності,

захисника законних прав і свобод людини. Особливу стурбованість викликають факти корупції, зловживання службовим становищем, непрофесіоналізму працівників правоохоронних органів, що сприяє зростанню недовіри до них, викликає сумнів у їх спроможності виконувати правоохоронні завдання та функції.

Судовий контроль за діяльністю правоохоронних органів в Україні є одним із підвидів державного контролю, особливість якого обумовлена правовим статусом суб'єктів його реалізації (судів та суддів), спрямуванням, юрисдикційним характером, спеціальними формами зовнішнього вираження контрольних дій та їх наслідками для підконтрольного об'єкту.

За основу визначень поняття «судовий контроль» автори обирають його суб'єктний склад, предмет та форму реалізації, хоча подають їх у різному вигляді. Наприклад, інколи суб'єктами судового контролю називаються лише суди; в деяких визначеннях поняття судового контролю його суб'єктний склад взагалі не згадується.

Судовий контроль за діяльністю правоохоронних органів може бути прямим або непрямым. Так, прямий контроль передбачає безпосереднє втручання в оперативну діяльність підконтрольного суб'єкта (наприклад, зміна чи скасування рішення правоохоронного органу про порушення кримінальної справи). Непрямий судовий контроль реалізується під час винесення ухвал.

Предметом судового контролю за правоохоронними органами є їх професійна діяльність, а саме: законність та обґрунтованість застосування ними примусових заходів; накладення адміністративних стягнень; прийняття управлінських рішень (про призначення на посаду чи звільнення особи з посади, виділення коштів, накладення дисциплінарного стягнення, тощо) чи процесуальних рішень (подання слідчого про взяття особи під варту; подання про продовження строку тримання під вартою обвинуваченого; подання слідчого про поміщення обвинуваченого до медичного закладу для проведення судово-медичної або судово-психіатричної експертизи, тощо); проведення окремих правоохоронних заходів (арешту, обшуку, конфіскації, прослуховування, тощо).

Найпоширенішою формою судового контролю за діяльністю правоохоронних органів є перевірка законності та обґрунтованості їх дій (бездіяльності) та рішень. Наприклад, у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності правоохоронних органів адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони: на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України; з використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано; обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії); безсторонньо (неупереджено); добросовісно; розсудливо; з дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи несправедливий

дискримінації; пропорційно, зокрема, з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія); з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення; своєчасно, тобто протягом розумного строку.

Як суб'єкти контролю за діяльністю правоохоронних органів суди (судді): 1) перевіряють законність та обґрунтованість рішень правоохоронних органів та їх посадових осіб (усних чи письмових; нормативних чи ненормативних), проведення ними окремих правоохоронних заходів; 2) надають дозволи на арешт, обшук, конфіскацію, прослуховування, провадження деяких слідчих дій, тощо, під час яких суд перевіряє та оцінює підстави для їх проведення (наприклад, перевірка обґрунтованості арешту, пов'язана з установленням суддею того, чи мали органи дізнання та слідства при прийнятті постанови про арешт фактичні підстави для застосування даного запобіжного заходу); 3) виносять окрему ухвалу, в якій звертається увага державних органів, громадських організацій або посадових осіб на встановлені по справі факти порушення закону, причини і умови, що сприяли вчиненню злочину і вимагають вжиття відповідних заходів; 4) розглядають скарги громадян, в яких йдеться про незаконні, на думку заявника, дії працівників правоохоронних органів; 5) розглядають подання слідчого: про взяття особи під варту; про продовження строку тримання під вартою обвинуваченого; про поміщення обвинуваченого до медичного закладу для проведення судово-медичної або судово-психіатричної експертизи; 6) приймають рішення по справі, яким можуть змінити чи скасувати попереднє рішення правоохоронного органу (про зупинення провадження в справі; про повернення справи прокурорів; про направлення справи за підсудністю; про закриття справи; про повернення справи на додаткове розслідування, тощо); 7) ініціюють проведення контрольних заходів іншими суб'єктами (наприклад, призначають експертизу); 8) відновлюють порушені права фізичних та юридичних осіб; 9) застосовують правові санкції (змінюють міру запобіжного заходу, накладають адміністративні санкції, тощо).

Завершуючи характеристику **судового контролю за діяльністю правоохоронних органів**, пропонуємо визначити такий як здійснення судами (суддями) перевірочних дій, що мають попереджувальний, примусовий та правовідновлювальний характер, з метою забезпечення законності й обґрунтованості рішень і дій правоохоронних органів та їх персоналу.

Одержано 06.03.2015

УДК 347.956:343.35

Нерсисян Армен Сабірович –*кандидат юридичних наук, науковий співробітник Інституту держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії України, Київ, Україна***НЕЗАКОННИЙ ОБШУК РОБОЧОГО МІСЦЯ АДВОКАТА:
КОРУПЦІЙНИЙ АСПЕКТ**

Криваві події кінця 2013-2014 років, а також україно-російський конфлікт, що триває і досі, не вичерпуються лише насильницькими проявами – суттєвою їх частиною було істотне порушення прав і свобод людини і громадянина – в першу чергу – активних учасників Євромайдану та Революції Гідності.

Численні затримання, немотивовані запобіжні заходи, що застосовувались судами лише із формальним дотриманням процесуальних вимог, а інколи і без такого, безпідставні позбавлення активістів права керування транспортним засобом, інші обмеження прав і свобод людини назавжди увійшли в сучасну історію України. Така ситуація за інерцією торкнулась і тих, хто має, згідно з національним і міжнародним законодавством, обов'язок захищати процесуальні права підозрюваного/обвинуваченого/засудженого/виправданого, – адвокатів.

Так, на всю Україну стала відомою справа Віктора Смалія – адвоката активіста Дорожнього контролю Андрія Дзиндзі – якого безпідставно звинуватили у нападі на суддю Шевченківського районного суду м. Києва Володимира Бутіля. 9 грудня 2013 року адвоката Смалія було затримано, згодом до нього застосували запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, при цьому суттєво погіршуючи його становище безпосередньо у слідчому ізоляторі [1].

Лише після перемоги революції 23 лютого 2014 року адвоката Смалія було звільнено з-під варти, а кримінальне провадження щодо нього було закрито [2]. Даний випадок є одним із найбільш кричущих, але далеко не єдиним випадком протиправних дій щодо адвоката.

Попри наявність у Кримінальному кодексі України статей 397-400, які здійснюють охорону професійних прав та гарантій, професійної таємниці, життя і здоров'я, честі та гідності захисника і представника особи [3], органи влади, зокрема органи прокуратури і слідства продовжують здійснювати тиск на адвокатів, що виступають захисниками або представниками особи в кримінальних, господарських, цивільних та адміністративних справах.

Часто такий тиск має в собі корупційний аспект. Це, як правило, стосується випадків, коли адвокат, займаючись представництвом або захистом у «резонансній» справі, намагається «влізти не в свою справу»,

при цьому викриваючи корупційні схеми в органах влади та близького до них бізнесу.

На жаль, традиційними формами порушення професійних прав адвокатів, які займаються представництвом/захистом у резонансних справах, стали незаконні обшуки і вилучення речей і документів, що здійснюються в офісах та інших приміщеннях адвокатів всупереч нормам Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Так, п. 3 ч. 1 ст. 23 даного Закону зазначає, що проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися виключно з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора України, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя. П. 4 ч. 1 ст. 23 Закону також зазначає, що забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності.

Ч. 2 цієї статті зобов'язує суд чітко зазначити перелік речей і документів, що планується відшукати, виявити чи вилучити під час слідчої дії чи застосування заходу забезпечення кримінального провадження. Під час проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката має бути присутній представник ради адвокатів регіону, крім випадків неявки представника ради адвокатів регіону за умови завчасного повідомлення ради адвокатів регіону[4].

У той же час випадки невиконання таких приписів під час проведення щодо адвоката слідчих дій стали вже поганою традицією українських правоохоронних органів. Причому адекватна правова реакція на порушення процесуальних прав адвоката у вигляді початку кримінального провадження за ст. 397 КК України всіляко гальмується, внаслідок чого адвокати змушені звертатися до суду. Так, 5 грудня 2013 року за результатами розгляду скарги О.Зінченка на бездіяльність прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ст. 397 Кримінального кодексу України, слідчий суддя Дніпровського районного суду м. Києва постановив ухвалу про зобов'язання прокурора Дніпровського району м. Києва внести до ЄРДР відповідні відомості щодо незаконного обшуку робочого місця адвоката. Аналогічну ухвалу щодо внесення інформації до ЄРДР про незаконний обшук робочого місця адвоката Ганни Колесник виніс 27 листопада слідчий суддя Шевченківського райсуду Києва [5].

У подібних випадках слідчі та оперативні працівники виправдовуються незнанням факту розташування робочого місця адвоката за даною адресою. Справді, на практиці трапляються випадки,

коли робоче місце адвоката знаходиться не в офісі, а адвокат (адвокатське бюро чи об'єднання) бере в оренду (суборенду) частину приміщення в рамках приміщення суб'єкта господарювання (юридичної фірми або іншого суб'єкта). Безумовно, в таких випадках процесуальні гарантії адвоката поширюються лише на речі (столи, сейфи, комп'ютерна техніка тощо), які позначені як володіння адвоката (на підставі права власності, оренди тощо).

Вищезазначена мотивація слідчих та оперативників щодо причини проведення обшуків у адвокатів не витримує жодної критики. Органами адвокатського самоврядування розроблені інформаційні матеріали (наклейки), якими усіх осіб повідомлено про належність даної речі (приміщення, комп'ютера, документів тощо) адвокату.

За змістом норм КПК та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» слідчий або оперативний працівник при виявленні ознак належності такого предмета або документа адвокату повинен припинити обшук по відношенню до даного об'єкта. У подальшому, при оформленні протоколу обшуку про виявлення даного предмета або документа це має бути зазначено. Після цього прокурор, який здійснює процесуальне керівництво, має право звернутись до вищестоящого прокурора (обласного, АРК, міст Києва та Севастополя, Генерального прокурора або його заступників) із рапортом про наявність процесуальної необхідності обшуку робочого місця адвоката, внаслідок чого виникає потреба у клопотанні про проведення обшуку, поданого відповідним вищестоящим прокурором. Лише за таких підстав можна буде говорити про допустимість доказів, якими є речі та/або документи, вилучені в адвоката.

Слід також зауважити про відповідальність адвоката за зловживання своїми процесуальними правами. Так, розміщення вищезгаданих попереджень на об'єктах, що аж ніяк не можуть бути використані в адвокатській діяльності (бензовози, зернохословища тощо) навіть за умови наявності у адвоката бізнес-інтересу щодо цих об'єктів, є порушенням Правил адвокатської етики і тягнуть за собою дисциплінарну відповідальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Катерина Копачева. «Виктор Смалій: «Сначала милиционеры просто пинали меня ногами, а потом стали прыгать на голове и пальцах рук...» // Факты – 15.02.2014 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://fakty.ua/176822-viktor-smaliy-snachala-milicionery-prosto-pinali-menya-nogami-a-potom-stali-prygat-na-golove-i-palcah-ruk>.
2. Последнего задержанного активиста отпустили на свободу. Им стал адвокат журналиста Андрея Дзындзи // LB.ua – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://society.lb.ua/life/2014/02/23/256794_advokata_smaliya_otpustili_svoobodu.html
3. Кримінальний кодекс України // Ліга. Закон [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/To12341.html#2112

4. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» // Ліга. Закон [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T125076.html#179

5. Ще одну справу про обшук адвоката порушили через суд // Закон і бізнес – 06.12.2013 - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/45769-sche_odnu_spravu_pro_nezakonnij_obshuk_advokata_porushili_ch.html

Одержано 03.03.2015

УДК 343.35:343.241

Nin Tsziantziun –

vice-rector on educational work of the China Criminal Police University, Shenyang, PRC;

Olha V. Shevchenko –

candidate of law sciences, professor of criminal law and criminology chair of the Faculty for Training Investigators of Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine;

Stanislav O. Osyatinskiy –

head of international relations department of Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine

IS IT NECESSARY TO ESTABLISH SEVERE PUNISHMENTS FOR CORRUPTION?

Corruption is one of the most important social problem for many countries, including Ukraine. The fact that since 2004 at the initiative of the United Nations every ninth of December is International Anti-Corruption Day demonstrates about the global nature and importance of this issue for the international community.

The level of civilization of any country is determined by the degree of corruption spread: namely, bribery, possession of public funds and property using powers, theft, etc. All these phenomena are well-known in Ukraine, thus it takes every year its infamous place in the international ranking of corruption spread.

Recently, a non-profit independent organization on studying and combating corruption, Transparency International headquartered in Berlin, known for its anti-corruption research, including the Corruption Perceptions Index, makes an annual report that Ukraine is consistently ranked in the lowest places in the Corruption Perception Index (CPI). Besides, according to international experts, especially the Group of States of the European Council against Corruption (GRECO), Ukraine demonstrates the worst paces in Europe of anti-corruption reforms [1].

In 2011, Ukraine was ranked 152 out of 183 countries involved in the study, in 2012 - 144 out of 176, in 2013 - 144 out of 177 in 2014 - 142 out of 175 positions. By the results of this study Ukraine has not overcome the limit of «corruption disgrace». Having only one additional point, compared to the year 2013, Ukraine remains in the club of totally corrupted countries along with Uganda. Anti-corruption laws adopted October 14, 2014, laid the foundation for the only possible state changes and transformations. The nearest events will demonstrate the real situation of reforming. First of all, whether there are necessary funds for the establishment of the Anti-Corruption Bureau, secondly, whether there going to be an electronic declaration system of officials at all levels, and thirdly, whether there is a transparent recruitment for new anti-corruption agencies and punishment of all those involved in corruptive practices?

We would like to concentrate the attention on the last event. Though, severe penalties for corruption only of political opponents may cause much anxiety. And this is not the way to overcome corruption, but instead there is a possibility to get political instability in the country. In fact it will be only the «visibility of struggle».

Thus it is appropriate to recall foreign experience related to severe penalties for corruptive acts in China. Nowadays the most severe criminal penalties for bribery are in PRC. However, we can not state that the country managed to overcome corruption, bribery and embezzlement of the state property; they are still very spread phenomenon. The problem of corruption is discussed as one of the most critical at each meetings of the Communist Party of China. It is associated with it the danger of collapse of Chinese society. In 2014, China was ranked 100th out of 175 countries according to the Corruption Perceptions Index published by the Transparency International. Thus, China went down from 80th to 100th place during one year, despite a strong anti-corruption campaign that was carried by President of PRC Xi Jinping. The published report caused outrage of Chinese media, which in turn accused the West of bias [2]. This prejudice is explained by the fact that the ranking is based on estimates of Western NGOs, which abuse their international influence and stubbornly keep negativity and bias of estimates related to China, misleading the world community.

Considering the experience of combating corruption in China it should be noted that an authoritarian regime dominates in the state government. Regarding this fact very harsh measures, including two kinds of death sentences, with immediate execution and deferred (up to two years) are used against corrupt officials.

The death penalty is enshrined in the laws of the PRC Criminal Code of 1982. Between December 1951 and June 1952 China started the struggle against corruption, which was called «war strategy». It still includes three main programs: «Anti-corruption», «Anti-bureaucracy», «Anti-

extravagance». But then it should be noted that corruption is perceived in two ways in China:

- corruption, as a criminal and legal phenomenon (bribery, smuggling, gambling, theft and abuse of power);
- corruption, as a political and moral phenomenon (bureaucratic gambling, drunkenness, lewd behavior, passion for women, not truthful charges, etc.).

An important role in combating corruption is reserved to the Ministry of Control and Central Commission. Besides, the State Department of Corruption Counteraction was formed in 2007. Its duties include detection of corrupt officials, conduction of investigation and anti-corruption measures.

Consequently, the fight against corruption in China is centralized, there are also Central Discipline Commission of the Central Committee of the Communist Party of China and the Ministry of Control, and special authorized agency – the State Department of Corruption Counteraction has been created. But the effectiveness in combating this phenomenon was not achieved, and it should be noted in Ukraine. It is not possible to solve the problem just creating special departments and agencies.

The system of repressive measures against corrupt officials is very cruel. Since 2003, 10 thousand defendants, whose guilt in corrupt practices has been proven, were publicly executed by shooting, 120 thousand were imprisoned for 10-20 years [4]. For example, in 2013, the former Minister of railways Liu Zhijun was sentenced to death with a delay of two years.

Looking at China's experience in this sphere, the provisions of Ukrainian criminal law – cruel punishment does not mean its effectiveness should be recalled once again. Therefore, the value of punishment in combating corruption should be determined not by its cruelty, but fairness, inevitability, timeliness and inevitability of its application for every criminal act.

Resulting the paper we would like to cite Jose Uhas – the chairman of the Transparency International: «Corruption Perceptions Index for 2014 shows that economic development is impossible and efforts to combat corruption are useless, when leaders and high-ranking officials abuse power to seize the public funds for personal benefit» [3]. Unfortunately, corrupt politicians in Ukraine impunity export and withdraw funds and assets illegally obtained in safe places through offshore companies. Therefore, it is necessary to take radical anti-corruption measures for effective counteraction this threatening phenomenon, including to initiate criminal proceedings and to prosecute responsible officials.

REFERENCES

1. Прес-реліз Transparency International Україна: І через рік після майдану Україна лишається найкорумпованішою країною Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ti-ukraine.org/corruption-perceptions-index-2014/press-release.html>

2. В Китае обвинили Индекс восприятия коррупции Transparency International в предвзятости [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsru.com/world/05dec2014/china.html>

3. Chris Sanders, Corporate secrecy, global money laundering makes it harder for emerging economies to fight corruption [Електронний ресурс] / Chris Sanders // Corruption perceptions index 2014: clean growth at risk : – Режим доступу: http://www.transparency.org/news/pressrelease/corruption_perceptions_index_2014_clean_growth_at_risk

4. Lü, Xiaobo, Cadres and Corruption. Stanford University Press, 2000.

Нін Цзянцзюнь –

професор з виховної роботи Китайського університету кримінальної поліції, Шеньян, КНР;

Шевченко Ольга Вікторівна –

кандидат юридичних наук, викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна;

Осятинський Станіслав Олександрович –

начальник відділу міжнародних зв'язків Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

**ЧИ ВАРТО ВСТАНОВЛЮВАТИ ЖОРСТОКІ ПОКАРАННЯ
ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРОЯВИ?**

Встановлено, що Україна з року в рік посідає ганебне місце в міжнародному рейтингу поширення корупції, зокрема у 2014 році - 142 місце з 175 охоплених дослідженням країн. Зауважується необхідність проведення реформування системи боротьби з корупцією, але чи доцільно за корупційні прояви встановлювати жорстокі покарання? При відповіді на це питання використано зарубіжний досвід КНР та робиться висновок, що навіть смертна кара не надає можливості подолати це явище лише заходами такої спрямованості. Значення покарання в боротьбі зі корупцією повинно визначатися не його жорстокістю, а справедливістю, невідоротністю, своєчасністю і неминучістю його застосування за кожне злочинне діяння.

Одержано 04.03.2015

УДК [140.8:342.841] (477)

Олішевський Олександр Володимирович –
кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології факультету підготовки
фахівців для підрозділів слідства Харківського національного
університету внутрішніх справ, Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ НЕПРИЙНЯТТЯ КОРУПЦІЇ

На процеси поширення корупції в Україні впливає велика кількість факторів, серед яких виділяють: економічні, організаційно-управлінські, правові, морально-психологічні та інші. Однак, як будівництво хати, так і боротьба з вказаним явищем мають починатися із закладення фундаменту – світогляду. Останній – це сукупність переконань, оцінок, поглядів та принципів, які визначають найзагальніше бачення та розуміння світу і місце особистості у ньому, а також її життєві позиції, програми поведінки та діяльності. Як для будинку, так і для боротьби з корупцією визначальне місце займає якість елементів несучої основи.

На необхідність визначення і впровадження в практику системи цінностей нашої держави зверталася увага багатьох. Про поширення інформації про корупцію, проведення заходів із формування світогляду неприйняття корупції зазначено в Засадах державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки [1]. Вказане є одним із заходів державної антикорупційної політики. Проте, загадковим залишається, які саме цінності мають поширюватися в інформаційному просторі, щоб змінити відношення людей до неправомірної вигоди та життя загалом.

Складність вирішення поставленого завдання обумовлена в основному наступним. Населення України стало носіями одразу декількох типів світогляду: ідеологічного та релігійного. Перший представлений консюмеризмом (споживання), а також відголосками комунізму. Другий – переважно православ'ям. Як результат, виявилися об'єднаними дві протилежні системи цінностей, а саме (якщо відкинути радянську) – християнство та ідеологія споживання. Остання стрімко завоює нові простори, витісняючи на далекий план першу.

Коротко покажемо їх системи цінностей. Під ними будемо розуміти все те, що має для нас найбільше значення, є найбільш важливим і бажаним для нас. До них відносять як духовні, так і матеріальні цінності.

Суспільство споживання деякі помилково асоціюють лише із задоволенням матеріальних потреб. Насправді це життєва філософія, по суті – нова ідеологія. У суспільстві споживання товаром є не тільки одяг, автомобілі та технічні новинки, а й мистецтво, здоров'я, особистий час,

соціальний статус, інколи і власне життя. Тут домінують, як зазначає Н. П. Цигуля, матеріальні цінності. До них належать, зокрема, економічні, оскільки все переводять або у всякому разі намагаються перевести в грошовий еквівалент. Гроші виступають як міновий еквівалент інших людських цінностей. Ми починаємо вірити, що за допомогою грошей можна здобути всі інші цінності. Бо ідеологія суспільства споживання поволі нав'язує людям одну просту думку: все продається і все купується. Продаються і купуються не тільки товари, що роблять комфортним наше існування, але й краса, сексуальність і навіть саме щастя.

Іншим різновидом цінностей, що грають сьогодні провідну роль в суспільстві споживання, є цінності вітальні, пов'язані з процесом життя. На першому місці серед них знаходиться здоров'я. Це останнє досить часто навіть превалює над грошима, також володіючи здатністю підпорядковувати собі інші цінності. Медицина та спорт безпосередньо пов'язані з культом тіла, яке має не тільки знаходитися в певному стані, але і всіляко розвиватися і тренуватися. До розряду вітальних відноситься також дуже актуальне для нашого часу задоволення. З екранів телевізорів і зі сторінок газет нам нав'язується, що основний сенс життя полягає в отриманні задоволень, які в кінцевому рахунку виступають як ознаки щастя. Відповідно до сучасної споживачкої ідеології людина не просто має право на щастя, вона зобов'язана бути щасливою. Про те, що собою представляє щастя можна легко дізнатися, подивившись рекламу якогось товару. Щастя стало асоціюватися з розкішшю і здоров'ям [2, с. 28-29].

Таким чином, в ідеології споживання основними цінностями виступають матеріальні (економічні та вітальні): гроші, речі, здоров'я, задоволення, комфорт, розкіш. В Православ'ї – духовні: Господь (Пресвята Трійця) зі Своїми святими, Царство Небесне, будь-яка людина, чесноти: любов, віра, надія, смирення, незлобність, хоробрість, мудрість, поміркованість, стриманість, милосердя та інше. Останні не втратили своєї актуальності і потребують формування та розвитку в населенні України.

Повернемося до головного предмета даного дослідження, а саме – проведення заходів із формування світогляду неприйняття корупції. Тут можна виділити два напрями. Перший – пропагування православних цінностей. Фактично, боротьба з консюмеризмом. Другий вектор – для носіїв ідеології споживання та християнської релігії впроваджувати різні варіанти впливу. Для перших важливе місце займають такі явища, як репутація та імідж або те, як і що про них думають. Тому необхідно подавати інформацію, яка з одного боку – викриває корупціонерів шляхом повідомлення в ЗМІ про доведені факти отримання неправомірної вигоди, за допомогою формування загальнодоступних «чорних списків» таких осіб (із наслідками, наприклад, неприйняття на

державну службу тощо), з іншого – містить психологічні установки, наскільки важливо мати «чисту» репутацію, заохочення чесних посадових осіб. Також недопущення у ЗМІ передач або програм, в яких цілеспрямовано навіюється, що без докладання особливих зусиль і праці можна стати мільйонером. Щодо християн – діятимуть і перераховані заходи, але на додаток популяризація духовних цінностей з акцентом на безкорисливість, милосердя, коли жертвуєш собою для будь-кого, хто потребує допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки, затверджені Законом України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII [Електронний ресурс] : Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>.

2. Цыгуля Н. П. Кризис традиционных ценностей и проблема сакрального / Н. П. Цыгуля // Международный журнал экспериментального образования. – 2009. – №5. – С. 27 – 31.

Одержано 05.03.2015

УДК 328.185

Орлов Юрій Володимирович –

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ: ПОНЯТТЯ ТА ФОРМИ ПРОЯВУ

Проблема корупції для вітчизняної юридичної науки є достатньо розробленою. Разом з тим, останнім часом в науковому дискурсі все частіше оперують до певної міри нетрадиційною категорією «політична корупція», яка не має свого визначення на нормативному рівні. Чи є обґрунтованою така тенденція щодо розширення меж пізнання? Гадаємо, так. Події останніх років в Україні наочно продемонстрували глибину кризи сфери владарювання в нашій державі, візуалізували численні неформальні політичні практики, які в окремих випадках не знаходять своєї визначеності як правопорушення, а в деяких – мають окремі ознаки злочинів. Втім, опис останніх у формально визначених кримінально-правових категоріях часто не надає вичерпної відповіді на питання про соціально-правову природу вказаних практик, їх суспільно

небезпечний характер, механізм відтворення. До одних з таких феноменів цілком можливо віднести й політичну корупцію. Однак в науковій літературі відзначається брак конкретики у розумінні цього поняття, що призводить до розмивання його меж, некоректності висновків та, як наслідок, їх практичної непридатності. У зв'язку з цим існує потреба у виробленні чіткого поняття та з'ясуванні форм прояву політичної корупції.

Узагальнення більшості наявних визначень політичної корупції дозволяє зробити висновок, що переважно вона розуміється як один з різновидів корупції як такої, яка відтворюється у поведінці суб'єктів політичної влади та полягає у зловживанні ними своїми повноваженнями для отримання певних вигод матеріального чи нематеріального характеру. Так, наприклад, відповідно до визначення Міжнародної неурядової антикорупційної організації Transparency International, політична корупція – це зловживання політичною владою для приватного блага. Якщо спробувати об'єднати розуміння політичної корупції як на теоретичному, так і на громадсько-свідомому рівнях, видається доцільним – зазначає В. В. Циганов – застосування такого визначення: політична корупція – це нелегітимне використання учасниками політичного процесу та носіями публічної влади їх можливостей і повноважень з метою отримання особистих чи групових вигод (корупційної ренти) [1, с. 63].

Поширеними серед західноєвропейських та американських дослідників є такі визначення політичної корупції: це будь-яка транзакція між акторами приватного та публічного секторів, в якій колективні блага нелегітимно конвертуються у приватні [2, р. 3]; будь-які дії чиновників, якщо вони відходять від своїх визначених законом обов'язків в обмін на особисті вигоди [3]. Зустрічаються й інші визначення, які можуть мати певні відмінності за формою, однак є ідентичними за змістом: політична корупція – будь-яке неправомірне використання політичним актором, в тому числі й службовою особою, органу публічної влади (державної влади, муніципалітету) своїх повноважень в особистих чи інших інтересах. Однак, на нашу думку, подібне розуміння політичної корупції не містить в собі принципових елементів, що відображають соціально-правову природу цього феномена. Воно по суті є ідентичним із розумінням корупції як такої.

Причина цього в тому, що запропоновані дефініції є надто широкими та неконкретизованими. Виходячи з їх змісту, політичною корупцією охоплюються як корисливі дії носіїв публічної влади щодо використання своїх повноважень всупереч інтересам служби (наприклад, отримання неправомірної вигоди за позитивне голосування в міській Раді щодо дозволу на будівництво), так і дії суто політичної спрямованості, тобто такі, які мають на меті отримання, утримання, зміну політичної влади. На наше ж переконання, лише ті акти корупції (у її легальному розумінні) можуть бути ідентифіковані з політичною

корупцією, які переслідують виключно політичну мету. Звісно, що остання практично ніколи не є самоціллю. Її досягнення – це гарантія реалізації в подальшому більш віддалених цілей, які, як правило, пов'язані з відстоюванням економічних інтересів відповідних «груп тиску». Однак, саме наявність цієї мети, незалежно від мотиву, має бути критерієм відмежування політичної корупції від інших проявів корупції у політичній сфері.

У зв'язку з цим ми принципово не можемо погодитись із М. І. Мельником, який визначає політичну корупцію як посадові зловживання суб'єктів, наділених політичною владою (політичних і державних діячів, публічних службовців вищого рівня), спрямовані на досягнення політичних цілей (утримання та зміцнення влади, розширення владних повноважень) та/або з метою збагачення [3]. І не тільки тому, що вчений обмежує досліджуваний феномен лише рівнем вищих органів державної влади (на нашу думку, політична корупція на центральному й місцевому рівні є не менш поширеною та характеризується певною суспільною небезпечністю). Головним чином тому, що безпосередня мета збагачення не властива політичній корупції як визначальна ознака. Слід розрізняти такі категорії, як політична корупція та корупція у політичній сфері. Друге – є поняттям ширшим за перше та, окрім останнього, охоплює також і, умовно кажучи, загальнокримінальну корупцію, яка не пов'язана з посяганням на конфігурації політичної системи. Крім того, у жодному з наведених визначень не враховується умовно «друга сторона» корупції, тобто діяльність політичних акторів, які не володіють владними повноваженнями: фінансово-промислових груп, іноземних суб'єктів (міжнародних організацій, держав, міждержавних об'єднань та їх представників), окремих держателів капіталу, які здатні впливати на формування державної політики.

Враховуючи викладені зауваження, можемо запропонувати таке розуміння політичної корупції: *це різновид суспільно-політичних інституційних кримінальних практик, що відтворюються у поведінці політичних акторів (їх представників) та полягають у використанні ними у злочинний спосіб своїх офіційних повноважень або злочинного насильницького впливу на носіїв таких повноважень з метою отримання, утримання, зміни політичної влади.*

Виконання описового наукового завдання змушує звернутися також і до упорядкованої деталізації форм проявів політичної корупції. Застосовуючи метод типології, можна виділити такі з них:

I. *За характером діяння та змістом послуги, що надається як результат політичного корупційного діяння:*

- тіньовий лобізм, що становить систему неформальних заходів впливу на носіїв владних повноважень з метою їх схилення до прийняття політичних рішень;

- логролінг (у буквальному значенні – «торгівля голосами») – корупційна технологія формування більшості голосів при прийнятті рішень колегіальним органом публічної влади. Одним з різновидів логролінгу є організація голосування за інших осіб. Зокрема, це проявляється у наданні згоди депутатом, у супереч вимогам ст. 85 Конституції України, голосування за себе іншим представникам депутатського корпусу;

- фракційний транзитивізм – зумовлена корупційними діями «міграція» депутатів між різними фракціями та депутатськими групами задля забезпечення відповідності їх складу вимогам закону та/або реалізації відповідної політики;

- блокування прийняття політичних рішень за відсутності ознак логролінгу. Йдеться про такі форми впливу на прийняття (неприйняття) політичного рішення, як блокування парламентської трибуни, процедурні зловживання спікером (зокрема, щодо відмови включати відповідні питання до порядку денного сесії Верховної Ради України, підписувати прийняті нормативно-правові акти, викривлення їх змісту після прийняття тощо), працівниками управлінь, профільних комітетів Верховної Ради України (щодо надання негативних висновків на законопроекти), представниками Адміністрації Президента та вчинення інших подібних дій;

- електоральна корупція: підкуп виборців, членів виборчої комісії, формування, корегування партійних списків тощо.

II. За сферою політичних відносин, в яких відтворюються корупційні практики:

- у сфері комплектування органів державної влади та місцевого самоврядування;

- у сфері забезпечення бажаного балансу розстановки політичних сил в колективних органах публічної влади (наприклад, отримання депутатом неправомірної вигоди за перехід до певної фракції чи депутатської групи);

- у сфері прийняття політичних рішень колективними органами публічної влади, визначення чи реалізації ними певної політики в цілому (наприклад, корупційні дії, спрямовані на відмову певної частини депутатського корпусу від підтримання євроінтеграційного курсу);

III. За характером відносин між суб'єктами корупційних діянь:

- корупційні діяння у локальній політичній підсистемі типу «патрон – клієнт». У науковій літературі політичні практики в межах таких відносин отримали назву клієнтизму. Це – соціальне явище, що характеризується формуванням відносин домінування, панування і підпорядкування, залежності і незалежності. У цих відносинах одна зі сторін – патрон – є покровителем, а друга – клієнт – протеже. Статус сторін цих відносин – ситуативний і мінливий: патрони і клієнти взаємозалежні, а в деяких випадках, наприклад, клієнти мають

можливості змусити патрона діяти в їхніх інтересах, ущемляючи власні [4]. За таких відносин корупційні діяння вчиняються, як правило, без прямої матеріальної вигоди клієнта, ґрунтуються на необхідності виконати певні зобов'язання (моральні, корпоративні, кар'єрні тощо) перед патроном. Останній може безпосередньо й не входити до числа активних суб'єктів політичних взаємодій;

- корупційні діяння на паритетній основі у взаєминах між його суб'єктами. Йдеться про взаємовигідні вчинки у прийнятті політичних рішень, продиктовані особистими та/або корпоративними політичними цілями. Вигода в цьому разі, як правило, не носить безпосереднього майнового характеру, а проявляється в отриманні переваг суто політичного характеру з подальшими можливостями їх реалізації у площині економічних відносин;

- корупційні діяння між представником влади та приватною особою, за яких суб'єкт владних повноважень отримує матеріальну вигоду, а особа, яка її надає і не володіє такими повноваженнями, – вигоди політичного характеру з віддаленими перспективами, їх «конвертації» в економічні (фінансові) можливості, не обумовлені умовами конкурентного ринкового середовища. Наприклад, підкуп групи депутатів за голосування щодо призначення на посаду міністра конкретної особи з подальшим отриманням по лінії діяльності відповідного міністерства фактичних (чи юридично оформлених) можливостей та переваг у сфері господарської діяльності, яких не мають конкуренти.

Виділені форми проявів політичної корупції не є вичерпними, а їх зміст дозволяє віднести конкретний корупційний акт одночасно до кількох форм (типів). Перспективи подальших досліджень на цьому напрямі пов'язуються з їх конкретизацією, а також описом типових механізмів індивідуальних політико-корупційних злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Циганов В. В. Загроза політичної корупції у демократичних політичних режимах / В. В. Циганов // Стратегічні пріоритети. – 2012. – № 4 (25). – С. 63–67.
2. Amundsen I. Political corruption. An Introduction to the Issues / I. Amundsen. – Bergen : Chr. Michels Institute, 1999. – 286 p.
3. Політична корупція в Україні : суб'єкти, прояви, проблеми протидії : аналітична доповідь Центру Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2009. – № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pdp.org.ua/materials-pdp/1733--1-r>.
4. Римский В. Л. Клиентелизм как фактор электорального поведения российских граждан / В. Л. Римский [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.politnauka.org/library/russia/rimsky.php>.

Одержано 06.03.2015

УДК 343.91:343.353

Остапенко Яна Сергіївна –*ад'юнкта докторантури та ад'юнктури Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна***СЛУЖБОВЕ ПІДРОБЛЕННЯ ЯК КОРУПЦІЙНИЙ ЗЛОЧИН:
АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИХ ОЗНАК
ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ**

Корупція є небезпечною та актуальною проблемою сьогодення, розв'язання якої для України в цей надзвичайно важкий та нестабільний час є надважливою справою. Такі негативні явища, як корупція загрожують становленню правової, демократичної, економічно-розвиненої, соціально благополучної держави. Корупція залишається одним з найбільш небезпечних соціальних лих, а заходи, що вживаються для її подолання з боку держави, бажаного результату поки що не дають [1, с. 2].

Визначення цього поняття можливе в різних площинах. В загальносоціальному розумінні до корупції відносяться будь-які форми нелегітимного використання службового становища в особистих цілях [2].

Службове підроблення, що входить до сфери службових злочинів і є одним з основних способів вчинення корупційних злочинів, то ж актуальною є потреба запобігання службовому підробленню як корупційному злочинному діянню.

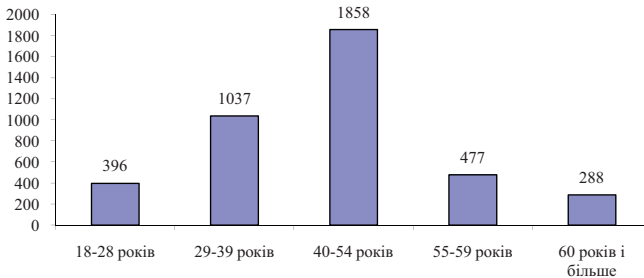
Найважливіше місце в цьому процесі займає особа, що вчинила службове підроблення. Враховуючи той факт, що структура особи складається з сукупності ознак соціально-демографічного, кримінально-правового, соціально-рольового та морально-психологічного характеру, існує потреба дослідження тих чи інших груп ознак з метою напрацювання більш ефективних заходів запобігання даній категорії злочинів. Одна з найбільш характерних та показових груп ознак в межах структури особи злочинця є соціально-демографічні ознаки. При цьому вони самі по собі не є криміногенними; відокремлена ними конкретна особа не характеризується як злочинець [3, с. 38]. Вказані ознаки дають необхідну нам наукову інформацію для більш якісного дослідження цієї особи.

Враховуючи той факт, що дослідження службового підроблення як одного з різновидів корупційних діянь неможливе без аналізу особи злочинця, **метою** нашого дослідження є одна з груп ознак такої особи, а саме – соціально-демографічні ознаки.

Соціально-демографічні ознаки включають в себе відомості про вік, стать, освіту, рід занять, громадянство тощо. При цьому аналіз даної

категорії ознак ми провели, спираючись на статистичну інформацію про особу злочинця, що вчинила службове підроблення за 2010 рік [4].

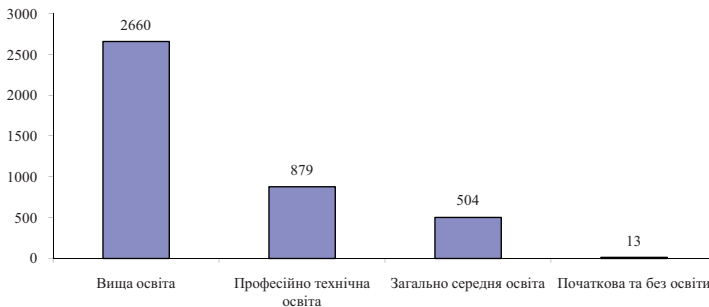
Вік. Аналізуючи таку соціально-демографічну ознаку особи злочинця, що вчиняє підроблення службових документів, ми маємо можливість наголосити на певних особливостях. По-перше, за звітний період не було зареєстровано жодної особи молодше 18 років. Це пояснюється тим, що дану категорію злочинів вчиняють тільки повнолітні особи. По-друге, найчастіше дану категорію злочинів вчиняють у віці 40-54 роки – 1858 осіб (45,8%) та у віці 29-39 років – 1037 (25,6%). Іншими словами, мова йде про те, що таке суспільно небезпечне діяння, як службове підроблення вчиняють особи, які мають певний службовий та професійний досвід. (Див. Мал. 1).

Мал. 1 Віковий розподіл осіб, що вчиняють службове підроблення

Стать. Розглядаючи таку ознаку службового злочинця, можна зацентрувати увагу на тому, що з 4056 службових підроблень, 1571 підроблення вчинено жінками, що складає 38,7%. Це пояснюється тим, що в сфері господарського управління або торгівлі, наприклад, більшість складають саме жінки.

Освіта. Звертаючи увагу на таку демографічну ознаку, одразу можна відзначити, що більшість службовців, які вчинили службове підроблення - це особи з вищою освітою – 2660 (65,6%), з професійно-технічною – 879 (21,7%), із загальною середньою – 504 (12,5%), а з початковою або без освіти взагалі – 13 (0,3%). Такий стан пояснюється тим, що злочини в даній сфері потребують більш інтелектуального аспекту, ніж, наприклад, в злочинах інших видів, де більш актуальним є перевага сили над інтелектом, крім того, на посади службовців в більшості випадків призначають осіб з вищою освітою (Див. Мал. 2).

Мал. 2 Розподіл осіб, що вчиняють службове підроблення, за освітою

Рід занять. Аналізуючи соціально-демографічну ознаку як зайнятість, то можна зробити такі висновки: службове підроблення найбільш поширено серед осіб, що зареєстровані як підприємці - 487 (12%), а найменша кількість службових підроблень вчиняється в сільськогосподарському секторі – 27 (0,6%).

Громадянство. Громадяни України вчинили 4042 (99,6%) службових підроблення, іноземні громадяни – 13 (0,3%) підроблень, а особи без громадянства - лише 1 (0,02%) службове підроблення.

Отже, підбиваючи підсумки, можна наголосити, що службове підроблення як один з різновидів корупційних діянь є найважливішим об'єктом запобіжної діяльності в призмі протидії корупції, і одне з головних місць в його дослідженні займає аналіз ознак особи, яка його вчиняє, а саме соціально-демографічні ознаки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тучак Р.М. Адміністративно-правові засади боротьби з корупцією: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Р.М. Тучак. Х., 2007. 20 с.

2. Міністерство юстиції України [електронний ресурс]: Методичні рекомендації «Запобігання і протидія корупції в державних органах та органах місцевого самоврядування» від 16.10.2013 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/no020323-13>.

3. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І.М. Даньшин, В. В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х. : Право, 2009.- 288с.

4. Міністерство внутрішніх справ [офіційний веб-сайт]: Статистика МВС; стан та структура злочинності в Україні (20102011р.) – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/717134;jsessionid=9774AD2F5C20E7505FD618A076AEDDEB>

Одержано 02.03.2015

УДК [343.8:343.35] (477)

Острогляд Олександр Васильович –*кандидат юридичних наук, доцент, проректор з наукової роботи Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, Івано-Франківськ, Україна***НЕДОЛІКИ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕХНІКИ ПРИ ПОБУДОВІ
ОКРЕМИХ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ
У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ**

Ніяким чином не заперечуючи проти необхідності внесення змін до Кримінального кодексу України (далі - КК), що зумовлюються змінами економічної, політичної, культурної та інших сфер життя суспільства (які законодавець не може врахувати на момент прийняття того чи іншого нормативно-правового акта), необхідно наголосити на науковому обґрунтуванні, детальному вивченні всіх пропонуєваних змін до Кримінального кодексу України, тобто на системності розвитку законодавства. Ситуацію, що склалася з «правками» Кримінального кодексу України на даний час, можна визнати критичною, що не може бути виправдано ні політичною доцільністю, ні революційною необхідністю, ні проведенням невідкладних дій.

При внесенні змін ігноруються основи законодавчої техніки щодо побудови правових норм Особливої частини КК, не береться до уваги важливість об'єкта кримінально-правової охорони, положення про незакінчений злочин, особливості спеціального суб'єкта злочину та інші положення Загальної частини КК України.

Чинні на сьогодні закони щодо запобігання корупції визначають три категорії суб'єктів, на яких вони поширюють свою дію.

За логікою законодавця, у випадку, коли особи цих категорій виступають суб'єктами злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, таким же чином мали б розташовуватись покарання чи інші кримінально-правові наслідки злочину за вчинення подібних (аналогічних) дій, тобто особи першої категорії мали б каратися суворіше, ніж другої чи третьої, або принаймні тотожно.

Оскільки суспільна небезпека вчинених дій (в даному випадку ч.1 ст. 368, ч.3 ст. 368-3, ч.3 ст. 368-4 КК), що характеризується характером і ступенем, по суті є тотожною. Відмінність полягає лише в суб'єкті вчиненого діяння, а його характеристики саме й можуть впливати на покарання чи інші кримінально-правові наслідки вчиненого.

Насправді все виглядає трохи інакше. Якщо взяти верхню межу найбільш суворого виду покарання (позбавлення волі), що передбачено в санкціях зазначених статей, то за вчинення дій, передбачених ч.1 ст. 368 КК «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання

неправомірної вигоди службовою особою», а саме: прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища – передбачено позбавлення волі на строк **від двох до чотирьох років**; за вчинення дій, передбачених ч.3 ст. 368-3 КК «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», а саме: прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи – передбачено позбавлення волі на строк **до трьох років**, а за вчинення дій, передбачених ч.3 ст. 368-4 КК «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», а саме: прийняття пропозиції, обіцянки або одержання аудитором, нотаріусом, експертом, оцінювачем, третейським суддею або іншою особою, яка провадить професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, а також незалежним посередником чи арбітром під час розгляду колективних трудових спорів неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи – передбачено позбавлення волі на строк **від двох до п'яти років**, що навряд чи можна визнати виправданим.

Цікавим є також і мінімальне покарання за такі дії, оскільки тут все-таки присутня логіка законодавства щодо запобігання корупції, відповідно:

1) штраф в межах 1000 – 1500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

2) штраф в межах 500 – 750 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

3) штраф в межах 750 – 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Виходить, що характеристики особистості аудитора, нотаріуса, оцінювача тощо більш впливають на розмір покарання, ніж службових осіб. Згідно з приміткою до ст. 364 КК України, це особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа

наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління зі спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Ще один аспект недоліків правового регулювання прослідковується на прикладі розвитку злочинного діяння, передбаченого статтями 368, 369 та 369-2 КК України.

Стадії розвитку прийняття неправомірної вигоди службовою особою можна умовно відобразити наступним чином:

1) ч. 2 ст. 369-2 КК – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, або пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання такої вигоди (умовно готування) – максимально передбачено покарання у вигляді позбавлення волі строком від двох до п'яти років;

2) ч. 1 ст. 369 КК – пропозиція чи обіцянка службовій особі надати їй або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди за вчинення чи невчинення службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища (умовно замах) – максимально передбачено покарання у вигляді позбавлення волі строком від двох до чотирьох років;

3) ч. 1 ст. 368 КК – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища (закінчений злочин) – максимально передбачено покарання у вигляді позбавлення волі строком від двох до чотирьох років.

Такий стан речей суперечить положенням Загальної частини Кримінального кодексу України в частині призначення покарання за незакінчений злочин, що мало б враховуватись при конструюванні санкцій відповідних норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України. За станом на 24.12 2014 р. // Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26, ст. 131
2. Про запобігання корупції. Закон України. За станом на 01.01.2015 р. // Відомості Верховної Ради, 2014, № 49, ст. 2056
3. Про засади запобігання і протидії корупції. Закон України. За станом на 25.01.2015 р. // Відомості Верховної Ради України, 2011, № 40, ст. 404

Одержано 18.02.2015

УДК [140.8:342.841] (477)

Палій Максим Валерійович –*кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту кримінально-виконавчої служби, Київ, Україна***ПУБЛІЧНІСТЬ ТА ПЕРСОНІФІКАЦІЯ ЯК БІБЛІЙНІ
ПРИНЦИПИ ПРОТИДІЇ ТОТАЛЬНІЙ КОРУПЦІЇ**

Сьогодні ми всюди чуємо про тотальну враженість нашого суспільства корупцією на всіх рівнях. Така враженість виявляє себе через наявність та поширення корупції на п'яти якісних рівнях: на рівні пересічних громадян, чиновників, суб'єктів запобігання корупції, народних депутатів України та чинного законодавства щодо протидії корупції. Тому обмежити корупційну злочинність без цільового впливу на її аксіологічні коріння, умови її існування та розвитку, очевидно, неможливо.

Розглянемо зазначені рівні враження корупцією більш детально. Якість враження корупцією на рівні пересічних громадян полягає в тому, що переважна більшість працюючого населення країни так чи інакше періодично бере участь в наданні або в отриманні незаконної вигоди. Переважна більшість населення публічно засуджує хабарництво, але бере в процесах хабарництва неpubлічну участь і нерідко особисто для себе це не тільки злочином, а й гріхом не вважає, і більше того – такі «злочини», особливо у вигляді надання неправомірної вигоди, нерідко вчиняються саме як прояв християнських чеснот, доброзичливих стосунків, розуміння та навіть співчуття до вкрай мізерного матеріального забезпечення чиновника з боку держави, прояв поваги, вдячності та гостинності.

На рівні чиновників та тих, хто є суб'єктом запобігання корупції, якість враження корупцією можна проілюструвати загальновідомою ситуацією, коли, наприклад, крупний корупціонер – суддя оголошує вирок дрібному корупціонеру за отримання неправомірної вигоди. В середньому зі ста кримінальних проваджень за одержання неправомірної вигоди до суду доходить до десяти. Вироків та засуджень залишається до трьох на сто проваджень. Ця ситуація свідчить, що хабарництво процвітає у справах про незаконне збагачення. Тобто люди «відкупаються» від кримінальної відповідальності за отримання незаконної винагороди. Хабарник шукає хабарника, щоб відібрати частину хабара. Адже хабарник має поділитися з іншим хабарником, який, в свою чергу, за писаним законом має вести боротьбу з хабарництвом, але на практиці він стає «хижаком на хижаків» і особливим різновидом хабарника. Лицемірно хабарники притягують до

кримінальної відповідальності «найбідніших» хабарників для створення вигляду та імітації боротьби з корупцією. Цю ситуацію добре розуміє кожен, хто читає ці рядки та обізнаний з реаліями ситуації щодо протидії корупції в Україні.

Також загальновідомо, що правоохоронні органи можуть проводити кримінальні провадження без заяв про злочин, а лише за повідомленнями у засобах масової інформації. Але численні повідомлення журналістських розслідувань, серії програм щодо корупції не отримують належного реагування. Невжиття заходів щодо протидії корупції згідно зі ст. 172-9 Кодексу України про адміністративні правопорушення є корупційним правопорушенням, а інколи і містять всі ознаки такого злочину, як службова недбалість (ст. 367 КК України). Крім того, всі керівники антикорупційних державних структур регулярно як на папері (через розповсюдження різних антикорупційних попереджень «під підпис»), так і на різноманітних службових засіданнях (які теж оформлюються протокольні) вживають по суті цілу низку публічних заходів щодо осуду корупційних проявів. Тобто, вчиняючи такий злочин, як службова недбалість та/або корупційне правопорушення у вигляді адміністративно караного нежиття заходів до повідомлень про корупцію у засобах масової інформації, керівники правоохоронних органів публічно засуджують корупцію.

Останні два рівні – видання корумпованими депутатами Верховної Ради України публічно та лицемірно в цілому вкрай засуджуючого корупцію законодавства, яке, в свою чергу, теж на сьогодні є лицемірним, оскільки надає можливості широко трактувати корупцію, щоб вимагати хабарі за непритягнення до відповідальності за корупцію. При цьому чинне законодавство дозволяє за умов певних маніпуляцій уникати адміністративної та кримінальної відповідальності за корупцію, легалізуючи подарунки, роздрібнюючи їх та поділяючи у часі, використовуючи ч. 2 ст. 8 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», яка дозволяє «приймати дарунки, які відповідають загально визначеним уявленням про гостинність».

Чи описана в історії та літературі подібна до сьогоднішньої ситуація тотальної враженості суспільства певним деліктом? Ми візьмемо таку ситуацію з морально авторитетного джерела для переважної більшості українців – Біблії. Адже згідно з різними статистичними даними від 75% до 95% населення України вважає себе саме християнами. Для християн і навіть для багатьох тих, хто себе не вважає християнами, Біблія безумовно означає певну моральну авторитетність. А для тих, хто все ж таки має іншу думку – представлена нами модель може залишитися лише ілюстрацією, певним сюжетом, який, з нашої точки зору, повністю відображає сутність сучасного стану враження суспільства корупцією.

Відповідно до Євангелія від Іоанна 8 глави з третього по 12 вірші читаємо (в перекладі Огієнка): «І ось книжники та фарисеї приводять до Нього в перелюбі схоплену жінку, і посередині ставлять її, та й говорять Йому: Оцю жінку, Учителю, зловлено на гарячому вчинку перелюбу. Мойсей же в Законі звелів нам таких побивати камінням. А Ти що говориш?.. А коли ті не переставали питати Його, Він підвівся й промовив до них: Хто з вас без гріха, нехай перший на неї той каменем кине! І Він знов нахилився додолу, і писав по землі. А вони, це почувши й сумлінням докорені, стали один по одному виходити, почавши з найстарших та аж до останніх. І zostавсь Сам Ісус і та жінка, що стояла всередині. І підвівся Ісус, і нікого, крім жінки, не бачивши, промовив до неї: Де ж ті, жінко, що тебе оскаржали? Чи ніхто тебе не засудив? А вона відказала: Ніхто, Господи. І сказав їй Ісус: Не засуджую й Я тебе. Іди собі, але більш не гріши! І знову Ісус промовляв до них, кажучи: Я Світло для світу. Хто йде вслід за Мною, не буде ходити у темряві той, але матиме світло життя».

У запропонованому вище біблійному сюжеті ми бачимо, що група людей, які чинили перелюб і не були взяті «на гарячому», привела для імовірної страти жінку, хоча чоловік, з яким ця жінка вступила у перелюб, зважаючи на природу цього гріха, цілком логічно теж мав би зазнати прилюдного осуду разом зі своєю співучасницею. Сьогодні теж не завжди у справах про одержання незаконної винагороди фігурують всі співучасники злочину. Також сьогодні подібно до того як ті, хто латентно чинить перелюб, засуджували жінку за перелюб і взятую «на гарячому», латентні корупційні злочинці засуджують інших корупційних злочинців – тих, латентність корупційної діяльності яких подолано. Це є проблема лицемірства, якій не приділяється належної уваги як сучасною наукою, так і практикою протидії корупції.

Корупція на корупції і корупцією поганяє під гаслами протидії корупції. Аналогічна лицемірна ментальність притаманна не тільки українському суспільству, адже згідно з наведеним біблійним сюжетом вона була притаманна і давньоєврейському суспільству. Це, на нашу думку, загальна проблема людської цивілізації за часів всього її існування. Звернемо увагу на те, що в описаному вище біблійному сюжеті Христос не осудив тих, хто лицемірно привів жінку, – їх осудила власна совість в публічних умовах, які Христос їм запропонував. Тобто совість тих, хто латентно чинив перелюб, дозволила їм привести жінку на ймовірну страту, але та ж сама совість за інших умов – не дала кидати каміння і змусила покинути місце ймовірної страти. При цьому ми можемо стверджувати, що Христос схвалив перелюб? Звичайно, ні. Він «розбудив» совість потенційних карателів та, не засуджуючи жінку, сказав, щоб вона більше не грішила. Ми впевнені, що після цього ті, хто привів жінку для страти, не вчинять перелюб? Ми впевнені, що сама ця жінка більше ніколи не вчинила перелюб? Безумовно, менш імовірно,

що жінка ще раз після пережитого вчинить цей гріх, ніж те, що його вчинять ті, хто просто не став кидати каміння. Але Христос, як визнавав шановний український кримінолог О. Г. Кальман, є найкращим кримінологом всіх часів та народів. У моделюванні подібних умов для совісті нами і вбачаються найнагальніші та найефективніші шляхи протидії чинній тотальній корупції. Кожне зі слів Христа «Хто з вас без гріха, нехай перший на неї той каменем кине!» має величезне (без перебільшення) кримінологічне значення. Так, якби Він сказав «якщо ви без гріха – кидайте каміння» це «в натовпі», не персонально – жінку, ймовірно, забили би камінням. Але хтось мав стати першим персонально. І совість саме в таких умовах «запрацювала». Кожен почав думати: «Зараз кину, а може у натовпі мій знайомий, який бачив, як я з жінкою йшов в «затишне» місце». Так чи інакше, але потенційні карателі не змогли дивитися в очі один одному, навіть знаходитися там не змогли і почали «відступати з місця події». Ісус не сказав всім назвати свої гріхи, перелічити з ким, коли і де вони чинили перелюб, а потім кидати. Він міг всіх публічно осудити та навіть назвати гріхи кожного. Також Він єдиний з натовпу мав моральне право кинути камінь у жінку, оскільки не мав гріха – але Він нічого з цього не зробив. Але показав принципи для мінімізації будь-якого тотального делікту. Перший принцип – публічність (кинути камінь прилюдно), а другий принцип – персоніфікація (кинути камінь першим). І тільки як наслідок цих умов – реальна можливість індивідуального підходу до конкретної ситуації. Саме після наголошення на відсутності осуду та застереження до жінки - «більше не гріши» Христос говорить славнорозвісне «Я Світло для світу. Хто йде вслід за Мною, не буде ходити у темряві той, але матиме світло життя». У нашому випадку «світло» - це бачити всю тотальність корупційного ураження суспільства, а не окремі фрагменти. Та діяти відповідно до цього.

Таким чином, підсумовуючи та узагальнюючи все вищенаведене та синтезуючи аналізовані умови протидії тотальному ураженню суспільства певним деліктом, пропонуємо:

1. Всі заходи протидії корупції мають бути максимально публічними та максимально персоніфікованими. Для цього, зокрема, доцільно:

1.1 Створити, подібно до електронного реєстру судових рішень, електронний реєстр журналістських запитів (та запитів громадян) до органів протидії корупції та відповідей на такі запити. Для цього через уведення змін до законодавства зобов'язати журналістів надавати такі запити при кожному публікуванні матеріалів стосовно корупції, а органи протидії корупції зобов'язати надавати такі відповіді у цьому реєстрі у передбачені законом строки.

1.2 Створити у межах чинних органів протидії корупції підрозділи, які зобов'язані аналізувати всі матеріали в Інтернеті та

соцмережах на предмет корупції та доповідати на відповідних сайтах про результати реагування на всі матеріали з ознаками корупції.

1.3 Увести в антикорупційне законодавство України нове поняття «особливої публічної особи» для всіх суб'єктів протидії корупції. Це має означати те, що такі особи регулярно розміщують декларації про свої доходи в мережі Інтернет (можливо, теж у відповідному реєстрі). Крім того, у таких осіб частково обмежуються права на приватне життя і стосовно них можуть вести спостереження будь-які інші особи на предмет встановлення фактів корупційної діяльності з їх боку. Це справедливо та відповідає принципу збалансованості прав та обов'язків. Якщо особа має права виявляти та проводити антикорупційні провадження, то такі права мають бути збалансовані обов'язками. Така особа має бути цілком публічно підзвітною щодо власних доходів.

Запровадження запропонованого, безумовно, спричинить масовий відхід суб'єктів протидії корупції зі своїх посад. Подібно до того, як розійшлися ті, хто звинувачував жінку, розійдуться і корупціонери, які роблять вигляд протидії корупції. Нехай залишаться тільки ті, хто має моральні сили та підстави для справжньої та ефективної протидії. Перспектива подальших досліджень у цьому напрямку – створення умов для персонального, публічного, **законного** та **справедливого** збагачення суб'єктів протидії корупції та чиновників усіх рівнів.

Одержано 01.03.2015

УДК 172 + 328.185

Пекарський Сергій Петрович –

кандидат юридичних наук, старший оперуповноважений в ОВС
ВБК УБОЗ УМВС України в Полтавській області, Полтава,
Україна;

Мосяженко Вікторія Юрївна –

здобувач Донецького юридичного інституту МВС України,
Донецьк, Україна

СУСПІЛЬНА МОРАЛЬ ТА КОРУПЦІЯ: СПІВВІДНОШЕННЯ НА ПРИКЛАДАХ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ

На сучасному розвитку нашого суспільства прояви корупції мають різну етичну оцінку: одні дії вважаються злочинними, інші – всього лише аморальними. Зазначимо, що в Україні діє ціла низка законодавчих актів, які регулюють правовідносини, направлені на подолання корупції, але реалізація даних законів не відповідає вимогам суспільства. Саме тому предметом даного дослідження стало співвідношення суспільної

моралі та корупції на прикладах сучасного розвитку громадянського суспільства.

На нашу думку, дані наукові категорії постійно переплітаються та є невід'ємними парадигмами реформування суспільних правовідносин. Отже, наведемо декілька прикладів щодо співвідношення суспільної моралі до корупційних вчинків. Так, неодноразово через засоби масової інформації правоохоронці звітують про свої успіхи у затриманні високопосадовців. Так, нещодавно відбулося затримання начальника УДАІ УМВС України в Полтавській області за отримання неправомірної вигоди. Для суспільства це резонанс – затримали начальника ДАІ обласного рівня, розпочали кримінальне провадження. Після затримання пересічні громадяни ставлять цілком логічне питання - а що далі, чи доведуть вину в суді? А далі за даного «мільйонера» було внесено заставу. Тобто поки міг - оббирав, а як стало «гаряче», то вніс заставу - і знову на волі. І таких прикладів багато. З точки зору кримінального процесуального закону це цілком прийнятна міра запобіжного заходу, яка передбачена ст.176 КПК України [1]. Так, відповідно до КПК України запобіжні заходи застосовуються: під час досудового розслідування - слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження - судом за клопотанням прокурора [1]. Одним із видів запобіжних заходів є застava, яка полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, визначений в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків за умови звернення внесених коштів у дохід держави в разі невиконання цих обов'язків. Можливість застосування застави щодо особи, стосовно якої застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, може бути визначена в ухвалі слідчого судді, суду у випадках, передбачених частинами третьою або четвертою статті 183 цього Кодексу [1,ст. 182]. Це є зрозумілим, коли ми говоримо про гуманність нашого закону, але з точки зору суспільної моралі корупціонер-хабарник має можливість під час досудового розслідування знаходитися на волі та уникнути покарання. Так, ми маємо гучні затримання, які не завжди завершуються гучними вироками. На нашу думку, з метою здійснення якісних запобіжних заходів, направлених на протидію системній корупції, необхідно, з точки зору невідворотності покарання, внести зміни до чинного КПК України та заборонити внесення застави у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактами отримання чиновниками-високопосадовцями неправомірної вигоди, та інших супутніх злочинів у сфері службової діяльності, оскільки такі дії підтримують основи державного управління та рівень довіри громадян до державного апарату та органів місцевого самоуправління.

Іншим прикладом є наявність корупційної складової в кадровій політиці органів внутрішніх справ України. Так, на сьогодні ми маємо намагання МВС України оновитися, нарешті започатковані реформи

підрозділів. Але ми зазначаємо, що в основі кадрової політики лежить принцип колективної відповідальності в ОВС, який підтверджується чинними нормативними актами МВС України. Даний принцип залишився від попередніх керівників МВС України та радянської правоохоронної системи. Суть даного принципу в тому, що за проступок, правопорушення чи злочин працівника відповідають і його керівники. Гучні скандали, пов'язані з транспортною дисципліною, отриманням неправомірної вигоди тощо, супроводжуються не лише заходами впливу на винуватця, а й проводяться відповідні службові розслідування [2], за результатами яких визначається роль керівництва підрозділу у проведенні виховних заходів на формування даного працівника. До проведення службових розслідувань залучаються працівники інспекції з особового складу, внутрішньої безпеки та інших підрозділів. І всім їм потрібно показати результат. Замість того, щоб з'ясувати дійсну причину вчинення протиправного вчинку, вивчається купа паперів, яка характеризує виховний процес. Виникає цілком логічне питання, а саме: в якій високорозвинутій країні керівник поліцейської дільниці чи підрозділу відвідує щомісячно своїх підлеглих за місцем мешкання зі складанням відповідних документів, чи проводяться у них виховні заходи, які проводяться у нас зі складанням передбачених нормативними актами документів. Відповідь така: поліцейський керівник займається організацією діяльності підрозділу, направленої на запобігання злочинності та зміцнення авторитету серед громадян. З точки зору громадянського суспільства та моралі це правильно. Якщо вчинив протиправний проступок, відповідай. Там діє принцип індивідуальної відповідальності особи за вчинене. У свою чергу, відповідно до норм кримінального процесуального законодавства України винним у вчиненні злочину визнається особа у судовому порядку. А у нас до винесення вироку можуть бути в дисциплінарному порядку покарані ні в чому не винні особи. Їхня вина лише у тому, що вони були призначені на керівні посади. В результаті ми маємо так звані «братські могили» - висновки за результатами службових розслідувань із заходами дисциплінарного впливу до безпосередніх і прямих керівників особи, яка вчинила проступок, правопорушення чи злочин. Все залежить від ступня тяжкості вчиненого. Як результат, з одного боку, непоодинокі факти (і це визнає керівництво) намагання приховати інформацію про порушення або навіть якось «вирішити питання», а з іншої, про що мало хто говорить, – існування проблеми кадрового резерву. Тобто прості оперуповноважені, слідчі, дільничні, які мають гарні показники в роботі та мають авторитет серед колег і громадян, не завжди погоджуються на призначення на керівні посади, оскільки, перебуваючи на посаді, повинні будуть відповідати за підлеглих. А в умовах сьогоденної кризи, економічних та соціальних негараздів у суспільстві, морального егоїзму громадян вважаємо за необхідне провести корінні зміни у кадровому питанні. По-перше, пропонуємо відмінити принцип колективної відповідальності в ОВС. По-друге,

винність керівництва підрозділу визнавати в судовому порядку, а не для «показника». По-третє, це надасть можливість скоротити адміністративний персонал в ОВС і направити його на роботу в практичні підрозділи. По-четверте, усуне дублюючі функції підрозділів внутрішньої безпеки, інспекції з особового складу, прокуратури. По-п'яте, нарешті усуне проблему кадрового резерву. І останнє, з точки зору суспільної моралі це сприятиме усуненню корупційної складової в кадровій політиці ОВС, призведе до якісного оновлення керівництва підрозділів і сприятиме підвищенню іміджу працівників міліції серед громадян України.

Сподіваємося, що наведені в даному дослідженні приклади співвідношення суспільної моралі та корупції є дискусійними. Крім наведених прикладів, також необхідно вказати на проблему використання бюджетних коштів та ріст адміністративного персоналу в лікувальних закладах. Також з точки зору суспільної моралі потребує наукової дискусії наявна судова практика застосування дієвого каяття за фактами вчинення посадовими особами адміністративних корупційних вчинків. Зазначимо, що значною для України стала проблема політичної корупції-рейдерства, тобто використання під час політичної боротьби аморального маніпулювання законодавством і судами.

Підбиваючи підсумки даного дослідження, зазначимо, що сподівання подолати корупцію, яка має місце в Україні, за допомогою одного лише законодавства буде неможливо без формування відповідної моралі в суспільстві. Починати потрібно з себе, зі свого оточення. Тому пропонуємо своє бачення подолання корупції. Вважаємо за необхідне закріплення верховенства права у всіх сферах суспільного буття. Реформування суспільства повинно мати в результаті лише стабільний розвиток та підвищення якості життя кожного громадянина, який займається суспільно-корисною діяльністю. Також пропонуємо розвинути систему попереднього навчання правилам професійної етики перед призначенням на посади. Навчання повинне передбачати освоєння не лише професійних знань, умінь і навичок, а й досконале вивчення та дотримання антикорупційного законодавства. На жаль, на даному етапі під час проведення конкурсів на заміщення вакантних посад, стажування на посаді, на нашу думку, не приділяється належної уваги саме антикорупційним заходам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс від 19 листопада 2012 року // Відомості Верховної Ради України, - 2013, - № 9-10, № 11-12, № 1. - Ст. 88.
2. Інструкція про порядок проведення службових розслідувань в органах внутрішніх справ України: затверджена наказом МВС України від 12.03.2013 № 230.

Одержано 01.03.2015

УДК 343.35 (476)

Петрова Ольга Валентиновна –*кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры уголовного процесса и прокурорского надзора Белорусского государственного университета, Минск, Республика Беларусь***СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
БОРЬБЫ С КОРРУПЦИЕЙ В БЕЛАРУСИ**

Коррупция является одной из самых острых проблем современного общества. Она нивелирует существующие правовые гарантии, негативно сказывается на защищенности граждан и обеспечении их прав, мешает нормальному функционированию государства.

В Беларуси особое внимание уделяется вопросам борьбы с коррупцией. Подтверждением тому можно считать то, что Республика Беларусь 17 февраля 2005 года ратифицировала Конвенцию ООН против коррупции, государство прилагает огромные усилия, чтобы бороться с любыми коррупционными проявлениями.

Система мер по борьбе с этим явлением предусмотрена ст.5 действующего Закона Республики Беларусь «О борьбе с коррупцией» от 20 июня 2006 года №165-З и включает:

- планирование и координацию деятельности государственных органов и иных организаций по борьбе с коррупцией;
- установление ограничений, а также специальных требований, направленных на обеспечение финансового контроля в отношении государственных должностных лиц в целях предотвращения проявлений коррупции и их выявления;
- обеспечение правовой регламентации деятельности государственных органов и иных организаций, государственного и общественного контроля и надзора за этой деятельностью;
- совершенствование системы государственных органов, кадровой работы и процедуры решения вопросов, обеспечивающих защиту прав, свобод и законных интересов физических и юридических лиц;
- проведение мероприятий по информированию населения, способствующих созданию атмосферы нетерпимости в отношении коррупции (антикоррупционное образование и воспитание);
- обеспечение гласности в деятельности государственных должностных и приравненных к ним лиц, если иное не предусмотрено законодательством Республики Беларусь;
- восстановление нарушенных прав, свобод и законных интересов физических и юридических лиц, ликвидацию иных вредных последствий правонарушений, создающих условия для коррупции, и коррупционных правонарушений;

- установление правовых запретов в целях разграничения служебных (трудовых) обязанностей и личных, групповых и иных внеслужебных интересов государственных должностных и приравненных к ним лиц;

- предоставление в установленном законодательными актами Республики Беларусь порядке государственным должностным и приравненным к ним лицам гарантий и компенсаций, связанных с ограничениями, определенными настоящим Законом и иными законодательными актами Республики Беларусь в сфере борьбы с коррупцией;

- недопущение финансирования либо предоставления других форм материального обеспечения деятельности государственных органов и иных организаций из источников и в порядке, не предусмотренных законодательством Республики Беларусь;

- проведение в установленном порядке криминалогической экспертизы проектов правовых актов Республики Беларусь, ранее принятых (изданных) правовых актов Республики Беларусь, а также криминалогических исследований коррупционной преступности в целях ее оценки и прогноза для выявления предпосылок и причин коррупции и своевременного принятия эффективных мер по ее предупреждению и профилактике;

- сочетание борьбы с коррупцией с созданием экономических предпосылок для устранения причин коррупции.

В соответствии со ст. 7 упомянутого Закона Генеральная прокуратура Республики Беларусь является государственным органом, который отвечает за организацию борьбы с коррупцией. Соответственно, проведение криминалогической экспертизы проектов законов и иных нормативных правовых актов в Беларуси поручено Научно-практическому центру проблем укрепления законности и правопорядка Генеральной прокуратуры Республики Беларусь.

Следует отметить, что с точки зрения международной оценки результаты работы по борьбе с коррупцией в белорусском обществе не однозначны. По данным The Rule of Law Index за 2014 год, Республика Беларусь находится на 38 месте среди 99 стран по уровню отсутствия коррупции, что можно считать весьма позитивным [1]. В то же время согласно Corruption Perception Index, который определяется Transparency International, Беларусь занимает только 119 место из 175 стран [2].

Указанный дисбаланс может свидетельствовать, с одной стороны, об успехе белорусского опыта, а с другой – о диспропорциях в сущности мер, предпринимаемых для борьбы с коррупционными проявлениями, недостаточности, на наш взгляд, мер, которые поощряются международными организациями, в том числе открытости, транспарентности управления.

В этом контексте считаем необходимым добавить, что борьба с коррупцией постоянно была и остается на повестке дня правительства и Главы государства. Например, в августе 2014 г. по поручению Президента Республики Беларусь было анонсировано общественное обсуждение проекта нового Закона «О борьбе с коррупцией», целью которого стало вовлечение граждан в процесс определения требуемых антикоррупционных мер. Представляется, что данный шаг был предпринят и под влиянием политических процессов, произошедших в Украине, в том числе.

Текст проекта Закона опубликован в государственной газете «Советская Белоруссия», также электронная версия документа была доступна на интернет-сайте Генеральной прокуратуры и Национальном правовом интернет-портале Республики Беларусь [3]. Замечания можно было направлять в редакцию и оставлять на сайтах газеты «Советская Белоруссия», Генеральной прокуратуры и Национального правового интернет-портала Республики Беларусь. Проект Закона также обсуждался на Правовом форуме Беларуси.

Итоги были подведены в декабре 2014 года. Отметим, что в ходе общественной дискуссии получено более 300 откликов и писем по вопросам противодействия коррупции самой разной направленности.

Хотя значительная часть вопросов и предложений была посвящена необходимости усиления ответственности за совершение коррупционных правонарушений, предположениям, связанным с совершенствованием и оптимизацией финансового контроля в отношении государственных должностных лиц, не остался без внимания и вопрос о необходимости обеспечения информационной открытости деятельности государственных органов и организаций.

Так, по мнению граждан, участвовавших в обсуждении законопроекта, дополнительными действенными инструментами в борьбе с коррупцией могут являться активное гражданское участие и эффективный общественный контроль. В этой связи предложено выстроить систему общественного контроля в сфере борьбы с коррупцией, закрепить формы участия граждан в такой деятельности (например, участие в разработке проектов нормативных правовых актов в сфере борьбы с коррупцией, в работе комиссий по противодействию коррупции).

В ходе общественного обсуждения также поднимались вопросы морального состояния общества и роли государственной идеологии в предупреждении коррупции. Предлагалось последовательно двигаться к тому, чтобы антикоррупционная работа строилась на использовании мер упреждения, формировании отношения к коррупции как к безнравственному поведению, создании атмосферы нетерпимости к проявлениям коррупции, обеспечении «невыгодности» коррупционного поведения с учетом неотвратимости наказания, активизации

проведения информационной работы с населением. Присланные замечания были учтены при доработке законопроекта [4].

Таким образом, можно констатировать, что привлечение граждан к процессу оптимизации мер по борьбе с коррупцией позволит повысить их (мер) эффективность, а также активизировать и консолидировать общество.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. The Rule of Law Index. Country Profiles // The World Justice Project [Electronic recourse]. – 2008-2015. – Mode of access: http://worldjusticeproject.org/sites/default/files/files/country_profiles.pdf. – Date of access: 15.03.2015.
2. Corruption by country // Transparency International [Electronic recourse]. – 2015. – Mode of access: <https://www.transparency.org/country#BLR>. – Date of access: 15.03.2015
3. Общественное обсуждение проекта Закона «О борьбе с коррупцией» // Национальный правовой интернет-портал Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – 18.08.2014. – Национальный центр правовой информации Республики Беларусь, 2003-2015. – Режим доступа: <http://pravo.by/main.aspx?guid=157693>. – Дата доступа: 15.03.2015
4. В Беларуси подведены итоги общественного обсуждения проекта Закона Республики Беларусь «О борьбе с коррупцией» // Национальный правовой интернет-портал Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – 17.12.2014. – Национальный центр правовой информации Республики Беларусь, 2003-2015. – Режим доступа: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=174343>. – Дата доступа: 15.03.2015.

Петрова Ольга Валентинівна –

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу та прокурорського надзору Білоруського державного університету, Мінськ, Білорусь

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БОРЬБЫ З КОРУПЦІЄЮ В БІЛОРУСІ

Розкриваються ініціативи законодавчих та виконавчих органів влади Республіки Білорусь щодо імплементації у національну систему права та практичного втілення у життя Конвенції ООН проти корупції, у державі. Приведено низку кримінологічних досліджень корупційної злочинності з метою оцінки та виявлення її причин. Автор дійшов висновку щодо необхідності посилення «не репресивних» заходів боротьби із вказаним явищем, насамперед, покращення соціально – економічних чинників.

Одержано 04.03.2015

УДК [343.35:32] (497.11)

Petrus C. van Duyne –*PhD, Professor, Professor Emeritus of Empirical Penal Science at the University of Tilburg, the Netherlands***SERBIAN
ANTI-CORRUPTION POLICY²**

Surveying the numerous reports, memos and papers on corruption in Europe, one cannot escape the impression that it is a matter of real concern of all, whether institutions, the business community or the citizens. At present this is reflected in the National Integrity System assessments that are carried out in the EU, supported by the EU and coordinated by Transparency International in Berlin. Given this generally shared attitude one would expect a Europe-broad approach to this phenomenon. However, this appears to be a too optimistic view. As a matter of fact, given the fact that corruption is to a large extent (also) a political concern, political opportunism always slips in. While the European Union first allowed two highly corrupt countries, Romania [11, 18] and Bulgaria [12, 7], to enter the Union, and only after this event took severe measures against corruption in these countries, it turned a blind eye on corruption in Greece and Italy. The case of Italy hardly needs further illustration: for almost two decades the EU heads of governments and states resigned to the presence of a(n allegedly) corrupt Prime Minister amidst their ranks. No token of concern being expressed though the Italian corruption is very well documented while ‘innocent until proven guilty’ meant in Italy that the prime-minister could orchestrate his own innocence through an equally corrupt Parliament [17]. Given the blatant openness of the Italian corruption, this resignation is the more blameworthy. Does this also apply to Greece? Politically high-level corruption cases have come to light in the country, but systematic literature or research is very scarce. No general concern was expressed, until Greece proved to have defrauded its national financial statistics, though right ‘under the nose’ of Eurostat. Only then was Greece’s rampant corruption and nepotism brought to the open.

What sparked the concern for corruption in these countries were the enormous financial risks which emerged and not the immorality of corruption itself. The same applies to Bulgaria and to a lesser extent Romania: (fear of) embezzlement evoked action from ‘Brussels’. These observations shed doubt on the pretention that corruption is a concern of us all: it is subjected to opportunistic political considerations instead of a genuine worry.

In the EU an important consideration is the state of affairs of the state of corruption in the countries which want to join the EU. At the moment these

²The report is based on the materials first published in the journal “Filozofija i Društvo” XXIV (1), 2013.

are the countries of the western Balkan, the largest of them being Serbia. There are more worries about this country, one of them about the relationship with the new state of Kosovo, the other being corruption, which is raised as a matter of great concern to the EU. However, where the previous section cast doubt on the degree in which this is a genuine worry internationally, the same question has to be raised at national and local level: the daily level of policy makers and citizens. The relevance of this question is based on the plausible assumption that if anything is to be changed, it must find roots in the life and feelings of the common people. If it is not their concern, why should policy makers and politicians care? True, there is external pressure from 'Brussels' which matters, but only as an external motivation. The internal motivation must come from the people: they can either resign to corruption, be part of it or make their dissatisfaction known, for example during elections, assuming that there are non-corrupt political alternatives. Few Serbian citizens think so: opinion surveys show that 77% of the respondents consider the political parties corrupt [20]. This lack of trust is a recurrent observation over the past decade [22]: in the perception of the people little has changed. Against this background Van Duyne and Stocco raised the question: «who cares about corruption?» [6].

So, this paper will first address this question: «Who cares». Then the subject itself must be described: corruption as far as brought to light and the way it has been handled by the institutions of law enforcement. Then we will return to the initial «who cares» question by comparing intentions, pretensions and reality.

After Milošević: a decade of hope, deception and indifference.

The era of Milošević was one of decay and cynicism. The economy of Serbia was ruined, not only by the sanctions, but by a government under whose leader the economy was 'criminalised'. Interaction or even complicity of authorities with criminal organizations were hardly veiled [10]. Corruption, nepotism and misappropriation of state funds were rampant while the population became impoverished [13, 2].

After the fall of Milošević, in 2000, there was new hope of a return to the 'rule of law': justice without corruption. People began to turn against the 'ugly face of corruption' and launched complaints against all kinds of corruption [5], covering all kinds of *abuse of office* as well as nepotism: for example against the judiciary, privatisation agencies, utility companies or the health service [2]. Did this herald a reform movement against a general corrupt governance?

The picture is very ambivalent and weighing progress and stagnation, the scales tip towards the latter. At the beginning this did not look like that. There was improvement of some indices, however imprecise these are. These concern the World Bank rating of control of corruption in Serbia as well as the Corruption Perception Index since respectively 2000 and 2003 [14]. Indeed, there was optimism in the air, if not a '*post-October euphoria*' as Begović et al. [2] called it. Anti-corruption legislation was extended and various organs,

such as the Anti Corruption Council (Oct. 2001), mobile anti-corruption teams were established and the role of the state in the market was reduced, which also lowered its corruption potential. The perception of the prevalence of corruption became slightly more favourable. However, this did not last. Later Begović et al. [2] observed a waning of the anti-corruption spirit.

There are various interpretative models for corrupt behaviour. The more rational economic approach of the '*principal-agent*' model is attractive, but does not take fully account of the normative environment and irrationality [9]. The *decision making* approach of Van Duyne [4] is more cognitive-psychological but seems to be more relevant for corruption at managerial than at lower executive level. As a matter of fact, these are not competing models: while the agent (policeman) may have opportunities to grab some change, decision makers violate the integrity of decision making within a whole organization.

From the decision making perspective, the anti-corruption policy in Serbia shows a faltering course: a mixture of some progress and much stagnation [8], does not reflect much enthusiasm for fighting corruption, as observed by Trivunović et al. [19, p 73]. The authors remark with clear disappointment that «*there is little interest, both within the government, but also civil society in participating [in the fight against corruption] ... let someone else do it.*»

With disappointment came indifference. Research on corruption disappeared from the Serbian academic radar: there were (and are) no funds and interest. As one respondent conveyed to me: «*Corruption is no longer a sexy subject for my students. They do not care.*» Correctly, who cares for things which are not sexy?

We are not short of solemn official proclamations of how serious the authorities takes the corruption issue. This chapter will investigate this claim later by comparing it with the latest research findings. For the moment it is informative to juxtapose this claim with the outcomes from opinion surveys discussed below. Of these the most important findings concern the *seriousness* ratings and the *own experience*.

Seriousness:

Do the people think corruption as the most important problem of the country? No. In all the opinion surveys corruption as 'most important problem of the country' ended on the *third* place. That was the case in 2001, 2006 [2] and with the recent surveys carried out in the *TNS-Medium Gallup* and *UNDP* project (2010), by Transparency International or UNODC. While poverty and unemployment, respectively, were rated by 20-30% of the respondents as the 'most serious' problem in the country, corruption achieved a rating of 9-18% with only in the UNODC survey exceeding the 10%-mark). In the 2001 and 2006 surveys the seriousness rating remained at 10%, while in 2006 only 5% thought it a problem experienced personally.

Own experience:

The above mentioned surveys also asked for personal experience,

broadly formulated as «did you or someone of your household pay a bribe in the past ...». Depending on the project the period was set at 3 or 12 months. Alternatively, the score was related as % of the *real contacts* with civil servants. This method is realistic: more contacts, more exposure. While in the former method the direct and indirect experience approached 20%, relating the experience to the frequency of real contacts resulted in a lower figure of 8%. This does not mean that the other figures are wrong, but that other denominators were used.

Summarised: a sizeable part of the population has a personal experience with corruption, which they may consider as a nuisance, but not as the most prominent problem for themselves or the society in general. But how bad is that experience? When bribes are not extorted, it is a voluntary barter transaction: indeed, 85% of 'own experience' respondents admitted to have taken the initiative, for example to get the desired medical treatment or to avoid problems with the police (TNS-Medium Gallup & UNDCP, 2011).

Hence, many 'do it' – and as initiator! This must be weighed against statements of disapproval or resentment. To what extent do these statements reflect political correctness? This is important, because it is difficult to pursue an anti-corruption policy which is mainly based on political correctness. We meet here an ambivalent situation. On one side of the balance we have the political correctness: 'corruption is bad' and police, prosecution and courts should do something about it. On the other side it appears that citizens think these branches of law enforcement too corrupt to handle corruption cases: the perception of the morality of the legal professions is very low (only politicians and doctors are less trusted). This is an enduring phenomenon reflecting a deeply rooted reputation problem [3, chapter IV; 19, p. 21]. This perception itself reinforces the attitude of the citizens concerning reported cases to the police: of the bribe payers 35% thought reporting to the police pointless: «*Nobody would care*» [21, figure 22; p. 32]. Perception creates reality which again reinforces perception. «*Many do it and few care.*» This reflects the major obstacle of the past decade: indifference, displayed either openly or behind the stage settings of law and institutions.

REFERENCES

1. Anti Corruption Council, *Report on pressures on and control of the media*. Belgrade, 2011
2. Begović, B. and B. Mijatović, (eds), *Corruption in Serbia; five years later*. Beograd, Center for Liberal Democratic Studies, 2007
3. Begović, B., B. Mijatović and D. Hiber, *Corruption in Judiciary*. Center for Liberal-democratic Studies, Belgrade, 2004
4. Duyne, P.C. van, Will 'Caligula go transparent?' Corruption in acts and attitude. *Forum on Crime and Society*, 2001, vol. 1, nr. 2, 73-98
5. Duyne, P.C. van, E. Stocco, M. Milenović, M. Todorova, Searching for contours of anti-corruption policy in Serbia. In: P.C. van Duyne *et al.* (eds.), *Cross-border crime inroads on integrity in Europe*. Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2010
6. Duyne, P.C. van, E. Stocco and M. Milenović, Corruption in Serbia: unique or a shared Balkan disease? *Temida*, 2009, no. 2, 29-56

7. European Commission, *Report from the Commission to the European Parliament and the Council interim report on progress in Bulgaria under the Co-operation and Verification Mechanism*. COM (2012) 57 final, Brussels, European Commission, 2012
8. Freedom House Report Serbia, 2009
9. Jager, M., In the quest of essence: the principle-agent-client model of corruption. In: P. C. van Duyne, M. Jager, K. von Lampe en J.L. Newell (eds.), *Threats and phantoms of organised crime, corruption and terrorism*. Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2004
10. Logonder, A., Who is «Yugo» in «Yugo-mafia»? A comparative analysis of Serbian and Slovene offenders. In: P.C. van Duyne, J. Harvey, A. Maljevic, K. von Lampe and M. Scheinost (eds.), *European crime-markets at cross-roads. Extended and extending criminal Europe*. Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2008
11. Nicolae, R., Peculiarities of unjustified wealth confiscation policy in Romania. In P.C. van Duyne *et al.* (eds.), *Human dimensions in organised crime, money laundering and corruption*. Wolf Legal Publishers, Nijmegen, 2013
12. Pashev, K., A. Dyulgerov, G. Kaschiev, *Corruption in the public procurement: risks and reform policies*. Sofia, Centre for the Study of Democracy, 2007
13. Pesić, V., *State capture and widespread corruption in Serbia*. Centre for European Political Studies, 2007
14. Sadiku, L., *Serbia*, Civil society against corruption. School of Governance, 2010
15. *Serbia corruption bench marking*, TNS Gallup and UNDP. Belgrade, October 2010
16. *The Republic Prosecutor's Office*. Belgrade, 2010
17. Stille, A., *The sack of Rome. Media + money + celebrity = power = Silvio Berlusconi*. London, Penguin Books, 2007
18. Transparency International, *National Integrity system assessment Romania*. TI-Romania, 2011
19. Trivunović, M., V. Devine, H. Mathisen, *Corruption in Serbia 2007. Overview of problems and status of reforms*. Bergen, Chr. Michelsen Institute, 2007
20. UNODC, *Corruption in the Western Balkans. Bribery as experienced by the population*. Vienna, 2011
21. UNODC, *Technical Assessment Report*, Vienna, June 2010
22. Vuković, S., Corruption in Serbia, *South-East Review*, 2002, no. 1, 135-146

Петрус ван Дайн –

доктор філософії (PhD), професор, почесний професор емпіричних кримінальних наук в Університеті Тілбургу, Тілбург, Нідерланди

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА В СЕРБІЇ

Проаналізовані питання боротьби з корупцією у країнах-членах Європейського Союзу, таких як Болгарія, Румунія, Греція, Італія тощо. Автор дійшов висновку, що корупція в цих країнах, особливо політична, завдала величезної шкоди економічній стабільності Європи. Акцентується увага на стан корупції в Сербії, оскільки ця країна знаходиться на шляху до вступу до ЄС.

Одержано 04.03.2015

УДК 343.352

Письменський Євген Олександрович –*доктор юридичних наук, доцент, начальник кафедри загальноюридичних дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, Луганськ, Україна*

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЮ ПРОВОКАЦІЇ ПІДКУПУ

Кримінальний кодекс України (далі - КК) (ст. 370) серед злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, передбачає відповідальність за провокацію підкупу. При цьому з приводу виправданості криміналізації такого діяння вже багато років точаться жваві дискусії. Окремі фахівці підтримують рішення законодавця, інші критикують його, вважаючи зазначену криміналізацію помилковою.

Досліджувана проблема набуває додаткової актуальності у світлі внесеного на розгляд Верховної Ради України проекту Закону України, який передбачає скасування статті 370 КК України «Провокація підкупу». Мета прийняття цього законопроекту визначена як запобігання неоднозначності при кваліфікації провокації підкупу, що зумовлюється складнощами правової оцінки провокації підкупу та проблемами розуміння змісту провокаційної діяльності як такої. На думку ініціатора законопроекту, не зовсім зрозумілими є питання щодо визначення об'єкта цього злочину, відмежування провокації підкупу від суміжних злочинів та правомірної діяльності працівників правоохоронних органів, спрямованої на виявлення та документування фактів підкупу; співвідношення провокації підкупу та співучасті у його вчиненні тощо [1].

Зі сказаного фактично випливає констатація порушення в поданому випадку такого загальноправового принципу як юридична визначеність, згідно з яким «приписи закону про кримінальну відповідальність мають визначати кримінально каране діяння у чітких й ясних виразах і не підлягають розширювальному тлумаченню» [2, с. 71].

Крім того, йдеться про недотримання низки умов криміналізації: 1) не підлягає криміналізації діяння, яке вже визнане злочином (підбурювання до підкупу або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди); 2) не може встановлюватись кримінальна відповідальність за діяння, криміналізація якого може суттєво ускладнити процес кримінально-правової кваліфікації та викликати помилки у кваліфікації; 3) криміналізованим може бути лише те діяння, факт вчинення якого можна реально довести.

Статистична інформація щодо засудження осіб за вчинення злочину, передбаченого ст. 370 КК України, окремо підтверджує проблемність порушеного питання. Адже за період дії нового кримінального закону за цією статтею не було постановлено жодного обвинувального вироку.

У більшості зарубіжних держав провокація, будучи методом діяльності правоохоронних органів, поділяється на правомірну («контрольоване вчинення») і неправомірну. Забороненими методами провокації вважаються такі дії інформатора, що спрямовані на спонукання людини, яка не має злочинного наміру, вчинити злочин [3, с. 46]. Скажімо, правомірна провокація злочину в США використовується як легальний метод розкриття та запобігання злочинним діянням, а неправомірною – як «втягнення в пастку» («entrapment») і є кримінально каранною. «Втягнення в пастку» – це дії, що полягають у спонуканні чи підбурюванні працівником правоохоронного органу іншої особи на вчинення злочину з метою подальшого притягнення останньої до кримінальної відповідальності. Закон і відомчі інструкції суворо забороняють: якимось чином провокувати підозрюваного (головне те, щоб ініціатива злочинної поведінки йшла не від особи, що працює «під личиною», а від підозрюваного, через це забороняється робити щось таке, що може визнаватися підбурюванням до злочину) [4, с. 198].

Слід також звернути увагу на рішення Європейського суду з прав людини у справі «Тейксейра де Кастро проти Португалії» від 9 червня 1998 року, у якому з приводу застосування неправомірної провокації зазначається таке: «Потрібно... розмежовувати справи, у яких негласні агенти провокують виникнення злочинного наміру, якого до того не було, від тих, де підозрюваний вже мав намір вчинити злочин. У цій справі поліцейські лише виявили вже існуючий злочинний намір, надавши можливість Тейксейра де Кастро реалізувати його» [2, с. 788].

Незважаючи на викладене, за даними дослідників відповідальність за діяння, аналогічне описаному в ст. 370 КК України, передбачена кримінальним законодавством небагатьох зарубіжних державах (зокрема в Киргизії, Білорусі, Болгарії, Вірменії, Казахстані, Таджикистані, Російській Федерації, Туркменістані) [5, с. 50].

Зрозуміло, що встановлення вітчизняним законодавцем кримінальної відповідальності за провокацію підкупу зумовлюється прагненням унеможливити штучне вчинення відповідної категорії злочинів, забезпечити передбачений кримінальним процесуальним законом порядок їх виявлення та розкриття.

Так, М. І. Мельник обґрунтовував позицію про недоцільність виключення з КК України спеціальної статті про відповідальність за провокацію хабара, оскільки таке рішення може вкрай негативно вплинути на здійснення правоохоронної діяльності у сфері протидії корупції [6, с. 214 – 217].

О.М. Грудзур, фактично висловлюючись проти декриміналізації провокації хабара (підкупу), пропонує вдосконалити редакцію ст. 370 КК України, зокрема, за рахунок вказівки на виключення злочинності провокації при наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності, що свідчать про умисел особи дати чи одержати хабар [5, с. 187 – 189].

О. І. Альошина вважає доцільним виключити ст. 370 з КК України як таку, що не відповідає принципам криміналізації суспільно небезпечних діянь та не є достатнім кримінально-правовим засобом протидії провокаційній діяльності, але разом з тим пропонує встановити кримінальну відповідальність за провокацію будь-якого злочину службовою особою правоохоронних органів [3, с. 177].

Супротивники криміналізації підкупу, дуже часто не заперечуючи проти необхідності протидіяти неправомірним способам провокації, виходять з того, що за умов виключення спеціальної норми щодо провокації підкупу залишиться цілком достатньо інших кримінально-правових засобів для розв'язання проблеми, про яку йдеться. Зокрема, О.Ф. Бантишев свого часу обґрунтовано доводив, що за відсутності норми про провокацію хабара відповідні діяння мали б кваліфікуватись як підбурювання до отримання або давання хабара [7, с. 40 – 43]. Таку ж точку зору висловлював М.Й. Коржанський (провокація хабара за своєю суттю є підбурюванням вчинити хабарництво – дати чи взяти хабар [8, с. 561]) та інші вчені.

Деякі фахівці йдуть ще далі, наполягаючи на розширенні меж «контрольованого вчинення» шляхом легалізації провокації хабара як допустимого оперативного експерименту в боротьбі з корупцією, що не дозволяло б вважати злочином ініціювання злочинної поведінки службової особи, за умови, що витрати цієї особи перевищують її офіційні доходи, у разі здійснення підозрілих фінансових операцій тощо [9, с. 36 – 37; 10].

Видається такою, що заслуговує на увагу, і проблема кримінально-правових наслідків спровокованого злочину. Наприклад, М. І. Хавронюк, пропонуючи виключити ст. 370 із КК України, вважає за необхідне доповнити розділ VIII Загальної частини КК України провокацією злочину службовою особою як новою обставиною, що виключає злочинність діяння [295]. Існують й інші думки з цього приводу. Так, на мій погляд, більш прийнятною є позиція О.І. Альошиної, котра підкреслює, що законодавець не враховує специфіку провокаційного впливу на особу, яка вчиняє злочин під впливом провокаційної діяльності. Авторка слушно ініціює доповнення ч. 1 ст. 66 КК України обставиною, яка пом'якшує покарання, у виді вчинення спровокованого злочину [3, с. 166].

Висновки:

1. Оскільки правомірна провокація («контрольоване вчинення») не пов'язана з виявленням неіснуючого наміру вчинити злочин, провокація

підкупу повинна бути караною лише тоді, коли вона спрямована на спонукання вчинити дії, передбачені ст. ст. 354, 368, 368-3, 368-4, 369 КК України.

2. З цього випливає, що провокація підкупу як неправомірний спосіб виявлення та розкриття підкупу або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди має вважатись злочином лише в тих випадках, коли йдеться про підбурювання до злочину, тобто схиляння будь-яким способом до його вчинення. Відповідно, співробітники правоохоронних органів, які використовують підбурювача, є організаторами злочину, оскільки вони щонайменше керують його підготовкою. За такого підходу ст. 370 КК України потребує скасування як така, що є виразом надмірності криміналізації.

3. Вчинення злочину під впливом провокації з метою викриття винної особи повинне бути обставиною, що пом'якшує покарання.

4. Проблема протидії провокації підкупу передусім знаходиться за межами кримінально-правової площини. Відповідне діяння здатне отримати належну правову оцінку за умов виключення ст. 370 з КК України. Разом з тим, слід визнати, що практика застосування неправомірної провокації в діяльності правоохоронних органів потребує викоренення шляхом удосконалення механізму виявлення таких злочинів з урахуванням специфіки їх вчинення. Адже на сьогодні має місце ситуація, за якої очевидним є використання неправомірної провокації з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності при відсутності як такого кримінально-правового реагування на зазначене діяння. У цьому зв'язку видається перспективним визначення окремим напрямом роботи для створюваного Державного бюро розслідувань протидію неправомірній провокації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України» (щодо скасування статті 370 «Провокація підкупу»)), поданий народним депутатом України К. Матейченком, реєстр. № 1690 від 31.12.2014 р.
2. Дудоров О.О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за ред. М. І. Хавронюка. – К. : Ваіте, 2014. – 944 с.
3. Альошина О. І. Провокація злочину (кримінально-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Альошина Ольга Іванівна. – Х., 2007. – 204 с.
4. Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження : монографія / А. В. Савченко. – К. : КНТ, 2007. – 594 с.
5. Грудзур О.М. Кримінально-правова характеристика провокації хабара : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Грудзур Олег Михайлович. – К., 2011. – 229 с.
6. Мельник М. І. Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства : монографія / М. І. Мельник. – К. : Парламентське вид., 2000. – 256 с.
7. Бантышев А.Ф. Должностные преступления : учебное пособие / А.Ф. Бантышев. – К., 1996. – 46 с.

8. Науковий коментар Кримінального кодексу України / М.Й. Коржанський. – К. : Атіка, Академія, Ельга-Н, 2001. – 656 с.
9. Яни П. «Проверка на честность», или уголовно-правовые основания выявления взяточничества / П. Яни // Законность. – 2007. – № 1. – С. 32 – 37.
10. Александрова И.А.. О радикализации мер по борьбе с коррупцией / И. А. Александрова, А. В. Шевелев // Преступность, экономика и организованная преступность / под ред. А.И. Долговой. – М., 2007. – С. 128 – 134.
11. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія / М. І. Хавронюк. – К. : Юрисконсульт, 2006. – 1048 с.

Одержано 02.03.2015

УДК [343.97:343.35] (477)

Підлісний Михайло Миколайович –

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Дніпропетровськ, Україна;

Южека Роман Сергійович –

студент юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Дніпропетровськ, Україна

КОРУПЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ АНАЛІЗУ

Корупція — багатогранне поняття, що включає в себе безліч аспектів соціального, економічного, правового, політичного характерів. Тому важливо відзначити, що для визначення корупції існують різноманітні підходи. Багато хто з дослідників називають це явище кримінологічним, хоча є і така точка зору, що «корупція — поняття не стільки правове, скільки соціальне і моральне» [1, с. 91].

Серед вітчизняних науковців помітний внесок у вирішення зазначених питань в корупції зробили Л. В. Багрій-Шахматов, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. М. Гаращук, П. Т. Гега, В. О. Глушков, В. В. Голіна, І. М. Даньшин, А. П. Закалюк, В. С. Зеленецький, О. Г. Кальман, М. І. Камлик, В. А. Клименко, В. П. Корж, М. Й. Коржанський, О. М. Литвак, П. С. Матишевський, Г. А. Матусовський, В. О. Навроцький, Г. О. Омельченко, С. О. Омельченко, А. І. Редька, І. В. Сервецький, О. Я. Светлов, В. В. Сташис, І. К. Туркевич, М. І. Хавронюк, В. І. Шакун та ін. Але й до сьогодні ця проблема залишається актуальною.

Про сутність корупції як соціального явища свідчить і історичний досвід. Як відзначається дослідниками, явище корумпованості як «псування» механізму управління публічними справами відомо людству з прадавніх часів. У Стародавній Греції у IV-V ст. до н. є. це явище мало побутовий характер і проявлялось у формі «псування харчів та питної води». Потім корупцією почали називати такі карані у судовому порядку дії, як «псування моральності», «розбещення молоді», «розлад порядку у полісі». До речі, саме у цьому — у занепаді моральності та розладі порядку в суспільстві — окремі дослідники і вбачають соціальну сутність даного явища [2, с. 11].

Історико-правові дослідження достовірно засвідчують той факт, що корупція існувала у суспільстві завжди з моменту виникнення держави, а отже й утворення державного апарату управління суспільством. Шарль Монтеск'є писав: «... Відомо вже з досвіду віків, що будь-яка людина, яка володіє владою, схильна зловживати нею, і вона буде йти у цьому напрямку, доки не досягне належної їй межі» [2, с. 6].

З точки зору етимології термін «корупція» утворився від сполучення латинських слів «corrupti» — кілька учасників зобов'язальних відносин з приводу одного предмета і «rupture» — ламати, пошкоджувати, порушувати, скасовувати. У результаті існує самостійний термін — «corrupture», що припускає участь у діяльності декількох людей, метою яких є «псування», «пошкодження» нормального ходу судового процесу чи керування справами суспільства [3, с. 13].

Корупція є складним соціальним явищем, яке потребує об'єктивного дослідження серед інших суспільних наук, що вивчають корупцію. Соціологія відрізняється тим, що розглядає це явище з точки зору індивіда і його власного вибору моделі суспільної взаємодії.

Як соціальне явище корупція існує в певних інституційних рамках, в яких правові, економічні, політичні, соціальні процеси впливають на неї, а корупція, в свою чергу, здійснює вплив на право, економіку, політику, ідеологію, суспільну психологію тощо. Корупція — це не лише певні діяння, а й система негативних поглядів, переконань, спосіб мислення [4], тобто корупція є також психологічним і моральним явищем.

У соціальній сфері — це поглиблення соціальної нерівності громадян, збільшення соціальної напруги в суспільстві. Корупція є одним із основних чинників роздвоєння суспільства, умовно кажучи, на офіційне і неофіційне, внаслідок чого в рамках суспільства паралельно співіснують дві соціальні підсистеми: одна з них базується на правових та моральних засадах, інша — на використанні протиправних засобів. У такому контексті корупцію можна визнати тінню офіційної (легітимної) влади, а частину влади, уражену корупцією, — тіньовою владою.

За своїми наслідками корупція всеохоплююча, адже вона впливає на всі сфери життя суспільства: економіку, соціальну сферу, політику.

Негативні наслідки, породжувані цим явищем, не тільки перешкоджають прогресивному розвитку суспільства, але і являють серйозну загрозу інтересам національної безпеки країни.

Таким чином, як соціальне явище корупцію можна пояснити людськими слабостями, через які особи, наділені за посадою повноваженнями, свідомо здійснюють неправомірні діяння, в тому числі зловживають своїм службовим становищем з метою одержання особистих переваг. Соціальна сутність корупції проявляється в тому, що вона: має соціальну обумовленість (є продуктом соціального життя); має властивість пристосовуватись до соціальних реалій, постійно видозмінюватися. Конкретні прояви цього соціального явища отримують правову та моральну оцінку з боку держави і суспільства, що теж свідчить про соціальну сутність корупції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Быстрова А.С., Сильвестрос М.В. Феномен коррупции: некоторые исследовательские подходы // Журнал социологии и социальной антропологии / А.С.Быстрова, М.В.Сильвестрос. — 2000. — Т. 111. — №1. — С. 91—112.
2. Мельник М. І. Корупція — корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії). Монографія. — К.: Юридична думка, 2004. — 400 с.
3. Водолеев Г.С. Коррупция: хроника региональной борьбы / Сост.: Водолеев Г.С. - С.-Пб.: Фонд поддержки правоохран. органов, 1995. - 92 с.
4. Невмержицький Є. В. Корупція як соціально-політичне явище: особливості проявів і механізми подолання в сучасній Україні : дис. канд. політ. наук : 23.00.02 / Інститут держави і права України НАН України. — К., — 1999. — С. 6.

Одержано 24.02.2015

УДК [343.8:343.35] (477)

Політова Анна Сергіївна —

кандидат юридичних наук, заступник начальника відділу організації наукової роботи Донецького юридичного інституту МВС України, Донецьк, Україна

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА НОВИМ ЗАКОНОМ УКРАЇНИ «ПРО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ»

На сьогоднішній день надзвичайно гостро стоїть проблема протидії корупції в Україні, суттєво впливаючи на подальшу долю держави та її розвиток. Також корупція є однією з найбільших перешкод на шляху європейської інтеграції України до світового співтовариства та розвитку громадянського суспільства.

Питанню протидії корупції присвячено наукові праці багатьох вітчизняних вчених, зокрема Г. А. Аванесова, Л. І. Аркуші, Ю. М. Антоняна, Л. В. Багрій-Шахматова, А. В. Гайдука, В. В. Голіна, О. О. Дульського, О. М. Джужі, В. М. Дрьоміна, О. Г. Кальмана, М. І. Камлика, М. І. Мельника, Є. В. Невмержицького, О. Я. Прохоренка, А. І. Редьки, О. В. Ткаченка, М. І. Хавронюка, а також закордонних науковців – Б. В. Волженкіна, О. Гределанда, М. В. Костеннікова, А. В. Куракіна, Р. Клітгарда, В. Мілера, С. Роуз-Екерман та ін.

Але незважаючи на значну розробку досліджень проблеми протидії корупції, виникає необхідність проаналізувати один із антикорупційних законів 2014 року, зокрема Закон України від 14.10.2014 «Про запобігання корупції» (далі – Закон), який набуває чинності 26 квітня 2015 року, щодо застосування його норм до кримінального законодавства.

У ч. 1 ст. 1 «Визначення термінів» Розділу I «Загальні положення» Закону, корупційне правопорушення визначається як діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та / або цивільно-правову відповідальність [1], а корупція – це використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки / пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка / пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1].

Серед термінів, які використовуються для дефініції корупційних правопорушень, слід відзначити, що у Законі з'являється новий – «правопорушення, пов'язане з корупцією», під яким законодавець розуміє діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та / або цивільно-правову відповідальність [1].

У Розділ XI «Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення та усунення їх наслідків» Закону, у ч. 5 ст. 65 «Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення» відзначено, що особа, якій повідомлено про підозру у вчиненні нею злочину у сфері службової діяльності, підлягає відстороненню від виконання повноважень на посаді в порядку, визначеному законом [1].

Отже, аналіз деяких положень Закону, на наш погляд, дає підстави стверджувати, що законодавець вважає корупційне правопорушення злочином у сфері службової діяльності. Але чи є це правильним? З цього приводу є правильною точка зору В. Є. Скулиша, який стверджує, що розмежування корупційних проступків та злочинів у сфері службової діяльності є науковою проблемою, яка перебуває у стадії активних наукових пошуків, ускладнених тим, що межі кримінальної та адміністративної складової корупційних правопорушень остаточно не визначені [2, с. 215].

Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією, котра ратифікована Україною 18.10.2006 та набрала чинності 01.03.2010, визначає перелік злочинів, пов'язаних із корупцією, а саме: давання хабара національним державним посадовим особам (ст. 2), одержання хабара національними державними посадовими особами (ст. 3), хабарництво членів національних представницьких органів (ст. 4), хабарництво іноземних державних посадових осіб (ст. 5), хабарництво членів іноземних представницьких органів (ст. 6), давання хабара у приватному секторі (ст. 7), одержання хабара у приватному секторі (ст. 8), хабарництво посадових осіб міжнародних організацій (ст. 9), хабарництво членів міжнародних парламентських асамблей (ст. 10), зловживання впливом (ст. 11), відмивання доходів, отриманих від злочинів, пов'язаних із корупцією (ст. 12) [3].

У Главі III Криміналізація та правоохоронна діяльність Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, яка ратифікована Україною 18.10.2006 та набрала чинності 01.01.2010, наведено перелік кримінально караних корупційних діянь, зокрема: підкуп національних державних посадових осіб (ст. 15), підкуп іноземних державних посадових осіб і посадових осіб міжурядових організацій (ст. 16), розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання майна державною посадовою особою (ст. 17), зловживання впливом (ст. 18), зловживання службовим становищем (ст. 19), незаконне збагачення (ст. 20), підкуп у приватному секторі (ст. 21), розкрадання майна в приватному секторі (ст. 22) та відмивання доходів, здобутих злочинним шляхом (ст. 23) [4].

Щодо кримінального законодавства України, то, як відзначають деякі вчені, значного поширення в Україні набули корупційні злочини (злочини корупційної спрямованості), які є збірним поняттям, що включає в себе такі діяння: привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК); зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК); зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364¹ КК); перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК); перевищення повноважень службовою особою юридичної особи

приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 365¹ КК); зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365² КК); службове підроблення (ст. 366 КК); службову недбалість (ст. 367 КК); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК); незаконне збагачення (ст. 368² КК); підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368³ КК); підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368⁴ КК); пропозиція або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК); зловживання впливом (ст. 369² КК); провокація підкупу (ст. 370 КК); постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (ст. 375 КК); втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК) та ін. [5, с. 11-12].

Що ж стосується поняття злочинів у сфері службової діяльності, то загального визначення цієї групи злочинів немає, і це дає можливість вченим проводити навколо нього численні дискусії. Так, наприклад, О. Ф. Бантишев вважає, що злочин у сфері службової діяльності – це суспільно небезпечне діяння, вчинене навмисно або через необережність службовою особою, тобто особою, яка постійно чи тимчасово здійснює функції представника влади або обіймає постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконує такі обов'язки за спеціальним повноваженням, всупереч інтересам служби, яке грубо порушує нормальну діяльність органів влади, а також органів управління підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності й господарювання, якщо ним заподіяна істотна шкода охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, або спричинено тяжкі наслідки [6, с. 12].

О. В. Пчеліна вважає, що злочини у сфері службової діяльності – це суспільно небезпечні винні діяння, що вчиняються як службовими особами з використанням своїх повноважень і становища всупереч інтересам служби, так і особами, які самовільно присвоїли владні повноваження або звання службової особи, та, як наслідок, підривають авторитет і порушують встановлений порядок функціонування та нормальну діяльність органів державного апарату, апарату місцевого самоврядування, інших юридичних осіб незалежно від форми власності [7, с. 89].

Р. В. Закомолдін пропонує власне трактування посадових, управлінських і корупційних злочинів. Зокрема, на погляд вченого, посадовими є злочини, що вчиняються посадовою особою у зв'язку із заняттям ним посади; управлінські злочини – це заборонені кримінальним законом суспільно небезпечні, винні дії чи бездіяльність,

що вчиняються у сфері управлінських відносин особами, наділеними управлінськими повноваженнями, у зв'язку з реалізацією цих повноважень; а корупційними злочинами є умисні протиправні діяння, що вчиняються посадовими особами, особами, котрі виконують управлінські функції в комерційній чи іншій організації, діють від імені чи в інтересах юридичної особи, а також у некомерційній організації, що не є державним органом, органом місцевого самоврядування, державною чи муніципальною установою, у зв'язку з їх службовим положенням з корисливих мотивів [8, с. 7].

Таким чином, юридична невизначеність щодо розмежування кримінальних корупційних правопорушень та злочинів у сфері службової діяльності створює підстави для досить вільного трактування перших. Відповідно, подальші наукові пошуки мають бути спрямовані на конкретизацію складів кримінальних правопорушень, які пов'язані із корупцією, а не ототожнення їх із злочинами у сфері службової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України від 14.10.2014 «Про запобігання корупції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page>
2. Скулиш В. Є. Співвідношення корупційних проступків та корупційних злочинів у сфері службової діяльності / В. Є. Скулиш // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 4. – С. 214-220.
3. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_101
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c16
5. Шепітько В. Ю. Розслідування злочинів корупційної спрямованості: наук.-практ. посіб. / В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ вивчення проблем злочинності ім. В. В. Сташиса. – Х. : Харків юрид., 2013. – 220 с.
6. Бантишев О. Ф. Злочини у сфері службової діяльності (питання кваліфікації) : навч. посіб. / О. Ф. Бантишев. – К. : МАУП, 2002. – 128 с.
7. Пчеліна О. В. Поняття злочинів у сфері службової діяльності / О. В. Пчеліна // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2014. – №10-1. – Т. 2. – С. 86-89.
8. Закомолдин Р. В. Служебные преступления : учебн. пособ. / Р. В. Закомолдин. – Самара : Самар. гуманит. акад., 2013. – 162 с.

Одержано 02.03.2015

УДК 343.35 (477)

Пономарьова Тетяна Ігорівна –*експерт Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру при Головному управлінні МВС України в Донецькій області, Донецьк, Україна***ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ ШЛЯХОМ
ЗЛОВЖИВАННЯ ДОВІРОЮ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ**

Сьогодні для України є пріоритетним зайняти одне з провідних місць на міжнародній арені, для чого в країні, в першу чергу, повинні бути налагоджені економічна та юридична галузі, які так чи інакше взаємопов'язані: доки існує фінансова система, будуть існувати злочини, які певним чином із нею пов'язані, і одними з таких злочинів є корупційні діяння, що вчиняються службовими особами з метою отримання матеріальних благ.

Незважаючи на те, що нашою державою протягом останніх років було прийнято низку нормативно-правових актів (26 квітня втрачає чинність Закон України від 07.04.2011 № 3206-VI «Про засади запобігання та протидії корупції» у зв'язку із прийняттям Закону від 14.10.2014 № 1700-VII «Про запобігання корупції» [1]), які регулярно зазнають змін, відповідні корективи вносилися й у кримінальне законодавство (згідно із Законом України від 13.05.2014 р. № 1261-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» [2] було внесено зміни до ст.ст. 364, 364¹, 365², 366, 368, 368³, 368⁴, 369 та 369² КК), окремі проблеми під час кваліфікації тих чи інших корупційних діянь залишаються невирішеними, і однією з таких проблем є прийняття службовою особою неправомірної вигоди за дії, які вона свідомо неспроможна виконати.

Положення стосовно одержання неправомірної вигоди містяться в ст. 368 Кримінального кодексу України (далі – КК України), яка віднесена до розділу XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» [3], а отже родовим об'єктом зазначеної сукупності небезпечних діянь є суспільні відносини, що забезпечують нормальну службову діяльність в органах державної влади, місцевого самоврядування, а також в юридичних особах як публічного, так і приватного права.

У коментарі до ст. 368 КК України зазначено, що одержання неправомірної вигоди вважається закінченим з моменту, коли службова

особа прийняла хоча б частину неправомірної вигоди незалежно від того, виконала чи не виконала вона певні дії в інтересах того, хто дає неправомірну вигоду або в інтересах третьої особи, а також незалежно від того, чи мала намір службова особа взагалі виконувати (не виконувати) обумовлені дії [4, с. 78].

Цікавою з цього приводу є думка О.О. Дудорова, який вважає, що в ситуаціях, коли особа неспроможна виконати дії, за які вона отримує неправомірну вигоду, варто акцентувати увагу на уявленнях хабародавця про можливість позитивного для нього вирішення того чи іншого питання певною службовою особою і, незважаючи на наявність у поведінці службової особи в цьому разі елементів обману, вчинене не виходить за межі службового злочину – одержання хабара. Вчений вважає, що кваліфікація дій, коли службова особа розуміє, що майнове благо надається їй за дії чи бездіяльність по службі, її умислом охоплюється усвідомлення того, що особа, котра надає майнове благо, сприймає свою поведінку як давання хабара, має відбуватися за ст. 368, а не за ст. 190. Адже це дає змогу враховувати тісний зв'язок між одержанням і даванням хабара, а також те, що аналізовані дії службової особи посягають на ті суспільні відносини, які становлять об'єкт злочину, передбаченого ст. 368 КК України [5, с. 112].

Ми маємо дещо інше бачення зазначеної проблеми. Усвідомлення особою того, що надання неправомірної вигоди надається їй у зв'язку з її можливостями, пов'язаними зі службовою діяльністю, які помилково перебільшені особою, що надає таку вигоду, лише підтверджує наявність у службової особи умислу заволодіння чужим майном шляхом зловживання довірою, яке і полягає в тому, що особа, яка надає майнові блага, усвідомлює свої дії як такі. При цьому особа, яка отримує неправомірну вигоду, не користується своїм службовим положенням, а отже не наносить шкоди інтересам своєї службової діяльності, в такому разі шкода в першу чергу завдається суспільним відносинам власності – частині економічних відносин.

Важливим, на нашу думку, є розмежування відсутності наміру виконувати або не виконувати дії в інтересах особи, яка надає неправомірну вигоду, від завідомо існуючої неспроможності їх виконати.

У першому випадку службова особа має можливість виконати або не виконати дії в інтересах особи, яка пропонує майнові блага, тобто її службове становище дозволяє вчинити або утриматися від вчинення неправомірних дій, щодо яких була домовленість. У такому разі у службової особи існує реальна можливість нанести шкоду охоронюваним кримінальним законодавством в ст. 368 благам.

В іншому випадку, коли особа свідомо неспроможна виконати або не виконати дії, за які вона отримує неправомірну вигоду, а особа, яка її

надає, не усвідомлює цього факту, вважаємо, що вчинене доцільно кваліфікувати як шахрайство, тобто за ст. 190 КК України, адже в такому разі умислом злочинця охоплюється заволодіння чужим майном шляхом зловживання довірою, без завдання шкоди інтересам службової діяльності. Це ж стосується і зв'язку між діями сторін, який в другому випадку, на нашу думку, відсутній, адже особа, яка пропонує неправомірну вигоду за діяння або бездіяльність службової особи, вважає, що остання наділена відповідними повноваженнями; тобто такі дії обумовлюють існування прямого умислу, отже можуть бути кваліфіковані як закінчений замах на надання неправомірної вигоди службовій особі, а особа, яка отримує таку вигоду, має умисел на майнові блага, а отже комплексно дії обох сторін не пов'язані єдиним умислом.

Аналогічну думку висловив і Н.П. Кучерявий, який зазначив, що не буде закінченого складу отримання-надання неправомірної вигоди, якщо дію, обумовлену нею, службова особа не могла виконати [6, с. 97].

Таким чином, вважаємо, що у випадку, коли службова особа свідомо неспроможна виконати дії в інтересах особи, яка надає майнові блага, дії останньої необхідно кваліфікувати як закінчений замах на надання неправомірної вигоди, а дії службової особи – як шахрайство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон від 14.10.2014 № 1700-VII «Про запобігання корупції»: [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page>.
2. Закон України від 13.05.2014 р. № 1261-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України»: [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1261-18>.
3. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26, ст. 131: [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Кримінальний кодекс України. – К. : «Правова єдність». – 2012. – 184 с.
5. Дудоров О.О. Одержання неправомірної вигоди чи шахрайство? / О.О. Дудоров/ Сучасна наука – пенітенціарній практиці : зб. матеріалів II Міжнар. практ.-конф. (Київ, 4 груд. 2014 р.) / за ред.. В.П. Тихого, Є.Ю. Бараша. – К. : Ін-т крим.-вирон. служби ; Київський регіональний центр НАПРн України, 2014. – С. 110-114.
6. Кучерявый Н.П. Ответственность за взяточничество/ Кучерявый Н.П. – М. : Госюриздат, 1957. – 188 с.

Одержано 16.02.2015

УДК [343.13:351.743] (477)

Пчеліна Оксана Василівна –*кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна***ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ
СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ВЧИНЕНИХ ПРАЦІВНИКАМИ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

Злочини у сфері службової діяльності є громіздким і збірним терміном. З криміналістичної точки зору це суспільно небезпечні винні діяння, що (1) вчиняються як службовими особами з використанням своїх повноважень і становища всупереч інтересам служби, а також можливостей, які випливають зі службового становища, так і особами, які самовільно присвоїли владні повноваження або звання службової особи, (2) та, як наслідок, підривають авторитет і порушують встановлений порядок функціонування та нормальну діяльність органів державного апарату, апарату місцевого самоврядування й інших юридичних осіб незалежно від форми власності [1, с. 89].

Відповідно суспільна небезпека окресленої категорії злочинів не викликає сумніву. Такі злочини також прийнято розділяти на певні види за критеріями. Зокрема, за особою злочинця пропонуємо розрізняти злочини у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками правоохоронних органів. Вказані злочини порушують нормальну діяльність правоохоронних органів, чим водночас і підривають їх імідж.

Специфіка цих злочинів не могла не залишити свій відбиток на діяльності з їх виявлення, розкриття, розслідування та попередження. Тому вважаємо актуальним у представленому дослідженні виділити основні риси злочинів у сфері службової діяльності, вчинених працівниками правоохоронних органів, та вказати на їх вплив на діяльність з провадження досудового розслідування.

Тож, очевидною ознакою визначених злочинів є сфера, в якій вони вчиняються. В даному випадку має місце тісне переплетіння двох сфер – службової та правоохоронної діяльності. Перша сфера вказує на статус працівників правоохоронних органів. Вони є посадовими особами, наділеними певним обсягом повноважень, в рамках яких вони повинні діяти. Вихід же за ці межі, тобто перевищення наявних повноважень, чи нехтування ними, як-то службова недбалість, тягнуть за собою суспільно небезпечні наслідки. А значить і необхідність за ці наслідки понести відповідальність, у нашому випадку – кримінальну. Обсяг повноважень вказаних посадових осіб насамперед диктується сферою, в якій ці особи

функціонують, – правоохоронною. Тобто основними завданнями правоохоронців є захист прав і свобод, а також законних інтересів громадянина та людини, забезпечення громадської безпеки, охорона громадського порядку, здійснення адміністративного та кримінального провадження, вжиття заходів для припинення та недопущення вчинення нових правопорушень тощо. При цьому слід усвідомлювати, що чимало правопорушників прагнуть уникнути відповідальності, у зв'язку з чим вживають заходів, спрямованих на протидію законній діяльності працівників правоохоронних органів. Досить часто вказана протидія набуває комерційного характеру. Як наслідок, працівники правоохоронних органів самі стають на злочинний шлях, вчиняючи злочини у сфері службової діяльності. Більш того їх діяльність набуває корупційної спрямованості.

Відповідно, розслідуючи окреслену категорію злочинів, насамперед слід з'ясувати наступні обставини: чи особа злочинця вчиняла злочинні дії, перебуваючи при виконанні своїх функціональних обов'язків; який обсяг повноважень злочинця; чи вчинені діяння виходять за обсяг службових повноважень злочинця; чи отримувала особа незаконну вигоду чи пропозицію такої вигоду; в чому полягала вказана вигода; коли та за яких умов було отримано незаконну вигоду злочинцем; які незаконні дії було вчинено злочинцем; чи перебувають вчинення злочинних діянь правоохоронцем та отримання пропозиції/обіцянки/власне незаконної вигоди. Разом із тим варто встановити наявність співучасників та їх службовий статус. Вказані обставини підлягають паралельному й якнайшвидшому з'ясуванню, адже гаяння часу може призвести до зговору злочинців між собою, використання корумпованих зв'язків, здійснення впливу на свідків та потерпілого, знищення чи пошкодження речових доказів.

Так як злочинці є працівниками правоохоронних органів, їхній статус визначається характером їх професійної діяльності. Тобто цим злочинам притаманна специфічна особа злочинця. Особа знає процедуру кримінального провадження зсередини, а значить, вчиняючи злочини одразу вживає заходів для їх приховування й ускладнення в подальшому зборі доказової інформації про її причетність до злочину чи-то про характер її діянь. Окрім того, в ході службової діяльності особа злочинця набувала нові корисні знайомства, які в подальшому можуть бути використані для ухилення від кримінальної відповідальності. Більш того, ці зв'язки нерідко самі є фігурантами злочинної діяльності. Тому під час розслідування вказаної категорії злочинів насамперед варто зібрати характеризуючу інформацію про злочинця, особливо як працівника правоохоронних органів. Потрібно отримати доступ до службової документації цієї особи й ретельно її дослідити. Причому слід співставити відомості, відображені в документах, з реальними фактами (наприклад, перевірити наявність, збереженість та обсяг вилучених

речових доказів; допитати учасників проваджень і т. п.). Особливу увагу слід звертати на виконання підписів, власноручних записів, позначок про дату проведення процесуальних дій тощо. Чимало корисної інформації зберігається в комп'ютерній техніці, ось чому із обов'язковим залученням спеціаліста її слід оглянути та призначити комп'ютерно-технічну експертизу.

Із особою злочинця тісно пов'язаний такий елемент як слідова картина. Вона також є специфічною для злочинів у сфері службової діяльності, вчинених працівниками правоохоронних органів. Зокрема, як уже зазначалося, багато криміналістично важливої інформації знаходиться в різного роду документах – наказі про призначення на посаду, особовій справі, функціональних обов'язках, документах про відрядження чи перебування у відпустці, службових документах (протоколах про адміністративні правопорушення, матеріалах кримінального провадження тощо), розписках, чорнових записах, особистій переписці (в тому числі за допомогою електронних ящиків), роздруківках розмов і переписувань через засоби стільникового зв'язку і т. п. Відповідно повнота діяльності зі збору доказової бази напряду залежить від своєчасності проведення обшуків, тимчасових доступів чи вилучень документів, носіїв інформації, комп'ютерної техніки та іншого, їх оглядів і призначень необхідних судових експертиз.

Звичайно, вказані риси не є вичерпними. Проте вони є одними з найбільш відмінних для злочинів цієї категорії.

Таким чином, можна констатувати той факт, що розслідування злочинів у сфері службової діяльності, вчинених працівниками правоохоронних органів, без сумніву є одним із способів протидії злочинності. А в даному випадку – й корупції також. Однак вказана діяльність значно ускладнюється складним механізмом цих злочинів. Зокрема, простежується значний вплив на процедуру кримінального провадження по вказаній категорії злочинів таких їх відмінних рис, як сфера вчинення, особа злочинця, слідова картина та характер діянь (способи злочину).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пчеліна О. В. Поняття злочинів у сфері службової діяльності / О. В. Пчеліна // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. – 2014. – № 10-1. – Том 2. – С. 86-89.

Одержано 01.03.2015

УДК 343.35.001.12 (430)

Реш Август (August Resch) –*первый главный комиссар криминальной полиции, руководитель комиссариата 23 полиции президии г. Мюнхена, Мюнхен, Германия***МЮНХЕНСКАЯ ПРОГРАММА ПОЛИЦИИ «ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЕ РАССЛЕДОВАНИЯ И ДОЗНАНИЯ» (PROPER)**

Сегодняшний комиссариат № 23 при президиуме полиции Мюнхена был создан 1 января 1989 г. и получил номер 124. Поводом для создания этой новой структуры стали тогда идеи о более эффективной борьбе с молодежной преступностью, и особенно по таким направлениям, как деликты с проявлением агрессии, тяжелые телесные повреждения и преступления во время проведения футбольных и хоккейных матчей. Главная идея состояла в том, чтобы феноменом типичных для групп и молодежи правонарушений занималось специальное подразделение. В принципе эта задача до нынешнего времени осталась неизменной.

1 сентября 2000 г. была создана рабочая группа «PROPER» – проект лично ориентированных расследований и дознаний. В данный момент группа состоит из 8 служащих – это 6 мужчин и 2 женщины.

Толчком для создания группы послужили и результаты криминологического исследования, проведенного в 1998 г. Земельным ведомством по уголовным делам Баварии. В рамках исследования были изучены 6300 преступлений, совершенных на территории всей Баварии, 906 – несовершеннолетними. Из этих 906 несовершеннолетних правонарушителей 87 совершили 20 и более преступлений. Основной вывод этого исследования свидетельствовал, таким образом, о том, что 10% молодых преступников совершили 50% всех преступлений. Эти данные ясно свидетельствуют о том, почему эта относительно небольшая, но «криминально ориентированная» группа преступников особенно интересна и важна для полицейских расследований. Результаты этого исследования были подтверждены и аналогичными статистическими данными по городу Мюнхен.

Кроме этого, мы установили еще один интересный факт: группой преступников из молодежной среды, которая активно действовала в Мюнхене и состояла из десяти человек, занималось 20 различных полицейских подразделений и 30 сотрудников, которые работали в этих подразделениях. Причиной такой ситуации была ответственность каждого подразделения за определенный вид преступлений.

Со стороны преступников совершались, как правило, преступные акции, охватывавшие разные виды преступлений, а их расследование осуществлялось многими подразделениями (и их сотрудниками), каждое из которых отвечало за преступления своей узкой специализации. Ситуация заставила нас задуматься о том, как можно оптимизировать процессы расследования.

Наряду с оптимизацией процессов полицейских расследований, которой можно было добиться только концентрацией (объединением) полномочий в единой структуре, личностно ориентированный подход привел и к другим положительным последствиям.

Делегируя ответственность за расследования всего несколькими сотрудниками, мы достигли повышения их мотивации, поскольку один ответственный за то или иное расследование сотрудник неизбежно должен брать на себя больше ответственности, нежели в случае, когда работает группа коллег. Концентрация информационных потоков, ставшая следствием этого подхода, ускоряет соответствующие процессы расследования, способствует расширению знаний о соучастниках, среде и других причастных лицах. Еще одним положительным эффектом стали лучшие результаты полицейских дознаний, а тем самым и более высокие показатели раскрываемости преступлений.

Так как прокуратура Мюнхена с самого начала поддерживала эту идею, то параллельно с созданием при комиссариате № 23 рабочей группы «PROPER» при прокуратуре I города Мюнхена также была проведена соответствующая реорганизация, и сейчас делами молодежной преступности специально занимается 2 прокурора. Тем самым была учтена еще одна цель борьбы с молодежной преступностью, гласящая, что наказание должно следовать в кратчайший срок после преступления.

Сотрудничество с одними и теми же контактными лицами в прокуратуре развивается очень плодотворно. Благодаря регулярному обмену информацией и, тем самым, одинаковому уровню информированности о соответствующих преступниках своевременно и без задержек подаются и выполняются запросы на осуществление необходимых мер, например, решения о проведении обысков или разрешения на арест.

При слушании дела в суде обвинение представляет теперь соответствующий прокурор; раньше же общепринятой была норма делегирования в суд одного из прокуроров, который часто не располагал всесторонней и глубинной информацией.

Кто же в нашем понимании является «интенсивным преступником»? Президиум полиции Мюнхена и прокуратура приняли для «внутреннего пользования» определение «интенсивный преступник» со следующими параметрами:

- несовершеннолетние в возрасте от 8 до 20 лет,

- которые совершили 5 преступлений на протяжении 6 месяцев,
- из них как минимум одно преступление с применением насилия,
- и по отношению к которым необходимо считаться с негативным социальным прогнозом.

При принятии решения касательно (негативного) социального прогноза учитываются и оцениваются материалы дела, количество совершенных преступлений, способы совершения преступлений, индивидуальное и социальное окружение, т.е. семья и друзья, зависимость от наркотиков или алкоголя, поведение в школе и профессиональное развитие, предыдущие наказания, выполнение обязанностей во время испытательного срока, мероприятия ведомств по работе с молодежью, а также энергичность и активность при совершении преступлений.

Принятие преступника в программу «PROPER» означает переход всей ответственности за ведение его дела к комиссариату № 23, к одному из восьми сотрудников этого подразделения, который и в будущем ведет и обрабатывает все дела этого преступника. Исключения составляют лишь преступления, связанные с торговлей наркотиками, убийствами и государственной безопасностью.

Каждый из сотрудников комиссариата № 23 ведет, как правило, дела 10 – 15 «интенсивных» преступников.

С принятием интенсивного преступника в программу автоматически начинается реализация ряда стандартных мер. Интенсивный преступник попадает в список лиц, подлежащих полицейскому наблюдению. Тем самым при проведении каких-либо полицейских контролей комиссариат № 23 автоматически получает информацию о лицах, сопровождавших интенсивного преступника, об автомобиле, на котором он передвигался, и других замеченных особенностях. Таким образом, возникает определенная «картина» передвижения преступника, тем самым могут быть проверены и его контакты, а также места пребывания. Оценка и систематизация этих данных в некоторых случаях приводит к выводам об исполнителях определенных преступлений и их раскрытию.

Одновременно, если это не было сделано раньше, осуществляется сбор опознавательных признаков интенсивного преступника и делается анализ ДНК.

Соответствующий полицейский участок в соответствующем населенном пункте получает информацию о том, что на закрепленной за ним территории проживает интенсивный преступник.

Сотрудничество и обмен информацией осуществляется теперь, как правило, между полицейским, ответственным за работу с молодежью и являющимся сотрудником полицейской инспекции, и соответствующим полицейским комиссариата № 23. Полицейский, ответственный за

работу с молодежью, с его знаниями населенного пункта и молодежной среды является важным источником информации.

Важным мероприятием является также разъяснительный разговор с интенсивным преступником о его «статусе». Ответственный сотрудник комиссариата № 23 вместе с одним из коллег или ответственным прокурором посещают интенсивного преступника дома и в присутствии его родителей сообщают ему, что он теперь находится под интенсивным наблюдением полиции и что все его деликты обрабатываются централизованно одним полицейским сотрудником. Тем самым мы пытаемся положительно повлиять на будущее поведение интенсивного преступника, подчеркнуть серьезность его положения и особый интерес к нему со стороны полиции, а также возросший (для преступника) риск того, что его возможные дальнейшие правонарушения будут быстро раскрыты.

Не менее важной составляющей этой программы есть создание единой контактной сети с другими ведомствами и учреждениями. С этой целью данные об интенсивном преступнике сообщаются всем причастным институциям; у нас в Мюнхене – городской администрации, ведомству по делам иностранных граждан, отделу выдачи водительских прав, отделу, занимающемуся вопросами владения оружием и запрещениями на пребывание на отдельных территориях, ведомству по работе с молодежью. Кроме этого, информацию о принятии интенсивного преступника в программу получает судебная помощь молодежи.

Следующим шагом является «круглый стол», в котором принимают участие все причастные ведомства. Результатом такого обсуждения являются согласованные действия и пакет мер, разработанный с ориентацией на жизненную ситуацию интенсивного преступника, служащий предупреждению его дальнейших возможных преступлений и включающий – в случае необходимости – и интервенционные действия. Это могут быть предложения, касающиеся окончания школы или получения профессионального образования, интенсивная педагогическая помощь, предоставление жилья в общежитии или помещение в специальные закрытые учреждения. Речь идет, таким образом, о целом спектре мер, начиная с репрессивных сценариев и заканчивая полным выходом из «уголовной карьеры».

В контексте репрессивных действий этот комплекс мер дополняется еще и приглашением интенсивных преступников-иностранцев на собеседование в ведомство по делам иностранных граждан, где им указывают на последствия – вплоть до высылки – их противоправных действий с точки зрения законодательства о правах иностранных граждан.

В отделе выдачи водительских прав проверяется «зрелость» кандидата – интенсивного преступника – на вождение автомобиля и,

как правило, ему отказывают в разрешении на получение водительского удостоверения.

Незадолго до 18-го года рождения интенсивный преступник автоматически получает официальное уведомление отдела, занимающегося вопросами владения оружием, в котором сообщается, что ему запрещено приобретать оружие и владеть им и поэтому ему не может быть выдано так называемое «малое разрешение на оружие». Это уведомление имеет правовую силу, и нарушение его положений влечет за собой наказание в соответствии с нормами Закона об оружии.

Не исключаются и запреты на посещение и пребывание в определенных местах, если, например, интенсивный преступник «отличился» во время народного праздника нанесением его участникам телесных повреждений или был замечен в пользующихся дурной репутацией местах своим участием в деликтах, связанных с наркотиками.

В данном случае речь идет об административных мерах, которые полиция сообщает другим правоохранительным органам. Исходя из своих полномочий, они в случае регистрации ими нарушения интенсивным преступником указанных выше запретов, как правило, определяют ему наказание в виде денежного штрафа.

Статистические данные о национальном составе интенсивных преступников Мюнхена не являются, на мой взгляд, репрезентативными показателями, но, думаю, что они все-таки указывают на определенные тенденции. На сегодняшний момент президиум полиции Мюнхена обрабатывает дела 98 кандидатов на прием в программу PROPER, из них 43 являются немцами и 55 - иностранцами. Основная часть иностранцев представлена гражданами Турции.

Исходя из этих показателей, я хотел бы перейти к возможным мотивам и причинам, а также попытаться объяснить преступное поведение несовершеннолетних. Мои размышления и выводы базируются не на результатах научных исследований, а на анализе и оценке проведенных допросов и жизненного развития интенсивных преступников.

Все чаще мы констатируем дефициты в аспекте социализации, и особенно в семейном воспитании, что в случае с иностранцами дополняется зачастую языковыми трудностями, последствием чего является, естественно, незаконченное школьное и/или профессиональное образование.

Важными факторами являются также случаи применения насилия в семье, т.е. опыт по применению насилия, который несовершеннолетние собирают в собственных семьях, и интеграционные проблемы, поскольку в семьях иностранцев нередко прививаются другие этнические и культурные ценности, которые часто ведут к конфликтам в стране пребывания.

Существенным кажется и то обстоятельство, что интенсивные

преступники чаще всего проживают в городских агломерациях. Их преступное поведение обусловливается нередко анонимностью большого города и отсутствием в таких условиях надлежащего социального контроля.

Одновременно мы констатируем и изменения в системе ценностей молодых людей, что проявляется в потере авторитета родителями, школой, церковью, а также государственными органами. Место этих институций занимает нередко клика. Влияние этих так называемых «групп сверстников» не обязательно должно быть негативным, однако оно становится таковым, если возникают конфликты по отношению к семье. Если эти группы собираются в проблематичной среде, они могут начать оказывать доминирующее влияние, а в сочетании с «ритуалами приема» и «тестами на мужество» могут негативно воздействовать на подростков, и особенно на тех, у кого слабо развито чувство самоидентификации.

«Группы сверстников» могут стать для несовершеннолетних, находящихся в поиске своего статуса, аттрактивной сферой деятельности, возможностью заставить слушать себя, если для этого и нет интеллектуальных предпосылок.

Следующей важной проблемой является возрастающее употребление алкоголя, наверное, это и следствие изменившихся традиций по поводу проведения свободного времени и устранения многих норм о закрытии ресторанов, кафе, дискотек и других аналогичных заведений.

Обобщая, можно сказать, что один фактор, как правило, не является решающим для преступного поведения; зачастую много негативных факторов обуславливают сползание в преступный мир, т.е. преступное поведение всегда имеет несколько причин.

Решением Кабинета Министров Баварии (2008 г.) существенная часть программы PROPER получила на территории Баварии статус «рамочного стандарта», чем преследуется цель активизировать действия по преследованию «многократных» и «интенсивных» преступников. Для всей Баварии многие параметры программы, о которых я Вам рассказал, стали единым стандартом в борьбе с молодежной преступностью.

«Интенсивные» преступники исключаются из программы, если:

- они достигли возраста 21 года,
- выезжают из Баварии на постоянное жительство в другие земли

или

- на протяжении длительного периода, не менее одного года, не совершают никаких правонарушений.

Если Вы спросите меня об успехе этой программы, то мне будет непросто привести Вам убедительные статистические показатели. Могу сослаться только на результаты оценки дел 52 бывших участников

программы PROPER. Мы предприняли этот мини-анализ в 2006 г. и установили, что указанные 52 бывших интенсивных преступника совершили:

- перед принятием в программу 1730 преступлений,
- во время пребывания в программе 625 преступлений,
- после исключения из программы 106 преступлений.

Эти статистические данные не были тогда дополнены интервью с самими бывшими участниками программы. Было бы, естественно, очень интересно узнать, как они, со своей точки зрения, оценивают влияние наших мер.

Неоспоримым фактом остается, однако, существенное уменьшение количества преступлений, чему способствовали, без сомнения, самые различные факторы. Лично я убежден, что достижению этого положительного результата способствовала и программа PROPER.

Сейчас Земельное ведомство по уголовным делам Баварии изучает результаты внедрения программы PROPER как «рамочного стандарта» на территории всей Баварии, и я нетерпением жду выводов этого исследования. Надеюсь, однако, что и здесь можно рассчитывать на положительные показатели.

Заканчивая, хотел бы сказать, что только полиция в одиночку не может побороть молодежную преступность, что только репрессии без превентивных мер не могут привести к настоящему успеху, что превентивные действия уже в детском возрасте имеют существенное значение, а борьба с молодежной преступностью является задачей, относящейся ко всему обществу в целом. Эта борьба может быть успешной только при условии, если действия всех причастных ведомств и учреждений будут согласованы и скоординированы.

Реш Аугуст (August Resch) –

перший головний комісар кримінальної поліції, керівник комісаріату 23-ої поліцей президентії м. Мюнхена, Мюнхен, Німеччина

МЮНХЕНСЬКА ПРОГРАМА ПОЛІЦІЇ «ОСОБИСТІСНО – ОРІЄНТОВАНІ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ДІЗНАННЯ» (PROPER)

Проаналізовані окремі практичні аспекти роботи поліції Мюнхену, зокрема, програми «PROPER». Приведені методики виявлення груп «кримінально орієнтованих» та «інтенсивних» злочинців, запропоновані способи їх викриття та виведення зі злочинної діяльності. Акцентовано увагу на досягненнях програми «PROPER» на території Мюнхену.

Одержано 04.03.2015

УДК [343.8:343.35] (100)

Саинчин Сергей Александрович –*кандидат юридических наук, адвокат Одесской областной коллегии адвокатов, Одесса, Украина***НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ МЕЖДУНАРОДНОГО ОПЫТА
ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ**

Коррупция по праву считается одним из самых древнейших зол человеческой цивилизации, поскольку появилась вместе с возникновением государственных институтов, и от традиционного обычая дарения подарков уважаемым людям быстро переросла в возможность нарушения закона путем подкупа ответственных чиновников. История знает примеры, когда коррупция была нормой жизни государства (например, практика так называемых «кормлений», существовавшая на Руси с киевских времен до XVI в.) [3, с. 46].

По мере развития государственного аппарата и международных отношений, роста уровня общей политической культуры коррупция стала восприниматься не только как позорное явление, но и как одно из самых тяжких преступлений. Со временем уровень цивилизованности той или иной страны стал определяться степенью распространения там коррупционных явлений, которые должны изучаться и включаться в орбиту государственной программы борьбы с преступностью [2, с. 258].

Большинство методов борьбы с коррупцией в нашей стране сводится к административному либо уголовному наказанию за совершение правонарушения, например, получение неправомерной выгоды. По нашему мнению, данный метод является не конструктивным и малоэффективным. В первую очередь необходимо уничтожить предпосылки возникновения коррупции, а именно бюрократию как элемент участия человека в предоставлении административных услуг.

Многим государствам удалось если не полностью ликвидировать коррупцию, то свести ее к минимуму. Среди таких стран: Дания, Новая Зеландия, Сингапур, Швеция, Австралия, Нидерланды, Швейцария, Исландия, Австрия, Германия, Япония, Великобритания, США. В данном списке есть страны, где еще 20-30 лет назад получение неправомерной выгоды было обычным явлением, но, благодаря правильно выбранному направлению в борьбе с коррупцией и использованию характерных для каждой страны своих индивидуальных методов, в настоящее время уровень коррупции в этих странах сведен до минимума. Нами предлагается более тщательно изучать опыт других государств для дальнейшего применения на практике в Украине.

Мы приведем лишь некоторые примеры, где в ряде стран, согласно данным мониторинговой компании Transparency International, удалось частично справиться с некоторыми элементами коррупции. Примечательный опыт борьбы с коррупцией в некоторых странах, например, **Сингапур**. За пятьдесят лет независимости, государству удалось пройти путь от одного из наиболее коррумпированных до лидера списка стран с негативным восприятием коррупции. В результате осуществления целого комплекса мер созданы условия, призванные исключить или минимизировать стимул к совершению коррупционных правонарушений как со стороны чиновников, так и простых граждан. В Сингапуре действует автономное бюро по расследованию случаев коррупции, куда может беспрепятственно обратиться любой гражданин. Полномочия сотрудников бюро максимальные, сотрудник бюро имеет право расследовать любые дела, связанные с подозрением в коррупции, при этом являясь защищенным от любого внешнего давления. В уголовном законодательстве страны лицо, берущее, дающее или предлагающее неправомjernую выгоду, будет осуждено и приговорено к 5 годам лишения свободы. Примечательно, что политик за участие в коррупционных махинациях может быть осужден до 7 лет тюремного заключения и обязательным пунктом приговора является конфискация имущества коррупционера. Кроме указанных способов, в стране применяется практика массовых кадровых чисток в особенно коррупционно опасных сферах (например, поголовное увольнение сотрудников таможенных служб).

Швеция. В этой скандинавской стране сумели преодолеть коррупцию абсолютно по-европейски, путем профилактической работы. Государство перестало вмешиваться в деятельность коммерческих организаций, была создана независимая система правосудия, был открыт широкий доступ к внутренним государственным документам, обеспечивается полная прозрачность любой исполнительной процедуры. Наблюдается рост зарплаты чиновников, тем самым поднимаются этические нормы этой профессии в стране.

Израиль. В этом государстве коррупция практически сведена к минимуму. Положительных результатов удалось добиться вследствие осуществления комплексных мер: постоянного мониторинга наиболее коррупционно опасных сфер государственной деятельности (параллельно осуществляется правительственными организациями и специальными подразделениями полиции, ведомством государственного контроля, обладающего независимостью от министерств и государственных ведомств, а также общественными организациями); обнародования в прессе любой информации о коррупции в органах власти; независимости контролирующих органов от руководства министерств и ведомств, чиновники которых являются

фигурантами расследования; при администрации премьер-министра Израиля действует специальный комитет по борьбе с коррупцией; повышены зарплаты и социальные льготы для чиновников.

Китай. В КНР на сегодняшний день действует, пожалуй, самое жестокое уголовное наказание в отношении коррупционеров. Однако нельзя сказать, что стране удалось преодолеть коррупцию – взяточничество и хищение госимущества по-прежнему остаются распространенным явлением. На каждом масштабном партийном собрании КПК проблема коррупции поднимается как одна из острейших. Борьба с коррупцией в КНР осуществляется централизованно. Параллельно действуют Центральная комиссия по проверке дисциплины ЦК КПК и Министерство контроля, а также создан новый орган – Государственное управление по противодействию коррупции. Система репрессивных мер, направленная против чиновников-коррупционеров, отличается крайней жестокостью. С 2003 года было публично расстреляно 10 тысяч обвиняемых, чья вина в коррупционных действиях была доказана, еще 120 тысяч получили от 10 до 20 лет тюремного заключения.

Египет. В Египте чиновник-коррупционер, добровольно признавшийся в подобном преступлении, раскрывший структуру коррупционной схемы или назвавший сообщников, освобождается от наказания.

Намибия. В Намибии государство обеспечивает полную анонимность всем свидетелям, проходящим по «коррупционным» делам.

Греция. Греция обязуется экстрадировать на родину любого человека, находящегося на ее территории, если он обвиняется в коррупции.

Чехия. В Чехии проводятся экскурсии, где всем желающим показывают особняки действующих и бывших госчиновников, которые ранее подозревались в совершении коррупционных деяний.

СССР. В СССР коррупционные действия приравнивались к измене Родине и карались либо смертной казнью, либо очень длительным тюремным сроком. Имущество конфисковалось в любом случае. Однако эти меры так и не помогли искоренить взяточничество в Стране Советов. Оно процветало даже в суровые годы правления И.Сталина, а уж во времена Л. Брежнева этот фактор стал угрожающим для государства [1, 4].

В настоящее время Украина переживает не простое время, закончился 2014 год, который в истории прошел с множеством перемен: Майдан, курс доллара к гривне возрос с 8 на 16, а затем резко за несколько месяцев возрос до 25 гривен, АТО на востоке страны. Однако, хочется отметить, что в 2014 году в Украине отмечен рекорд в получении взятки. Всеми известный в Украине судья И. Зварыч получил один миллион гривен в качестве вознаграждения, однако в Николаевской

області ізобличен чиновник в отриманні 1,5 мільйона гривень незаконного винагородження за передачу 1672 га земель в оренду. Продовжують отримувати неправомірну вигоду співробітники міліції (підполковник, начальник одного з відділів УМВД в Дніпропетровській області, займався «кryшеванням» підпольних ігорних закладів, за що от підприємця отримав близько 500 тисяч гривень в якості «благодарності»). Ну і звичайно, рік не пройшов без факта корупції в судах і, як ні дивно, в Одеському господарському суді – зафіксований факт отримання суддею взятки в розмірі 570 тисяч гривень за протиправне винесення судового рішення. Вищеперераховані приклади свідчать на те, що корупція не має меж, продовжується збільшення грошового еквівалента в якості надання незаконних адміністративних послуг.

Для боротьби з корупцією нами пропонуються наступні способи:

- люстрація, проведення адміністративної реформи, яка повинна привести до уніфікації діючого законодавства, мінімізації впливу чиновників на прийняття рішень, зменшення кількості документів, необхідних для заявлятеля, і підвищення рівня документообігу поза людського фактора;

- підвищення зарплати всім державним службовцям і застосування соціальної програми, пропагандуючої негативне ставлення до корупційних явищ. В даному випадку можливо використання ЗМІ в якості інструментарію пропаганди боротьби з корупцією в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бережний І. В. Боротьба з корупцією в Україні. - Режим доступу: <http://narodna.pravda.com.ua/politics/4b7bdadf91a3a/>
2. Мельник М. І. Корупція - корозія влади : Соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії / М. І. Мельник. - К.: Юрид. думка, 2009. - 400 с.
3. Невмержицький Є. Інститути громадянського суспільства у протидії корупції / Є. Невмержицький // Право України : Юридичний журн. К. (Україна) . - 2010. № 12. . - С.126-132.
4. Transparency International. Режим доступу <http://www.profi-forex.org/novosti-mira/novosti-sng/ukraine/entry1008235447.html>

Сайчин Сергій Олександрович –

кандидат юридичних наук, адвокат Одеської обласної колегії адвокатів, Одеса, Україна

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Наведений короткий історичний аналіз корупційних проявів у Київській Русі та шляхи боротьби з ними. На прикладах різних країн (Китай, Сінгапур, Швеція, Єгипет, Чехія, Греція тощо) висвітлені

шляхи протидії корупційній злочинності. Здійснений аналіз щодо можливості втілення деяких із зазначених форм боротьби з корупцією в українське суспільство та державний апарат.

Одержано 19.02.2015

УДК 343.35.001.11

Сайнчин Олександр Сергійович –

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики Класичного приватного університету, Запоріжжя, Україна

НАУКОВЕ ТА ПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ КОРУПЦІЇ

Юридичний словник України визначає, що корупція - це використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди посадовій особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей.

З огляду на це, корупцію, на нашу думку, слід розглядати не тільки (а точніше, не стільки) як юридичну, але і як загальносоціальну, політичну та економічну проблему суспільства та держави. Виходячи з цього, проблема протидії корупції — це проблема не лише відповідних правоохоронних органів (прокуратури, міліції, Служби безпеки), а насамперед проблема політичного керівництва держави, тобто, в першу чергу, вона є проблемою політичною, економічною, загальносоціальною, а лише потім правовою. Проте, у нас, на жаль, це розуміється інакше. Якщо суспільству в черговий раз потрібно показати, що влада рішуче налаштована боротися з корупцією, то відразу «включають» в дію правоохоронні органи, роблячи акцент на репресивний аспект цієї боротьби. Однак, така діяльність може бути лише зовні ефектною, та й то на певний час, але з точки зору стратегії протидії корупції ця боротьба безперспективна.

Водночас існують країни, де корупція носить масштабний, системний, організований характер і має визначальний вплив на політику, економіку та інші сфери суспільного життя. Там корупція із соціальної аномалії (патології) поступово перетворюється на правило (норму) і виступає звичним способом вирішення життєвих проблем, стає нормою функціонування влади і способом життя значної частини членів

суспільства. У цих державах корупція є системним елементом управління, тому, якщо цей елемент вилючити з управлінського процесу, управління державою буде втрачене. Вказані проблеми, насамперед, торкаються й України.

Юридично, на папері, в Україні все виглядає діалектично і поступово. Держава періодично приймає закони, які направлені на протидію корупції. Низка таких законів була прийнята у 1995 і 2011 роках, а до останнього закону, майже до 2014 року, були прийняті 10 доповнень та коментарів Конституційного Суду. Але, незважаючи на прийняті законодавчі акти, корупція в країні постійно збільшується. Про це свідчать результати дослідження компанії «Барометр Світової Корупції» від Transparency International та Gallup International Association. За їх даними, українці найчастіше сплачують хабарі при отриманні послуг в правоохоронних органах (49%) та медичних установах (41%). Крім того, зростає тенденція хабарництва і в інших сферах. Зокрема, нерідко українці дають хабарі в освітніх закладах (33%), земельних службах (25%), реєстраційних та дозвільних службах (22%), судах (21%), податковій (18%), комунальних підприємствах (6%). Крім цього, згідно з дослідженням, найкорумпованішою сферою визнано судову (66%), за якою йдуть: правоохоронні органи (64%), державна служба (56%), сфера охорони здоров'я (54%), парламент (53%), політичні партії (45%), освітня система (43%), бізнес (36%), військова сфера (28%), ЗМІ (22%), релігійні інституції (21%), громадські організації (20%).

Предметом нашого дослідження стали проблеми визначення наукового та нормативно-правового визначення поняття корупції.

Наукове розуміння поняття «корупція». Аналіз вживання терміна «корупція» в юридичній літературі засвідчує, що вченими висловлюється надзвичайно широке розмаїття думок, щодо розуміння суті цього явища. При цьому інколи висловлюються не тільки надзвичайно загальні, нечіткі формулювання, а й такі, що виключають одне одного. Як справедливо зауважує російський дослідник О. І. Мізерій, існує багато різних визначень поняття «корупція», але повної ясності і правової точності до цього часу немає.

Найчастіше під корупцією пропонують розуміти підкуп і продажність посадових осіб, що відображається кримінально-правовим поняттям «хабарництво» (А. А. Аслаханов, О. І. Мізерій, О. Г. Кальман) [5, с.67]. Але й при цьому існують різні підходи. Одні автори вважають, що корупцією охоплюється будь-яке одержання хабара, інші, як наприклад: П.М. Панченко, розглядають корупцію як систему систематично скоюваного організованого хабарництва.

Інші автори вважають помилковим зведення корупції до хабарництва. Так, на думку В.С. Лукомського, підкуп посадових осіб (хабарництво) є лише однією з складових корупції. А. А. Аслаханов визнає хабарництво одним з найбільш поширених і небезпечних видів корупції.

При цьому він зазначає, що хабарництво не завжди виступає як вид кримінально караної корумпованої поведінки, оскільки корупція – це, насамперед, «хвороба» державного чиновницького апарату. У цьому розумінні корупція - це акт правопорушення з боку державних службовців. П.С. Матишевський, характеризуючи хабарництво, вважає, що воно є складовою корумпованості багатьох ланок державного апарату.

Поряд з використанням влади або посадових повноважень корупцією визнається використання авторитету посади та пов'язаних з нею можливостей, але задоволення інтересів третіх осіб шляхом неправомірного використання офіційних повноважень, авторитету влади та інших можливостей, які надає посадовій особі її посада, являє собою корупцію лише тоді, коли такі інтереси є груповими. Отже, за таким підходом задоволення інтересу однієї іншої особи не є корупцією (Є.О. Невмержицький, М. І. Мельник) [7, с.48].

Нами вважається, що такий підхід видається необґрунтованим, оскільки кількість осіб, інтереси яких задовольняються в результаті дій посадової особи, не мають суттєвого значення для визнання їх корупційними. Головне, як зазначалось вище, що при цьому приватним інтересам необґрунтовано надається перевага над інтересами суспільства або держави. Крім цього, визначення поняття корупції обмежується загальними ознаками і характеризується відсутністю чітких формулювань, які б дозволили виділити суттєві ознаки цієї правової категорії. Це, наприклад, визначення корупції як акту правопорушення державних службовців або як системи відповідних стосунків між певними посадовими особами та кримінальним середовищем на основі протиправної діяльності цих посадових осіб на шкоду державним та суспільним інтересам тощо.

У наведених вище точках зору відображено доктринальне розуміння корупції як правової категорії і воно лише з одного боку характеризує це поняття. Щоб з'ясувати інші підходи щодо визначення цього поняття, необхідно розглянути розуміння корупції, яке має місце на законодавчому рівні, у документах міжнародно-правового характеру, правоохоронній діяльності, а також у свідомості пересічних громадян.

Нормативно-правове розуміння корупції. Одним із перших варіантів офіційного розуміння поняття «корупція» з боку вищих органів державної влади України була законодавча пропозиція, яка містилась у листі Кабінету Міністрів України від 2 квітня 1993 р. № 19-683/4, адресованому Верховній Раді України з приводу виконання п. 2 Постанови Верховної Ради України від 23 січня 1993 р. «Про стан виконання законів і постанов Верховної Ради України з питань правопорядку і заходи щодо посилення боротьби із злочинністю» [3, с.2], який передбачав необхідність законодавчого визначення зазначеного поняття. Цим листом пропонувалось передбачити у законі, що корупція - це «суспільно-небезпечне діяння, що полягає в корисливому використанні посадовими особами свого службового становища і пов'язаних з ним можливостей для

збагачення, протиправного одержання матеріальних чи інших благ і переваг в особистих чи групових інтересах».

Таким чином, корупція зводилась до конкретного суспільно небезпечного діяння (злочину), а точніше до посадового зловживання, яке: 1) мало корисливий характер; 2) було спрямовано на збагачення або протиправне одержання матеріальних чи інших благ і переваг в особистих чи групових інтересах.

Поняття корупції, яке безпосередньо було визначено у законі, за багатьма ознаками наближалось до наведеного вище, хоча водночас і суттєво відрізнялось від нього. У прийнятому 5 жовтня 1995 р. Законі України «Про боротьбу з корупцією» воно сформульовано таким чином: «Під корупцією в цьому Законі розуміється діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг» [2, с.2].

Основною формальною особливістю такого визначення поняття «корупція» є те, що воно має нормативно-правовий характер. Що стосується суті самої корупції, то її відзначає низка моментів: по-перше, корупція розглядається як діяльність; по-друге, така діяльність пов'язується із протиправним використанням службових повноважень; по-третє, сфера цієї діяльності обмежується сферою державного управління; по-четверте, її відзначає чітко визначена корислива (матеріальна) спрямованість. За формою прояву вона є близькою до одержання хабара, зловживання владою або посадовим становищем, хоча і не тотожна їм.

Слід погодитись з тими вченими і практиками, які вважають передбачене у Законі України «Про боротьбу з корупцією» поняття «корупція» не зовсім вдалим (М. І. Мельник, С. А. Шалгунова) [7, с. 76]. Про те, що це поняття не можна визнати досконалим і універсальним, оскільки воно відображає розуміння корупції у вузькому сенсі і може бути застосоване лише у контексті зазначеного закону, зазначали і окремі автори Закону України «Про боротьбу з корупцією». Саме фахівці, які працювали над підготовкою цього закону, відчували всю складність чіткого юридичного визначення поняття «корупція». Пропонувалися різні підходи, різні варіанти визначень. Вносились пропозиції (і слід зазначити - не позбавлена підстав) взагалі відмовитися від загальної дефініції. Було й інше - пропонувалося розглядати корупцію як злочин і передбачити у Кримінальному кодексі спеціальну норму про відповідальність за корупцію.

Крім цього, зазначається, що у 2014 році набув чинності Закон «Про засади запобігання та протидії корупції». Даний закон запроваджує деякі важливі нововведення, які слід мати на увазі та враховувати на практиці. Конкретизовані такі терміни вживання, як **безпосереднє підпорядкування, близькі особи, конфлікт інтересів, неправомірна вигода, суб'єкти декларування, члени сім'ї**. Саме

поняття корупції законодавцем визначене як діяння посадової особи з використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [3, с.1].

Як вже зазначалось, на законодавчому визначенні поняття «корупція» особливо наполягали керівники правоохоронних органів, які вбачали у відсутності такого визначення основну правову перешкоду ефективній протидії корупції. І хоча для більшості фахівців, що працювали в робочій групі з підготовки відповідних законопроектів, необхідність законодавчого визначення цього поняття викликала великий сумнів, у результаті багатьох дискусій, у тому числі і на засіданні парламентської Комісії з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією, було прийнято компромісне рішення - дати загальне визначення поняттю «корупція» і сформулювати основні види корупційних діянь, що знайшло своє відображення у ст. 1 Законах України «Про боротьбу з корупцією» та «Про запобігання корупції» [2,3, с.1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. К.: «Феміда». – 1996.
2. Закон України «Про боротьбу з корупцією» // ВВР України, 1995 № 34.
3. Закон України «Про запобігання корупції» // ВВР, 2014, № 46
4. Кримінальне право. Особлива частина. Підручник. – К.: НАВСУ. – «Правові джерела». – 1998.
5. Кальман О. Г. Взаємозв'язок організованої злочинності та корупції у сфері економіки // Вісник Академії правових наук України. 1997 № 4 (11).
6. Камлик М. І. Невмержицький Є. В. Про результати дослідження проблем, що пов'язані з протидією корупції в Україні. // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2000. – № 2.
7. Мельник М. І. Наукове забезпечення антикорупційної діяльності в органах державної влади. – К.: Основа, 1999.
8. Мельник М. І. Корупція: сутність і поняття, заходи протидії. К.: 2001 // Право України. – 2000. - № 11.
9. Охотнікова О.М. Посилення кримінальної відповідальності за посадові злочини // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1998. - № 3.
10. Шалгунова С. А. Питання попередження хабарництва та корупції в органах внутрішніх справ // Конституційні гарантії захисту людини у сфері правової діяльності. Дніпропетровськ: 1999.
11. Юридичний словник-довідник. К.: 1996. – с. 308.

Одержано 19.02.2015

УДК 343.8: [343.353:343.83]

Северин Оксана Олександрівна –*кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна***ДО ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ЗАХОДУ ПРОТИДІЇ ЗЛОВЖИВАННЯМ З БОКУ АДМІНІСТРАЦІЇ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ**

На шляху до євроінтеграції вітчизняним законодавцем останнім часом ведеться активна робота щодо удосконалення законодавства України з метою протидії злочинам у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Не оминув він своєю увагою і кримінально-виконавче законодавство. З метою удосконалення останнього за останні декілька років було внесено значну кількість змін і доповнень до Кримінально-виконавчого кодексу, прийнято багато нових інструкцій, наказів та постанов щодо порядку виконання та умов відбування різних видів кримінальних покарань. Особливих змін зазнали нормативні акти стосовно правового статусу осіб, засуджених до позбавлення волі, адже це найуразливіша категорія засуджених, і саме щодо неї українська держава намагається привести законодавство у відповідність до норм міжнародних стандартів поводження із засудженими.

З цією метою було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів» від 08.04.2014 № 1186-VII (далі - Закон)[2] та наказ Міністерства юстиції «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» від 29.12.2014 № 2186/5 (далі - Правила)[3]. Законом було внесено 51 зміну до КВК [1], багато статей було викладено в новій редакції, доповнено частинами або взагалі виключено. Правила також зазнали суттєвих змін, що значно знизило можливість зловживань з боку адміністрації установ виконання покарань. Проте і дотепер як Кримінально-виконавчий кодекс, так і Правила мають низку норм, які є перепорою у питанні протидії порушенням у сфері службової діяльності в установах виконання покарань.

Проаналізуємо деякі з них.

1. Побачення засуджених до позбавлення волі з родичами, адвокатами та іншими особами.

Ст. 110 КВК [1] передбачає право засуджених на короткострокові та тривалі побачення. Законом [2] було внесено зміни до ч.3, 4, 5 та 7 вказаної статті, проте залишилось поза увагою питання, що виникає при вивченні тексту ч.1, а саме: короткострокові побачення дозволяються тривалістю до чотирьох годин, тривалі - до трьох діб.

Виникає питання: чому «до»? Хто має визначати тривалість таких побачень? Дана стаття чітко вказує на те, що засуджений має *право* на побачення з певною періодичністю, отже і право визначати їх тривалість (звичайно, не довше, ніж передбачено законом) також має той, хто знаходиться на побаченні, тобто засуджений.

Очевидно, ч.1 ст. 110 КВК [1] потребує змін і має бути викладена в наступній редакції: «Засуджені мають право на побачення: короткострокові тривалістю **не більше** чотирьох годин і тривалі - **не більше** трьох діб...».

Правила визначають порядок надання таких побачень. Заради справедливості необхідно відзначити, що нові Правила, порівняно з Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань від 25.12.2003 №275 [4], зробили значний крок до зменшення можливостей зловживань адміністрацією установ виконання покарань. Так, раніше у п.46 зазначалось, що «короткострокові побачення надаються з родичами та іншими особами під наглядом представника адміністрації установи виконання покарань. З іншими особами побачення надаються тільки тоді, коли, на думку адміністрації, вони не будуть негативно впливати на засудженого» [4]. Нові ж Правила такої норми позбулись. У тому ж пункті в абзаці 9 було встановлено, що «Адміністрація установи, як *правило*, звільняє засуджених від роботи на період тривалих побачень з наступним або попереднім відпрацюванням» [4]. Редакція чинних Правил передбачає: «Адміністрація установи виконання покарань звільняє засуджених від роботи на період тривалих побачень»[3].

Проте і п. 47 «старих» Правил, і п.1 Розділу XIV «нових» містять норму, відповідно до якої «тривалість побачень установлюється адміністрацією установи виконання покарань залежно від пропускну́ї спроможності приміщень, у яких вони проводяться, а також з урахуванням поведінки засудженого, його ставлення до праці та навчання. У всіх випадках короткострокові побачення не можуть тривати менше двох годин, а тривалі - менше доби, якщо на коротших строках не наполягають особи, які перебувають на побаченні.»

Беручи до уваги сказане вище, посилання на «пропускну́ї спроможність» приміщень для побачень є порушенням прав засудженого і дає можливість адміністрації установи маніпулювати цим поняттям, зловживаючи при цьому своїм службовим становищем, а отже, п.1 Розділу XIV має бути змінений і вказівка на «пропускну́ї спроможність» має бути виключена. Щодо визначення тривалості

побачень з урахуванням ставлення засудженого до праці, то необхідно сказати, що праця засуджених до позбавлення волі - взагалі окрема тема для вивчення та обговорення, адже, як відомо, Закон визнав працю засуджених за право, а не обов'язок, що неминуче має призвести до змін норм, що визначають «сумлінне ставлення до праці» як необхідну ознаку при вирішенні багатьох питань.

2. Придбання в установах виконання покарань продуктів харчування та предметів першої потреби.

Кримінально-виконавчий кодекс передбачає можливість за загальним правилом витратити на придбання продуктів харчування та предметів першої потреби:

- засудженим у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання - гроші, зароблені в колонії, в сумі до ста відсотків мінімального розміру заробітної плати (далі - МРЗП) (ч.1 ст. 138 КВК);

- засудженим у виправних колоніях середнього рівня безпеки - гроші, зароблені в колонії, в сумі до вісімдесяти відсотків МРЗП (ч.1 ст. 139 КВК);

- засудженим у виправних колоніях максимального рівня безпеки - гроші, зароблені в колонії, в сумі до сімдесяти відсотків МРЗП (ч.2 ст. 140 КВК);

- засудженим у виховних колоніях - гроші, зароблені в колонії, в сумі до ста відсотків МРЗП (ч.1 ст. 143 КВК)[1].

Не вдаючись до методики визначення розміру відсотків МРЗП, які має право витратити засуджений, знову постає питання: чому **«до»**? Відповідь видається очевидною: вказані норми потребують змін, а саме: необхідно прийменник **«до»** замінити словами **«не більше»**.

3. Короткочасні виїзди за межі виправних і виховних колоній.

До прийняття Закону ст. 111 КВК мала наступну редакцію: «1. Засудженим, які тримаються у виправних колоніях мінімального рівня безпеки, дільницях соціальної реабілітації виправних колоній середнього рівня безпеки та виховних колоніях, може бути дозволено короткочасні виїзди за межі колонії...».

Як бачимо, слова «може бути» також давали можливість адміністрації установ виконання покарань зловживати своїм службовим становищем.

Закон змінив ст. 111 КВК, однак, прибравши одну прогалину, законодавець вніс іншу.

Чинна редакція вказаної статті має такий зміст: «1. Засудженим, які тримаються у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, дільницях соціальної реабілітації виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і *виправних колоніях* середнього рівня безпеки та виховних колоніях, дозволяються короткочасні виїзди за межі колонії...»[1].

Отже, слова «може бути дозволено» замінено словами «дозволяються» (і це є позитивною зміною). Але, уважно вивчивши текст статті, доходимо висновку, що на короткочасні побачення мають право: всі без обмежень неповнолітні засуджені; всі без обмежень засуджені, що відбувають покарання у виправній колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання (а у таких колоніях відповідно до ч.3 ст. 138 КВК встановлюється режим, передбачений для засуджених, які тримаються в дільницях соціальної реабілітації); засуджені, які тримаються у дільницях соціальної реабілітації виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання; і... всі без обмежень засуджені, що відбувають покарання у виправній колонії середнього рівня безпеки [1]. Що це: проблема законодавця з граматикою і правильним визначенням відмінків чи «випадкова» помилка, що надає простір для нових зловживань?

4. Одержання і відправлення засудженими до позбавлення волі грошових переказів.

Ст. 114 Кримінально-виконавчого кодексу [1] і п.2 Розділу XII Правил [3] передбачають право засуджених без обмежень одержувати грошові перекази і відправляти грошові перекази родичам, *а з дозволу адміністрації установ виконання покарань - також іншим особам*. Не зрозумілим є таке обмеження. Чому засуджені можуть самостійно вільно відправляти грошові перекази тільки родичам і не можуть так само вільно відправити їх іншим особам, що не є такими? Як бачимо, і ця норма є підґрунтям для зловживань з боку адміністрації установ, а отже, також потребує внесення до неї змін.

Це лише декілька питань, які потребують вирішення. Шляхом внесення запропонованих змін до вказаних норм та вивчення і удосконалення інших можна значно знизити можливість, а отже, і рівень зловживань адміністрацією установ виконання покарань. Звичайно, ці зміни мають проходити паралельно з усуненням інших чинників, що сприяють корупційним правопорушенням в органах і установах виконання покарань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінально-виконавчий кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/page4>
2. Закон України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів» від 08.04.2014 № 1186-VII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1186-18>
3. Наказ Міністерства юстиції «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» від 29.12.2014 № 2186/5 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1656-14>
4. Наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань»

від 25.12.2003 №275 (втратив чинність 29.12.2014 р.) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1277-03>

Одержано 02.03.2015

УДК [316:343.35] (477.54)

Синявська Олена Юхимівна –

доктор юридичних наук, професор, начальник Навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна;

Сердюк Олексій Олександрович –

кандидат соціологічних наук, доцент, начальник науково-дослідної лабораторії з проблем організації навчального процесу заочного та дистанційного навчання Навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

ДИНАМІКА ПРОЯВІВ КОРУПЦІЇ СЕРЕД МЕШКАНЦІВ МІСТА ХАРКОВА: РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ 2013-2014 РОКІВ

Проблема протидії корупції в Україні була і залишається надзвичайно актуальною як для держави, так і суспільства в цілому. За результатами Індексу сприйняття корупції за 2014 рік від Transparency International Україна лишається найкорумпованішою країною Європи і займає 142 місце зі 175 позицій. Корупція залишається латентною соціальною проблемою. Посадові злочини (кримінальна корупція) займають трохи більше 1% від усієї кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень. Це зумовлює необхідність застосування соціологічних методів дослідження цього явища, які здатні викрити реальні масштаби його розповсюдження.

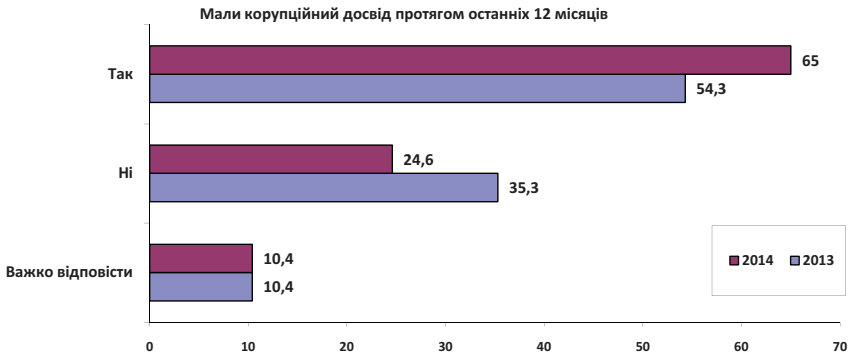
У рамках «Регіональної програми запобігання і протидії корупції в Харківській області на 2013-2015 роки» соціологами Харківського національного університету внутрішніх справ проводиться моніторингове соціологічне дослідження громадської думки мешканців м. Харкова щодо оцінювання сучасного стану, латентності, причин та умов, що породжують корупцію, з метою удосконалення заходів щодо запобігання і протидії корупції в Харківській області.

Перше опитування проводилось у грудні 2013 року, друге – у жовтні 2014 року. Обсяг вибіркової сукупності 640 респондентів.

Похибка результатів складає $\pm 2,26\%$ (при довірчій вірогідності 95% і варіативності 20%).

Центральним показником моніторингу є досвід харків'ян щодо корупції. Респондентам було поставлене питання «Чи доводилось Вам або членам Вашої родини за останні 12 місяців стикатися з будь-якими проявами корупції з боку представників державних органів, у тому числі освітніх, медичних чи інших організацій?», процентний розподіл відповідей на яке представлений на малюнку 1 (% до тих, хто відповів).

З малюнку видно, що значно більше половини харків'ян (65%) за останні 12 місяців стикалися з проявами корупції, 24,6% повідомили про те, що таких випадків з ними протягом останнього року не відбувалось, а 10,4% не змогли відповісти однозначно. Порівняно з 2013 р. цей показник значно збільшився. Додатково слід відзначити, що переважна кількість харків'ян (88%), як і в минулому році, не скаржилися на випадки корупції, тому що вони вважають це безперспективною справою.

Малюнок 1. Динаміка проявів корупції серед мешканців м. Харкова (порівняльні дані за 2013 та 2014 роки).

Інформацію щодо **досвіду корупції** подано у таблиці 1 у вигляді процентного розподілу відповідей на запитання «Якщо Ви контактували з державною установою чи відбувалось наступне ... У Вас вимагали хабара (грошей, подарунка, послуги); Ви самі пропонували хабара (грошей, подарунка, послуги); Ви використовували «зв'язки» (знайомство, протекцію, «блат»)». Запитання щодо конкретного корупційного досвіду ставилися тільки респондентам, які мали контакти з певними державними установами.

Таблиця 1.

Досвід харків'ян щодо корупції

(% до тих, хто мав контакти з певними державними установами).

Порівняльні дані за 2013 та 2014 роки.

Установа	Від них вимагали хабара		Самі пропонували хабара		Використовували «зв'язки»	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Державні медичні заклади	44,5	41,6	28,0	36,4	27,4	22,0
Державні загальноосвітні школи	39,5	72,4	42,1	22,4	18,4	5,2
Вищі навчальні заклади	59,8	59,1	21,8	26,4	18,4	14,5
Влаштування на роботу до державної установи	64,7	44,7	7,8	17,1	27,5	38,2
Підключення чи ремонт комунальних послуг або зв'язку	59,5	57,5	18,9	30,1	21,6	12,4
Оформлення чи отримання соціальних виплат	53,8	51,0	15,4	27,0	30,8	22,0
Отримання різних дозволів в органах влади	58,1	57,5	25,8	32,2	16,1	10,3
Судова система	68,8	72,9	12,5	16,7	18,8	10,4
Міліція (не включаючи ДАІ)	54,5	67,4	31,8	18,9	13,6	13,7
ДАІ	61,7	63,7	30,0	32,3	8,3	4,0
Державні нотаріуси	60,0	58,3	26,7	21,7	13,3	20,0
Прокуратура	66,7	55,6	8,3	25,9	25,0	18,5
Податкові служби	71,4	74,5	19,0	19,1	9,5	6,4
Отримання державного житла	37,5	61,8	50,0	32,4	12,5	5,9
Отримання кредиту (позики) в державній установі	29,4	64,2	29,4	18,9	41,2	17,0
Регламентація підприємницької діяльності	60,9	79,1	17,4	11,6	21,7	9,3
Проходження митного контролю, оформлення митних документів	81,0	68,8	4,8	18,8	14,3	12,5
Приватизація, володіння та користування землею	88,9	63,4	7,4	18,3	3,7	18,3
Реєстрація або приватизація об'єктів нерухомості	64,3	60,5	17,9	23,3	17,9	16,3
Середнє значення	59,2	61,8	21,8	23,7	18,9	14,6

Під час аналізу корупції слід розрізняти хабарі на вимогу та добровільні хабарі. За кількістю хабарів на вимогу «лідують» регламентація підприємницької діяльності (79,1%) та податкові служби (74,5%), судова система (72,9%) та державні загальноосвітні школи (72,4%). За кількістю добровільних хабарів «лідують» державні медичні заклади (36,4%), отримання державного житла (32,4%),

Державна автомобільна інспекція (32,3%) та отримання різних дозволів в органах влади (32,2%). Порівняно з опитуванням 2013 р. ми спостерігаємо практично ідентичну картину, але, безумовно, звертає на себе увагу значне зростання кількості респондентів, у яких вимагали хабарі і які давали їх за своєю ініціативою.

Якщо говорити про використання «зв'язків», то харків'яни більш за все їх використовують при влаштуванні на роботу до державних установ (38,2%), при контактах з працівниками державних медичних закладів (22,0%), при оформленні чи отриманні соціальних виплат (22,0%) та контактах з державними нотаріусами (20,0%). Порівняно з 2013 роком спостерігається зменшення загального відсотка респондентів, що використовують зв'язки при контактах з державними установами.

Щодо сприйняття корупції харків'янами слід відзначити низку тенденцій:

Протягом 2014 року значно зросла суб'єктивна оцінка гостроти проблеми корупції в українському суспільстві. При цьому харків'яни схильні оцінювати рівень хабарництва в своєму рідному місті як нижчий, ніж в Україні. Респонденти схильні вважати, що рівень корупції в Харкові не тільки не збільшився за останні 12 місяців, але навіть незначно знизився. При цьому серед харків'ян розповсюджена думка, що корупція більше шкодить якимось іншим громадянам, ніж їм самим. Кожен п'ятий респондент вважає, що корупція у суспільстві особисто йому не шкодить (це більше показників минулого року).

Половина опитаних добре усвідомлює негативне і руйнівне значення корупції для суспільства та держави, але кожен третій респондент вважає, що корупція є швидким шляхом вирішення складних проблем без бюрократії та тяганини. Кожен п'ятий респондент вважає, що корупція це давня традиція і можливо в чомусь вона виправдана.

Порівняно з 2013 роком збільшився процент респондентів, схильних виправдовувати корупційні практики або ставитися до них схвально. Частка тих, хто категорично заперечує корупційні практики, знизилась майже вдвічі. Три чверті опитаних суб'єктивно готові до корупційних практик. Майже половина респондентів схильна особисто виправдати хабарництво, коли для них складається безвихідна (з їх точки зору) ситуація або їм «дуже потрібен результат». Кожен четвертий вважає, що без корупції не обійтися. Лише чверть опитаних повністю заперечує корупцію і вважає, що давати хабарі неможливо ніколи та ні за яких обставин.

У респондентів відсутня єдина свідома позиція щодо шляхів подолання корупції в суспільстві і державі. Більше третини вважає, що перемогти корупцію взагалі неможливо. Серед заходів боротьби найбільш ефективними респонденти вважають репресивні заходи, менш

популярними є заходи економічного впливу. Сподівання на виховання та особисту відповідальність покладає невеликий процент опитаних.

Взагалі дослідження показує двобічне ставлення харків'ян до явища корупції. З одного боку, вони формально добре розуміють негативні наслідки цього явища, вважають його шкідливим для суспільства і держави. З іншого боку, вони схильні виправдовувати і миритися з корупцією за принципом «така природа речей і нічого з цим зробити неможливо». Дослідження 2013 та 2014 років показали, що більшість громадян на індивідуальному рівні схвалюють корупцію, бо вона «функціональна» для них при вирішенні конкретних життєвих питань. На суспільному рівні, «взагалі», громадяни корупцію засуджують. Для подолання цього явища пропонують карати «когось іншого», а змінювати власну поведінку не вважають за потрібне.

Одержано 05.03.2015

УДК 343.8: [343.35:347.97/.99] (477)

Соболь Оксана Іванівна –

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін, Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Дніпропетровськ, Україна;

Южека Роман Сергійович –

студент юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Дніпропетровськ, Україна

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Незважаючи на всі зусилля державної влади та громадських організацій, рівень корупції в Україні залишається неприйнятно високим. Це явище настільки поширене в українському суспільстві і має такі негативні соціальні, економічні та політичні наслідки, що вимагає з боку державної влади серйозного ставлення до визначення комплексу дій, спрямованих на його подолання. Корупція деформує і робить неефективним державне управління, деморалізує суспільство і в цілому гальмує його розвиток.

Серед дослідників проблеми корупції в Україні можна виокремити таких відомих учених, як: А. Алексєєва, А. Прокоп'єв, В. Геращенко, В. Тацій, Н. Котов, О. Романюк, Л. Чуріхіна, М. Мельник, М. Михальченко та інші. Захищено декілька дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора наук, зокрема: «Адміністративно-правові засади запобігання та протидії корупції міліцією України»,

Дьомін І. А. (2011, Київ); «Міліція в механізмі протидії корупції», Коруля І. В. (2012, Київ); «Корупція: сутність, умови існування, механізми протидії», (2013, Київ) та ін. Щорічно проводяться науково-практичні конференції і семінари з цієї тематики, у багатьох вищих навчальних закладах введено курс «Заходи запобігання та протидії корупції».

Метою роботи є визначення проблем протидії корупції у судовій системі України та шляхи її подолання на сучасному етапі розвитку України.

Слово «корупція» (походить від латинського *corruptio*) — псування, розбещування, підкуп — діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне одержання матеріальних благ, послуг. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» дає чітке визначення, що корупція — це використання особою, зазначеною в частині першій статті 4 цього Закону, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, або відповідно обіцянки/пропозиції чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній в частині першій статті 4 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [1].

Високий рівень корупції в Україні, безперечно, завдає значної шкоди суспільству й державі. Призводить до падіння авторитету органів державної влади всіх рівнів і, як наслідок, до зменшення ефективності управління, погіршення дисципліни в усіх сферах суспільного життя, поширення випадків свавільної поведінки й альтернативних недержавних форм розв'язання конфліктних ситуацій. Поширення корупції є однією з основних перешкод для розвитку нормальних економічних відносин України з іншими країнами, причиною їхнього небажання вкладати інвестиції в економіку нашої держави. Усе це свідчить про те, що корупція сьогодні є однією з найгостріших соціально-економічних проблем України [2]. Більшість громадян переконані, що боротьбою з корупцією має займатися влада, і водночас не вірять, що вона на це здатна. Лише 17,8% громадян України, за даними дослідження проекту «Гідна Україна», вважають, що саме звичайні громадяни є найбільш відповідальними за боротьбу з корупцією. Натомість більш як половина респондентів переконані, що цим мають займатися Президент і його Адміністрація, Верховна Рада та Кабінет Міністрів [3].

Головними причинами такої ситуації є неефективність державної політики у сфері протидії злочинності та корупції, а також відсутність реальних дій, спрямованих на реформування системи правоохоронних

органів та судової гілки влади. Судова система України становить сукупність усіх судів держави, заснованих на єдиних засадах організації і діяльності, що здійснюють судову владу.

У демократичних державах суди відіграють провідну роль у протидії корупції. Викривлене сприйняття судової незалежності призводить до використання наданих для здійснення правосуддя повноважень для власного зиску; позбавлення громадян захисту, гарантованого Конституцією України та законами прав і свобод; зловживання особливим статусом у позаслужбовій діяльності; уникнення передбаченої законом відповідальності за протиправні діяння; безпідставне застосування санкцій за неповагу до суду.

Дані стосовно порушення кримінального провадження проти суддів за корупційні діяння: усього 2011 року стосовно суддів винесено 4 обвинувальні вироки, у трьох з яких застосовано акт про амністію. Сьогодні на розгляді судів перебуває 17 таких проваджень. Водночас триває практика скасування судами постанов про порушення кримінальних проваджень стосовно суддів [4, с. 15]. Більшість і без того нечисленних справ не доходить до суду, а значну кількість підсудних у тих справах, що розглядаються в суді, амністовано. Ускладнюється ситуація з притягненням суддів до кримінальної відповідальності за одержання неправомірної вигоди через суддівську недоторканність. О. Маркеєва зауважує, що не вживають заходів, спрямованих на вдосконалення законодавства, які дозволили б спростити процедури проведення окремих слідчих дій стосовно суддів. Як наслідок, виникають проблеми у притягненні їх до кримінальної відповідальності [2]. Нормативно-правове регулювання кримінальної відповідальності суддів як недоторканих осіб, наділених особливим статусом, має низку особливостей і певні процесуальні ускладнення. Суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення судом обвинувального вироку [5].

Гуманізація кримінального законодавства (зокрема й відповідальності за вчинення неправомірної вигоди), до якої призвело прийняття 2001 року КК, а це штрафи, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю (строком до 3 років), конфіскація майна, обмеження волі та позбавлення волі (максимальний строк — 12 років), не сприяла зменшенню рівня отримання неправомірної вигоди [6, с. 56]. Отже, ситуація щодо боротьби з корупцією як загалом, так і всередині судової влади дещо ускладнилася через збіг в особі одних і тих же органів (правоохоронних і судових) як суб'єктів злочину, так і суб'єктів владних повноважень, що розкривають ці злочини.

При розгляді судді як суб'єкта злочину, вважає В. Трепак, особливої уваги потребує особа злочинця, який має специфічний правовий статус судді. Правовий статус судді становлять такі елементи,

що відрізняють його від інших публічних суб'єктів — носіїв державної влади: 1) особливим порядком його призначення, обрання, притягнення до відповідальності та звільнення; 2) недоторканністю та імунітетом судді; 3) незмінюваністю судді; 4) порядком здійснення судочинства, визначеним процесуальним законом, таємницею ухвалення судового рішення; 5) заборобою втручання у здійснення правосуддя; 6) відповідальністю за неповагу до суду чи судді; 7) окремим порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів, установленим законом; 8) належним матеріальним та соціальним забезпеченням судді; 9) функціонуванням органів суддівського самоврядування; 10) визначеними законом засобами забезпечення особистої безпеки судді, членів його сім'ї, майна, а також іншими засобами їх правового захисту; 11) правом судді на відставку. [5].

Серед чинників боротьби з корупцією О. Бусол наводить такі: 1) наявність у державі спеціалізованого антикорупційного органу; 2) існування кримінальної відповідальності за такі види злочину; 3) активне залучення населення та окремих громадян до заходів боротьби з корупцією; 4) запровадження Етичного кодексу або інших етичних норм для державних службовців; 5) забезпечення високої заробітної плати державним службовцям порівняно з іншими верствами населення; 6) розробка та дієвість антикорупційного законодавства; 7) політична воля уряду щодо проведення відповідних реформ [7, с. 86].

Таким чином, проблема протидії корупції у сфері правосуддя є однією з найактуальніших соціальних, політичних і правових проблем. Адже, проголошуючи своє рішення від імені України, корумпований суддя підриває насамперед авторитет держави. Повага до рішень судів залежить від того, чи вірить суспільство у непідкупність суддів. Незалежна та гідна поваги система судових органів є основою справедливості в державі. Кожен суддя зобов'язаний дотримуватися високих стандартів поведінки, утверджуючи непідкупність і незалежність судової влади. Важливо, щоб судова система держави гарантувала чесне та ефективне судочинство. Вирішення проблеми незалежності судових органів є ключовою умовою, що унеможливить суддівське свавілля, забезпечить верховенство права, підвищення довіри суспільства до системи правосуддя й створення умов для розвитку ринкових інститутів, а відповідно, і до зниження рівня корупції. Проблема корупції криється не в недієвих санкціях чи механізмах притягнення до відповідальності, а в збігу в одній особі — особі судді — злочинця та судді. Тут порушується правило римського права: *peto iudex in causa sua* (ніхто не суддя у власній справі).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 07.04.2011 р. No 3206 -VI // ВВР України. — 2011. — No 40. — Ст. 404.

2. Маркеєва О. Д. Основні шляхи здійснення антикорупційної політики в Україні // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2008. — № 19. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/bozk/19text/g19_12.htm
3. Козак В. І. Феномен корупції: науковий погляд на реальний стан в Україні: 36. наук. праць. — Сер. Управління — Вип. 2/2011. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_uprav/2011_2/30.pdf
4. Кальман О. Сучасний стан та актуальні проблеми протидії корупції в Україні // Держава і регіони. — Сер. Право. — 2009. — № 2. — С. 15–20.
5. Закон України Про судоустрій і статус суддів // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2010. — № 41-42. — № 43. — № 44-45. — СТ. 529.
5. Севрюкова Г. С. Деякі питання кримінального законодавства України про відповідальність за хабарництво (історичний підхід) // Вісник Академії адвокатури України. — № 16. — 2009. — С. 52–59.
6. Трепак В. Особливості криміналістичної характеристики хабарництва, яке вчиняють судді // Вісник Львівського університету. Сер. Юрид. — 2011. — Вип. 52. — С. 385–393.
7. Бусол О. Ю. Вплив деяких чинників боротьби з корупцією на її загальний рівень у країнах світу // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): Міжвідомчий науково-дослідний центр. — 2009. — № 22. — С. 82–93.

Одержано 22.02.2015

УДК 342.4: [343.8:343.35] (477)

Триньова Яна Олегівна –

кандидат юридичних наук, професор кафедри кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії прокуратури України, Київ, Україна

ЧИ ВІДПОВІДАЮТЬ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ДЕЯКІ ЗМІНИ ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ ЩОДО ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ?

14 жовтня 2014 Верховною Радою України було прийнято Закон України № 1698-VII «Про Національне антикорупційне бюро України». Прикінцевими положеннями цього нормативного акта передбачається внесення змін до низки статей Кримінального кодексу України (далі – КК України). Зокрема, частину першу статей 45, 46, 47 та 48, частину четверту статті 74, пункт 1 частини третьої статті 81, пункт 1 частини четвертої статті 82 після слів «середньої тяжкості» доповнено словами «крім корупційних злочинів»; частину першу статті 69 після слів «рішення, може» доповнено словами «крім випадків засудження за корупційний злочин»; частину першу статті 75 після слова «суд» доповнено словами «крім випадків засудження за корупційний злочин»; частину першу статті 79 після слів «особливо тяжкі злочини» доповнено

словами «а також за корупційні злочини». Також були внесені відповідні зміни до статей 81, 82, 86, 87, 89, 91 КК України.

Таким чином, на підставі Закону № 1698-VII було змінено умови так званого звільнення особи від кримінальної відповідальності (насправді відмови від її застосування); умови призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом; умови звільнення від покарання або його відбування; умови зняття судимості. Але чи відповідає такий крок законодавця Конституції України? Спробуємо розібратись.

Зрозуміло, що внесення подібних змін зумовлено політичним та економічним вектором розвитку, який обрала для себе Україна, враховуючи євроінтеграційні та глобалізаційні процеси, що точаться у світі. Також не можна ігнорувати факт віднесення міжнародною громадською організацією Transparency International України до держав, які займають перші місця за корумпованістю суспільства. Звісно, для України є цілком логічним взяти курс на протидію корупції. Останні декілька років ця тема активно обговорюється. Залучаються міжнародні інвестиції, створюються робочі групи з написання проєктів законів. Деякі з проєктів стали законами, у тому числі й зазначений вище. Та чи доцільно при цьому робити суворішим чинне антикримінальне законодавство? Думаю, що ні. Посилення жорсткості покарання давно довело свою безплідність. Відомо, що принцип збільшення покарання давно еволюціонував у принцип невідворотності покарання; а останній сьогодні переродився на принцип невідворотності реакції держави за допомогою заходів кримінально-правового впливу, в тому числі і через звільнення особи від кримінальної відповідальності, покарання чи його відбування. Тобто весь цивілізований світ сьогодні усвідомив, що превентивного впливу можна досягти лише реально виявляючи кожне правопорушення та належним чином реагуючи на нього. В цьому проявляється принцип економії кримінальної репресії та загальна гуманізація антикримінального законодавства. Це є властивістю по-справжньому правової, демократичної держави.

Що ж бачимо у змінах до нашого КК України? Майже повністю протилежну картину. Про економію кримінально-правової репресії чи гуманізацію антикримінального законодавства та верховенство права годі й говорити.

Так, внесення додаткової умови «крім корупційних злочинів» до умов звільнення від притягнення до кримінальної відповідальності або звільнення від покарання чи його відбування суперечить положенням ст. 24 та ст. 129 Конституції України щодо гарантії рівності прав і свобод громадян перед законом і судом в тій частині статей відповідних розділів КК, які унеможливають застосування цих заохочувальних норм до осіб, які вчинили корупційні правопорушення.

Крім того, стаття 65 КК України «Загальні засади призначення покарання» не містить будь-яких обмовок щодо сфери правопорушень і розповсюджується на всі види і класи злочинів незалежно від їх злободенності та тяжкості. Тобто законодавець допускає можливість застосування заохочувальних норм до особи, яка вчинила злочин невеликої чи середньої тяжкості або тяжкого злочину, за який судом було призначено покарання не більше п'яти років позбавлення волі. З огляду на це внесені наразі додаткові умови порушують усталену архітектуру Загальної частини КК України. Це породжує зайву казуїстику, яка ускладнює тлумачення та застосування закону.

Вчинення особою корупційного злочину не має бути підставою для обмежень щодо застосування до такої особи, за наявності інших необхідних підстав та умов, звільнення від притягнення до кримінальної відповідальності, звільнення від покарання чи його відбування. До кримінально-правової конструкції застосування цих засобів кримінально-правового реагування вже закладені всі необхідні обставини, що унеможливають їх реалізацію: передумови, підстави та умови застосування цих засобів. Тому додавати ще один критерій – корупційність кримінального правопорушення – немає потреби. Очевидно, що не можна вважати більш суспільно-небезпечним корупційний злочин невеликої тяжкості (ч.1 ст. 357, ч.1 ст. 354) порівняно із злочином середньої тяжкості проти основ національної безпеки (ч.2 ст. 109, ч.1 ст. 110 тощо) чи проти життя особи (ст. 117, 118 тощо).

Якщо сучасний законодавець вважає, що корупційні злочини є більш суспільно-небезпечними порівняно з іншими (і саме тому вніс всі ці зміни), доречно змінити реакцію держави на їх скоєння іншим чином: віднести їх до класу тяжких чи особливо тяжких злочинів з настанням відповідних правових наслідків. Принаймні такий крок не порушував би усталених положень Загальної частини кримінального закону. Інакше, розпочавши чергову компанію з протидії іншим злочинам, скажімо проти основ національної безпеки чи в сфері правосуддя, цілком можливо наступного разу очікувати доповнення зазначених статей КК України положеннями на кшталт «окрім злочинів проти правосуддя» чи «... основ національної безпеки». Така законотворча техніка свідчить про її низький рівень.

Але основне навіть не у якості юридичної техніки. Нещодавні антикорупційні зміни до КК України порушують один з основоположних принципів верховенства права - справедливості. Вони ставлять в нерівне становище особу, яка вчинила корупційний злочин (особливо невеликої тяжкості) з особою, яка вчинила інші злочини.

Правова держава, вважаючи покарання передусім виправним та превентивним засобом, має використовувати не надмірні, а лише соціально зумовлені засоби. Обмеження конституційних прав обвинуваченого повинно відповідати принципу пропорційності:

інтереси забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та безпеки тощо можуть виправдати правові обмеження прав і свобод лише в разі адекватності соціально обумовленим цілям.

Конституційне право на судовий захист належить до невідчужуваних та непорушних. Кожен під час розгляду будь-якої справи, в тому числі кримінальної, щодо діяння, у вчиненні якого обвинувачується, має право на правосуддя, яке відповідало б вимогам справедливості.

Думаю, що зазначені зміни можуть спровокувати оскарження відповідних судових рішень до Європейського суду з прав людини з приводу винесення несправедливого судового рішення. Перспектива задоволення подібного позову проти України є досить реальною. Для України це обернеться додатковим фінансовим тягарем.

Одержано 02.03.2015

УДК 343.9:343.35-057.36

Узунова Ганна Юрївна –

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції Національної академії внутрішніх справ, Київ, Україна

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ПРАЦІВНИКАМИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

1. У правоохоронних органах корупція являє собою велику суспільну небезпеку, оскільки саме співробітники правоохоронних органів повинні вести боротьбу з цим дуже небезпечним негативним явищем. Загальновідомо, що корумповані правоохоронні органи не можуть проводити високоефективну боротьбу з процесами, що загрожують безпеці громадян та суспільства в цілому. Корупція в правоохоронних органах, зрештою, перешкоджає надходженню в економіку нашої країни іноземних інвестицій, стимулює відтік національного капіталу за кордон. Очевидно, що корупція створює сприятливе середовище для проявів тероризму. В останні десятиліття в органах внутрішніх справ склалася тенденція покровительства представникам організованих злочинних угруповань, надання їм допомоги в реалізації злочинних задумів і ухиленні від відповідальності, що призвело до незаконної співпраці з комерційними структурами.

Корупційні злочини в органах внутрішніх справ - це сукупність суспільно небезпечних, протиправних діянь співробітників органів внутрішніх справ, вчинених у супереч інтересам служби, що виявляються в незаконному одержанні будь-яких благ матеріального або нематеріального характеру [1, с. 4]. Серед корупційних злочинів, скоєних співробітниками міліції, найбільш поширеними є: зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, одержання хабара тощо.

2. Кримінологічний структурний аналіз особистості співробітників органів внутрішніх справ, які вчинили злочин, передбачає максимальне врахування індивідуальних психічних особливостей і біологічно обумовлених властивостей, які відіграють важливу роль у механізмі людської поведінки, зокрема в механізмі злочинного діяння. У структурі особистості можна визначити наступні ознаки: а) соціальне, сімейне і посадове становище, національну та професійну належність, рівень матеріальної забезпеченості; б) рівень розумового розвитку, освітньо-культурний рівень, знання, навички, вміння; в) моральні якості, ціннісні орієнтації і прагнення особистості, її соціальні позиції і зв'язки, інтереси, потреби, нахили, звички; г) психічні процеси, властивості і стани особистості; д) соціальний зміст і прояви таких ознак, як: стать, вік, стан здоров'я, особливості фізичної конституції та ін. Хоча в оцінці особистості ці структурні елементи виступають у нерозривній єдності, їх значущість у розкритті суб'єктивних причин злочинної поведінки неоднакова [2, с. 80].

Кримінологічний портрет осіб, що скоїли корупційні злочини, має деякі особливості: 1) більшість корупціонерів серед співробітників органів внутрішніх справ – це чоловіки, 2) що мають вищу освіту, 3) мають високий інтелектуальний рівень; 4) вік яких від 25 до 45 років, 5) стаж в органах внутрішніх справ понад п'ять років, 6) серед корупціонерів великий процент займають особи начальницького складу; 7) мотивом корупційного діяння є матеріальна або інша (нематеріальна) зацікавленість. Таким чином, це особи, що мають достатньо великий стаж роботи в органах внутрішніх справ та володіють достатнім рівнем освіти і певними професійними знаннями. Корупційну діяльність ці співробітники органів внутрішніх справ, як правило, здійснюють усвідомлено, з корисливої зацікавленості.

Разом з тим, практика показує, що ймовірними практичними ознаками корумпованості того чи іншого працівника органів внутрішніх справ можуть бути: придбання дорогих предметів (машин, нерухомості); витрачання великих грошових сум без видимих легальних джерел доходу; туристичні поїздки співробітника та членів сім'ї за рахунок коштів комерційних структур; отримання дорогих подарунків від фізичних або юридичних осіб; знайомства в комерційних організаціях. До розглядуваних ознак можуть відноситися різні факти і обставини службового характеру: захист неправомірних інтересів окремих осіб чи

організацій; неслужбові контакти і зв'язки зі злочинними елементами; створення видимості активних зусиль щодо здійснення оперативно-службової діяльності, які не відповідають досягнутим кінцевим результатам [3, с. 71-72]. Наведений перелік не є вичерпним. Окремі прояви поведінки можуть спостерігатися і в альтернативній формі: нехтування службовими обов'язками, відсутність зацікавленості у виконанні поставленого завдання, націленості на позитивний результат.

Найбільш поширеними мотивами вчинення злочинів працівниками органів внутрішніх справ є: корпоративні (які проявляються в прагненні виглядати професіоналом у своїй роботі, кар'єристських устремліннях, небажанні псувати стосунки з колегами по роботі); корисливість, яка полягає в прагненні до незаконного отримання матеріальних благ шляхом використання свого службового становища та можливостей; прагнення показати свою перевагу над іншими людьми.

Серед факторів, що обумовлюють корупційну поведінку співробітників органів внутрішніх справ, слід виділити: соціально-економічні фактори (відміна соціальних пільг, низька заробітна плата, відсутність рівнозначної компенсації за понаднормову службу, недостатнє фінансування ОВС, відсутність житла тощо); політико-правові фактори (непослідовність антикорупційної політики, недостатня рішучість у проведенні заходів у боротьбі з корупцією, недосконалість законодавства, що регулює діяльність ОВС тощо); інформаційні фактори (постійна критика співробітників ОВС у засобах масової інформації, не виправдана компрометація міліції політичними та громадськими діячами тощо); організаційно-управлінські фактори (неефективна діяльність інспекції з особового складу, недоліки у підборі і розстановці кадрів, у проведенні виховної роботи зі співробітниками тощо); психологічні фактори (психологічна неготовність протистояти кримінальним та іншим негативним явищам).

3. Багаторічний досвід боротьби зі злочинністю свідчить, що найбільш ефективним заходом припинення протиправних діянь, безумовно, слід вважати діяльність щодо їх попередження. Вважаємо, що основними напрямками запобіжного впливу повинні стати: вдосконалення законодавства, що регулює діяльність органів внутрішніх справ, реформування правового становища співробітників ОВС, формування реального механізму стимулювання трудової діяльності працівників органів внутрішніх справ, розробка нового механізму добору та розстановки кадрів, вдосконалення психологічного забезпечення діяльності з підбору кадрів в органи внутрішніх справ, реформування системи професійної підготовки і навчання працівників органів внутрішніх справ, розробка нових підходів до забезпечення безпеки співробітників і ряд інших чинників.

Одним з найважливіших факторів, що регулює протидію корупції в органах внутрішніх справ, є принцип гласності та прозорості в її діяльності.

В останні роки, з урахуванням поширення інтерактивної складової сучасної дійсності, створення ефективного зворотного зв'язку з населенням – це запорука оперативності реагування співробітників міліції на злочини і на факти корупційних проявів з боку представників правоохоронних органів. Тому наявність різних Інтернет-ресурсів (сайтів), створюваних органами внутрішніх справ, є необхідною умовою як дотримання «відкритості» міліції, так і своєрідним гарантом захисту прав самих громадян від будь-яких форм порушення їх прав та законних інтересів.

Тільки застосування комплексу профілактичних заходів у боротьбі з корупцією в правоохоронних органах дасть позитивні результати. У цьому зв'язку вміле і цілеспрямоване поєднання загальносоціальних заходів та спеціально-кримінологічних заходів профілактики зможе припинити тенденцію поширення корупційних злочинів, скоєних співробітниками органів внутрішніх справ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багмет М. А. Противодействие коррупции в полиции (криминологическое исследование): автореф. дис. на соискание степени канд. юрид. наук: 12.00.08 / МГЮА. Москва, 2014. – 21 с.
2. Сопнева Е. В. Антикоррупционная деятельность в органах внутренних дел / Е. В. Сопнева, В. В. Сергеев, Д. А. Ясов. – Ставрополь, 2009. – 131 с.
3. Ломов А.М. Проблемы противодействия коррупции в органах внутренних дел / А.М. Ломов // Вестник Тюменского государственного университета. – 2010. – № 2. – С. 69–75.

Одержано 05.03.2015

УДК 343.9:343.353

Фіалка Михайло Ігорович –

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

НЕЗАКОННА ВИДАЧА РЕЦЕПТА НА ПРАВО ПРИДБАННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ АБО ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН: КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЯК КОРУПЦІЙНОГО ЗЛОЧИНУ

Проблема корумпованості українського суспільства продовжує залишатись одним із негативних чинників, що характеризує його сучасний стан. При цьому можна наголошувати навіть на тому, що з кожним роком ця проблема все глибше проникає в усі сфери

життєдіяльності українського соціуму. Не обійшло це негативне явище і сферу охорони здоров'я населення. В чому полягає проблема? Справа в тому, що обмеження державою обігу певних предметів, які впливають на стан здоров'я населення, а саме – наркотичних засобів та психотропних речовин або прекурсорів, є одним з тих кроків, який повинен зберегти та захистити здоров'я населення.

Поряд з тим, постійно виникають ситуації, коли окрема категорія громадян намагається обійти своїми діями те коло обмежень, що встановлюється державою в сфері використання наркотичних засобів та психотропних речовин або прекурсорів. При цьому не обов'язково мова йде про ті суспільно-небезпечні діяння, які вже стали звичними для свідомості пересічного громадянина, а саме – виготовлення та збут наркотичних засобів та речовин, але і про такі, що, на думку суспільства, в деяких випадках не несуть великої суспільної небезпеки, а саме: незаконна видача рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин. Такі діяння за чинним кримінальним законодавством є кримінально караними: відповідальність передбачена за ст. 319 «Незаконна видача рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин» Кримінального кодексу України (далі – *КК України*).

Метою нашого дослідження є обґрунтування діяння, передбаченого ст. 319 КК України як корупційного, та надання кримінологічної характеристики даному злочину.

Усвідомлюючи зміст вище зазначених злочинних діянь і розуміючи передбачуваність обов'язкових ознак в складі злочину, ми маємо можливість наголосити на тому, що ст. 319 КК України передбачає відповідальність за корупційний злочин.

Стверджуючи даний факт, ми виходимо з наступного: під корупційними злочинами розуміються такі, що існують в межах суспільного явища - корупції. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р., визначаючи зміст поняття «корупції», наголошує на тому, що це використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди, чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1]. Враховуючи зазначене вище, можна наголосити на тому, що всі злочини, які мають вищезазначені ознаки, є корупційними. Спираючись на дане твердження, проаналізуємо, чи можливо визначити злочин, відповідальність за який передбачена ст. 319 КК України, як корупційний. По-перше, суб'єкт даного складу злочину – спеціальний. Ним, як наголошує Ю. В. Баулін, є лікар, тобто

особа, яка має закінчену вищу освіту за спеціальністю медичної справи, відповідну кваліфікацію, а також працює у відповідному закладі охорони здоров'я [2, с. 883]. При цьому у випадку, коли рецепт незаконно видається головним лікарем чи завідувачем відділення лікувально-медичного закладу, таку особу треба ще визначати як службову особу. Іншими словами, злочини, відповідальність за які передбачена ст. 319 КК України, можуть вчинюватись службовими особами. Що стосується другої характерної ознаки, то кожен факт незаконної видачі рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин пов'язаний з отриманням неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди. При цьому в переважній більшості випадків факт одержання такої вигоди носить завуальований характер і не має ніякого розголосу. Факт прихованості пояснюється дуже просто – у вчиненні цих незаконних дій зацікавлені обидві сторони. Враховуючи викладене вище, треба наголосити на тому, що ст. 319 КК України передбачає відповідальність за корупційний злочин, а саме: за незаконну видачу рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин.

Звертаючись до кримінологічної характеристики даного злочину, ми зосередимо свою увагу на його кількісних та якісних показниках (абсолютному рівні, коефіцієнтах, місці в структурі злочинності, динаміці змін, географії поширення та рівні латентності).

Абсолютний рівень злочину. Абсолютний рівень кримінальних правопорушень, що поставлені на облік в 2013-2014 роках, був зафіксований відповідно в кількості 563560 та 529139 (*тут і далі використовується статистична інформація Генеральної прокуратури України* [3]). У той же час незаконна видача рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин (ст. 319 КК України) була зафіксована в статистичній звітності 2013 року – 10 випадків, а в 2014 році – 2 випадки.

Коефіцієнти злочинності. Коефіцієнт злочинної інтенсивності даної категорії злочинів в 2013 році склав 2,2 злочинів на 10 млн осіб населення України, а в 2014 році – 0,5 злочинів. Коефіцієнт злочинної активності в 2013 році - 0,5 злочинців на 10 млн осіб населення України, а в 2014 році – 0,3 злочинців.

Місце в структурі злочинності. Структурно дана категорія злочинів відноситься до злочинності у сфері обігу наркотиків або, як ще кажуть – наркозлочинності. Якщо проаналізувати розмір питомої ваги цієї категорії злочинів в загальній кількості зареєстрованої злочинності в цей період, то ми будемо спостерігати дуже цікаву картину. Так, наприклад, частка незаконної видачі рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин в загальній злочинності в Україні 2014 року приблизно склала 0,0004%. Зрозуміло, що мова йде про таку ситуацію, коли показник настільки мізерний, що навіть можна

говорити про його фактичну відсутність. Узагальнену інформацію маємо можливість спостерігати в Таблиці 1.

Таблиця 1

		2013 рік	2014 рік
ст. 319 КК України	Загальна кількість злочинів, поставлених на облік (шт.)	10	2
	Частка злочинів в загальній злочинності в Україні (%)	0,0018	0,0004
	Частка злочинів між злочинами у сфері обігу наркотиків (%)	0,03	0,007

Внаслідок цього виникає питання: даний стан речей є мізерним рівнем злочинності серед цієї категорії злочинів через об'єктивні фактори чи ми маємо справу з відповідним рівнем латентності злочинів.

Якщо ми маємо справу з першим варіантом розвитку подій, а саме – мізерний рівень даних злочинів, то можливо констатувати той факт, що даний стан цього виду злочинності не впливає на рівень злочинності взагалі і корупційних злочинів конкретно.

Але в цій ситуації ми схилиємось до тієї думки, що має місце відповідний *рівень латентності*. Наша точка зору базується на тому, що при незаконній видачі рецепта (ст. 319 КК України) злочинні відносини виникають, як правило, між двома сторонами, які мають при цьому особисту зацікавленість у реалізації злочинного наміру. В цьому і полягає ключовий момент, внаслідок якого ми відносимо ці злочини до категорії корупційних злочинів. До речі, про це ми наголошували раніше. Тому, спираючись на особисту зацікавленість, жодна зі сторін не бажає поширення інформації про вчинений злочин, що, в свою чергу, є тим фактором, який приховує злочин і створює його латентний статус. При цьому необхідно наголосити на тому, що має місце як природна латентність (інформація про вчинений злочин не відома правоохоронним органам), так і штучна латентність (інформація про злочини з тих чи інших причин правоохоронними органами приховується від статистичного обліку). Що стосується рівня латентності, то в цій ситуації він, як правило, має високий (інформація про злочин відома тільки особі злочинця) рівень та середній (інформація про злочин відома злочинцю та обмеженому колу осіб) рівень.

Динаміка змін злочину. Динаміка змін даної категорії злочинів за останнє десятиліття демонструє доволі суттєвий та своєрідний характер. Діяння, відповідальність за які передбачена ст. 319 КК України, з 2004 року по 2014 рік продемонстрували темп зниження на 65%. Такі динамічні зміни пов'язані, на нашу думку, з відповідним рівнем латентності цих діянь і, в першу чергу, з природним її характером.

Географія поширення. Що стосується географії даних злочинів, то даному показникові також притаманна певна особливість: майже 90%

даної категорії злочинів ставляться на облік як такі, що були вчинені у містах та селищах міського типу, і лише 10% – в обласних центрах. На нашу думку, ця статистична інформація не зовсім відповідає реальній дійсності. І причиною цього є також прихований та корупційний характер цих злочинів.

Підбиваючи підсумок вищезазначеному, можна підкреслити наступне: незаконна видача рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин є корупційним злочином з дуже низьким абсолютним рівнем та мізерною часткою в структурі як загальної злочинності, так і безпосередньо в межах наркозлочинності. Даний стан речей пояснюється високим та середнім рівнем латентності даного виду злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> – Редакція від 01.01.2015.
2. Кримінальний кодекс України : Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. ; За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 1196 с.
3. Статистична інформація Генеральної прокуратури України : Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2013-2014 року [Електронний ресурс] / Генеральна прокуратура України. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=110381&libid=100820&c=edit&_c=fo. – Офіційний сайт Генеральної прокуратури України.

Одержано 04.03.2015

УДК 343.9:343.35

Цвіркун Наталія Юрївна –

кандидат юридичних наук, викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

МЕХАНІЗМ КОРУПЦІЙНИХ ВІДНОСИН

Питання про механізм корупційних відносин у розв'язанні проблем ефективної протидії корупції належить до категорії ключових. Визначення механізму таких відносин дозволяє більш глибоко і точно визначити соціальну і правову сутність корупції, її види, закономірності розвитку.

З більшості наведених у літературі визначень поняття корупції взагалі складно виділити однозначні й чіткі ознаки механізму корумпованої поведінки, оскільки в них суть вказаної поведінки зводиться до таких загальних формулювань, як, наприклад, «порушення службового обов'язку», «корисливе зловживання владою або службовим становищем» тощо. Водночас із ключових положень можна зробити певні висновки щодо розуміння такого механізму.

Так, І. В. Сервецький визначає корупцію як «єднання представника державного апарату з вітчизняними і (або) зарубіжними кримінальними формуваннями, які діють з власної вигоди на шкоду політиці та економічній сфері» [1]. Отже, зазначене «єднання» І. В. Сервецький розуміє як односторонній вплив організованих злочинних угруповань на владні структури, що здійснюється двома шляхами: за допомогою підкупу державних службовців і шляхом проштовхування своїх представників у владні структури.

Досліджуючи корупцію в контексті проблем протидії організованих злочинності у сфері економіки та фінансів, Г. Л. Репецька розглядає корупцію, з одного боку, як спосіб одержання максимального прибутку від тіньового бізнесу, захисту організованої злочинності від соціального контролю, а з іншого – як спосіб збагачення чиновників, поступового вrostання кримінальних структур в державний апарат [2]. З такої характеристики корупції очевидним є те, що корупція є вигідною справою як власне для корумпованої особи (спосіб її збагачення), так і для тих осіб та структур, включаючи, насамперед, організовані злочинні угруповання, які задовольняють свій інтерес за допомогою корумпованої поведінки чиновника. При цьому для останніх можливе багаточільове використання корупційних зв'язків: для одержання прибутку, для захисту від соціального контролю, для проникнення в легальні структури державної влади.

Окремі вчені все ж безпосередньо торкаються питання про механізм корупційних відносин, визначаючи його як:

а) двосторонню угоду, за якої особа, що перебуває на державній чи іншій службі, нелегально продає свої службові повноваження або послуги, засновані на авторитеті посади чи пов'язаних з ним можливостях, фізичним або юридичним особам, групам (у тому числі організованим злочинним формуванням), а покупець отримує можливість використати державну чи іншу структуру у своїх цілях: для збагачення, законодавчого оформлення привілеїв, ухилення від передбаченої законом відповідальності, від соціального контролю тощо;

б) вимагання службовцем додаткової винагороди;

в) ініціативний, активний підкуп службовців, нерідко з одночасним сильним психічним впливом на них [3, с. 501–502].

М. І. Мельник обґрунтовано зазначає, що механізм корупції може передбачати два варіанти корупційної поведінки: в одному випадку має місце взаємодія двох суб'єктів, кожний із яких за допомогою корупційного зв'язку прагне задовольнити свій інтерес (в окремих

випадках – інтереси тільки однієї сторони корупційних відносин, інтерес іншої сторони з точки зору правової оцінки вчиненого може, так би мовити, не проглядатися), в іншому – корупційна діяльність зводиться до дій лише однієї особи (корумпованої особи – особи, уповноваженої на виконання функцій держави), яка самостійно (без взаємодії з іншим суб'єктом) задовольняє свій особистий інтерес чи інтерес іншої особи (осіб) за допомогою використання наданої їй влади чи службових повноважень [4].

Так, перший із зазначених варіантів, який ґрунтується на принципі «ти мені – я тобі», у свою чергу також може характеризуватися двома ситуаціями.

По-перше, взаємодія суб'єктів корупційних відносин здійснюється на матеріальній основі, коли суб'єкт, наділений владними повноваженнями, за матеріальну винагороду вчиняє на користь особи, яка надає йому цю винагороду, певні дії з використанням наданої йому влади чи службових повноважень або утримується від вчинення певних дій, які він міг чи повинен був вчинити в даній ситуації як особа, уповноважена на виконання функцій держави. У цьому випадку має місце класичний прояв корупції – із підкупом-продажністю. Предметом купівлі-продажу виступає влада, а засобом розрахунку – винагорода матеріального характеру. Саме з таким проявом корупції пов'язане типове розуміння цього явища і механізму корупційних відносин. При такого роду корупції, умовно кажучи, відбувається обмін влади на власність, на матеріальні цінності, на послуги матеріального характеру.

По-друге, взаємодія суб'єктів корупційних відносин здійснюється на вигідних для обох сторін умовах, які не обумовлюються безпосередньою матеріальною винагородою. У цій ситуації йдеться також про свого роду підкуп, який відрізняється від попереднього характером розрахунку: предметом купівлі-продажу, як і в першому випадку, виступає влада, а засобом розрахунку – винагорода нематеріального характеру. У такому випадку корумпована особа починає служити не державі та суспільству, а тому, хто її «купив» за неофіційну матеріальну чи іншу винагороду.

Можлива і третя ситуація взаємодії суб'єктів корупційних відносин, коли службова особа шляхом неправомірного використання службових повноважень задовольняє особистий чи груповий інтерес третіх осіб, не отримуючи за це нічого для себе особисто. Ця ситуація не охоплює випадків, коли не встановлено істинного особистого інтересу носія владних повноважень, який зловживав ними в інтересах третіх осіб. Невстановлення такого інтересу ще не означає його відсутність. Йдеться про зловживання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, владою чи службовими повноваженнями саме за відсутності прагнення задовольнити свій особистий інтерес, коли задоволення інтересу третіх осіб є засобом задоволення (щонайменше розрахунок на це) особистого інтересу носія владних повноважень. Може бути і «альтруїзм» навпаки,

коли особа задовольняє приватний інтерес особи, уповноваженої на виконання функцій держави (надає їй будь-які послуги, у тому числі матеріального характеру), не очікуючи відповідної взаємності. Зокрема, це стосується випадків одержання такою особою незаконної винагороди не за виконання чи невиконання будь-яких конкретних дій, а за добре ставлення, заступництво, потурання тощо [5, с. 86–87].

Другий варіант корумпованої поведінки, як вже зазначалось вище, полягає у тому, що суб'єкт корупції задовольняє свій особистий інтерес чи інтерес іншої особи за допомогою використання наданої йому влади чи службових повноважень без взаємодії з іншими особами.

Як у першому, так і в другому випадках суб'єкт корупції задовольняє свій інтерес або інтерес іншої особи за допомогою неправомірного використання офіційно наданих йому службових повноважень.

Обидва ж варіанти об'єднує те, що суб'єкт корупційних діянь задовольняє свій особистий інтерес чи інтерес третіх осіб за допомогою неправомірного використання офіційно наданих йому влади або службових повноважень, а також те, що незаконне використання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, свого статусу чи обумовлених ним можливостей з метою одержання особистої вигоди чи в інтересах третіх осіб, створює необґрунтований пріоритет інтересів одних осіб перед іншими. Поява такої нічим не обґрунтованої переваги і є показником корупційної поведінки службової особи, яка її допустила. Необґрунтованість такого пріоритету полягає в тому, що особа набуває його виключно за рахунок неправомірного використання наданої їй влади чи службових повноважень. Офіційні повноваження використовуються не за призначенням – не в інтересах суспільства і держави, а в приватних (особистих, третіх осіб, групових тощо) інтересах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сервецький І. В. Теоретичні основи боротьби з організованою злочинністю і корупцією // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1999. – № 2. – С. 53–63.
2. Репецкая А. Л. Организованная преступность в сфере экономики и финансов и проблемы борьбы с ней. – Иркутск: Изд-во ИГЭА, 2000. – 128 с.
3. Криминология. Учебник для юридических вузов. Под общей редакцией А. И. Долговой. – М.: ИНФРА-М-НОРМА, 1997. – 784 с.
4. Мельник М. Механізм корумпованих відносин // Право України. – 2001. – № 4. – С. 105–109.
5. Мельник М. І. Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства. – К.: Парламентське видавництво, 2000. – 256 с.

Одержано 05.03.2015

УДК 343.8: [343.35:06.07] (477)

Черевко Кирило Олександрович –*кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна*

ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ІНСТИТУТОМ ГРОМАДСЬКОСТІ (ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ)

Одним із важливих аспектів сучасної державної правової політики в Україні є реформування системи запобігання і протидії корупції. Досягнення успіху у цьому процесі є передумовою для формування у суспільства довіри до влади, зростання економічного потенціалу держави, покращення добробуту громадян України.

Дотримання світових стандартів у сфері запобігання корупції набуває особливого значення в умовах сучасних глобалізаційних процесів, оскільки корупція швидкими темпами перетворюється на національне явище, боротися з яким здатне лише світове товариство [1, с.126]. У більшості держав світу з високим рівнем розвитку демократії та сильною владою запобіжний вплив корупції на суспільні процеси зменшується за допомогою заходів, серед яких слід виділити інститут громадськості. Після набуття незалежності Україна не виробила чіткої політичної та економічної стратегії формування громадського суспільства. Це зумовило виникнення олігархічних кланів, зміну процесів приватизації, перепони у розвитку демократичних інститутів, проблеми в економічній та господарській сфері [2, с.113].

На території Європи законодавче закріплення прозорості у публічному секторі в його сучасному розумінні має вже більш як двохсотрічну історію. Історичний досвід свідчить, що ефективне функціонування держави можливе виключно в умовах належної реалізації принципу прозорості у публічному секторі. Його впровадження сприяє досягненню соціальної стабільності, підвищенню темпів соціально-економічного розвитку країни, забезпеченню прав і свобод громадян.

Сутність цього принципу полягає в забезпеченні можливості здійснення контролю з боку громадськості за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Його завдання – забезпечити зворотний зв'язок суспільства з владою. Крім того, це один із стримуючих факторів, що має запобігати виникненню та поширенню такого негативного явища, як корупція [4].

З 2011 року в Україні функціонує принципово нова антикорупційна система, яка має переважно превентивний характер і орієнтована на створення в суспільстві ефективних механізмів запобігання корупції. За таких умов посилюється значення вимог до доброчесної поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які мають бути ними засвоєні як норми повсякденної поведінки.

Реформа антикорупційної системи розпочалася у 2011 році із створенням Президентом України Національного антикорупційного комітету та подальшим прийняттям низки законодавчих актів, серед яких ключовим є Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції». У практичній площині основні напрямки державної антикорупційної політики закріплені у Національній антикорупційній стратегії на 2011-2015 роки, схваленій Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1001. Форми та методи реалізації Стратегії визначені у Державній програмі щодо запобігання і протидії корупції на вказаний період, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 року № 1240.

Статтею 3 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» визначено такі основні принципи запобігання і протидії корупції: (1) верховенства права; (2) законності; (3) комплексного здійснення правових, політичних, соціально-економічних, інформаційних та інших заходів; (4) пріоритетності запобіжних заходів; (5) невідворотності відповідальності за вчинення корупційних правопорушень; (6) відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування; (7) участі громадськості у заходах щодо запобігання і протидії корупції, державного захисту осіб, які надають допомогу у здійсненні таких заходів; (8) забезпечення відновлення порушених прав і законних інтересів, відшкодування збитків, шкоди, завданої корупційним правопорушенням [3].

Із вказаного переліку випливає, що саме запобігання корупції через низку встановлених законодавством механізмів, у тому числі в активній співпраці із громадськістю, є пріоритетним підходом у питанні подолання корупції.

Впровадж останніх років організації громадянського суспільства в Україні пройшли значний шлях у своєму розвитку, ставши вагомим чинником суспільного життя. Результати досліджень громадської думки засвідчують, що інститути громадськості або неурядові організації мають кредит суспільної довіри, можливо й недостатній, але значно вищий, ніж державні органи, партії або профспілки. Така довіра є головною умовою успішного виконання інститутами громадськості або неурядовими організаціями їх місії – служіння суспільним інтересам у всіх їх багатоманітності.

Запорукою успішного виконання завдання із мінімізації проявів корупції є забезпечення належного рівня знань антикорупційного законодавства як представниками державних органів та органів місцевого самоврядування, так і суспільством у цілому. З одного боку, це сприяє ефективній дії встановлених законодавством превентивних антикорупційних механізмів, а з іншого – підвищує рівень правової обізнаності громадян, що зменшує ризик порушення їхніх основних прав і свобод у повсякденному житті, а також сприяє формуванню у населення нетерпимого ставлення до проявів корупції [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакай М. І. Антикорупційні конвенції Європейського союзу : особливості змісту та можливі проблеми при імplementації їх положень у кримінальне законодавство України / М. І. Бакай // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 2. – С. 125–128.
2. Лисенко В. О. Зарубіжний досвід запобігання корупції в пенітенціарних установах інститутом громадськості та його впровадження в Україні / В. О. Лисенко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2013. – № 2 – С. 112–116.
3. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>
4. «Антикорупційні аспекти забезпечення прозорості у публічному секторі» [Електронний ресурс] / – Режим доступу : http://crimcor.rada.gov.ua/komzloch/control/uk/publish/printable_article?art_id=47638
5. Методичні рекомендації «Запобігання і протидія корупції в державних органах та органах місцевого самоврядування» [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/no020323-13>

Одержано 05.03.2015

УДК 343.8:[343.35:35]

Шатрава Сергій Олександрович –

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративної діяльності ОВС Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Однією з основних проблем, пов'язаних з високим рівнем корупції в діяльності органів публічної адміністрації, є відсутність ефективно діючих відомих антикорупційних програм. Існуючі в органах виконавчої влади щорічні плани з питань запобігання корупції є здебільшого формальними та відтворюють положення відповідних актів вищого рівня. Виявлення фактів корупції фактично зведено нанівець, оскільки відсутні системи

виявлення та аналізу ризиків корупційних процедур, а також немає механізмів повідомлення про підозри в корупції та захисту осіб, які про них повідомляють. Підрозділи (особи), відповідальні за розроблення та здійснення відомих заходів з виявлення і запобігання корупції, не мають відповідного фаху та рівня незалежності, здебільшого ці повноваження покладено на кадрові підрозділи [1].

У той же час, варто зазначити, що за результатами вжитих органами внутрішніх справ упродовж 2013 року практичних заходів до суду направлено кримінальні провадження за вчинення 1754 правопорушень з ознаками кримінальної корупції, з них:

- 794 – одержання неправомірної вигоди (ст. 368 КК України);
- 321 – привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України);
- 143 – зловживання владою або становищем (ст. 364 КК України);
- 15 – перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК України);
- 39 – службове підроблення (ст. 366 КК України).

До відповідальності за скоєння цих правопорушень притягнуто 1228 осіб, у тому числі 666 – за одержання неправомірної вигоди (або 51,7 %), з них:

- державних службовців – 184 (142 – за одержання неправомірної вигоди);
- інших службових осіб держадміністрацій – 46 (34 – за одержання неправомірної вигоди);
- місцевих депутатів – 14 (10 – за одержання неправомірної вигоди);
- посадових осіб місцевого самоврядування – 128 (81 – за одержання неправомірної вигоди);
- професійних суддів – 7 (усі – за одержання неправомірної вигоди);
- працівників податкової служби – 15;
- митної служби – 4;
- прикордонної служби – 1;
- кримінально-виконавчої служби – 19;
- співробітників органів внутрішніх справ – 124;
- працівників цивільного захисту – 17;
- військовослужбовців – 7;
- посадовців інших державних органів – 144 [2].

У свою чергу, притягнуто до відповідальності 77 осіб, які надають публічні послуги, 139 посадових осіб юридичних осіб публічного права та 245 осіб, які виконують організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки в юридичних особах приватного права.

Таким чином, сума матеріальних збитків за корупційними злочинами склала 226,6 млн грн, з яких відшкодовано – 16,4 млн грн.

Крім того, накладено арешт на майно обвинувачених, вартістю 236,7 млн грн, вилучено майна, готівки, цінних паперів на суму 17,3 млн грн, пред'явлено цивільних позовів на суму 193,6 млн грн.

Загалом органами внутрішніх справ зареєстровано 9770 кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, з них 1594 факти одержання неправомірної вигоди, учинені службовими особами органів влади та управління (821) й контролюючих органів (630). Загальна сума одержаної неправомірної вигоди склала 89,1 млн грн, середня – 75, 8 тис. грн [2]

Отже, враховуючи статистичні дані вчинення корупційних правопорушень, можна зрозуміти, що на сьогоднішній день ще не існує органу, який би здійснював координацію, моніторинг та методичне забезпечення органів публічної адміністрації під час розроблення їх антикорупційних програм. Оскільки зазначена проблема існує і в державних, казенних, комунальних підприємствах та господарських товариствах, у яких державна або комунальна частка акцій (часток, паїв) перевищує 50 відсотків.

У свою чергу, варто зазначити, що поряд із реалізацією заходів, спрямованих на забезпечення доброчесності на публічній службі, запобігання корупції в органах виконавчої влади, ще потребує реформування процедура діяльності цих органів. Оскільки більшість із зазначених заходів має бути здійснена в рамках адміністративної реформи, а саме: зменшення дискреційних повноважень, відкритість та прозорість адміністративних рішень, обмеження можливостей для контактів між чиновником та клієнтом, врегулювання порядку надання адміністративних послуг тощо.

Варто зазначити, що обмеження щодо запобігання корупції на державних підприємствах діє лише стосовно службових осіб юридичних осіб публічного права, що не охоплює велику частину працівників державних підприємств. Це спричиняє виникнення конфліктів інтересів (наприклад, укладення контрактів із пов'язаними з менеджментом державних підприємств юридичними особами), непрозорого кадрового добору, що призводить до роботи на одному підприємстві близьких родичів або некомпетентних осіб, наближених до керівництва державного підприємства, ведення власного бізнесу за рахунок ресурсів державного підприємства. Закупівлі за кошти підприємств виведені за межі прозорих процедур, а політика щодо запобігання корупції фактично не проводиться. Крім того, діяльність державних підприємств є непрозорою, громадськості не має змоги отримати інформацію про мету та підстави їх утворення, економічний ефект від їх діяльності, надане державою майно та фінансові зобов'язання і результати діяльності цих підприємств [1].

Враховуючи викладене, необхідно зазначити заходи, які повинні сприяти запобіганню корупції у діяльності органів публічної адміністрації, а саме: 1) запровадження ефективних антикорупційних програм в

діяльності органів публічної адміністрації та забезпечення для суспільства прозорості їх діяльності (програми повинні складатися на підставі результатів проведеного аналізу корупційних ризиків у сфері діяльності відповідного органу влади або підприємства, погоджуватися спеціально уповноваженим органом з питань антикорупційної політики); 2) визначення засад загальної відомчої політики щодо запобігання та протидії корупції у відповідній сфері, осіб, відповідальних за моніторинг її імплементації, оцінку та періодичний перегляд; 3) визначення методології оцінки корупційних ризиків у діяльності органу публічної адміністрації та причини, що їх породжують, а також умови, що до них призводять; 4) навчання та заходи з поширення інформації про програми антикорупційного спрямування; 5) процедури проведення моніторингу та оцінки виконання програм; 6) запровадження механізмів запобігання корупції, зокрема такі, як кодекси етики, внутрішні та зовнішні канали повідомлення про корупцію і механізми збереження анонімності заявника та його захисту від переслідування, системи виявлення, оцінки корупційних ризиків та реагування на них.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки : Закон України від 14.10.2014 № 1699-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014 р. – № 46. – С. 3010. – Ст. 2047.

2. Звіт про результати проведення заходів щодо запобігання та протидії корупції 2013 році [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/file/36531>.

Одержано 01.03.2015

УДК 008: [343.13:343.35] (477)

Шведова Ганна Леонідівна –

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу Чорноморського державного університету імені Петра Могили, Миколаїв, Україна

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ГРОМАДЯН ТА СИСТЕМА КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ У ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Застосування новітніх концептуальних підходів сучасної кримінально-правової та кримінологічної науки дозволить реалізувати найважливіші завдання Української держави у протидії корупції в Україні.

Без наукової обґрунтованості будь-який процес, концепція, стратегія втрачають свій сенс, тому що все в цьому світі має свої

закономірності виникнення, зростання, поширення та припинення існування. Науковий підхід є визначальним і в процесі протидії корупції. Тому формування концепції протидії корупції має будуватись на сучасних підходах у науці кримінології.

Певною мірою антинауковий характер існуючих напрямків протидії корупції в Україні визначається і відомими вченими. Останні досягнення сучасних кримінологів у цій сфері дозволяє створити ефективний механізм антикорупційної діяльності з урахуванням зарубіжного досвіду і особливостей прояву корупції в Україні [1, с. 267; 2, с. 58; 3, с. 194]. Продуктивним тут, на думку професора О. М. Костенко, може бути застосування розробленої в межах натуралістичної кримінології концепції протидії злочинності, заснованої на формулі «правова культура громадян плюс юстиція», де перевага надається першому фактору [4, с. 211; 5, с. 34]. Такий науковий підхід ставиться на протигагу існуючому в українській практиці, коли у протидії корупції потужно використовується другий фактор і ця діяльність зводиться до «вдосконалення юстиції» [6, с. 40; 7, с. 240], що і обумовлює поряд з іншими факторами низьку ефективність антикорупційної діяльності в цілому в Україні.

Для успішної реалізації зазначеної концепції пропонується застосувати поряд із антикримінальними сучасні соціальні технології і забезпечити їх науковий рівень, зокрема через створення науково-дослідного Інституту політичної кримінології. Для протидії корупції ефективним, на наш погляд, буде запропоноване свого часу дослідження спеціалізованими аналітичними службами проявів корупції при визначених соціально-економічних та політичних умовах на підставі даних постійно здійснюваного моніторингу фактичного стану справ в державі. При цьому важливим буде в подальшому виявлення змін у суспільстві у зв'язку із запровадженням розроблених на підставі проведених досліджень антикорупційних заходів. При цьому підкреслюється спеціалістами, що важливою умовою ефективності діяльності таких служб має стати їх незалежність від впливу адміністративних органів державного управління [8, с. 53].

Отже, прогресивним напрямком вирішення проблеми корупції, на нашу думку, виступає культурологічна концепція протидії злочинності. За такого підходу радикальним засобом у протидії корупційній злочинності слід вважати формування соціальної культури громадян за рахунок таких культуризуючих чинників, як ринок, підприємництво, просвітництво, релігія [4, с. 67]. В окремих літературних джерелах [8, с. 52] також вирішення проблеми корупції пропонується через поступову зміну культурних стандартів поведінки в напрямку припинення зловживань та гармонізації суспільних відносин через діалог представників різних суспільних верств населення.

В даний спосіб передбачається, що більш заможні верстви вже припинять прагнути до розкоші, а займуться витрачанням своїх статків

на суспільно корисні цілі [8, с. 54], що позитивно вплине на протистояння заможних та бідних громадян в суспільстві. За таких умов прояви корупції уповільнять темпи свого поширення в суспільстві та прагнення до збагачення вже не буде таким пріоритетним серед інших соціальних цінностей в державі.

Поряд з цим, проблемою і одночасно парадоксом в процесі протидії корупції слід вважати корумпованість саме тих органів влади, на які й покладається саме розробка та здійснення напрямків антикорупційної політики. Або як можна очікувати від політиків ефективної реалізації антикорупційних програм, коли вони постійно знаходяться в перманентній міжособистій боротьбі за покращення своїх позицій на «владному Олімпі»? Хвиля корупційних скандалів неодноразово накривала українську державу, а основною метою спричинення таких подій була дискредитація політичних суперників, а ніяк не протидія корупції. У зв'язку з цим можна погодитись з існуючими позиціями відносно подвійних стандартів в оцінках як чиновниками, так і приватними особами відповідної соціальної поведінки, коли наявні протиріччя між заявленими вподобаннями і мотивами реальних корупційних дій [8, с. 53], що звичайно виступає стримуючим фактором в антикорупційній діяльності.

У боротьбі з корупцією, на думку І. І. Лукашука, держава ніби бореться сама з собою [9, с. 85], а вітчизняний науковець Л. І. Аркуша неодмінним проявом корупції вважає хабарництво саме в правоохоронних органах, органах державної влади і управління [10, с. 47].

Виходить, замкнене коло. Значна частина тих, на кого покладаються обов'язки з протидії корупції, зловживають службовим становищем, беруть хабарі, а високі показники в своїй діяльності досягають іншими неправовими методами, зокрема шляхом застосування такого незаконного засобу оперативно-розшукової діяльності, як провокація підкупу.

Тому для дотримання принципу доброчесності під час здійснення службових повноважень необхідно запобігти «конфлікту приватного і публічного» інтересу, проблеми вирішення якого неодноразово розглядалися як у законодавстві зарубіжних країн, так і у національному законодавстві. За належного рівня правової культури і правосвідомості публічних службовців такі конфлікти мали б природним способом нейтралізуватися та самоусунутись. Але на сьогодні ця проблема залишається актуальною та її вирішення можна визначити як один з першочергових заходів у механізмі запобігання корупції. Тому здійснення контрольних і наглядових функцій щодо виникнення «конфлікту інтересів» на публічній сфері сприятиме законності у сфері функціонування інституту публічної служби.

Тут треба згадати про роль відповідальності (кари) у протидії злочинності, яка з позиції соціального натуралізму полягає у впливі на

волю і свідомість тих, хто вже має комплекс сваволі й ілюзій, з метою утримати їх від того, аби вони не виявляли цей комплекс у вигляді злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корченев В. В. Профилактика коррупции: антикоррупционный стандарт поведения / В. В. Корченев // Преодоление коррупции – главное условие утверждения правового государства: методологический, концептуально-теоретический, правовой, аналитико-прогностический аспекты. Межведомственный научный сборник. – Т. 2(40). – М., 2010. – С. 265–267.
2. Куликов А. Д. Коррупция: экономические и организационно-правовые проблемы / А. Д. Куликов // Коррупция: политические, экономические, организационные и правовые проблемы: междунар. науч.-практ. конф., 9-10 сентября 1999 г.: сборник материалов. Под ред. В. В. Лунеева. – М.: Юрист, 2001. – С. 56–63.
3. Андрушко П. П. Реформа українського антикорупційного законодавства у світлі міжнародно-правових зобов'язань України / П. П. Андрушко. – К.: Атіка, 2012. – 332 с.
4. Костенко О. М. Культура і закон у протидії злу / Олександр Миколайович Костенко – Київ: Атіка, 2008. – 352 с.
5. Костенко О. М. Модернізація протидії корупційній злочинності у світлі концепції «активної юстиції» / О. М. Костенко // Правова політика української держави: міжнар. наук.-практ. конф., 19-20 лютого 2010 р.: тези допов. – Т. 1. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний ун-т ім. В. Стефаника, 2010. – С. 32–36.
6. Зотов М. Н. Роль органов предварительного следствия в борьбе с коррупцией / М. Н. Зотов // Коррупция: политические, экономические, организационные и правовые проблемы: междунар. науч.-практ. конф., 9-10 сентября 1999 г.: сбор. материалов. Под ред. В. В. Лунеева. – М.: Юрист, 2001. – С. 39–49.
7. Клименко В. П. Особливості прокурорського нагляду за дотриманням Закону України «Про боротьбу з корупцією» / В. П. Клименко // Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць. Голов. ред. С. В. Ківалов. – Одеса: Феникс, 2006. – С. 236–243.
8. Миронов С. М. Построение общества социальной справедливости – прямая ответственность государства / С. М. Миронов // Преодоление коррупции – главное условие утверждения правового государства: методологический, концептуально-теоретический, правовой, аналитико-прогностический аспекты. Межведомственный научный сборник. – Т. 2(40). – М., 2010. – С. 52–54.
9. Політична корупція перехідної доби. Пер. з англійської. За ред. С. Коткіна та А. Шайо. – К.: «К.І.С.», 2004. – 440 с.
10. Аркуша Л. І. Основи методики виявлення і розслідування організованої злочинної діяльності при наявності корумпованих зв'язків: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Лариса Іванівна Аркуша. – Одеська національна юридична академія, 2002. – 177 с.

Одержано 03.03.2015

УДК 343.8: [351.743:343.35]

Шевелев Костянтин Євгенович –*кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна***ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ**

Одна з найважливіших особливостей корупційних злочинів полягає в тому, що звичайними, усталеними засобами та профілактичними заходами цей злочин попередити та викрити неможливо, оскільки домовленість про передачу чи отримання незаконної матеріальної винагороди, у тому числі у формі вимагання, відбувається, як правило, виключно між обмеженим колом осіб, без свідків, у ізольованих місцях. При цьому, якщо не було вимагання, а мали місце або неправомірна вигода – «подяка», або неправомірна вигода – «підкуп», малоймовірно зібрати достовірні докази, оскільки сторони злочинної змови зацікавлені в збереженні таємниці.

Сам по собі факт прийняття службовою особою навіть і незаконного рішення на користь певних юридичних або фізичних осіб не дає підстав для встановлення факту корупційного діяння.

Тому корупційні правопорушення є злочинами, який має чи найвищий рівень латентності

Статистичні дані щодо виявлення фактів корупційних діянь, що відображені в звітності правоохоронних органів (ЄРДР), дають лише певну уяву про стан виявлення цього злочину.

Необ'єктивність статистики щодо виявлення та розслідування корупційних злочинних проявів, втім, як і інших корисливих злочинів, зумовлена основною причиною: **ефективність роботи правоохоронних органів десятиріччями оцінюється виключно за статистичними показниками.** Проте, нарощування показників, збільшення фактів виявлення злочинів та кількості направлених до суду кримінальних проваджень стосовно винних службових осіб жодним чином не свідчить про ефективність саме боротьби з цим явищем.

У «гонитві» за показниками дані про кількість виявлених фактів хабарництва щорічно безпідставно збільшуються, у тому числі за рахунок обліковування як кількох злочинів кожного епізоду хабарництва, вчиненого однією особою, фактів надання неправомірної вигоди, якщо особи, які надавали хабарі, не притягуються до кримінальної відповідальності тощо.

Слід зазначити, що дані про кількість виявлених і зареєстрованих як злочин фактів хабарництва не є достовірними, оскільки нерідко з метою створення уявлення про активізацію боротьби з корупцією працівниками правоохоронних органів перекручується звітність у супереччю вимогам нормативних документів.

Зокрема, на облік як декілька виявлених злочинів ставиться низка виявлених епізодів отримання неправомірної вигоди, хоча згідно з вимогами Положення про порядок ведення ЄРДР від 17.08.2012 всі епізоди, вчинені однією особою, обліковуються як один злочин.

Однією з причин низької продуктивності роботи з виявлення і розслідування корупційних правопорушень можна назвати низький рівень взаємодії між працівниками спецпідрозділів, які виявили злочин, і слідчими, а також відсутність належного контролю з боку процесуальних керівників.

Основні зусилля органів МВС та Служби безпеки України спрямовуються на виявлення одиничних епізодів давання або одержання неправомірної вигоди - для забезпечення показників, система корумпованих зв'язків не відслідковується, докази обвинування у повному обсязі не збираються.

Характерним прикладом зазначеного підходу до боротьби з хабарництвом можливо умовно розглянути кримінальне провадження стосовно ОСОБА 1- заступника директора «N» професійного ліцею, який у своєму службовому кабінеті за хабар у сумі 1500 грн передав ОСОБА 2 свідоцтво про присвоєння кваліфікаційного рівня робітничої спеціальності, хоча останній навчання не проходив і кваліфікаційних іспитів не складав. Кримінальне провадження розпочато прокурором «N» району за заявою ОСОБА 2.

У ході розслідування встановлено, що раніше судимий, безробітний ОСОБА 2 раптово забажав отримати свідоцтво про спеціальність газозварника, для чого звертався до різних службових осіб різних підприємств. Коли ОСОБА 1 запропонував йому за 1500 грн отримати таке свідоцтво, ОСОБА 2 погодився, але потім вирішив повідомити про зазначений факт до міліції.

Слідчим винесено постанову про закриття кримінального провадження стосовно ОСОБА 2 у зв'язку з відсутністю у діях останнього ознак складу злочину. Питання про обставини, в силу яких ОСОБА 2 звернувся саме до ОСОБА 1 не з'ясовано, не досліджувалося також питання щодо правомірності дій ОСОБА 1 в інших випадках видачі свідоцтв про присвоєння кваліфікаційного рівня робітничих спеціальностей хоча б за один рік.

Вироком суду ОСОБА 1 визнано виним та засуджено до позбавлення волі з призначенням іспитового строку.

Водночас в деяких випадках налагоджено ефективну взаємодію і співпрацю слідчих, процесуальних керівників та спецпідрозділів по

боротьбі з організованою злочинністю і корупцією, що дає позитивні результати.

Зокрема, прокуратурою Донецької області розслідувано кримінальну справу стосовно начальника Н відділення управління Пенсійного фонду ОСОБА 1 та інших службових осіб, які за незаконну винагороду, зловживаючи службовим становищем, незаконно оформили пільгові пенсії за підземний трудовий стаж понад 100 громадянам, до кримінальної відповідальності притягнуто 32 осіб.

Водночас в Україні залишились нерозкритими безліч фактів корупційних злочинів.

Основними порушеннями, які допускаються слідчими, є тяганина при провадженні досудового слідства, яка маскується винесенням незаконних постанов про зупинення досудового розслідування.

В непоодиноких випадках саме тяганина при провадженні досудового розслідування призводить до втрати доказів та у подальшому - до закриття кримінальних проваджень про корупційні злочини.

Разом з тим, несвоєчасність або навпаки – необґрунтоване проведення слідчих дій дуже характерно для кримінальних проваджень за вказаною категорією злочинів.

Має місце поверховість з'ясування обставин (службового становища осіб, якими отримувались кошти, їх повноваження та ін.), що у подальшому призводить до перекваліфікації дій обвинувачених у корупційних злочинах на інші статті КК України (найбільш поширене – шахрайство).

Як наслідок, питома вага розпочатих кримінальних проваджень закривається з реабілітуючих підстав.

Окрему увагу слід приділити актуальності виявлених та розкритих злочинів.

Абсолютну більшість кримінальних справ про хабарництво порушено на підставі заяв та повідомлень громадян про давання хабара.

Упродовж останнього періоду не виявлено фактів хабарництва в зовнішньоекономічній діяльності, хоча з повідомлень у засобах масової інформації вбачається безліч різних порушень з боку службових осіб, які здійснюють діяльність у вказаній сфері. Практично не виявляються факти хабарництва і, відповідно, закінчено розслідуванням мізерну кількість кримінальних проваджень про злочини у кредитно-фінансовій та банківській системах, у сфері приватизації, хоча службових зловживань у цих галузях вчинюється багато.

Обвинуваченими у переважній більшості кримінальних проваджень є службові особи найнижчої ланки (керівники на рівні бригадирів, інженерів, що складають наряди на виконанні роботи, завідувачі дитсадком, гуртожитком тощо).

З урахуванням викладеного можна підсумувати, що реформування системи правоохоронних органів в Україні може підвищити

ефективність боротьби з корупцією (зокрема усунення «розриву» між оперативними підрозділами та слідством тощо), але найважливішим, на мою особисту думку, є детальні теоретичні розробки, практичні напрацювання та відповідні зміни у законодавстві щодо наступних понять корупційних злочинів: коло суб'єктів корупційних діянь, мінімальний розмір неправомірної вигоди, процесуальний порядок звільнення від кримінальної відповідальності тощо.

Одержано 04.03.2015

УДК 343.8: [343.35:352]

Шеремет Олег Семенович –

кандидат юридических наук, доцент, професор кафедри
уголовного права Інститута права імені Володимира Сташиса
Класического приватного університету, Запоріжжє, Україна

КОРРУПЦИЯ И ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ ЕЙ ОРГАНАМИ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ

На сегодняшний день в Украине коррупцией в той или иной мере поражены все ветви государственной власти и управления. Наиболее коррумпированными являются структуры, связанные с вопросами государственного целевого финансирования, экспорта и импорта, приватизации, распределения земельных ресурсов, лицензирования, таможенного контроля и осуществления контрольно-ревизионной деятельности.

Проблемам борьбы с коррупцией посвящено немало работ [1; 2; 3], в которых детально исследовались сущность, понятие коррупции, отдельные составы преступлений и меры противодействия ей. Общеизвестно, что коррупция – это сложное явление, продукт экономического, политического и социального состояния общества и государства. Истоки этого явления уходят далеко вглубь нашей истории: мздоимство, упомянутое еще в русских летописях 13 века; лихоимство, известное в Петровские времена; взяточничество (напр., 8.05.1918 г. Декрет СНК «О взяточничестве») и др. памятники истории. На протяжении столетий предпринимались различные попытки борьбы с коррупцией, вплоть до лишения жизни виновных в совершении преступлений, однако должного эффекта они не приносили.

С момента провозглашения независимости Украины вопрос о коррупции и коррумпированности чиновников продолжает оставаться наиболее острым и важным, требующим безотлагательного решения. Первым шагом на пути противодействия коррупции становится

принятие Закона от 1 октября 1995 г. «О борьбе с коррупцией». 24 апреля 1998 г. издается Указ Президента Украины, которым утверждена Концепция борьбы с коррупцией на 1998 – 2005 гг. В последующем, в развитие данных положений, принимаются более 80 нормативных актов, однако существенных изменений в борьбе с коррупцией не происходит и должный эффект пока не достигнут.

Совершенно очевидно, что противодействие коррупции невозможно лишь путем принятия «узких» политических решений по данному вопросу. Для многих государственных служащих совершение коррупционных действий и должностных преступлений становится нормой, источником доходов, которые зачастую намного превышают заработную плату. Аппаратом чиновников создается специальная система защиты, препятствующая привлечению его представителей к ответственности на основании закона.

В последнее время особую опасность представляет коррумпированная организованная преступность. Она набирает размах, использует передовые технологии, заимствует новые качества и успешно функционирует в связи с успешным «сотрудничеством» с высшими должностными лицами. Особую опасность представляет расширение преступных формирований, которые фактически содержат определенную часть государственных служащих за совершение ими каких-либо действий в пользу этих групп.

Наиболее коррумпированными структурами украинцы считают суд, Верховную Раду, затем – прокуратуру и милицию, таможенную службу и местные органы власти. Такие результаты были получены в ходе опроса, проведенного Киевским институтом проблем управления им. Горшенина среди двух тыс. украинцев во всех регионах страны. На вопрос «что можно купить в Украине за деньги?» (респондент мог выбрать несколько вариантов ответов), наиболее частым был – «купить решение суда». Его указали 67,1% респондентов. 63,8% респондентов назвали возможность «покупки» освобождения от уголовной ответственности, 60,8% – депутатский мандат, 32,3% – жизнь или свободу другого человека, 2,1% считают, что ничто из перечисленного купить нельзя, затруднились с ответом 9,9% [4]. Настораживает тот факт, что 57% из числа опрошенных нами открыто заявляют о том, что коррупция стала профессиональным признаком и необходимостью в работе всех ветвей власти. В связи с этим 21% не осуждают своих действий, а сожалеют, что не были осторожными при получении «вознаграждений за хорошо выполненную работу». Аналогичные результаты подтверждаются зарубежными и отечественными исследователями, утверждающие с конца 90-х годов XX ст., что Украина входит в список наиболее коррумпированных государств.

Необходимо указать, что реализация антикоррупционных мероприятий должна обеспечиваться надежными механизмами

ответственности, в том числе и уголовной. Законодательство требует совершенствования с учетом зарубежного опыта и международных стандартов, дающих понимание коррупции, а также определяющих сферу ответственности за коррупционные деяния.

Понятно, что возможности борьбы с коррупцией у правоохранительных органов ограничены. В связи с этим важно уменьшать возможность совершения коррупционных действий, в том числе с помощью координированных действий органов местного самоуправления.

Считаем важным контакт со средствами массовой информации, которые могут помочь не только рассказать о выявленных фактах коррупции, но и показать механизмы противодействия данному явлению.

Органам местного самоуправления необходимо усилить совместно с правоохранительными органами работу по выявлению и предупреждению коррупции. Одним из стратегических направлений борьбы с коррупцией должны стать не призывы к искоренению коррупции как явления, не репрессивные меры к конкретным лицам, а системные, комплексные профилактические мероприятия, вытекающие из задач, предотвращения коррупционных действий. При этом представители местного самоуправления должны в первую очередь создавать климат нетерпимости и непринятия коррупционных деяний. Одновременно необходимо разработать механизм социального надзора за деятельностью судей, правоохранительных органов, иных государственных служащих с целью предотвращения коррупции.

Наконец, органы местного самоуправления должны опираться на гражданское общество и приобщать его к противодействию коррупции. Участие местной громады в предупреждении коррупционных действий должно стать добровольным исполнением своего гражданского долга. Например, создание общественных организаций, задачей которых становится помощь правоохранителям в охране общественного порядка, выполнение информационных функций. Примирение враждующих или конфликтующих сторон старейшинами либо наиболее уважаемыми людьми. Привлечение религиозных деятелей к вопросам предупреждения преступности и т.п.

Важно отметить, что антикоррупционная политика – значительная часть государственной политики Украины. Однако, совершенно очевидно, что искоренить коррупцию лишь устрашением либо репрессивными мерами практически невозможно. Необходимо проведение эффективных экономических, политических и социальных реформ на государственном уровне.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Галахова А. В. Уголовная ответственность за должностные преступления сотрудников органов внутренних дел Учебное пособие. – М.: НИИ МВД СССР, 1988. – 60 с.

2. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: Монографія. – К.: Атіка, 2001. – 304 с.
3. Бантишев О.Ф. Злочини у сфері службової діяльності (питання кваліфікації): Навчальний посібник. – К.: МАУП, 2002. – 128 с.
4. Самыми продажными считают милицию, суды и Раду // Мрия. 2014, 8 марта. - № 11 (505). – С. 2.

Шеремет Олег Семенович –

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права Інституту права імені Володимира Сташиса Класичного приватного університету, Запоріжжя, Україна

КОРУПЦІЯ ТА ПРОТИДІЯ ЇЙ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Розглянута роль органів місцевого самоврядування у боротьбі з корупцією, акцентовано увагу на необхідності проведення ефективних економічних, політичних та соціальних реформ на державному рівні. Зроблено висновок про посилення механізмів соціального контролю за діяльністю державної влади та судових органів.

Одержано 05.03.2015

УДК 343.8: [343.35:349.41]

Шульга Андрій Михайлович –

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Чинниками, що визначають існуванням корупції у сфері земельних правовідносин, насамперед, є людський фактор. Це проявляється у ставленні осіб, що наділені владними, організаційно-розпорядчими чи адміністративно-господарськими функціями до виконання ними своїх повноважень в означеній сфері. Чомусь деякі з таких осіб вважають, що надані їм повноваження з приводу управління земельними ресурсами та їх розпорядження можна використовувати на свою користь. Такий підхід є хибним та помилковим, можна сказати більше – злочинним. На сьогодні у зв'язку з тими змінами у політичній, економічній, соціальній сферах, а також у правовій сфері, що відбулися в Україні, вказують на

бажання пересічних громадян позбутися цієї національної проблеми. Іншої ж думки окремі службові особи. Вони продовжують в цей найскладніший час для всієї країни набивати собі кишені кримінально-корупційними грошима.

Як свідчать засоби масової інформації, зловживання у земельній сфері «накрили» всю територію держави. Багато державних установ, громадських організацій та міжнародних організацій в Україні намагаються створити умови для протидії корупції та розробити механізми співпраці щодо зменшення рівня корупції у земельних відносинах. Можна стверджувати, що сфера земельних відносин, уражена корупцією, стала сприятливим середовищем для діяльності організованих злочинних угруповань, у тому числі із залученням працівників органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів.

Рівень корупції в Україні не знаходиться на одному місці, а постійно зростає. Зокрема, відповідно до індексу сприйняття корупції, складеному міжнародною правозахисною організацією Transparency International у 2011 році, Україна посіла 152 місце порівняно зі 134 місцем у 2010 році [1]. Але ці дані можуть суттєво відрізнитись від ситуації в дійсності, оскільки дана міжнародна організація не оприлюднює інформацію про критерії і показники, за якими здійснюється визначення рівня корупції в країнах світу.

Протидія корупції в Україні здійснюється на основі чіткої правової регламентації діяльності державних органів, служб і осіб, уповноважених на виконання функцій держави, забезпечення гарантій прав та інтересів фізичних та юридичних осіб. Основним нормативним актом, на основі якого відбувається цей процес, є Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» [2], Закон України від 7 квітня 2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» [3], а також Кримінальний кодекс України [4] та Кодекс України про адміністративні правопорушення [5] тощо. Одним з важливих кроків протидії корупції є створення Національного антикорупційного бюро України [6]. Метою даного органу визнається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових.

Під корупцією відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» [2] розуміється використання особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а також особами, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, особами, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноваженими на виконання таких обов'язків у юридичних особах

приватного права незалежно від організаційно-правової форми, відповідно до закону, посадовими особами та працівниками юридичних осіб, а також фізичними особами – у разі одержання від них особами, зазначеними у п.п. 1-4 ч. 1 ст. 4, або за участю цих осіб іншими особами неправомірної вигоди, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній в ч.1 ст. 4 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей. В теорії поняття корупції тлумачать як процес, що роз'єднає, руйнує суспільство, державу, органи управління тощо [7]. Варто зазначити, що у той же час сучасні наукові погляди на поняття корупції неоднозначні. Її по різному трактують соціологи, юристи, фахівці державного управління, політологи, економісти та багато інших [8, с. 23-25]. Корупційним правопорушенням визнається умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 4 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність. Відповідно, корупційним може бути правопорушення у будь-якій сфері суспільного життя, у тому числі й у сфері земельних правовідносин.

Земельні правовідносини складаються з приводу володіння, користування, відтворення та відповідальності за порушення відповідних норм права. Характерними рисами землі як природного ресурсу є її незамінність, обмеженість у просторі, локальність за місцем розташування і нерухомість. Земля стає предметом земельних відносин у зв'язку з привласненням її продуктів і використанням її корисних властивостей. При цьому вона залишається неподільним об'єктом природи. Саме це визначає важливість землі для відповідних суспільних відносин.

Однією з існуючих загрозливих форм у державному управлінні земельними відносинами є існування корупції, яка ґрунтується на свавіллі чиновників і породжує організовану злочинність та створює плацдарм для існування кримінального середовища в Україні. Це явище є «больовою точкою» українського суспільства, його раковою пухлиною, деформованою матрицею існування державницько-чиновницького апарату [7].

Корупційні прояви у сфері земельних правовідносин досить різноманітні, розгалужені, багатогранні, багатофункціональні і складні, оскільки вони охоплюють та включають в себе й інші види корупції. Сюди можна включити корупцію у сфері державної служби, корупцію в органах місцевого самоврядування, корупцію в органах виконавчої влади, корупцію у сфері надання адміністративних послуг, корупцію в судових органах, корупцію в органах внутрішніх справ, корупцію в

депутатській діяльності і багато інших видів. Корупція в земельній сфері складається з великого кола заплутаних бюрократичних зв'язків, що утворюють складну систему її функціонування.

Причини корупції у сфері земельних правовідносин пояснює координатор Вінницької правозахисної групи Д. Гройсман. Так, він говорить, що: «Економічна причина в тому, що величезна кількість власності незрозуміло кому належить. Хто є власником, як вона була набута... Така неврегульованість грає на руку всім, хто хоче маніпулювати власністю. Так виникає корупція. Найбільше це стосується земельних правовідносин». Проте, за словами правозахисника, одне лише ухвалення законів, які конкретизують право власності на сільськогосподарські та інші землі, не змінить ситуацію на краще. На думку експерта, потрібно змінювати суспільну свідомість, адже кілька поколінь українців були позбавлені права власності, і тепер, щоб його отримати, багато хто готовий навіть порушити закон [9].

Основним і найважливішим у протидії, запобіганні корупції, є вивчення та дослідження її сутності та умов існування, тобто природи, завдяки якій вона функціонує. В Україні й надалі створюються нові моделі корупційних дій, але не розробляються нові механізми боротьби з корупцією або ж розробляються «не під тих». А поки корупційні зловживання у сфері земельних відносин на даний час є повсякденним явищем, що заважає демократичному розвитку Української держави та суспільству.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Україна серед «дузерів» в рейтингу сприйняття корупції. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2011/12/1/6803417/>
2. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 07.04.2011 р. № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 40, ст. 404.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України від 07.04.2011 р. № 3207-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 41, ст. 414.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25, ст.131.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст. 1122.
6. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 47, ст. 2051.
7. Шкуропат О. В. Запобігання та протидія корупції в сфері земельних відносин / О. В. Шкуропат // Державне управління: удосконалення та розвиток (електронне фахове видання). – № 9. – 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=470>
8. Запобігання та протидія корупції: навчальний посібник / за ред. проф. Михненко А.М. // А.М. Михненко, О. В. Руснак, А.М. Мудров, С.О. Кравченко та ін. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: НАДУ, 2011. – 464 с.

9. Солонина Є. Земельні відносини – лідери української корупції / Є. Солонина. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.mobi/a/2000241.html>.

Одержано 06.03.2015

УДК [343.35:32] (477)

Юртаєва Ксенія Володимирівна –

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, Харків, Україна

ВТІЛЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В НОРМАХ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

В останні роки питання протидії корупції в нашій державі стоять надзвичайно гостро. Важливими віхами її реалізації стали ратифікація Україною у 2006 році Конвенції ООН проти корупції 2003 р., Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією 1999 р., Додаткового протоколу до Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією 2003 р. та внесення відповідних змін до цілої низки національних нормативно-правових актів, а також прийняття Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» 07.04.2011 р.

Завданням КК України в рамках реалізації антикорупційної політики України є правове забезпечення охорони найбільш цінних суспільних відносин від корупційних правопорушень та запобігання злочинним проявам корупції. Основними напрямками втілення антикорупційної політики в нормах КК України є:

- встановлення кримінальної відповідальності за корупційні злочини. Слід зазначити, що існують певні семантологічні проблеми визначення поняття корупційних злочинів. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» корупційним правопорушенням є умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність. Згідно з цією ж статтею під корупцією розуміють використання особою, що може бути суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди

такій особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей. Таким чином, відповідно до цієї норми корупційні правопорушення мають бути пов'язані з пропозицією або отриманням неправомірної вигоди. Це суперечить визначенню корупційних злочинів в інших нормативно-правових актах. Наприклад, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 07.04.2011 р. [1] до останніх відносять діяння, передбачені ст.ст. 353, 358, 364-370 КК України. До речі, більшість вчених відносять саме зазначені злочини до переліку корупційних. Однак далеко не кожне із зазначених діянь безпосередньо пов'язане з пропозицією або отриманням неправомірної вигоди, що суперечить визначенню корупційного правопорушення, наданого Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції». Не вирішує цього питання і Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. [2], який має вступити в силу 26.04.2015 р. У практичній роботі правоохоронних органів поняття корупційного злочину може тлумачитися й більш широко. Наприклад, в Інструкції про порядок обліку кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень від 22.04.2013 р. надано узагальнене визначення кримінального корупційного правопорушення, яким визнається кримінальне правопорушення, що містить ознаки корупції [3]. Згідно з цією інструкцією правоохоронні органи в своїй звітності до корупційних відносять доволі широке коло злочинів, передбачених ст.ст. 191 ч. 2-5, 364-370, 372, 375 КК України [4; 5] тощо. Наявні понятійні та логічні колізії у визначенні корупційних злочинів слід узгодити на законодавчому рівні;

- встановлення суворих мір покарання за корупційні злочини. У період з 2011 по 2014 рр. була посилена кримінальна відповідальність за злочини, передбачені Розділом XVII Особливої частини КК України. Крім того, Законом України від 18.04.2013 р. [6] за низку корупційних злочинів встановлено можливість застосування такого додаткового заходу кримінально-правового характеру протидії корупції, як спеціальна конфіскація (ст. 96-1, 96-2 КК України), та заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб у випадку вчинення їх уповноваженими особами корупційних злочинів або незабезпечення виконання покладених на них обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення корупційних діянь. Під час аналізу санкцій службових злочинів слід також враховувати виключення з КУпАП ст.ст. 172-2 і 172-3, що призвело до посилення відповідальності за корупційні злочини, оскільки фактично скасована нижня межа оцінки неправомірної вигоди, що може бути отримана внаслідок вчинення злочину. Виключення законодавчого визначення нижчої межі неправомірної вигоди може викликати

труднощі під час кваліфікації корупційних діянь та викликає певні нарікання серед науковців [7, с. 10];

- розширення поняття службової особи та включення до нього посадових осіб іноземних держав (ч. 4 ст. 18 КК). Зазначені зміни внесені відповідно до вимог ст. 16 Конвенції ООН проти корупції 2003 р. [8];

- встановлення можливості екстериторіального застосування норм про боротьбу з корупційними злочинами щодо іноземців та осіб без громадянства. Позитивний досвід екстериторіального застосування антикорупційних законів засвідчує правозастосовна практика таких країн, як США (Закон США про корупцію за кордоном (*Foreign Corrupt Practices Act*) 1977 р.) та Велика Британія (Закон Великої Британії про боротьбу з хабарництвом 2010 р. (*Bribery Act*)) [9, с. 27-39]. Вказані механізми, хоча й закріплені на законодавчому рівні в Україні, але фактично не діють;

- розширення гарантій захисту осіб, які надають допомогу в запобіганні та протидії корупції. Згідно зі змінами, внесеним Законом України від 28.12.2014 р. [10], ст. 172 «Грубе порушення законодавства про працю» КК України доповнена відповідальністю за незаконне звільнення працівника з роботи у зв'язку з повідомленням ним про порушення вимог Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції».

Аналіз чинного КК України та інших національних та міжнародно-правових актів щодо протидії корупції засвідчує, що за останні роки до норм законодавства України про кримінальну відповідальність було внесено значну кількість змін з метою реалізації антикорупційної політики України. У той же час існує низка протиріч між положеннями КК та іншими нормативно-правовими актами про протидію корупції, наявні певні труднощі в застосуванні вказаних положень. Корупція є багаторівневим системним явищем, яке має економічний, політичний, правовий, моральний виміри, і для вирішення проблем протидії корупції має бути застосований комплексний підхід.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України від 07.04.2011 р. № 3207-VI. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3207-17>.
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // Голос України від 25.10.2014 р. — № 206.
3. Інструкція про порядок обліку кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень, затверджена Наказом Генеральної прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки, Міністерства доходів і зборів, Міністерства оборони, Державної судової адміністрації України № 52/394/172/71/268/60 від 22.04.2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pp.pk.court.gov.ua/userfiles/Korupciya.pdf>.

4. Звіт УМВС України в Дніпропетровській області про стан протидії корупції за 12 місяців 2013 року. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/dnipro/uk/publish/article/84392>

5. Звіт про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції у 2013 році. Міністерство юстиції України, квітень 2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.minjust.gov.ua/file/36531

6. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 18.04.2013 р. № 222-VII. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/222-18>.

7. Мінка Т.П. Відповідальність за вчинення корупційного правопорушення: окремі проблеми правозастосування / Т.П. Мінка // Актуальні проблеми протидії корупції: стан, проблеми та перспективи на майбутнє: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 17 жовт. 2014 р.). — Дніпропетровськ: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2014. — С. 9-12.

8. Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.

9. Валле В. Кримінальна відповідальність за корупційні злочини в Україні/ Віра Валле. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.viravallee.com/articles/Criminal-Liability.pdf>.

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці : Закон України від 28.12.2014 р. № 77-VIII. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/77-19/page>.

Одержано 01.03.2015

УДК 343.84:343.35

Яковець Ірина Станіславівна —

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України, Харків, Україна

ПРОЦЕДУРНІ ПИТАННЯ УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО ЗВІЛЬНЕННЯ І ЗАМІНИ НЕВІДБУТОЇ ЧАСТИНИ ПОКАРАННЯ БІЛЬШ М'ЯКИМ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРОЯВАМ

Одною з найбільш корупційних складових процесу виконання кримінальних покарань була і залишається на теперішній час процедура застосування умовно-дострокового звільнення і заміни невідбутої частини покарання більш м'яким.

Чинне законодавство не передбачає визначення порядку розгляду цих питань, окрім зазначення вихідного терміну: частина 3 статті 154

КВК України передбачає, що адміністрація установи виконання покарань після відбуття засудженим установленою КК України частини строку покарання зобов'язана в місячний термін розглянути питання щодо можливості представлення його до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або до заміни невідбутої частини покарання більш м'яким. Як видно зі змісту зазначеної норми, основною підставою для розгляду даного питання є відбуття строку покарання, а не доведення певного ступеня виправлення чи наявність інших обставин. Безпосередньо порядок розгляду врегульований Інструкцією про роботу відділів (груп, секторів, старших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покарань та слідчих ізоляторів (далі – Інструкція), затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 08.06.2012 р. № 847/5. Для розгляду питання про подання до суду матеріалів щодо застосування до засуджених умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, заміни невідбутої частини покарання більш м'яким в установі (СІЗО) створюється комісія у такому складі: голова комісії - начальник установи (СІЗО); члени комісії - заступники начальника установи (СІЗО), начальники оперативної і медичної служб та начальник підрозділу, який є секретарем комісії. До складу комісії також можуть включатися, за їх згодою, керівники загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів при установі, представники методично-виховної ради установи (педагогічної ради).

За три місяці до розгляду матеріалів на засіданні комісії підрозділ складає списки засуджених, які надаються для організації роботи з підготовки матеріалів заступнику з соціально-виховної роботи, начальникам оперативної та медичної служби. Засідання комісії відбуваються у визначеному для цього приміщенні установи (СІЗО) в присутності засудженого, стосовно якого розглядається це питання, і повинні проводитися не менше двох разів на місяць, хоча, як свідчить практика, в установах виконання покарань з чисельністю засуджених понад 1000 осіб такі засідання проводяться щотижня. Рішення комісії ухвалюється простою більшістю голосів членів комісії, присутніх на її засіданні. До участі у засіданні комісії можуть залучатися члени методично-виховної ради, психолог, представники громадськості і трудових колективів.

Засудженого на засіданні комісії представляє начальник відділення соціально-психологічної служби. Забезпечується порядок, при якому всі особи, які за формальними ознаками підпадають під дію ст. 81, 82 Кримінального кодексу України, незалежно від їх поведінки, ставлення до праці та навчання, наявності дисциплінарних стягнень, в обов'язковому порядку і не пізніше як через два тижні після настання терміну застосування умовно-дострокового звільнення обговорюються

персонально на комісії установи. В усіх випадках таке обговорення слід розглядати як важливий профілактичний та виховний захід.

Як бачимо, процедура розгляду матеріалів на засіданні комісії з першого погляду видається доволі прозорою та простою. Але насправді вона невинновато ускладнена на практиці через намагання постійного удосконалення та посилення контролю, внаслідок чого її зведено до виключно формального рівня.

Так, комісія повинна здійснити повне і всебічне вивчення даних про особу засудженого та оцінку представлених матеріалів. Якщо комісія прийняла рішення про відмову внесення до суду подання щодо застосування до нього умовно-дострокового звільнення, то обов'язково мають визначатися мотиви відмови, передбачені чинним законодавством («не довів свого виправлення, тому що...»). При вивченні у ході нашого дослідження матеріалів на засуджених, яким рішенням комісії установи було відмовлено у поданні матеріалів до суду для розгляду питання про застосування заохочувальних норм, у жодному випадку не було чітко зазначено причини відмови, хоча останні мають бути визначені конкретно, з тим, щоб засуджений розумів, які недоліки йому потрібно виправити. Як правило, відмова обґрунтовувалась або наявністю незнятих чи непогашених стягнень, або тим, що засуджений виконує вимоги режиму лише під контролем адміністрації, не виплатив позов чи має хронічні хвороби. Інакше кажучи, висновок про недоведеність відповідного ступеня виправлення, як правило, базується лише на одній ознаці, без врахування сукупності усіх даних про зміни в особистості та поведінці засудженого.

На теперішній час процедура взагалі ускладнилась, оскільки без жодних правових підстав усі без винятку матеріали на засуджених, щодо яких адміністрація колонії прийняла позитивне рішення про внесення подання до суду для застосування умовно-дострокового звільнення або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, проходять не просто узгодження в територіальному управлінні ДПтСУ, а виносяться на розгляд Регіональної комісії з питань розподілу, направлення та переведення осіб, засуджених до позбавлення волі, незважаючи, що подібне повноваження цій комісії не надано. За результатами розгляду матеріалів Регіональної комісії доволі часто приймають суто формальні рішення щодо недоцільності застосування заохочувальних інститутів, проте, оскільки вона не може скасувати своїм рішенням рішення адміністрації колонії, такі матеріали зазвичай повертаються «на доопрацювання» і замінюються безпосередньо в колонії. Безперечно, контроль за законністю внесення подань має відбуватися, але він не може здійснюватися поза межами правового поля.

У жодному разі не можна підміняти діяльність однієї, передбаченої чинним законодавством, комісії установи, створенням специфічних процедур прийняття рішення, які не мають жодного практичного сенсу.

98% засуджених, які були охоплені нашим анкетуванням, зазначили, що рішення про можливість подання до суду матеріалів щодо їх умовно-дострокового звільнення або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким приймається на засіданнях трьох (!) комісій: адміністрації колонії, територіального управління; спостережної. При цьому 68% опитаних впевнені, що позитивне вирішення цього питання залежить виключно від заступника начальника установи із соціально-виховної роботи, 12% - від співпраці з оперативними працівниками установи, 10% - безпосередньо від начальника колонії та від «тісноти» їх зв'язків з територіальним управлінням, 5% - від доброзичливості представників кримінально-виконавчої інспекції, які мають перевіряти дані про можливість працевлаштування засуджених, 5% не змогли відповісти на питання. Тобто жоден із засуджених не вбачає об'єктивності у процедурі розгляду питання на засіданні комісії установи.

На нашу думку, існуюча процедура потребує спрощення та встановлення чіткості. Так, на адміністрацію колонії має покладатися обов'язок проведення правороз'яснювальної роботи серед засуджених щодо підстав та умов застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання та заміни невідбутої частини покарання більш м'яким. У місцях масового перебування засуджених (гуртожитки, клуб, місце для шиккування тощо), а також кімнатах очікування громадян та тривалих побачень потрібно обладнувати наочну інформацію, у якій відображати зміст ст. 81, 82 КК України та правові наслідки вчинення повторного злочину протягом невідбутої частини покарання. У гуртожитках відділень соціально-психологічної служби для засуджених наочна інформація повинна містити: порядок та підстави застосування умовно-дострокового звільнення та заміни невідбутої частини покарання більш м'яким; список засуджених з датами формального настання права на розгляд цих питань.

Тобто засуджені мають бути обізнані з усіма формальними підставами застосування розглядуваних заохочувальних норм. Безпосередньо ж рішення про їх застосування або незастосування має прийматися судом на підставі матеріалів особової справи засудженого, а не витягів з основних документів, які, по суті, є суб'єктивним відображенням характеристики засудженого в свідомості начальника відділення.

Отже, у підсумку можемо констатувати, що механізм розгляду питання щодо можливості умовно-дострокового звільнення та заміни невідбутої частини покарання більш м'яким його видом не виключає випадків порушення прав і законних інтересів засуджених. Члени комісій колоній не несуть жодної юридичної відповідальності за зміст прийнятого рішення. Засуджені обмежують в можливостях реалізації права на правову допомогу в процесі розгляду комісією установи виконання покарань питань щодо доцільності внесення подання про

умовно-дострокове звільнення або заміну невідбутої частини покарання більш м'яким.

Змінити ситуацію, а також запобігти корупційним проявам можливо шляхом закріплення в кримінально-виконавчому законодавстві чітких гарантій захисту законних інтересів засуджених щодо їх умовно-дострокового звільнення або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, зокрема шляхом покладання на членів комісії колонії та інших посадових осіб, які беруть участь в даному процесі, конкретної відповідальності за невідповідність прийнятого рішення фактичним обставинам, які характеризують процес виконання-відбування покарання засудженим, а також виключенням посередників у розгляді питань, зокрема адміністрації колонії з числа суб'єктів, на які покладається прийняття рішення.

Одержано 27.02.2015

ДО УВАГИ ЧИТАЧІВ

ВИМОГИ щодо оформлення наукових статей, які публікуються в збірнику наукових праць «Вісник Кримінологічної асоціації України»

1. Загальні вимоги до структури наукових статей:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- формування цілей статті (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

2. Вимоги до оформлення тексту наукових статей:

- обсяг статті публікації (назва статті, відомості про автора, текст статті, використані матеріали, анотація, ключові слова) не повинен перевищувати 15 сторінок (інтервал – 1,5, шрифт - Times New Roman, кегель 14, поля: верхнє, нижнє, праве, ліве – 2 см.);
- перший рядок (ліворуч) – УДК статті;
- другий рядок (ліворуч) – прізвище, ім'я, по батькові автора (співавторів) (шрифт напівжирний);
- третій (за необхідності й четвертий) рядок (ліворуч) – науковий ступінь, вчене звання, почесне звання, членство в НАПрН України (за наявності), посада та місце роботи автора (співавторів);
- нижче (посередині рядка) назва публікації великими літерами (шрифт напівжирний);
- нижче розміщується анотація (500 друкованих знаків) та ключові слова (4-8 слів) українською мовою;
- через інтервал – текст статті;
- посилання на використані джерела здійснюється у квадратних дужках з зазначенням номеру джерела та конкретних сторінок, напр. [1, с. 25-26], а самі назви джерел наводити в кінці статті у порядку згадування у тексті (розділ – «Список використаних джерел»);
- після списку використаних джерел необхідно надати анотацію російською (2-4 речення) та розширену англійською (2500-3000 друкованих знаків) мовами та ключові слова (4-8 слів). Анотації мають містити також ім'я, по батькові автора (співавторів) та назву

статті. При цьому анотація англійською мовою повинна містити: постановку проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій, мету дослідження, основну частину, висновки та перспективи розвитку.

3. Вимоги щодо надання матеріалів у редакцію:

- роздрукований примірник наукової статті (підписаний у кінці автором з позначкою про дату її надходження до редакції);
- електронний варіант статті;
- довідку про автора (співавторів) із зазначенням – П.І.Б. (повністю), наукового ступеню, вченого звання, членства в НАПрН України (за наявності), місця роботи і посади, контактного номеру телефону, електронної пошти та поштової адреси з індексом, на яку необхідно направити примірник збірника наукових праць, розділу наукового збірника (нижче наведені розділи), у який доцільніше розмістити статтю;
- якщо автор не має наукового ступеня доктора юридичних наук або вченого звання «професор», додатково подається рецензія (до якої прирівнюється рекомендація до опублікування, надана головним редактором збірника або його заступником). Всі матеріали, крім поданих докторами наук і професорами, підлягають обов'язковому рецензуванню членами редакційної колегії.
- витяг із протоколу засідання відповідної кафедри (відділу) про рекомендацію статті до друку.
- анотації (українською, російською та англійською мовами).

Матеріали: а) стаття; б) довідка про автора (співавторів); в) витяг із протоколу засідання кафедри (відділу) (сканована кольорова копія); г) у разі необхідності рецензія (сканована кольорова копія) можуть надсилатися електронною поштою (**Criminolog@visnikkau.org**).

СТРОКИ ПОДАЧІ МАТЕРІАЛІВ ДО РЕДАКЦІЇ:

Вісник КАУ № 1	Вісник КАУ № 2	Вісник КАУ № 3
до 15 лютого	до 15 червня	до 15 жовтня

Відповідальність за достовірність поданої інформації, використаних цитат, оформлення списку використаних джерел покладається на авторів.

Редколегія залишає за собою право повертати матеріали авторам для виправлення виявлених помилок і доопрацювання, скорочувати та редагувати надані тексти.

Автори попереджаються про те, що електронна копія журналу безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського НАН України у розділі

«Наукова періодика України», а також на веб-сторінці видання (www.visnikkau.org).

Адреса: 61080, Харківська обл., м. Харків, пр. 50-річчя СРСР, 27, факультет підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, корп. 4, каб. 407, 410.

Контактні телефони: +38 (057) 7398-030; +38 (057) 7398-031; +38 (093) 449-29-37, Байлов Антон Володимирович.

Розділи збірника наукових праць:

1. Проблеми міжнародного та зарубіжного кримінального права та кримінології.
2. Сучасні теоретичні та прикладні проблеми кримінального права.
3. Сучасні теоретичні та прикладні проблеми кримінології.
4. Актуальні питання кримінально-виконавчого права.
5. Актуальні питання кримінальної юстиції.
6. Трибуна молодих дослідників.
7. Наукове життя.
8. Рецензії.

**Більш детальна інформація міститься на офіційному веб-сайті
Вісника Кримінологічної асоціації України
www.visnikkau.org**

Наукове видання

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ
ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ**

Збірник матеріалів
III Міжнародної науково-практичної конференції
3 квітня 2015 року, м. Харків

Українською, англійською, російською мовами

Упорядники: *О. М. Литвинов, А. В. Байлов*

Коректор – *Н. О. Гук*

Верстка, оформлення обкладинки – *А. С. Тяпкін*

Підп. до друку 25.03.2015. Формат 60х84^{1/16}. Друк цифровий.

Папір офсет. Ум. друк. арк. 15,2. Обл.-вид. арк. 16,00.

Наклад 300 прим. Зам. №17\15

Видавець і виготовлювач –

ТД «Золота миля», просп. Московський, 135-а, м. Харків
Свідцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3223 від 24.06.2008.